

Proje No: 107K299

Türkiye'de Muhafazakâr Siyasetçi Profili

Doç. Dr. Mustafa Şen

OCAK 2010

ANKARA

Önsöz

Bu raporda, TÜBİTAK SOBAG tarafından desteklenen “Türkiye’de Muhafazakâr Siyasetçi Profili” başlıklı araştırma projesinden elde edilen bulgular değerlendirilmektedir. Raporun ana konusunu, Türkiye’deki muhafazakâr siyaset geleneğine mensup siyasetçilerin profilinin belirlenmesi oluşturmaktadır. Saha araştırmasında niceliksel ve niteliksel teknikler birlikte kullanılmıştır. Saha araştırmasının niteliksel kısmında Adalet ve Kalkınma Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Demokrat Parti ve Saadet Partisi’ne mensup siyasetçiler ile 19 il merkezi ve 23 ilçede yüz yüze görüşmeler yoluyla 2952 anket yapılmıştır. Araştırmanın niteliksel kısmı ise, bu partilere mensup siyasetçiler ile gerçekleştirilen, 80 yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerden oluşmaktadır.

Özet

Bu rapor, Türkiye’de muhafazakâr siyasal gelenek içerisinde yer alan siyasetçilerin sosyo-demografik ve sosyo-kültürel özellikleri üzerinde odaklanarak, söz konusu siyasetçilerin anlam ve zihniyet dünyalarını betimlemekte ve analiz etmektedir. Bu çerçevede, rapor öncelikle, muhafazakâr siyasetçilerin, Türkiye’yi, dünyayı, yaşadıkları toplumu, kendilerini, kendilerinden farklı buldukları toplumsal ve siyasal kesimleri nasıl algıladıklarını ve anlamlandırdıklarını, bu anlamlandırma mekanizmalarının nasıl işlediğini, ne türden motiflerin anlam ve zihniyet dünyalarını kurduğunu, değerlerinin nasıl biçimlendiğini, bu unsurların hangi toplumsal ve kültürel geleneklere dayandırıldığını ve meşrulaştırıldığını soruşturmakta ve çözümlenmektedir.

Rapor, Türkiye’de muhafazakâr siyasal geleneğin, siyasal örgütlenme çeşitliliği bakımından oldukça heterojen bir görünüm arz etmesinden yola çıkarak, bu çeşitliliği ve heterojenliği çözümlenmektedir. Bununla birlikte, muhafazakâr siyasal geleneği türdeş kılan bir dizi siyasal, iktisadi, toplumsal ve kültürel özellikler de mevcuttur. Bu bağlamda rapor, ana akım muhafazakâr siyasi partiler arasındaki farklılaşma ve eklemlenme alanlarının biçimlerini ve dinamiklerini çözümlenmektedir.

Araştırmada niceliksel ve niteliksel araştırma yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Araştırmanın niceliksel kısmı, İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması’nda (İBBS) *düzey iki* olarak tanımlanan Türkiye’yi temsil niteliği taşıyan illerden seçilen 19 il ve 23 ilçede 2952 anket yapılmıştır. Ayrıca araştırma çerçevesinde 80 derinlemesine mülakat yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhafazakâr, Muhafazakârlık, Tutuculuk, Siyaset, Sağ ve Sol Siyaset, Milliyetçilik, Reaksiyonerlik, İslamcılık, Ülkücülük, Modernleşme, Modernlik, İlericilik, İdeolojiler.

Abstract

This report describes and analyzes the mentalities of Turkish conservative politicians by focusing on their socio-demographic and socio-cultural profiles. Within this framework, the report primarily focuses on the following issues: how conservative politicians perceive and conceptualize Turkey, the world, the society in which they live, themselves and other social and political segments. It also tries to understand social and cultural factors and traditions that shape their mentalities and legitimize their values.

One of the most important characteristics of conservative political tradition in Turkey is its relative heterogeneity at least in terms of political organization. Thus, the report analyzes reasons and sources of multiplicity and heterogeneity of the political conservatism. However, there are also certain common elements that make the Turkish political conservatism homogenous in terms of their approach to political, economic and cultural issues. Within this context, the report analyzes ways and modalities of diversification and articulation of mainstream conservative political parties. In other words, one of the main concerns of the report is to understand factors and dynamics that make mainstream political parties diversified and at the same time articulated.

Qualitative and quantitative methods were used together in the field research. Survey was carried out in 19 cities and 23 districts. The cities are selected from 'Level Two' of the Nomenclature of Units for Territorial Statistics. Additionally, 80 in-depth interviews are conducted.

Keywords:. Conservative, Conservatism, Fundamentalism, Politics, Right and Left Politics, Nationalism, Reactionism, Islamism, Idealism (Ülkücülük), Modernization, Modernity, Progressiveness, Ideology.

İçindekiler

Önsöz

Özet

Abstract

I.	Giriş	2
II.	Araştırma Örnekleminin Genel Özellikleri	5
III.	Sosyodemografik Özellikler	9
IV.	Sosyoekonomik Özellikler	18
V.	Sosyokültürel Özellikler	36
VI.	Siyasal Geçmiş ve Siyasi Kimlik	56
VII.	Siyasete Bakış	74
VIII.	Dini Yaşam ve Din-Devlet İlişkisine Bakış	84
IX.	Muhafazakarlık Eksenleri	100
X.	Genel Değerlendirme	120

Ekler

1.	Ek Tablolar 1: Sosyodemografik Özellikler	142
2.	Ek Tablolar 2: Sosyoekonomik Özellikler	153
3.	Ek Tablolar 3: Sosyokültürel Özellikler	163
4.	Ek tablolar 4: Siyasal Geçmiş ve Siyasi Kimlik	181
5.	Ek Tablolar 5: Siyasete Bakış	194
6.	Ek Tablolar 6: Dini Yaşam ve Din-Devlet İlişkisine Bakış	203
7.	Ek Tablolar 7: Muhafazakarlık Eksenleri	212
8.	Anket Formu	216
9.	Mülakat Formu	232

Tablolar

Tablo II.1. Anketin Yapıldığı Kent	5
Tablo II.2. Anketin Yapıldığı İlçe	6
Tablo II.3. Görüşülen Kişinin Üyesi Olduğu Siyasi Parti	7
Tablo II.4. Görüşülen Kişinin Partideki Görevi	7
Tablo II.5. Partiler ve Derinlemesine Görüşme Sayısı	8
Tablo III.1. Partiler ve Cinsiyet	9
Tablo III.2. Partiler ve Yaş	10
Tablo III.3. Partiler ve Doğduğu Yerleşim Birimi	12
Tablo III.4. Partiler ve Yaşadığı Yerdeki Konum	13
Tablo III.5. Partiler ve Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	14
Tablo III.6. Partiler ve Hanedeki Ortalama Kişi Sayısı	15
Tablo III.7. Partilere Göre Medeni Durum	15
Tablo III.8. Partiler ve Çocuk Sayısı	16
Tablo III.9. Partiler ve Ortalama Çocuk Sayısı	16
Tablo IV.1. Partiler ve Babanın Eğitim Düzeyi	18
Tablo IV.2. Partiler ve Annenin Eğitim Düzeyi	21
Tablo IV.3. Partiler ve Eğitim Düzeyi	22
Tablo IV.4. Yaş ve Eğitimi Düzeyi	24
Tablo IV.5. Partiler ve Lise Tipleri	24
Tablo IV.6. Partiler ve Üniversite Eğitimi Alanları	26
Tablo IV.7. Partiler ve Yabancı Dil	27
Tablo IV.8. Partiler ve İngilizce	27
Tablo IV.9. Partilere ve Çalıştığı İşteki Konumu	28
Tablo IV.10. Partiler ve Ortalama Çalıştırılan İşçi/Personel Sayısı	29
Tablo IV.11. Partiler ve Babanın İşteki Konumu	31
Tablo IV.12. Partiler ve Annenin İşteki Konumu	32
Tablo IV.13. Partiler ve Eşin İşteki Konumu	32
Tablo IV.14. Partiler ve Ortalama Aylık Hane Geliri	34
Tablo IV.15. Partiler ve Oturduğu Evin Durumu	35
Tablo V.1. Partiler ve En Çok Okumayı Sevdikleri Kitaplar	38
Tablo V.2. Partiler ve En Çok Dinlemeyi Sevdikleri Müzik	39
Tablo V.3. Son Bir Yıl İçinde Gerçekleştirilen Faaliyetler	42
Tablo V.4. Partiler ve Piknik Yapmak	42
Tablo V.5. Partiler ve Sinemaya Gitme	44
Tablo V.6. Partiler ve Maça Gitme	45
Tablo V.7. Partiler ve Konsere Gitme	46
Tablo V.8. Partiler ve Tiyatroya Gitme	47
Tablo V.9. Partiler ve Sergiye Gitme	48
Tablo V.10. Partiler ve Kahveye Gitme	49

Tablo V.11. Partiler ve Gece Eğlence için Dışarı Çıkma	50
Tablo V.12. Partiler ve Opera ya da Bale İzleme	51
Tablo V.13. Partiler ve Alkollü İçki İçme	52
Tablo V.14. Partiler ve Alkollü İçki İçme Sıklığı	53
Tablo V.15. Partiler ve Yaz Tatili	53
Tablo V.16. Partiler ve Yurtdışına Çıkma	55
Tablo VI.1. Partiler ve Ortalama Aktif Üyelik Süresi (Ay)	56
Tablo VI.2. Partiler ve Ortalama Görev Süresi (Ay)	57
Tablo VI.3. Partiler ve Parti Değişirme	57
Tablo VI.4. Partiler ve Daha Önceki Parti	58
Tablo VI.5. Partiler ve Parti Değişirme Nedenleri	61
Tablo VI.6. Partiler ve Ailede Aktif Siyasetle Uğraşan	62
Tablo VI.7. Partiler ve Ailenin Siyasi Tercihi	63
Tablo VI.8. Siyasal Tercihlerin Biçimlenmesinde Etkili Olan Kişi ve Kurumlar	64
Tablo VI.9. Partiler ve Siyasal Tercihlerin Biçimlenmesinde Etkili Olan Kişi ve Kurumlar	65
Tablo VI.10. Geçmişte ya da Gençliğinde İlişkide Olunan Hareket ve Gelenekler	66
Tablo VI.11. Partiler ve Geçmişte ya da Gençliğinde İlişkide Olunan Hareket ve Gelenekler	67
Tablo VI.12. Siyasal Düşüncenin Gelişiminde Etkili Olan Yayınlar	68
Tablo VI.13. Partiler ve Siyasal Düşüncenin Gelişiminde Etkili Olan Yayınlar	69
Tablo VI.14. Partiler ve Kendini Yakın Hissettiği Görüşler	71
Tablo VI.15. Partiler ve Kendilerini Yakın Hissettikleri Kimlikler	72
Tablo VII.1. Siyaset Kavramına Bakış	73
Tablo VII.2. Partiler ve Siyaset Kavramına Bakış	75
Tablo VII.3. Sağ Partileri En İyi Tanımlayan İfadeler	76
Tablo VII.4. Ak Partilere Göre Sağ Partileri En İyi Tanımlayan İfadeler	77
Tablo VII.5. MHP'lilere Göre Sağ Partileri En İyi Tanımlayan İfadeler	78
Tablo VII.6. DP'lilere Göre Sağ Partileri En İyi Tanımlayan İfadeler	79
Tablo VII.7. SP'lilere Göre Sağ Partileri En İyi Tanımlayan İfadeler	80
Tablo VII.8. Partiler ve Sağdaki En Etkili Lider	82
Tablo VII.9. Partiler ve Soldaki En Etkili Lider	83
Tablo VIII.1. Dini İbadetleri Yerine Getirme Sıklığı	84
Tablo VIII.2. Partiler ve Dini İbadetleri Yerine Getirme Sıklığı	85
Tablo VIII.3. Partiler ve Hacca Gitme	86
Tablo VIII.4. Partiler ve Başörtüsü 1	87
Tablo VIII.5. Partiler ve Başörtüsü 2	88
Tablo VIII.6. Partiler ve Üniversitelerde Başörtüsü	89

Tablo VIII.7. Partiler ve Kamuda Başörtüsü	90
Tablo VIII.8. Partiler ve Başörtüsü Hakkındaki Görüşler	91
Tablo VIII.9. Partiler ve Zorunlu Din Dersleri Hakkındaki Görüşler	93
Tablo VIII.10. Partiler ve İmam Hatip Liseleri Hakkındaki Görüşler	94
Tablo VIII.11. Partiler ve Diyanet İşleri Başkanlığı Hakkındaki Görüşler	95
Tablo VIII.12. Din-Devlet İlişkisine Bakış	97
Tablo VIII.13. Partiler ve Din-Devlet İlişkisine Bakış	98
Tablo IX.1. Değişim, Gelenek ve Devlete Bakış	100
Tablo IX.2. Partiler ve Değişim, Gelenek ve Devlete Bakış	101
Tablo IX.3. Modernleşme ve Demokrasi	103
Tablo IX.4. Partiler ve Modernleşme ve Demokrasi	104
Tablo IX.5. Ekonomik Yaşama Bakış	106
Tablo IX.6. Partiler ve Ekonomik Yaşama Bakış	107
Tablo IX.7. Avrupa Birliği ve Batıya Bakış	110
Tablo IX.8. Partiler ve Avrupa Birliği ve Batıya Bakış	111
Tablo IX.9. Aileye Bakış	113
Tablo IX.10. Partiler ve Aileye Bakış	114
Tablo IX.11. Kadın ve Ahlak	116
Tablo IX.12. Partiler ve Kadın ve Ahlak	117

I. Giriş

Raporda, niceliksel ve niteliksel tekniklerle yürütülen saha araştırmasının sonuçlarına dayanarak ve Türkiye’de muhafazakâr siyasal gelenek içerisinde yer alan siyasetçilerin sosyo-demografik ve sosyo-kültürel özellikleri üzerinde odaklanarak, söz konusu siyasetçilerin anlam ve zihniyet dünyalarını betimlenmesi ve tahlil edilmesi amaçlanmaktadır. Bu çerçevede, raporda öncelikle, muhafazakâr siyasetçilerin, Türkiye’yi, dünyayı, yaşadıkları toplumu, kendilerini nasıl algıladıklarını ve anlamlandırdıklarını, bu anlamlandırma mekanizmalarının nasıl işlediğini, ne türden motiflerin anlam ve zihniyet dünyalarını kurduğunu, değerlerinin nasıl biçimlendiğini, bu unsurların hangi toplumsal ve kültürel geleneklere dayandırıldığını ve meşrulaştırıldığını soruşturmayı ve çözümlenmeye çalışacaktır.

Türkiye’de muhafazakâr siyasal gelenek, en azından siyasal örgütlenme çeşitliliği bakımından oldukça heterojen bir görünüm arz etmektedir. Rapor, araştırma bulgularına dayanarak, söz konusu çeşitliliğin ve heterojenliğin boyutlarını göz önüne sermeyi amaçlamaktadır. Bununla birlikte, muhafazakâr siyasal geleneği bir dizi siyasal, iktisadi, toplumsal ve kültürel meselelerde türdeş kılan özellikler de söz konusudur. Bu bağlamda, ana akım muhafazakâr siyasi partiler arasındaki farklılaşma ve eklemlenme alanlarının biçimlerini ve dinamiklerini anlamak ve çözümlenmek de bu raporun hedeflerinden birisidir.

Türkiye’de muhafazakârlığı anlamaya ve açıklamaya yönelik zengin ve kapsamlı bir literatürün varlığından söz edilebilir. Ancak, alanla ilgili önemli çalışma ve değerlendirmelerin varlığına rağmen, gerek niceliksel gerekse de niteliksel bakımdan geniş ölçekli veri ve bulgulara dayandırılmadan yapılan çalışmaların varolduğu da söylenebilir. Konuyla ilgili bu türden çalışmaların kuramsal ve kavramsal bir çerçeve içerisinde sınırlı kaldığı, ampirik verilerle desteklenmiş çalışmaların sayılarının kısıtlı olduğu görülmektedir. Bu alanla ilgili kuramsal ve kavramsal çalışmaların geçerliliğinin ve güvenilirliğinin niceliksel çalışmalarla sınanması, zenginleştirilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir. Rapor bu kapsamda Türkiye’de muhafazakar siyaset ve siyasetçiler hakkındaki akademik yazına katkının ilk aşamasını oluşturmaktadır.

Araştırma hedeflediği amaçlarına ulaşmak bakımından kapsamını Türkiye’yi temsil edebilecek bir ölçekte ele almıştır. Bu nedenle, 2007 genel seçimlerinde en fazla oy alan dört muhafazakâr partinin temsilcileri araştırma kapsamına alınmıştır. En fazla oyu alan dört muhafazakar parti sırasıyla Adalet ve Kalkınma Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Doğru Yol

Partisi ve Saadet Partisi'dir. Burada birbiriyle ilişkili iki operasyonel varsayım söz konusudur. Birincisi, oy oranının, siyasi temsil gücünü doğrudan yansıttığı; ikincisi, en fazla oy alan partilerin yaygın örgütlülük ağına sahip oldukları var sayılmaktadır. Elbette en fazla oy alan siyasi partiler dışında da muhafazakâr partiler, hareketler ve eğilimler de vardır. Ancak araştırmayla ilgili maddi ve pratik sınırlılıkları gözetmek gerektiğinden söz konusu parti ve eğilimleri dışarıda bırakmak tercih edilmiştir. Muhafazakâr gelenek içerisindeki siyasal, ideolojik ve söylemsel geçişlilik ve ortaklıkların varlığı göz önünde bulundurulduğunda bu tercihin dikkate değer bir eksiklik oluşturmayacağı, kapsama dahil edilen mevcut siyasi partilerin ve bu partiler içerisinde yer alan siyasetçilerin dışarıda bırakılanları da önemli ölçüde temsil edebilecekleri düşünülmektedir.

Bu raporda, araştırma örnekleminin genel özellikleri tanıtıldıktan sonra, muhafazakâr siyasetçi profilini belirleyen faktörlerin ve zihniyet dünyasını kuran göstergelerin neler olduğunu anlamak için aşağıdaki bölümlere yer verilecektir:

- İkinci bölümde, araştırmanın örneklemi, alan araştırmasında kullanılan araştırma teknikleri tanımlanmıştır.
- Üçüncü bölümde, söz konusu siyasetçilerin temel sosyodemografik özellikleri cinsiyet, yaş, doğdukları yerleşim birimi, medeni durumları gibi değişkenler çerçevesinde incelenmektedir.
- Dördüncü bölümde, görüşülen siyasetçilerin sosyoekonomik özellikleri, eğitim düzeyi, anne-baba ve eşin eğitim düzeyi, aylık hane geliri, işteki konum, anne-babanın ve eşin işteki konumu gibi değişkenler analiz edilerek anlatılmaktadır.
- Beşinci bölümde ise, muhafazakar siyasetçilerin sosyokültürel özellikleri incelenmekte ve kültürel sermayelerinin kaynaklarını anlamak için görüşülen kişilerin beğeni ve zevklerine yoğunlaşmaktadır. Bu bölümde, esas olarak, hangi tür müzikleri dinledikleri ve hangi kitapları okudukları, tatil alışkanlıklarının neler olduğu, boş zamanlarını nasıl geçirdikleri ele alınmaktadır.
- Altıncı bölümde, siyasi geçmiş ve siyasi kimlikle ilgili bir dizi soru değerlendirmektedir: Ailelerinden siyasi eğilimleri bakımından farklılaşmışlar mı? Kendi aile üyelerinin siyasetle olan ilişki düzeyi nedir? Genel olarak siyaset algıları nedir?

- Yedinci bölümün temel konusu ise siyasete bakıştır. Örnekleme yer alan katılımcıların siyaseti nasıl algıladıkları, siyasete bakış açıları ve siyasete nasıl eklemlendikleri tartışılmaktadır.
- Sekizinci bölüm ise dini yaşam ve din-devlet ilişkisine bakış incelenmektedir.
- Dokuzuncu bölümde, değişim-gelenek, modernleşme-demokrasi, aile-kadın, AB ve Batı ve ekonomik yaşama bakış çerçevesinde muhafazakarlık ele alınmaktadır.

Türk siyasal yaşamındaki hegemonik potansiyeli dikkate alınırsa bir bütün olarak muhafazakâr siyasetin ve bu siyasi geleneğin taşıyıcılarının zihniyet ve anlam dünyalarının çözümlenmesinin, Türkiye'nin siyasal yapısını ve siyaset kültürünü anlamaya önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

II. Araştırma Örnekleminin Genel Özellikleri

Araştırma önerisinde niceliksel ve niteliksel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanılması ve araştırmanın niceliksel kısmı, Türkiye İstatistik Kurumu'nun İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması'nda (İBBS) düzey iki olarak tanımlanan Türkiye'yi temsil niteliği taşıyan illerden seçilen 12 il ve bu on iki ilin her birinin en büyük ve en küçük ilçesinde, yani 24 ilçede gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Fakat, bazı illerde bazı partilerin örgütlerinin bulunmaması ya da aktif olmaması ve bazı yöneticilerin siyasetçiler ile anket yapılmasına izin vermemesi gibi çeşitli nedenlerle kent sayısı artırılmıştır. Eklemeler idarenin bilgisi dahilinde ve örneklem mantığına uygun olarak yapılmıştır. Yine İBBS düzey iki esas alınarak aşağıdaki tabloda isimleri karartılmış 7 il örnekleme dahil edilmiştir. Aşağıdaki tabloda il bazında yapılan anketlerin dağılımını sunmaktadır.

Tablo. II.1. Anketin Yapıldığı Kent

	Sayı	Yüzde
Ankara	292	9,9
Antalya	240	8,1
Aydın	210	7,1
Balıkesir	240	8,1
Bursa	240	8,1
Erzurum	186	6,3
Gaziantep	240	8,1
İstanbul	291	9,9
Kayseri	180	6,1
Malatya	202	6,8
Samsun	245	8,3
Trabzon	63	2,1
Elazığ	12	0,4
Ordu	156	5,3
Sivas	60	2,0
Giresun	23	0,8
Denizli	30	1,0
Bayburt	24	0,8
Adıyaman	18	0,6
Toplam	2.952	100,0

İller Türkiye temsilini sağlayabilmek için seçilirlerken, ilçelerin kapsama alınmasının iki temel nedeni bulunmaktadır. Birinci neden ilçelerin kent merkezlerinden farklılaşma olasılığını gözetmek ve gözlemlemektir. Söz konusu illerin en büyük ve en küçük ilçeleri araştırmanın kapsamına alınmıştır. İlçeler arasında temsil dengesini sağlayabilmek için her

ilden iki ilçe seçilmiştir. İlçelerin kapsama dahil edilmesinin ikinci temel nedeni ise muhafazakârlığın yerel siyasetteki kritik önemi ile doğrudan bağlantılı olup yerel ve kentsel siyasetçi profilleri arasındaki farklılaşma ve örtüşmeleri saptayabilmektir. Anketlerin 1872'si ya da % 63,4'ü kent merkezlerinde, 1080'i ya da % 36,6'sı ise 23 ilçe merkezinde yapılmıştır. Antalya'nın İbradi İlçesi listede olmasına karşın, bu ilçede yukarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı anket yapılamamıştır. Aşağıdaki tabloda anketlerin ilçelere göre dağılımı sunulmaktadır.

Tablo. II.2. Anketin Yapıldığı İlçe

	Sayı	Yüzde
Polatlı (Ankara)	23	2,1
Evren (Ankara)	15	1,4
Alanya (Antalya)	22	2,0
Nazilli (Aydın)	60	5,6
Buharkent (Aydın)	46	4,3
Bandırma (Balıkesir)	44	4,1
Marmara (Balıkesir)	49	4,5
Osmangazi (Bursa)	106	9,8
Harmancık (Bursa)	55	5,1
Horasan (Erzurum)	63	5,8
Pazaryolu (Erzurum)	47	4,4
Nizip (Gaziantep)	46	4,3
Karakamış (Gaziantep)	61	5,6
Adalar (İstanbul)	72	6,7
Gaziosmanpaşa (İstanbul)	78	7,2
Talas (Kayseri)	47	4,4
Özvatan (Kayseri)	45	4,2
Doğanşehir (Malatya)	21	1,9
Kale (Malatya)	21	1,9
Bafra (Samsun)	79	7,3
Yakakent (Samsun)	73	6,8
Akçaabat (Trabzon)	6	0,6
Dernekpazarı (Trabzon)	1	0,1
Toplam	1080	100,0

Araştırma örnekleme dahil olan dört siyasi parti ile görüşülmüştür. Örneklem planı son genel seçimde partilerin aldığı oy oranlarına göre oluşturulmuştur. Bu nedenle, Adalet ve Kalkınma Partisi'nden çeşitli yönetim kademelerinde görev yapan siyasetçiler çoğunluğu oluşturmaktadır. İkinci büyük grubu ise Milliyetçi Hareket Partisi'ne mensup görüşmeciler oluşturmaktadır. Bu partileri Demokrat Parti ve Saadet Partisi izlemektedir. Aşağıdaki tabloda görüşülen kişilerin üyesi oldukları partilere göre dağılımı sunulmaktadır.

Tablo. II.3. Görüşülen Kişinin Üyesi Olduğu Siyasi Parti

	Sayı	Yüzde
Adalet ve Kalkınma Partisi	1.655	56,1
Milliyetçi Hareket Partisi	753	25,5
Demokrat Parti	342	11,6
Saadet Partisi	202	6,8
Toplam	2.952	100,0

Ankete partilerin farklı yönetim kadrolarında görev yapanların katılması planlanmıştır. Tablo II.3.'de daha önceden belirlenen liste çerçevesinde ankete katılan siyasetçilerin, partideki konumu sunulmaktadır. Ancak, sayısal olarak iki grup öne çıkmaktadır. Birincisi, parti teşkilatlarının omurgasını oluşturan il/ilçe yönetim kurulu üyeleri çoğunluğu oluşturmaktadır. Bunun birincil nedeni il/ilçe yönetim kurulu üyelerinin parti işlerinde daha aktif rol alması ve görüşme yapmak için ulaşmanın görece daha kolay olmasıdır. Sayısal olarak ikinci en büyük grup, il/ilçe kongre üyeleridir. Bu grubun, partilerin merkezi organlarının ve siyasetinin oluşmasında ve merkez ile il/ilçe teşkilatları arasında ilişki kurulmasında önemli olduğunu söyleyebiliriz. Görüşülen partililer arasında sayıca en az olan ise il başkanlarıdır. Bunun ana nedeni bu pozisyonda olan görüşmecii sayısının sınırlı olmasıdır. Tüm il başkanları ile görüşme imkanı olsaydı, ancak 76 kişiyle görüşme yapılabilecekti. Ayrıca, il başkanlarıyla 30-45 dakika süren anket gerçekleştirmek için bir görüşme ayarlamak ise çoğu durumda mümkün olmamıştır. Bu arada, 10 il başkanıyla yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme yapılmıştır.

Tablo. II.4. Görüşülen Kişinin Partideki Görevi

	Sayı	Yüzde
Belediye Meclis Üyesi	164	5,6
Disiplin Kurulu Üyesi	45	1,5
Gençlik Kolları Başkan Yardımcısı	200	6,8
Gençlik Kolları Başkanı	85	2,9
İl / İlçe Yönetim Kurulu Üyesi	1.426	48,3
İl / İlçe Kongre Üyesi	292	9,9
İl Genel Meclis Üyesi	82	2,8
İl Başkanı	28	0,9
İl Yürütme Kurulu Üyesi	126	4,3
İlçe Başkan Yardımcısı	199	6,7
İlçe Başkanı	133	4,5
Kadın Kolları Başkan Yardımcısı	108	3,7
Kadın Kolları Başkanı	64	2,2
Toplam	2.952	100,0

Araştırmanın niteliksel kısmı ise yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerden oluşmaktadır. Derinlemesine görüşmeler anket formunda ele alınan konuların kapsayamadığı veya kapsadığı halde derinleştirilmesi gerekli görülen hususların anlaşılması ve çözümlenmesi için başvurulacak bir yöntemsel araç olarak düşünülmüştür. Derinlemesine görüşmeler formunda, görüşmecilerin sosyal profilini anlamaya yönelik soruların yanı sıra, siyasal geçmiş ve partideki konum, siyaset algısı ve anlayışı, toplumsal-kültürel değerler, din, birey, devlet ve siyaset ilişkisi, ekonomi ve dış politika başlıkları altında sorular yer almıştır.

Derinlemesine görüşmelerin büyük çoğunluğu partilerin il yönetim kurullarında yer alan kişiler ile yapılmıştır. Ayrıca, ilçe başkanları, eski il başkanları ve milletvekili adayları ile de derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerin partilere göre dağılımı sunulmaktadır. Derinlemesine görüşmelerin ses kayıtlarının çözümünden elde edilen niteliksel bulgular esas olarak bursiyer Yaşar Suveren'in doktora tezinde kullanılacaktır. Yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme soruları ekte sunulmaktadır.

Tablo. II.5. Partiler ve Derinlemesine Görüşme Sayısı

	Sayı
Adalet ve Kalkınma Partisi	30
Milliyetçi Hareket Partisi	20
Demokrat Parti	24
Saadet Partisi	16
Toplam	80

Sonuç olarak, hem anket hem de derinlemesine görüşmelerden son derece zengin ve çok boyutlu bir niteliksel ve niceliksel veri seti elde edilmiştir. Anketlerin bilgisayar ortamına aktarılmasıyla yaklaşık 300 değişkenden oluşan bir sayısal veri seti elde edilmiştir. Derinlemesine görüşmelerin ses kayıtlarının çözümü (tek aralık, 12 punto) bin sayfadan daha fazla yer tutmaktadır. Rapor boyunca, görüşülen kişinin mensup olduğu parti ana açıklayıcı değişken olarak kullanılacaktır. Yani değerlendirmeler esas olarak görüşülen kişilerin mensup olduğu partiye göre yapılacaktır. Yeri geldikçe anketin yapıldığı kent, cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi gibi değişkenlere göre de analizler yapılacaktır. Ana metin içinde tablo sayısını artırmamak için, tabloların bir kısmı eklerde sunulmaktadır.

II. Sosyodemografik Özellikler

Görüşülen siyasetçilerin, görüşlerini ve tutumlarını daha iyi anlamamız için, sosyodemografik özellikleri hakkında bilgi sahibi olmamız gereklidir. Sosyodemografik özellikleri anlamak için ise, görüşülen siyasetçilerin cinsiyeti, yaş dağılımı, doğdukları yerleşim birimi, yaşadıkları yerdeki konumları, medeni durumları, ailelerindeki fert sayısı gibi değişkenleri değerlendireceğiz. Aşağıdaki tablo partilere göre ankete katılanların cinsiyet dağılımını göstermektedir.

Tablo III.1. Partiler ve Cinsiyet

		Cinsiyet		Toplam
		Erkek	Kadın	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	1.348	307	1.655
	Yüzde	81,5%	18,5%	100,0%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	687	66	753
	Yüzde	91,2%	8,8%	100,0%
Demokrat Parti	Sayı	283	59	342
	Yüzde	82,7%	17,3%	100,0%
Saadet Partisi	Sayı	176	26	202
	Yüzde	87,1%	12,9%	100,0%
Toplam	Sayı	2.494	458	2.952
	Yüzde	84,5%	15,5%	100,0%

Ki-kare = 39,667

sd = 3

p < 0,001

Görüşülen parti yöneticilerinin çok büyük bir çoğunluğunu (% 84,5) erkekler oluşturmaktadır. Bu bulgu, ülkemizde siyasetin büyük ölçüde “erkek işi” olduğu saptmasını teyit etmektedir. Fakat, yine de partilere göre erkek ve kadın yönetici dağılımının farklılaştığı gözden kaçırılmamalıdır. Adalet ve Kalkınma Partisi’nde yönetim kademelerinde yer alan kadınların sayısı diğer partilerden daha fazladır. Ak Parti’yi % 17,3 ile DP izlemektedir. Kadın yöneticilerin sayısının en düşük olduğu parti ise MHP’dir.

Bu konudaki analizi tamamlamak için, görüşülen kadınların yönetim kademelerinde yoğunlaştığı alanlara da bakılması faydalı olacaktır. Kadınların önemli bir kısmı (üçte biri) kadın kolları başkanı ya da başkan yardımcısıdır. Bir başka ifadeyle kadınların siyasi faaliyeti esas olarak kadın kollarında yoğunlaşmaktadır. Fakat, çarpıcı olan bulgu, kadın kolları başkanlarından birisinin ve kadın kolları başkan yardımcılarında ikisinin erkek olmasıdır. Dahası, diğer yönetim kademelerinde kadınlar ya yoktur ya da sayıca çok azdır. Örneğin,

görüülen il başkanları arasında kadın yoktur. İlçe başkanları içinde ise sadece bir kadın bulunmaktadır.¹

Anketin yapıldığı kentlere göre cinsiyet dağılımına baktığımızda, Antalya, Aydın, İstanbul ve Ankara'da (sırasıyla % 29,2, % 26,7, % 26,1 ve % 21,2) kadın yönetici sayısının ortalamanın çok üstünde olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, Sivas, Bayburt ve Adıyaman'da ankete katılan kadın bulunmamaktadır. Elazığ ve Giresun'da ise sadece bir kadınla görüşülmüştür. Kısacası, kente göre kadınların siyasi partilerin yönetim kademelerinde yer almasının farklılık arz ettiğini söylemek mümkündür. Özellikle batı kentlerinde partilerin yönetiminde kadınların sayılarının daha fazla olduğunu söyleyebiliriz.²

Aşağıdaki tabloda görüülen parti yöneticilerinin yaş dağılımı ile ilgili bulgular sunulmaktadır. Anketimize katılan partililerin yaşları 18 ile 80 arasında değişmektedir. Bir başka deyişle, en küçük katılımcı 1990, en büyük katılımcı ise 1928 doğumludur. Bu iki yılda doğanların azınlığı oluşturduğunu, ortalama yaşın 41,26, mod yaşın 43 ve medyan yaşın 41 olduğu belirtilmelidir. Tablo II.2.'de sunulduğu gibi, ankete katılanlar arasında en büyük grubu % 31,7 ile 1960'lı yıllarda doğanlar oluşturmaktadır. Buna karşın, 1928-49 yılları arasında doğanlar ise, % 6,8 ile en küçük grubu oluşturmaktadır. Tablodaki bulguları 1960 öncesi ve sonrası doğanlar olarak iki ana gruba ayırırsak, partililerin büyük bir kısmının (% 73,7) 1960 ve sonrası doğumlulardan oluştuğu görülecektir.

Tablo III.2. Partiler ve Yaş

		Yaş aralıkları					Toplam
		1980-90 (18-28)	1970-79 (29-38)	1960-69 (39-48)	1950-59 (49-58)	1928-49 (59-80)	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	324	470	508	276	77	1.655
	Yüzde	19,6%	28,4%	30,7%	16,7%	4,7%	100,0%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	74	194	291	165	29	753
	Yüzde	9,8%	25,8%	38,6%	21,9%	3,9%	100,0%
Demokrat Parti	Sayı	39	61	79	88	75	342
	Yüzde	11,4%	17,8%	23,1%	25,7%	21,9%	100,0%
Saadet Partisi	Sayı	28	48	59	47	20	202
	Yüzde	13,9%	23,8%	29,2%	23,3%	9,9%	100,0%
Toplam	Sayı	465	773	937	576	201	2.952
	Yüzde	15,8%	26,2%	31,7%	19,5%	6,8%	100,0%

Ki-kare = 225,690

sd = 12

p < 0,001

¹ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo III.1.'e bakınız.

² Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo III.2.'ye bakınız.

Ek olarak, partilere göre yaş dağılımının farklılaştığının vurgulanması gerekmektedir.³ Adalet ve Kalkınma Partisi, 39,48 yaş ortalaması ile “en genç” partidir. Nitekim, Ak Parti’liler içinde 1980-90 yılları arasında doğanların yüzdesi daha yüksek, 1928-49 ve 1950-1959 yılları arasında doğanların yüzdesi ise daha düşüktür. Öte yandan, Demokrat Parti, 46,72 yaş ortalaması ile “en yaşlı” partidir. Bu parti içinde 1928-1949 yılları arasında doğanların yüzdesi en yüksek seviyeye ulaşırken, 1970-1979 yılları arasında doğanların yüzdesi en düşük düzeydedir. Demokrat Parti’yi 43,45 yaş ortalaması ile Saadet Partisi izlemektedir. Bu partiye mensup olan görüşmecilerin üçte biri 1950 ve öncesinde doğmuştur. MHP’de ise 1980-90 arasında doğanların yüzdesi en düşük düzeydeyken, 1960-69 yıllarında doğanların yüzdesi en yüksek düzeydedir.

Şimdi ele alacağımız değişken, katılımcıların doğdukları yerleşim biriminin niteliği hakkında bilgi vermektedir. Ankete katılan siyasetçilerin doğduğu yerleşim birimini incelemek, katılımcıların sosyodemografik özellikleriyle ve doğup büyüdükları sosyal-kültürel ortam hakkında önemli ipuçları sağlamaktadır. Dahası, bu değişken yardımıyla, hangi partinin, genel olarak, hangi kökenlerden kadro aldığı hakkında da bilgi sahibi olunabilir. Anket formunda katılımcılara doğum yeri olarak “yurtdışı” seçeneği de sunulmuştur. Fakat, yurtdışında doğanların sayısının çok az (13, % 0,4) olması nedeniyle, bu seçeneğe verilen cevaplar “il merkezi” seçeneğine dahil edilmiştir. Aşağıdaki tablo, görüşmecilerin neredeyse yarısının ilçe merkezi ya da kasabada doğduğunu göstermektedir. Köy doğumluların yüzdesi (% 13,6) oldukça düşüktür. Fakat, bunu kırsal yerleşim birimlerinde doğanların yüzdesinin düşük olduğu biçiminde yorumlamamak gerekir. Zira, hızlı kentsel büyüme sonucunda kentsel alanlarla bütünleşen ilçe ve kasabalar dışındaki ilçe ve kasabaların büyük çoğunluğunun, ekonomik faaliyet, sosyal ve kültürel ortam açısından, kırsal özelliklerin baskın olduğu yerleşim birimleri olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle, köyleri ve kırsal özelliklerin baskın olduğu ilçe ve kasabaları, kırsal yerleşim birimleri olarak düşünebilir; bu tür yerleşim birimlerinde doğan katılımcıları birlikte ele alabiliriz. Dolayısıyla, katılımcıların neredeyse üçte ikisinin (% 62,4) kırsal sosyokültürel yapının hakim olduğu yerleşim birimlerinde doğduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Öte yandan, ilçe ve kasaba merkezlerinin kent ile köy arasında yer alan sosyo-kültürel bir mekan olarak düşünülebileceğini de göz ardı edilmemelidir. Bu durumda, görüşülen siyasetçilerin önemli bir kısmının sosyal ve kültürel olarak kent ile köy arasında konumlandığını söylenebilir.

---

³ Partilere göre ortalama yaş dağılımı için Ek Tablo III.3.’e bakınız.

Tablo III.3. Partiler ve Doğduğu Yerleşim Birimi

		Doğulan yerleşim birimi			Toplam
		Köy	İlçe merkezi ya da kasaba	İl merkezi	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	224	833	598	1.655
	Yüzde	13,5%	50,3%	36,1%	100,0%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	106	361	286	753
	Yüzde	14,1%	47,9%	38,0%	100,0%
Demokrat Parti	Sayı	38	150	154	342
	Yüzde	11,1%	43,9%	45,0%	100,0%
Saadet Partisi	Sayı	34	96	72	202
	Yüzde	16,8%	47,5%	35,6%	100,0%
Toplam	Sayı	402	1.440	1.110	2.952
	Yüzde	13,6%	48,8%	37,6%	100,0%

Ki-kare = 12,126

sd = 6

p > 0,05

Partilere göre bir değerlendirme yaptığımızda, köy doğumluların yüzdesinin SP'de, kent doğumluların yüzdesinin DP'de ve ilçe/kasaba doğumluların yüzdesinin ise Ak Parti'de görece yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca cinsiyet ve yaşa göre görüşmecilerin doğduğu yerleşim birimi farklılaşmaktadır. Örneğin, kadın görüşmecilerin yarıdan fazlası (% 50,4), erkeklerin ise sadece üçte biri (% 35,3) il merkezinde doğduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde, 18-28 yaş aralığındakilerin % 47,3'ü il merkezinde % 7,7'si ise köyde doğmuştur. Diğer yaş gruplarında il merkezinde doğduğunu belirtenlerin yüzdesi daha düşüktür; 49-58 yaş aralığındakiler arasında ise en düşük seviyededir.⁴

Ülkemizin, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yoğun olarak yaşamaya başladığı kırdan kente göç, en önemli sosyodemografik olgulardan birisidir. Bu nedenle, anketimize katılanların ailelerinin ya da kendilerinin göç edip etmediğini de incelenecektir. Göç ile ilgili soruya cevap vermeyenleri (20, % 0,7) dışarıda tutarsak, anketimize katılanların neredeyse üçte ikisi (% 68,6) yaşadıkları yerin yerlisi oldukları görülmektedir. Buna karşın, görüşülen siyasetçilerin % 17,1'i ailesinin, % 11,7'si ise kendisinin şu anda oturduğu yere göç ettiğini belirtmektedir. Kısacası, ankete katılanların yaklaşık üçte biri (% 28,8) şu anda buldukları yere göç ederek gelmiştir. Bu bulgular iki noktanın altının çizilmesine olanak sağlamaktadır. Birincisi, incelediğimiz sağ-(muhafazakar) partilerin kadroları arasında buldukları yerin yerlilerinin sayısal üstünlüğü vardır. İkincisi, göçmenler arasında yaşamakta olduğu yere büyükleri göç edenler sayısal olarak daha fazladır.

⁴ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo II.3, II.4. ve II.5'e bakınız.

Tablo III.4. Partiler ve Yaşadığı Yerdeki Konum

		Yaşamakta olan yerdeki konum				Toplam
		Yaşamakta olduğum yerin yerlisiyim	Yaşamakta olduğum yere büyüklerim göç ederek gelmiş	Yaşamakta olduğum yere göç ederek geldim	Memuriyet, tayin, terfi, vb. nedenlerle yaşadığım yerde bulunuyorum	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	1.138	296	176	36	1.646
	Yüzde	69,1%	18,0%	10,7%	2,2%	100,0%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	532	106	75	34	747
	Yüzde	71,2%	14,2%	10,0%	4,6%	100,0%
Demokrat Parti	Sayı	237	50	38	15	340
	Yüzde	69,7%	14,7%	11,2%	4,4%	100,0%
Saadet Partisi	Sayı	105	48	35	11	199
	Yüzde	52,8%	24,1%	17,6%	5,5%	100,0%
Toplam	Sayı	2.012	500	324	96	2.932
	Yüzde	68,6%	17,1%	11,1%	3,3%	100,0%

Ki-Kare = 42,176

sd = 9

p < 0,001

Partilere göre bir değerlendirme yapıldığında, iki nokta öne çıkmaktadır. Birincisi, MHP'liler arasında, bulunduğu yerin yerlisi olanların yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir. İkincisi, SP'liler arasında “göçmenler”in yüzdesi (% 24,1 ve % 17,6) diğer partilerden daha yüksektir. Bir başka ifadeyle, MHP'li kadroların daha çok “yerliler” tarafından oluşturulduğu, SP'li kadrolar arasında ise “göçmenler”in daha ağırlıklı olduğu görülmektedir. Ak Parti ve DP ise genel dağılıma daha yakındır.

Bu konuyu daha fazla açmak için cinsiyete ve anketin yapıldığı kente göre de değerlendirme yapmak gerekmektedir. Birincisi, kadın siyasetçiler arasında, bulunduğu yerin “yerlisi” olanların yüzdesi genel yüzdenin bir hayli altındadır. İkincisi, kadınlar arasında zorunlu nedenlerle bulunduğu yerde olanların yüzdesi (8,3) genel dağılımı gösteren yüzdenin (3,3) nerdeyse üç katıdır. Bir başka ifadeyle, zorunlu nedenlerle bulunduğu yerde olan toplam 96 partili vardır ve bunların 38'i (% 39,6) kadındır. Anketin yapıldığı kente göre bir değerlendirme yaptığımızda, dört grup kent tespit etmek mümkün görünmektedir. Birinci grupta, görüşülen siyasetçilerin tümünün ya da tümüne yakının “yerliler”den oluştuğu Adıyaman (% 100), Elazığ (% 100), Erzurum (% 94,0), Giresun (% 95,5) ve Trabzon (% 91,9) yer almaktadır. İkinci grupta ise, “yerliler”in ezici çoğunluğu oturduğu Ordu (% 89,1), Gaziantep (% 84,9), Sivas (% 83,3), Malatya (% 81,6), Bayburt (% 79,2) ve Samsun (% 78,3) bulunmaktadır. Üçüncü grubu ise, “yerliler”in yüzdesinin genel yüzdenin bir hayli altında olduğu Antalya (% 40,3), Ankara (% 50,9), Bursa (% 51,9) ve İstanbul (% 57,1) oluşturmaktadır. Dördüncü grupta ise Kayseri (% 62,2), Aydın (% 62,5), Denizli (% 63,3) ve Balıkesir (72,4) yer almaktadır. Bu grubun ortak özelliği ise “yerliler”in yüzdesininin genel

yüzdeye yakın olmasıdır. Son olarak, gençlik kolları başkanları (% 77,6), il başkanları (% 75,0), il/ilçe kongre üyeleri (% 73,5), ilçe başkanları (% 72,7) ve belediye meclis üyeleri (% 71,0) arasında “yerliler”in yüzdesinin genel yüzdenin üstünde olduğu belirtilmelidir.⁵

Aşağıdaki üç tabloda görüşülen siyasetçilerin haneleriyle ilgili demografik bulgular sunulmaktadır. İlk olarak, hanedeki kişi sayısı incelenecektir. Hane büyüklükleri 1 ile 25 arasında değişmektedir. Hanelerdeki ortalama kişi sayısı 4,13, mod ve medyan ise 4’dür. Bu, anketimize katılanların hane büyüklüğünün, Türkiye kent ortalamasına yakın olduğunu göstermektedir. Zira, tablo II.5.’de sunulan veriler, hanelerin kişi sayısına göre neredeyse üç eşit gruba ayrılabilirliğini göstermektedir. Hanelerin üçte bire yakını 4 kişiden oluşmaktadır. Hanesinde 5 ya da daha fazla sayıda kişi bulunanların yüzdesi ise % 34,6’dır. Yani bu grup diğer üçte biri oluşturmaktadır. Kalan grubu ise, hanesinde 1-3 kişi bulunanlar oluşturmaktadır. Bu grubun toplam içindeki yüzdesi ise % 33,8’dir.

Tablo III.5. Partiler ve Hanede Yaşayan Kişi Sayısı

		Hanede yaşayan kişi sayısı					Toplam
		1	2	3	4	5 ve üzeri	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	37	180	322	529	587	1.655
	Yüzde	2,2%	10,9%	19,5%	32,0%	35,5%	100,0%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	14	73	143	270	253	753
	Yüzde	1,9%	9,7%	19,0%	35,9%	33,6%	100,0%
Demokrat Parti	Sayı	15	62	87	89	89	342
	Yüzde	4,4%	18,1%	25,4%	26,0%	26,0%	100,0%
Saadet Partisi	Sayı	4	25	36	46	91	202
	Yüzde	2,0%	12,4%	17,8%	22,8%	45,0%	100,0%
Toplam	Sayı	70	340	588	934	1.020	2.952
	Yüzde	2,4%	11,5%	19,9%	31,6%	34,6%	100,0%

Ki-kare = 55,956

sd = 12

p < 0.001

Partilere göre genel bir değerlendirme yaparsak, Ak Parti’lilerin ve MHP’lilerin hanedeki kişi sayısı ortalamasının (4,18) aynı ve genel ortalamasının (4,13) çok az üstünde olduğunu görülmektedir. Ortalama fert sayısı DP’liler arasında 3,70 ile en düşük seviyededir. SP’lilerin hanelerin ortalama kişi sayısı 4,30 ile en yüksek düzeydedir. Kısacası, DP ve SP hanedeki ortalama fert sayısı bakımından iki ayrı uçu temsil etmektedir. Bu durumu, yukarıdaki tabloda sunulan veriler de teyid etmektedir. SP’de 5 ve üzerinde fert barındıran hanelerin yüzdesi en yüksek seviyedir ve genel yüzdenin bir hayli üzerindedir. Oysa, DP’liler arasında hem 5 ve üzeri fert bulunan hane yüzdesi en düşük seviyedir hem de 2 kişilik haneler en yüksek düzeydedir.

⁵ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo III.6-8’e bakınız.

Tablo III.6. Partiler ve Hanedeki Ortalama Kişi Sayısı

	Ortalama	Sayı	Standart Sapma
Adalet ve Kalkınma Partisi	4,18	1655	1,693
Milliyetçi Hareket Partisi	4,18	753	1,532
Demokrat Parti	3,73	342	1,659
Saadet Partisi	4,30	202	1,661
Toplam	4,13	2952	1,653

Cinsiyet ve anketin yapıldığı kente göre de hanedeki fert sayısı farklılaşmaktadır.⁶ Kadın partililerin hanelerindeki ortalama fert sayısı 3,73 iken, erkeklerin hanelerinde bu sayı 4,21'dir. Ayrıca, kadınlar arasında hanesinde beş ya da daha fazla fert bulunanların yüzdesi 24,5 iken, erkeklerin arasında bu yüzde 36,4'e kadar yükselmektedir. Anket yapılan kentlere göre değerlendirdiğimizde, en kalabalık hanelerin Bayburt (5,63), Gaziantep (5,40), Adıyaman (5,33) ve Erzurum'da (4,75), bulunduğu görülmektedir. Denizli (3,13), Aydın (3,50) ve Balıkesir'de (3,53) hanedeki ortalama fert sayısı ise genel ortalamanın bir hayli altındadır.

Tablo III.7. Partilere göre Medeni Durum

		Medeni durum			Toplam
		Bekar (hiç evlenmemiş)	Evli	Boşanmış ya da dul	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	301	1.320	34	1.655
	Yüzde	18,2%	79,8%	2,1%	100,0%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	101	643	9	753
	Yüzde	13,4%	85,4%	1,2%	100,0%
Demokrat Parti	Sayı	58	258	26	342
	Yüzde	17,0%	75,4%	7,6%	100,0%
Saadet Partisi	Sayı	27	171	4	202
	Yüzde	13,4%	84,7%	2,0%	100,0%
Toplam	Sayı	487	2.392	73	2.952
	Yüzde	16,5%	81,0%	2,5%	100,0%

Ki-kare=54,926

sd=6

p < 0.001

Görüşülen partililerin hane yapısını anlamak için medeni durumlarına ve çocuk sayılarının da bakmak yararlı olabilir. Tablo III.7.'de sunulan bulguların gösterdiği gibi, anketimize katılanların büyük bir bölümü evlidir. Partilere göre bir değerlendirme yaptığımızda, iki nokta dikkat çekmektedir. Birincisi, DP'liler arasında boşanmış ya da dul olanların yüzdesinin genel yüzdenin üç kat üstünde olmasıdır. Bir başka ifadeyle, boşanmış ya da dul olanların üçte biri DP'lidir. İkinci nokta ise, Ak Parti'de bekarların yüzdesinin diğer partilerden yüksek

⁶ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo II.9-12'ye bakınız.

olmasıdır. Bu bulgu, Ak Parti’de gençlerin yüzdesinin yüksek olmasıyla paralellik arz etmektedir.

Tablo III.8. Partiler ve Çocuk Sayısı

		Çocuk sayısı				Toplam
		Yok	1 çocuk	2 çocuk	3 ve üzeri çocuk	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	71	179	482	622	1.354
	Yüzde	5,2%	13,2%	35,6%	45,9%	100,0%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	23	76	283	270	652
	Yüzde	3,5%	11,7%	43,4%	41,4%	100,0%
Demokrat Parti	Sayı	15	34	108	127	284
	Yüzde	5,3%	12,0%	38,0%	44,7%	100,0%
Saadet Partisi	Sayı	3	18	45	109	175
	Yüzde	1,7%	10,3%	25,7%	62,3%	100,0%
Toplam	Sayı	112	307	918	1.128	2.465
	Yüzde	4,5%	12,5%	37,2%	45,8%	100,0%

Ki-kare = 35,189

sd = 9

p < 0.001

Ankete katılanların büyük bir kısmı (% 79.7) çocuk sahibidir. Çocuk sayısı 1 ile 10 arasında değişmektedir. Evli ya da boşanmış olduğu halde çocuğu olmayanları dışarsak, ortalama çocuk sayısı 2,69, mod ve medyan 2’dir. Aşağıdaki tabloda sunulan bulgular, görüşülen siyasetçilerin nerdeyse yarısının üç ya da daha fazla çocuğunun olduğunu göstermektedir. Partilere göre çocuk sayısı önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Öyle ki, SP’lilerin nerdeyse üçte ikisinin üç ya da daha fazla çocuğu vardır. SP’lilerin ortalama çocuk sayısı 2.98 ile en yüksek seviyededir. Öte yandan, ortalama çocuk sayısının 2,61 ile en düşük olduğu parti MHP’dir. Bu partide, üç ya da daha fazla çocuğu olanların yüzdesi en düşük seviyededir. Adalet ve Kalkınma Parti’liler arasında tek çocuklu hanelerin yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir.

Tablo III.9. Partiler ve Ortalama Çocuk Sayısı

	Ortalama	Sayı	Standart Sapma
Adalet ve Kalkınma Partisi	2,68	1283	1,264
Milliyetçi Hareket Partisi	2,61	629	1,211
Demokrat Parti	2,72	269	1,416
Saadet Partisi	2,98	172	1,279
Toplam	2,69	2353	1,272

Çocuk sayısı yaş, cinsiyet ve anketin yapıldığı kente göre de farklılaşmaktadır. Örneğin, 1950-59 ve 1928-49 yılları arasında doğanların yarıdan fazlasının üç ya da üçten fazla çocuğu vardır. Bu gruplar için ortalama çocuk sayısı 3’ten fazladır (sırasıyla 3,13 ve 3,16). Oysa, 1970-79 yılları arasında doğanların % 24,2’sinin üç ya da üçten fazla çocuğu vardır. Dahası, 1980-90 arasında doğanların sadece % 6,2’sinin üç ya da üçten fazla çocuğu vardır. Bu

gruplar için ortalama çocuk sayısı sırasıyla 2,10 ve 1,45'dir. Kısacası yaş ve çocuk sayısı arasında doğrusal ve güçlü bir ilişki vardır. Ayrıca, cinsiyete göre de çocuk sayıları farklılaşmaktadır. Kadın siyasetçilerin çocuk sayısı erkeklerden daha azdır. Erkekler arasında en büyük grubu % 47,3 ile üç ya da üçten fazla çocuğu olanlar oluştururken, kadınlar arasında en büyük grubu % 45,1 ile iki çocuklular oluşturmaktadır. Erkekler arasında ortalama çocuk sayısı 2,73, kadınlar arasında ise 2,43'dür. Anketin yapıldığı kentleri kabaca iki gruba ayırmak mümkün görünmektedir. Birinci grupta ortalama çocuk sayısının genel ortalamasının üzerinde olduğu doğu ve güney doğu kentleri yer almaktadır. Bu grup, Gaziantep (3,66), Adıyaman (3,63), Elazığ (3,30), Malatya (3,09), Kayseri (3,01), Bayburt (2,96), Samsun (2,94), Sivas (2,92) ve Erzurum'u (2,90) kapsamaktadır. İkinci grubu ise, ortalama çocuk sayısının genel ortalamasının altında olduğu batı kentleri ve büyükşehirler oluşturmaktadır. Balıkesir (2,17), Denizli (2,19), İstanbul (2,31), Aydın (2,32), Antalya (2,42), Trabzon (2,41), Bursa (2,44), Ankara (2,47) ve Ordu (2,52) bu grubun içindedir.⁷

---

⁷ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo II.13-18'e bakınız.

III. Sosyoekonomik Özellikler

Bu bölümde, ankete katılan siyasetçilerin, toplumsal kökenleri hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olmak için, sosyoekonomik özelliklerini incelenecektir. Bu amaçla, veri setimizde yer alan bir dizi değişken kullanılacaktır. Ele alınan değişkenler bize, partilerin kadrolarının hangi toplumsal kesimlerden geldiği hakkında da bazı ipuçları sağlayabilir. Öncelikle, katılımcıların anne ve babalarının eğitim düzeyini incelenecektir. Aşağıdaki tablo, katılımcıların babalarının eğitim düzeyiyle ilgili bulguları sunmaktadır.

Tablo IV.1. Partiler ve Babanın Eğitim Düzeyi

		Babasının aldığı son diploma derecesi						Toplam
		Okuması yazması yok	Okur-yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Lise üstü	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	97	146	946	213	177	76	1.655
	Yüzde	5,9%	8,8%	57,2%	12,9%	10,7%	4,6%	100,0%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	65	76	420	72	69	51	753
	Yüzde	8,6%	10,1%	55,8%	9,6%	9,2%	6,8%	100,0%
Demokrat Parti	Sayı	28	23	188	40	41	22	342
	Yüzde	8,2%	6,7%	55,0%	11,7%	12,0%	6,4%	100,0%
Saadet Partisi	Sayı	16	25	126	11	10	14	202
	Yüzde	7,9%	12,4%	62,4%	5,4%	5,0%	6,9%	100,0%
Toplam	Sayı	206	270	1.680	336	297	163	2.952
	Yüzde	7,0%	9,1%	56,9%	11,4%	10,1%	5,5%	100,0%

Ki-kare = 39,215

sd = 15

p < 0.005

Yukarıda sunulan bulgular, anketimize katılan siyasetçilerin babalarının eğitim düzeyini değerlendirmek için üç grup oluşturabileceğini göstermektedir. Birinci grupta, çoğunluğu oluşturan babası ilkököl mezunu olanlar yer almaktadır. Daha açık bir ifadeyle, görüşülen partililerin yarıdan fazlasının babası ilkököl mezunudur. İkinci büyük grubu, babası ilkököl üstü eğitim alanlar oluşturmaktadır. Babası ortaokul, lise ve lise üstü diploma sahibi olanların oluşturduğu bu grubun toplam içindeki payı dörtte birin biraz üzerindedir. Üçüncü grupta ise, babasının formel eğitimi ya da diploması olmayanlar, yani babası okur-yazar olmayanlar ve okur-yazar olduğu halde ilkököl bitirmemişler yer almaktadır.

Tablo IV.1.'deki bulgular, partilere göre baba eğitiminin farklılaştığını göstermektedir. Partilere göre bir değerlendirme yaptığımızda, Adalet ve Kalkınma Parti'liler arasında babası okur-yazar olmayanların ve okur-yazar ama ilkököl bitirmemişlerin yüzdesinin genel yüzdenin altında olduğu görülmektedir. Bu, aynı zamanda babası diploma sahibi olmayanların yüzdesinin Ak Parti'liler içinde daha yüksek olması anlamına da gelmektedir. Dahası, sadece bu partiye mensup katılımcılar arasında babası lise üstü diploma sahibi olanların yüzdesi

genel yüzdenin altındadır. Kısacası, Adalet ve Kalkınma Parti'liler arasında babası eğitim dizgesinin zıt iki uçunda yer alanların yüzdesi daha düşük; ilkokul, ortaokul ve lise mezunu olanların yüzdesi ise genel yüzdenin az da olsa üzerindedir. MHP'liler arasında, babası okur-yazar olmayanlar ile okur-yazar ama ilkokul bitirmemişlerin yüzdesi genel yüzdenin üzerindedir. Dahası, MHP'liler arasında babası ilkokul, ortaokul ve lise mezunu olanların yüzdesi görece düşüktür. Fakat, bu partiye mensup katılımcılar arasında dikkat çeken nokta, babası lise üstü eğitim almış olanların yüzdesinin de genel yüzdenin üstünde olmasıdır. Bir başka ifadeyle, MHP'liler arasında, eğitim dizgesinin zıt iki uçunda yer alanların yüzdesi de genel yüzdeden daha yüksektir. Bu bakımdan, MHP'liler Ak Parti'lilerden farklılaşmaktadır. DP'liler arasında da babası okur-yazar olmayanların yüzdesi genel yüzdeden daha yüksek düzeydedir. Fakat, MHP'lilere benzer şekilde, bu partiye mensuplar arasında da lise üstü derece sahibi olanların yüzdesi de yüksektir. Yani, eğitim dizgesinin zıt iki uçunda yer alanların yüzdesi DP'liler arasında yüksektir. Bu partiye mensup katılımcıları esas ayırt eden nokta, babası lise mezunu olanların yüzdesinin en yüksek seviyede olmasıdır. Babası lise ve lise üstü derece sahibi olanları birarada değerlendirirsek, DP'liler arasında bu grubun % 20 ile en yüksek seviyeye ulaştığını görmekteyiz. Bu bakımdan, DP'lilerin babalarının eğitim düzeyinin diğer partilerden az da olsa daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz. SP'liler arasında, babası okur-yazar ama ilkokul mezunu olmayanlar ile ilkokul mezunlarının yüzdesi diğer partilerden daha yüksek seviyededir. Bu parti mensupları arasında babası okur-yazar olmayanların yüzdesi de genel yüzdenin altındadır. Ayrıca, babası ortaokul ve lise mezunu olanların yüzdesi ise SP'liler arasında en düşük düzeydedir. Yukarıdaki tabloda sunulan bulgular, SP'lilerin babalarının eğitim düzeyinin diğer partilerden daha düşük olduğunu göstermektedir. Bu genellemenin tek istisnası, SP'liler arasında babası lise üstü derece sahibi olanların yüzdesinin genel yüzdeden yüksek olmasıdır.

Baba eğitimi ile cinsiyet ve yaş arasında da ilişki olduğu görülmektedir. Kadın siyasetçilerin babalarının erkeklerin babalarından daha eğitilmiş olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, erkek katılımcılar arasında babası okur-yazar olmayanların ve okur-yazar ama ilkokul bitirmemişlerin yüzdesi daha yüksektir. Bu yüzdelere erkekler için sırasıyla % 7,3 ve % 9,9 ve kadınlar için % 5 ve % 5'tir. Ek olarak, kadınların % 14'ü babasının lise mezunu olduğunu belirtmektedir. Erkekler arasında ise babası lise mezunu olanlar % 9,3'tür. Fakat en ciddi fark, babası lise üstü derece sahibi olanlar arasındadır. Kadınların % 10,5'i babasının lise üstü derece sahibi olduğunu söylerken, erkeklerin sadece % 4,6'sı babasının lise üstü derecesi olduğunu belirtmektedir. Yaş ile baba eğitimi arasında doğrusal bir ilişki olduğu

görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle, daha yaşlı kuşaklar arasında babası okur-yazar olmayanların yüzdesi daha yüksekken genç kuşaklar arasında daha düşüktür. Dolayısıyla, genç kuşaklara mensup olanlar arasında babalarının eğitim durumu görece yüksek olanlar ağırlıktadır. Örneğin, 1928-49 yılları arasında doğanların % 18,4'ü babasının okur-yazar olmadığını söylerken, 1980-90 arasında doğanların sadece % 1,5'i babasının okur-yazar olmadığını belirtmektedir. Babaları lise üstü derece sahibi olanlara baktığımızda da genç kuşaklar lehine bir durumla karşılaşılıyor. 1980-90 yılları arasında doğanların % 13,3'ü babasının lise üstü dereceye sahip olduğunu belirtmektedir. Oysa, 1928-49 yılları arasında doğanların sadece % 3,3'ü babasının lise üstü dereceye sahip olduğunu belirtmektedir.⁸

Katılımcıların annelerinin eğitim düzeyi ile ilgili bulgular Tablo IV.2.'de sunulmaktadır. Herşeyden önce, annelerin neredeyse beşte biri okur-yazar değildir. Babalar arasında okur-yazar olmayanların % 7 olduğunu düşünürsek, iki grup arasında ciddi bir fark olduğunu söyleyebiliriz. Okur yazar olmayan ve okur yazar ama ilkökul mezunu olmayanları birlikte ele alırsak, annelerin üçte birinin formel eğitim almadığı görülmektedir. Dahası, annelerin sadece % 13'ü ilkökul üzeri eğitim almıştır. Tüm bunlar, annelerin eğitim düzeyinin, babaların eğitim düzeyinden çok daha düşük olduğunu göstermektedir.

Aşağıdaki tabloda sunulan bulgular, partiler arasında anne eğitimi bakımından da farklılıklar olduğunu göstermektedir. Bu bulgulara dayanarak, SP'lilerin annelerinin eğitim düzeyinin diğer partilerden daha düşük, DP'lilerin annelerinin eğitim düzeyinin ise daha yüksek olduğu söylenebilir. Örneğin, SP'liler arasında annesi okur-yazar olmayanların yüzdesi genel yüzdenin 10 puan üstündedir. Dahası, bu parti mensupları arasında annesi okur-yazar olan ama ilkökul mezunu olmayanların yüzdesi de diğer partilerden daha yüksektir. DP'liler arasında ise, hem annesi lise mezunu olanların hem de lise üstü eğitim almış olanların yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir. MHP'liler arasında da annesi okur-yazar olmayanların yüzdesi genel yüzdenin üzerindedir. Fakat, bu partiye mensuplar arasında annesi okur-yazar ama ilkökul mezunu olmayanların ve annesi ilkökul mezunu olanların yüzdesi genel yüzdeye yakındır. Lise üstü dereceye sahip olanların yüzdesi ise genel yüzdenin üzerindedir. Bu bulgulara dayanarak, MHP'lilerin annelerin eğitim düzeylerinin SP'lilerden daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Adalet ve Kalkınma Parti'liler arasında ise ilkökul ve ortaokul mezunu annelerin yüzdesi genel yüzdenin az da olsa üzerinde; okur-yazar olmayanların yüzdesi ise altındadır. Öte yandan, Ak Parti'liler arasında annesi lise üstü dereceye sahip olanların yüzdesi en düşük düzeydedir. Yine de, Ak Parti'lilerin annelerinin eğitim düzeyinin

---

⁸ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo IV.1-2'ye bakınız.

SP'lilerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Sonuç olarak, anne eğitimi bakımından DP'liler yüksek eğitilmiş uçta, SP'liler düşük eğitilmiş uçta, Ak Parti'liler ve MHP'liler bu iki partinin arasında yer almaktadır.

Tablo IV.2. Partiler ve Annenin Eğitim Düzeyi

		Annesinin aldığı son diploma derecesi						Toplam
		Okuması yazması yok	Okur-yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Lise üstü	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	294	224	918	131	75	13	1.655
	Yüzde	17,8%	13,5%	55,5%	7,9%	4,5%	0,8%	100,0%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	162	97	407	44	29	14	753
	Yüzde	21,5%	12,9%	54,1%	5,8%	3,9%	1,9%	100,0%
Demokrat Parti	Sayı	63	27	187	25	28	12	342
	Yüzde	18,4%	7,9%	54,7%	7,3%	8,2%	3,5%	100,0%
Saadet Partisi	Sayı	59	31	100	5	3	4	202
	Yüzde	29,2%	15,3%	49,5%	2,5%	1,5%	2,0%	100,0%
Toplam	Sayı	578	379	1.612	205	135	43	2.952
	Yüzde	19,6%	12,8%	54,6%	6,9%	4,6%	1,5%	100,0%

Ki-kare = 63,884

sd = 15

p < 0,001

Baba eğitimi gibi anne eğitimi ile cinsiyet ve yaş arasında da ilişki olduğu görülmektedir. Baba eğitimindeki duruma benzer şekilde, kadın siyasetçilerin anne eğitimlerinin erkeklerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Örneğin, kadınların % 3,7'si annesinin lise üstü eğitim aldığı söylerken, erkeklerin sadece % 1'i annesinin lise üstü dereceye sahip olduğunu belirtmektedir. Annesi lise mezunu olanlara baktığımızda da benzer bir durum vardır. Kadınların % 6,1'inin erkeklerin ise % 4,3'ünün anneleri lise mezunudur. Annesi okur-yazar olmayanlar arasında da belirgin bir fark vardır. Kadınların % 14,6'sının, erkeklerin ise % 20,5'inin annesi okur-yazar değildir. Baba eğitiminde olduğu gibi, genç kuşaklar arasında anne eğitimi yükselirken yaşlı kuşaklarda düşmektedir. Örneğin, 1928-49 yılları arasında doğanların % 37,3'ü annesinin okur-yazar olmadığını söylemektedir. Oysa, 1980-90 doğumluların sadece 6,2'sinin annesi okur-yazar değildir. Öte yandan 1980-90 doğumluların % 11,6'sının, 1928-49 doğumluların ise % 1,5'inin annesinin lise mezunu olduğunu görmekteyiz.⁹

Ankete katılan siyasetçilerin büyük çoğunluğunun eğitim düzeyi görece yüksektir. Görüşülen siyasetçilerin neredeyse yarısı lise mezunudur. Üniversite mezunları ise ikinci büyük grup oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle, lise mezunlarına meslek yüksek okulu, üniversite ve yüksek lisans diploması olanları da dahil edersek, katılımcıların üçte ikisinin lise ve üzeri eğitim aldığı görülmektedir. Fakat yine de, eğitim düzeyini düzey ve büyüklük açısından üç

⁹ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo IV.3-4'e bakınız.

gruba ayırarak ele almak daha mümkün görünmektedir. Eğitim dizgesinin ortasında yer alan ve sayıca en büyük grubu oluşturan lise mezunlarını ayrı bir grup olarak sınıflayabiliriz. Bu gruptakilerin, iş piyasası ve formel eğitim düzeyi açısından ilkökul ve ortaokul mezunlarından daha “ileride”; fakat üniversite mezunlarından daha “geride” olduklarını varsayabiliriz. İlkokul ve ortaokul mezunlarını ikinci grup olarak tanımlayabiliriz. Toplamın üçte bire yakını bu grup içinde ilkökul mezunlarının (toplam içindeki yüzde 18’lik payı ile) daha ağırlıklı olduğu dikkat çekmektedir. Dolayısıyla, bu grup en düşük eğitimliler olarak da düşünülebilir. Üçüncü ve sayıca diğerlerinden daha az olan grupta ise, toplam içindeki yüzde 27,2’lik payı ile lise ve üzeri eğitim alanlar yer almaktadır. Üniversite mezunlarının (toplam içindeki yüzde 19,4’lük pay ile) üstünlüğü dikkat çekmezken bu gruba mensup olanları yüksek eğitimliler olarak değerlendirebiliriz.

Tablo IV.3. Partiler ve Eğitim Düzeyi

		En son alınan diploma derecesi						Toplam
		İlkokul	Ortaokul (ilköğretim)	Lise	Meslek Yüksek Okulu	Üniversite	Yüksek Lisans/Doktora	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	305	243	691	90	292	34	1.655
	Yüzde	18,4%	14,7%	41,8%	5,4%	17,6%	2,1%	100,0%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	113	103	302	43	169	23	753
	Yüzde	15,0%	13,7%	40,1%	5,7%	22,4%	3,1%	100,0%
Demokrat Parti	Sayı	67	47	134	12	71	11	342
	Yüzde	19,6%	13,7%	39,2%	3,5%	20,8%	3,2%	100,0%
Saadet Partisi	Sayı	45	23	76	10	44	4	202
	Yüzde	22,3%	11,4%	37,6%	5,0%	21,8%	2,0%	100,0%
Toplam	Sayı	530	416	1.203	155	576	72	2.952
	Yüzde	18,0%	14,1%	40,8%	5,3%	19,5%	2,4%	100,0%

Ki-kare = 21,924

sd = 15

p < 0.05

Tabloda sunulan bulgular partilere göre eğitim düzeyinin farklılaştığını göstermektedir. Daha yakından bakacak olursak, Adalet ve Kalkınma Parti’liler arasında sadece lise mezunlarının yüzdesinin genel yüzdenin üzerinde olduğu görülmektedir. Bu parti mensupları arasında ilkökul, ortaokul, meslek yüksekokulu mezunları ve yüksek lisans/doktora yapmışların yüzdesi genel ortalamaya çok yakındır. Sadece üniversite mezunlarının yüzdesi genel ortalamanın iki puan altındadır. Bu bulgular, Ak Parti’lilerin eğitim düzeyinin genel duruma yakın olduğunu göstermektedir. MHP’liler arasında sadece ortaokul ve lise mezunlarının yüzdesi genel yüzdenin az da olsa altındadır. İlkokul mezunlarının yüzdesi ise diğer partilerden daha düşüktür. Başka bir ifadeyle, MHP’liler arasında düşük eğitimliler grubunu oluşturan ilkökul ve ortaokul mezunlarının yüzdesi en düşük seviyededir. Öte yandan bu parti mensupları arasında üniversite ve yüksek lisans diploması olanların yüzdesi 25,4 ile en yüksek düzeydedir. Bu bulgular, anketimize katılan MHP’lilerinin eğitim düzeyinin diğer

partilerden daha yüksek olduğunu göstermektedir. DP'liler arasında eğitim dizgesinin iki uç noktasında yer alan ilkokul ve yüksek lisans mezunlarının yüzdesi genel yüzdenin üzerindedir. Bir başka ifadeyle, düşük eğitimliler grubu olarak sınıfladığımız ilkokul ve ortaokul mezunlarının yüzdesi de, yüksek eğitimliler olarak sınıfladığımız üniversite ve yüksek lisans mezunlarının yüzdesi de genel yüzdenin üzerindedir. Buna mukabil, ortaokul, lise ve meslek yüksekokul mezunlarının yüzdesi genel yüzdenin altındadır. Tüm bunlar, eğitim düzeyi bakımından DP'lileri Ak Parti'liler ile MHP'liler arasında bir konuma yerleştirmektedir. Son olarak, SP'liler arasında ilkokul mezunlarının yüzdesi en yüksek, lise ve yüksek lisans mezunların yüzdesi ise en düşük düzeye ulaşmaktadır. Öte yandan üniversite mezunlarının yüzdesi ise genel yüzdenin üzerindedir. Kısacası, ankete katılan SP'lilerin eğitimi düzeyinin diğer partilerden daha düşük olduğunu söyleyebiliriz.

Aşağıdaki tabloda sunulan bulgular, eğitim düzeyinin yaşa göre farklılaştığını göstermektedir. Birincisi, genç kuşaklarda ilkokul mezunlarının yüzdesi ciddi bir şekilde azalmaktadır. İkincisi, ortaokul mezunları için de benzer bir eğilim söz konusudur. En yaşlı kuşak olan 1928-49 doğumluların % 18,9'u ortaokul mezun iken, 1980-90 doğumluların sadece % 8,4'ü ortaokul mezunudur. Üçüncüsü, lise mezunlarının yüzdesi genç kuşaklar arasında istikrarlı bir şekilde artmaktadır. En yaşlı kuşakta % 21,9 iken en genç kuşakta % 57,4'e çıkmaktadır. Dördüncüsü, yaş ile eğitim düzeyi arasındaki doğrusal ilişki, üniversite ve yüksek lisans/doktora mezunlarına gelince tam olarak izlenmemektedir.

Tablo IV.4. Yaş ve Eğitim Düzeyi

		En son aldığı diploma derecesi						Toplam
		İlkokul	Ortaokul (ilköğretim)	Lise	Meslek Yüksek Okulu	Üniversite	Yüksek Lisans/Doktora	
1980-90	Sayı	24	39	267	39	84	12	465
	Yüzde	5,2%	8,4%	57,4%	8,4%	18,1%	2,6%	100,0%
1970-79	Sayı	85	82	362	42	182	20	773
	Yüzde	11,0%	10,6%	46,8%	5,4%	23,5%	2,6%	100,0%
1960-69	Sayı	188	151	381	31	172	14	937
	Yüzde	20,1%	16,1%	40,7%	3,3%	18,4%	1,5%	100,0%
1950-59	Sayı	162	106	149	34	105	20	576
	Yüzde	28,1%	18,4%	25,9%	5,9%	18,2%	3,5%	100,0%
1928-49	Sayı	71	38	44	9	33	6	201
	Yüzde	35,3%	18,9%	21,9%	4,5%	16,4%	3,0%	100,0%
Toplam	Sayı	530	416	1.203	155	576	72	2.952
	Yüzde	18,0%	14,1%	40,8%	5,3%	19,5%	2,4%	100,0%

Ki-kare= 282,652

sd= 20

p<0.001

Eğitim düzeyi ile cinsiyet ilişkisine baktığımızda, kadın ve erkek katılımcılar arasında eğitim bakımından farklılık olduğunu görmekteyiz. Fakat, bu farklılık anne ve baba eğitiminde olduğu kadar belirgin değildir. Örneğin, kadınların % 17,5'i erkeklerin ise % 18'i ilkökul mezunudur. Ortaokul ve lise mezunları arasında daha belirgin bir fark vardır. Kadınların % 11,8'i ortaokul, % 43'ü ise lise mezunudur. Erkeklerin ise % 14,5'i ortaokul, % 40,3'ü lise mezunudur. Kadınlar arasında üniversite mezunu olanların yüzdesi erkeklerden daha düşükken (sırasıyla % 18,6 ve % 19,7), yüksek lisans/doktora derecesi olanların yüzdesi daha yüksektir (sırasıyla %3,3 ve % 2,3).¹⁰

Yukarıda belirttiğimiz gibi anketimize katılanlar arasında lise ve üniversite mezunlarının önemli bir ağırlığı vardır. Bu nedenle bu iki gruba yakından bakmak, siyasetçilerin sosyoekonomik kökenlerini anlamak açısından yararlı olabilir. Önce lise mezunlarını inceleyeceğiz. Aşağıdaki tabloda partilere göre ankete katılanların mezun oldukları liseler gösterilmektedir. Lise mezunu olmayanlar dışarıda bırakıldığı için toplam sayı anket yapılanların sayısından daha düşüktür. İlk göze çarpan bulgu, katılımcıların yarısından fazlasının düz lise mezunu olmasıdır. İkinci nokta ise fen lisesi, özel lise ve anadolu liselilerin sayısının çok az olmasıdır. Buna karşın siyasetçilerin % 20'den fazlası meslek lisesi, % 10'a yakını ise imam hatip lisesi mezunudur.

Tablo IV.5. Partiler ve Lise Tipleri

		Mezun olunan lisenin türü							Toplam
		Düz Lise	Meslek Lisesi	İmam Hatip Lisesi	Anadolu Lisesi	Öğretmen Lisesi	Fen Lisesi	Özel Lise / Kolej	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	676	266	120	18	14	5	8	1107
	Yüzde	61,1%	24,0%	10,8%	1,6%	1,3%	,5%	,7%	100,0%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	356	126	25	10	14	4	2	537
	Yüzde	66,3%	23,5%	4,7%	1,9%	2,6%	,7%	,4%	100,0%
Demokrat Parti	Sayı	164	44	2	4	6	3	5	228
	Yüzde	71,9%	19,3%	,9%	1,8%	2,6%	1,3%	2,2%	100,0%
Saadet Partisi	Sayı	71	24	31	1	5	0	2	134
	Yüzde	53,0%	17,9%	23,1%	,7%	3,7%	,0%	1,5%	100,0%
Toplam	Sayı	1.267	460	178	33	39	12	17	2.006
	Yüzde	63,2%	22,9%	8,9%	1,6%	1,9%	,6%	,8%	100,0%

Ki-kare = 90,689

sd = 18

p < 0.001

Partilere göre mezun olunan lise tipi farklılaşmaktadır. Adalet ve Kalkınma Parti'liler arasında genel dağılıma yakın bir dağılım göze çarpmasına karşın, bu parti mensupları arasında lise mezunlarının yüzdesi genel yüzdenin altında, imam hatip mezunlarının yüzdesi üstündedir. Ak Parti'liler arasında meslek lisesi mezunlarının yüzdesi en yüksek seviyedir. MHP'liler

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo IV.5.'e bakınız.

arasında lise ve meslek lisesi ve öğretmen lisesi mezunların yüzdesi genel yüzdenin üzerindedir. En çarpıcı olan ise, DP'liler arasında lise mezunlarının yüzdesinin en yüksek, imam hatip lisesi mezunlarının ise en düşük düzeyde olmasıdır. Bu parti içinde, genel toplam içinde sayıca az olan fen ve özel lise mezunlarının yüzdesi de en yüksek seviyedir. SP'liler arasında ise, lise mezunlarının yüzdesi en düşük, imam hatip ve öğretmen lisesi mezunların yüzdesi en yüksek düzeydedir. Ayrıca bu parti mensupları arasında özel lise mezunların yüzdesi de genel yüzdenin üzerindedir.

Yukarıda ankete katılan siyasetçilerin beşte birinin üniversite ve yüksek lisans diplomasına sahip olduğu belirtilmişti. Üniversite mezunlarının iç dağılımına baktığımızda, iktisadi idari bilimler fakültelerinden mezun olanların % 33 ile en büyük grubu oluşturduğu görülmektedir. İkinci büyük grubu ise, % 22,7 ile mühendislik ve mimarlık fakültelerinden mezun olanlar oluşturmaktadır. Bu iki grubu % 11,4'lük payla eğitim bilimlerinden ve % 11,2'lik payla hukuk fakültelerinden mezun olanlar izlemektedir. Fakat bu noktada hukuk fakültesi mezunları ile ilgili bir ayrıntıyı atlamamak gerekmektedir. Bu fakülte mezunlarının büyük çoğunluğu avukatlık mesleğini icra etmektedir. Oysa diğer fakültelerden mezunların önemli bir bölümü farklı meslek dallarında çalışmaktadır. Ek olarak, üniversite mezunları, fen ve sağlık bilimleri ve sosyal ve insani bilimler olarak iki ana gruba ayrılarak da ele alınabilir. Bu durumda, üniversite mezunların üçte ikisinin (% 67,7) sosyal ve insani bilimlerden mezun oldukları görülmektedir.

Üniversite mezunları iç dağılımı partilere göre de farklılaşmaktadır. Aşağıdaki tabloda sunulan bulgular, Adalet ve Kalkınma Parti'liler arasında mühendislik-mimarlık, hukuk ve iktisadi-idari bilimler mezunların yüzdesinin genel yüzdenin üzerinde olduğunu göstermektedir. MHP'liler arasında ise, eğitim bilimleri mezunlarının yüzdesi en üst seviyedeysen, mühendislik-mimarlık mezunlarının yüzdesi en düşük seviyededir. Ayrıca, bu parti mensupları arasında sağlık bilimleri ve temel sosyal bilimler mezunlarının yüzdesi genel yüzdenin üzerindedir. DP'lilerin en çarpıcı özelliği ise, tüm güzel sanatlar mezunlarının bu partide olmasıdır. Ayrıca, eğitim bilimleri ve sağlık bilimleri mezunlarının yüzdesi bu parti içinde en yüksek düzeye ulaşmaktadır. SP'liler ise, mühendislik-mimarlık, temel sosyal bilimler, hukuk ve ilahiyat mezunlarının en üst seviyeye ulaşması bakımından diğer partilerden ayrılmaktadır.

Tablo IV.6. Partiler ve Üniversite Eğitimi Alanları

		Üniversite eğitiminin yapıldığı alan													Toplam
		Mühendislik ve Mimarlık	Temel Sosyal Bilimler (Felsefe, Sosyoloji, Psikoloji, Tarih)	Hukuk	İktisadi ve İdari Bilimler	Temel Fen Bilimleri (Fizik, Biyoloji, Kimya, Matematik vb.)	İlahiyat ve İslam Yüksek Enstitüsü	Sağlık Bilimleri (Tıp, Diş Hekimliği, Veterinerlik, Eczacılık)	Eğitim Bilimleri	Dil Bilimleri ve Edebiyat (Yabancı diller dahil)	Güzel Sanatlar ve Konservatuvar	Ziraat ve Ormancılık	Sosyal Hizmetler, Turizm, Büro Yönetim ve benzeri	Basın yayın, halkla ilişkiler, iletişim ve benzeri	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	81	12	40	115	10	5	14	20	4	0	8	8	7	324
	Yüzde	25,0%	3,7%	12,3%	35,5%	3,1%	1,5%	4,3%	6,2%	1,2%	,0%	2,5%	2,5%	2,2%	100,0%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	35	11	19	63	6	3	12	31	2	0	3	4	1	190
	Yüzde	18,4%	5,8%	10,0%	33,2%	3,2%	1,6%	6,3%	16,3%	1,1%	,0%	1,6%	2,1%	,5%	100,0%
Demokrat Parti	Sayı	17	2	6	19	3	0	6	18	1	4	1	3	1	81
	Yüzde	21,0%	2,5%	7,4%	23,5%	3,7%	,0%	7,4%	22,2%	1,2%	4,9%	1,2%	3,7%	1,2%	100,0%
Saadet Partisi	Sayı	13	4	7	15	0	4	0	4	0	0	0	0	1	48
	Yüzde	27,1%	8,3%	14,6%	31,3%	,0%	8,3%	,0%	8,3%	,0%	,0%	,0%	,0%	2,1%	100,0%
Toplam	Sayı	146	29	72	212	19	12	32	73	7	4	12	15	10	643
	Yüzde	22,7%	4,5%	11,2%	33,0%	3,0%	1,9%	5,0%	11,4%	1,1%	,6%	1,9%	2,3%	1,6%	100,0%

Ki-kare=84,546

sd = 36

p < 0,001

Ankete katılanların eğitim durumunu anlamak için son olarak yabancı dil bilip bilmediklerine bakacağız. Aşağıdaki tabloda sunulan bulgulardan görüldüğü gibi, anketimize katılan siyasetçilerin yarısından fazlası en az bir yabancı dil bildiğini beyan etmiştir. Partilere göre bir değerlendirme yaptığımızda, Adalet ve Kalkınma Parti'liler ve SP'liler arasından en az bir yabancı dil bildiğini söyleyenlerin yüzdesinin MHP'liler ve DP'lilerden az da olsa daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo IV.7. Partiler ve Yabancı Dil

		Yabancı dil		Toplam
		En az bir yabancı dil biliyor	Yabancı dil bilmiyor	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	906	749	1.655
	Yüzde	54,7%	45,3%	100,0%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	401	352	753
	Yüzde	53,3%	46,7%	100,0%
Demokrat Parti	Sayı	178	164	342
	Yüzde	52,0%	48,0%	100,0%
Saadet Partisi	Sayı	112	90	202
	Yüzde	55,4%	44,6%	100,0%
Toplam	Sayı	1.597	1.355	2.952
	Yüzde	54,1%	45,9%	100,0%

Ki-kare=1,221

sd = 3

p > 0,05

Yabancı dil bilme ile eğitim ve yaş arasında doğrusal bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, ilkokul mezunu olanların % 8,9'u en az bir yabancı dil bildiğini söylerken, üniversite mezunları arasında yabancı dil bildiğini söyleyenler % 88,2'ye yükselmektedir. Aynı şekilde, en yaşlı kuşak olan 1928-49 doğumlular arasında en az bir yabancı dil bildiğini söyleyenler % 44,3 iken, 1980-90 doğumluların % 64,9'u yabancı dil bildiğini belirtmektedir.¹¹

Tablo IV.8. Partiler ve İngilizce

		İngilizce		Toplam
		Bilmiyor	Biliyor	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	924	731	1.655
	Yüzde	55,8%	44,2%	100,0%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	436	317	753
	Yüzde	57,9%	42,1%	100,0%
Demokrat Parti	Sayı	207	135	342
	Yüzde	60,5%	39,5%	100,0%
Saadet Partisi	Sayı	127	75	202
	Yüzde	62,9%	37,1%	100,0%
Toplam	Sayı	1.694	1.258	2.952
	Yüzde	57,4%	42,6%	100,0%

Ki-kare=5,583

Sd = 3

p < 0.05

¹¹ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo IV.6-7'ye bakınız.

Partililerin önemli bir kısmı İngilizce bildiğini beyan etmiştir. Fakat, İngilizce bildiğini söyleyenlerin yüzdesi partilere göre farklılıklar arz etmektedir. Ak Parti'liler arasında İngilizce bildiğini söyleyenlerin yüzdesi en yüksek seviyeye ulaşırken, SP'liler arasında en düşük seviyededir. Partilere göre İngilizce bilme düzeyine baktığımızda, sadece Ak Parti'liler ve SP'liler arasında iyi derece İngilizce bildiğini söyleyenlerin yüzdesinin genel yüzde olan 17,2'nin üzerinde olduğunu görmekteyiz (sırasıyla % 18,3 ve % 17,3). Bu arada, ankete katılan siyasetçilerin yarısından fazlası (% 52,5) orta derecede İngilizce bildiklerini söylemişlerdir.¹²

Aşağıdaki tabloda sunulan bulgular, görüşülen siyasetçiler arasında en büyük grubu kendi hesabına/serbest çalışanların oluşturduğunu göstermektedir. Bu grubu % 22,2 ile ücretli/maaşlı çalışanlar izlemektedir. Üçüncü büyük grubu ise % 16,4 ile emekliler oluşturmaktadır. Bu arada 484 emekliden 25'inin (% 5,2) halen çalıştığını da belirtmeliyiz. İşsizler, ev kadınları ve kendi toprağında çiftçilik yapanların toplamı ise yüzde 15 civarındadır. Aşağıdaki tabloya başka bir gözle bakarsak, görüştüğümüz siyasetçiler arasında şu anda aktif olarak çalışma yaşamında bulunanların (yani kendi hesabına çalışanlar, ücretli/maaşlılar ve kendi toprağında çalışanlar ile emekli olduğu halde çalışanların) büyük bir ağırlığı olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo. IV.9. Partilere ve Çalıştığı İşteki Konumu

		İş durumu						Toplam
		ev kadını	işsiz	emekli	kendi toprağında çiftçi	ücretli/maaşlı çalışan	kendi hesabına/serbest çalışan	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	124	130	200	45	385	771	1.655
	Yüzde	7,5%	7,9%	12,1%	2,7%	23,3%	46,6%	100,0%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	21	34	129	29	179	361	753
	Yüzde	2,8%	4,5%	17,1%	3,9%	23,8%	47,9%	100,0%
Demokrat Parti	Sayı	22	19	103	9	52	137	342
	Yüzde	6,4%	5,6%	30,1%	2,6%	15,2%	40,1%	100,0%
Saadet Partisi	Sayı	16	8	52	2	40	84	202
	Yüzde	7,9%	4,0%	25,7%	1,0%	19,8%	41,6%	100,0%
Toplam	Sayı	83	191	484	85	656	1.353	2.952
	Yüzde	6,2%	6,5%	16,4%	2,9%	22,2%	45,8%	100,0%

Ki Kare = 119,540

sd = 15

p < 0.001

Partilere göre bir değerlendirme yaptığımızda, Adalet ve Kalkınma Parti'lilerin iç dağılımının genel dağılıma yakın olduğu görülmektedir. Yine de, bu partiye mensup katılımcılar arasında sadece emeklilerin yüzdesinin genel yüzdenin altında olduğu belirtilmelidir. Diğer grupların

¹² Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo IV.8.'e bakınız

yüzdesi ise genel yüzdenin az da olsa üzerindedir. Bu arada, Ak Parti'liler arasında işsizlerin yüzdesinin 7,9 ile en yüksek seviyede olması da dikkat çekmektedir. MHP'liler arasında üç kesimin, kendi hesabına çalışanların, ücretli/maaşlıların ve kendi toprağında çiftçilik yapanların yüzdesi diğer partilerden daha yüksek düzeydedir. Öte yandan, ev kadınlarının yüzdesi ise en düşük düzeydedir. Hatırlanacağı gibi, bu partide kadınların yüzdesi diğer partilerden daha düşüktür. DP'liler arasında emeklilerin yüzdesi 30,1 ile en yüksek düzeye ulaşmaktadır. Bu, genel yüzdenin neredeyse iki katıdır. Altı çizilmesi gereken bir diğer nokta ise, DP'liler arasında kendi işine sahip olanların ve ücretli/maaşlı çalışanların yüzdesinin en düşük düzeyde olmasıdır. SP'liler arasında ev kadınlarının yüzdesi diğer partilerden yüksektir. Ayrıca, bu partide emeklilerin yüzdesi de genel yüzdenin bir hayli üzerindedir. Öte yandan işsizlerin ve kendi toprağında çalışanların yüzdesi en düşük seviyededir.

Görüşülen siyasetçilerin neredeyse yarısını oluşturan kendi hesabına/serbest çalışanlara biraz daha yakından bakmak, bu grubun sosyo-ekonomik özelliklerini anlamamıza yardımcı olacaktır. Birincisi, ankete katılanlar arasında kendi hesabına çalıştığını belirtenlerin sayısı 1353 kişidir ve bunların ezici çoğunluğu (1287'si ya da % 95,1'i) erkektir. İkincisi, kendi hesabına çalışanların büyük bir kısmı, (908'si ya da % 67,1'i) yanında işçi/personel çalıştırmaktadır. Yanında işçi/personel çalıştıran 908 kişinin sadece 40'ı kadındır. Üçüncüsü, çalıştırılan işçi/personel sayısı 1 ile 300 arasında değişmektedir. Ortalama çalıştırılan işçi/personel sayısı 9,08, medyan 3 ve mod 2'dir. Kısacası, kendi hesabına çalışan ve yanında işçi/personel çalıştıranların büyük bir kısmı küçük ve orta ölçekli işletme sahipleridir. Bu grubun yarıdan fazlası (% 54,5'i) yanında 1-3 arası işçi/personel çalıştırmaktadır. Yanında 1-9 arası işçi/personel çalıştırdığını belirtenlerin yüzdesi ise 79,1'e ulaşmaktadır. Bir başka ifadeyle, 10 ve üzeri işçi/personel çalıştıran yüzdesi sadece 15,5'tir. Çalıştırılan işçi/personel sayısı partilere göre de değişiklik göstermektedir. Aşağıdaki tabloda partilere göre ortalama çalıştırılan işçi/personel sayıları sunulmaktadır.

Tablo IV.10. Partiler ve Ortalama Çalıştırılan İşçi/Personel Sayısı

	Ortalama	Sayı	Standart Sapma
Adalet ve Kalkınma Partisi	9,56	542	23,095
Milliyetçi Hareket Partisi	9,96	228	25,229
Demokrat Parti	5,51	84	11,656
Saadet Partisi	6,15	54	12,914
Toplam	9,08	908	22,397

Kendi hesabına çalışan ve yanında işçi/personel çalıştıran Adalet ve Kalkınma Parti'lilere baktığımızda, işçi/personel sayısının 1 ile 300 arasında değiştiğini ve ortalamanın 9,56

olduğunu görmekteyiz. Bu ortalamanın genel ortalamanın bir hayli üstünde olduğunu belirtmeliyiz. MHP'liler arasında ise ortalama 9,96 ile en yüksek seviyeye ulaşmaktadır. Fakat, bu partilerin çalıştırdığı işçi/personel sayısı 1 ile 200 arasında değişmektedir. DP'liler arasında ortalama çalıştırılan işçi/personel sayısı 5,51 ile en düşük düzeydir ve çalıştırılan işçi/personel sayısı ise 1-100 arasında değişmektedir. SP'liler arasında ortalama çalıştırılan işçi/personel sayısı genel ortalamanın bir hayli altında olmasına karşın DP'lilerden daha yüksektir. Fakat, çalıştırılan işçi/personel sayısı 1-85 arasında değişmektedir.

Bunun yanında, görüşülen partinin cinsiyetine ve partideki konumuna ve anketin yapıldığı illere göre de ortalama çalıştırılan işçi/personel sayısının değiştiği görülmektedir. Erkek işverenler arasında ortalama çalıştırılan işçi/personel sayısı iki kat daha fazladır. Yani erkekler için ortalama 9,29 iken kadınlar için 4,63'tür. İl yürütme kurulu üyeleri 14,94 ortalama ile başı çekmektedir. Bu grubu disiplin kurulu üyeleri (13,00), il başkanları (11,00), il genel meclis üyeleri (10,10) ve gençlik kolları başkan yardımcıları (10,05) izlemektedir. Kadın kolları başkanları (3,29), kadın kolları başkan yardımcıları (3,75), ilçe başkanları (6,69) ve il/ilçe kongre üyeleri (6,68) arasında ise ortalama çalıştırılan işçi/personel sayısı genel ortalamanın bir hayli altındadır. Son olarak, ortalama çalıştırılan işçi/personel sayısının 24,27 ile en yüksek seviye Ankara'da ulaştığını ve bu ili 15,81 ile Kayseri'nin 13,92 ile Bursa'nın 9,71 ile Denizli'nin ve 9,70 ile Bayburt'un izlediğini belirtmeliyiz.¹³

Görüşülen siyasetçilerin sosyoekonomik kökenini anlamak için kullanacağımız ana değişkenlerden birisi babanın işteki konumudur. Aşağıdaki tablo, partilere göre görüşülen partililerin babalarının işteki konumu sunulmaktadır. İlk olarak genel duruma bakarsak, siyasetçilerin babalarının yarıya yakının emekli olduğunu görmekteyiz. İkinci büyük grubu ise kendi hesabına/serbest çalışanlar oluşturmaktadır. Bu grupta yer alanların üçte birinden fazlasının (yani 544 kişinin 209'unun) yanında işçi/personel çalıştırdığı belirtilmiştir. Bir diğer önemli nokta ise, kendi hesabına çiftçilik yapanların % 17,5 ile üçüncü büyük grup olmasıdır. Ek olarak iki noktanın daha vurgulanması gerekmektedir. Ankete katılan partililerin % 7,9'unun babası işsiz iken, % 7,5'nin babası ücretli/maaşlıdır.

Partilere göre bir değerlendirme yaptığımızda, Adalet ve Kalkınma Parti'liler arasında sadece kendi hesabına/serbest çalışanların yüzdesinin (19,4) genel yüzdenin (18,4) üzerinde olduğunu, diğer grupların yüzdelерinin genel yüzdeye yakın olduğunu görmekteyiz. Kısacası, Ak Parti'lilerin iç dağılımı genel dağılıma benzer bir seyir arz etmektedir. MHP'liler arasında

¹³ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo IV.9-11'e bakınız.

ise babası emekli olanların yüzdesi en yüksek seviyeye ulaşmaktadır. Öte yandan, bu parti mensupları arasında babası kendi hesabına/serbest çalışanların ve kendi toprağında çiftçi olanların yüzdesi en düşük düzeydedir. DP'liler arasında babası kendi hesabına/serbest çalışanların ve ücretli/maaşlı çalışanların yüzdesi en yüksek düzeydedir. Son olarak, SP'liler arasında babası kendi toprağında çiftçi olanların yüzdesinin en yüksek; işsizlerin yüzdesinin ise en düşük düzeyde olduğu belirtilmelidir.

Tablo IV.11. Partiler ve Babanın İşteki Konumu

		Babasının işi					Toplam
		işsiz	emekli	kendi toprağında çiftçi	ücretli/maaşlı çalışan	kendi hesabına/serbest çalışan	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	133	800	284	117	321	1.655
	Yüzde	8,0%	48,3%	17,2%	7,1%	19,4%	100,0%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	59	404	123	54	113	753
	Yüzde	7,8%	53,7%	16,3%	7,2%	15,0%	100,0%
Demokrat Parti	Sayı	27	147	60	32	76	342
	Yüzde	7,9%	43,0%	17,5%	9,4%	22,2%	100,0%
Saadet Partisi	Sayı	13	85	51	19	34	202
	Yüzde	6,4%	42,1%	25,2%	9,4%	16,8%	100,0%
Toplam	Sayı	232	1.436	518	222	544	2.952
	Yüzde	7,9%	48,6%	17,5%	7,5%	18,4%	100,0%

Ki Kare= 27,777

sd = 12

p < 0.01

Ankete katılanların annelerinin işteki konumlarına baktığımızda, çok büyük çoğunluğunun (% 87,4) ev kadını olduğu görülmektedir. Ev kadınları dışındaki en büyük grubu ise % 5,4 ile emekliler oluşturmaktadır. Aktif olarak çalışma yaşamında olanların (kendi toprağında çiftçi, ücretli/maaşlı, kendi hesabına çalışanlar) toplamı ise % 5'dir.

Partilere göre değerlendirdiğimizde, Adalet ve Kalkınma Parti'liler arasında annesi ev kadını olanların yüzdesinin en yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Öte yandan, bu parti mensupları arasında annesinin ücretli/maaşlı olarak çalıştığını söyleyenlerin yüzdesi en düşük düzeydedir. İki grubun yüzdesi ise az da olsa genel yüzdenin üzerindedir: Annesi kendi hesabına çalışanlar ve işsiz olanlar. MHP'liler arasında annesinin ev kadını olduğunu söyleyenlerin yüzdesi genel yüzdenin altındadır. Annesi emekli olanların, kendi toprağında çiftçilik yapanların ve ücretli/maaşlı olarak çalışanların yüzdesinin üzerindedir. Kalan iki grubun, işsizlerin ve kendi hesabına çalışanların yüzdesi ise diğer partilerden daha düşüktür. DP'liler arasında annesi ev kadını olanların yüzdesi en düşük seviyedir. Öte yandan annesi ücretli/maaşlı çalışanların yüzdesi en yüksek düzeyde; annesi emekli olanların yüzdesi ise

genel yüzdenin üzerindedir. SP'liler arasında annesi emekli olanlar ile annesi kendi hesabına/serbest çalışanların yüzdesi en yüksek seviyededir.

Tablo IV.12. Partiler ve Annenin İşteki Konumu

		Annesinin işi						Toplam
		ev kadını	işsiz	emekli	kendi toprağında çiftçi	ücretli/maaşlı çalışan	kendi hesabına/serbest çalışan	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	1.482	38	75	33	5	22	1.655
	Yüzde	89,5%	2,3%	4,5%	2,0%	0,3%	1,3%	100,0%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	640	14	44	38	10	7	753
	Yüzde	85,0%	1,9%	5,8%	5,0%	1,3%	0,9%	100,0%
Demokrat Parti	Sayı	288	8	24	12	6	4	342
	Yüzde	84,2%	2,3%	7,0%	3,5%	1,8%	1,2%	100,0%
Saadet Partisi	Sayı	171	4	16	6	2	3	202
	Yüzde	84,7%	2,0%	7,9%	3,0%	1,0%	1,5%	100,0%
Toplam	Sayı	2.581	64	159	89	23	36	2.952
	Yüzde	87,4%	2,2%	5,4%	3,0%	0,8%	1,2%	100,0%

Ki Kare= 38,263

sd = 15

p < 0.01

Bu konuda ele alacağımız bir diğer değişken görüşülen siyasetçilerin eşlerinin işteki konumudur. Evli, boşanmış ve dullara yönelttiğimiz bu soruya verilen cevapların dağılımı aşağıdaki tabloda sunulmaktadır. Partilere göre bir değerlendirme yapmadan önce genel duruma bakmakta yarar var. Birincisi, siyasetçilerin eşlerinin büyük kısmı ev kadınıdır; yani aktif çalışma yaşamının dışındadır. İkincisi, ev kadınından sonraki en büyük grubu ücretli/maaşlılar oluşturmaktadır. Üçüncüsü, emekli ve kendi hesabına çalışanların yüzdesi birbirine yakındır. Dördüncüsü, eşinin işsiz ve kendi toprağında çiftçi olduğunu söyleyenlerin yüzdesi ihmal edilecek kadar azdır.

Tablo IV.13. Partiler ve Eşin İşteki Konumu

		Eşinin işi						Toplam
		ev kadını	işsiz	emekli	kendi toprağında çiftçi	ücretli/maaşlı çalışan	kendi hesabına/serbest çalışan	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	1.001	28	74	8	156	84	1.351
	Yüzde	74,1%	2,1%	5,5%	0,6%	11,5%	6,2%	100,0%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	503	7	44	2	65	30	651
	Yüzde	77,3%	1,1%	6,8%	0,3%	10,0%	4,6%	100,0%
Demokrat Parti	Sayı	191	6	36	0	31	20	284
	Yüzde	67,3%	2,1%	12,7%	0,0%	10,9%	7,0%	100,0%
Saadet Partisi	Sayı	142	3	11	0	11	8	175
	Yüzde	81,1%	1,7%	6,3%	0,0%	6,3%	4,6%	100,0%
Toplam	Sayı	1.837	44	165	10	263	142	2.461
	Yüzde	74,6%	1,8%	6,7%	0,4%	10,7%	5,8%	100,0%

Ki -Kare = 35,361

sd = 15

p < 0.01

Partilere göre bir değerlendirme yaptığımızda, Adalet ve Kalkınma Parti'liler arasında eşinin ücretli/maaşlı olduğunu söyleyenlerin yüzdesinin 11,5 ile en yüksek seviyeye ulaştığını görüyoruz. Ayrıca bu parti mensupları arasında eşinin işsiz olduğunu söyleyenlerin yüzdesi de, DP dışında, diğer partilerden daha yüksektir. Ak Parti'liler arasında eşinin kendi hesabına çalıştığını söyleyenlerin yüzdesi genel yüzdenin üzerindeyken, emeklilerin yüzdesi en düşük düzeydedir. MHP'liler arasında eşi ev kadını olanların yüzdesi genel yüzdenin üzerindedir. Diğer grupların yüzdesi ise, emekliler hariç, genel yüzdenin altındadır. DP'liler eşleri ev kadını olanların yüzdesinin en düşük düzeyde olması bakımından diğer partilerden ayrılmaktadır. Buna paralel olarak, DP'liler arasında eşi emekli olanlar yüzde 12,7 ile, eşi kendi hesabına çalışanlar ise yüzde 7 ile en yüksek düzeye ulaşmaktadır. SP'liler ise eşi ev kadını olanların yüzdesinin 81,1 ile en yüksek düzeyde olması ile diğer partilerden ayrılmaktadır.

Anketimize katılan partililerin sosyoekonomik özelliklerini daha iyi anlayabilmek için ortalama aylık toplam hane gelirini de değerlendireceğiz. Öncelikle aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, bu soruya 152 kişinin cevap vermediği belirtilmelidir. Aylık toplam hane geliri 200 ile 500.000 TL arasında değişmektedir. Ortalama aylık toplam hane geliri 2227,12 TL'dir. Mod 1000, medyan ise 1500 TL'dir. Partilere göre aylık toplam hane gelirinin dağılımına baktığımızda, Adalet ve Kalkınma Parti'lilerin ortalama gelirinin 2400,06 TL ile en yüksek seviyede olduğu görülmektedir. Çarpıcı olan, Ak Parti'liler arasında aylık toplam hane gelirinin standart sapmasının da yüksek olmasıdır. Daha açık bir ifadeyle, Ak Parti'liler arasında aylık geliri çok yüksek olan da düşük olan da bulunmaktadır. Fakat, buna karşın, sadece Adalet ve Kalkınma Parti'lilerin ortalama aylık geliri genel ortalamanın üzerindedir. MHP'lilerin ortalama aylık geliri, 2124,01 TL'dir. Bu partiye mensup olanların ortalama aylık hane gelirinin standart sapması daha düşüktür. Yani bu parti mensupları ortalama aylık hane geliri bakımından daha türdeştir. DP'liler 1981,41 TL ortalama aylık hane geliri ile üçüncü sırada yer almaktadır. SP'liler ise 1623,73 ortalama ile en son sıradadır. SP'lilerin ortalama aylık hane gelirinin standart sapması en düşük düzeydedir. Bu SP'lilerin ortalama hane geliri açısından en türdeş grup olduğunu da göstermektedir.

Tablo IV.14. Partiler ve Ortalama Aylık Hane Geliri

	Ortalama	Sayı	Standart Sapma
Adalet ve Kalkınma Partisi	2400,06	1563	12953,070
Milliyetçi Hareket Partisi	2124,01	720	5032,400
Demokrat Parti	1981,41	324	1541,862
Saadet Partisi	1623,73	193	1211,521
Toplam	2227,12	2800	10028,151

Ankete katılanların formel eğitim durumuna göre ortalama aylık hane gelirine baktığımızda, üniversite mezunların 3687,74 TL ile en yüksek ortalama gelire sahip olduğunu görmekteyiz. Bu grubu 2961,88 TL ile meslek lisesi mezunları izlemektedir. Yüksek lisans/doktora derecesine sahip olanlar 2583,28 TL ile üçüncü sırada gelmektedir. Öte yandan, ortaokul mezunları 1600,52 TL ile en düşük ortalama aylık hane gelirine sahiptir. Bu grubu, 1648,24 TL ile ilköğretim mezunları ve 1892,16 TL ile lise mezunları izlemektedir. Ortalama aylık hane gelirini, cinsiyet, anketin yapıldığı kent ve partideki konuma göre de değerlendirebiliriz. Kadın ve erkek siyasetçiler arasında ortalama gelir bakımından da fark olduğunu görmekteyiz. Erkeklerin ortalama aylık hane geliri 2235,93 TL ile genel ortalamadan üstündeyken, kadınların ortalama geliri 2179,12 TL ile altındadır. Öte yandan, sadece üç ilde ortalama aylık hane geliri genel ortalamadan bir hayli üzerindedir. Kayseri 5244,09 TL ortalama ile başı çekerken, bu kenti 2710 TL ile Antalya ve 2606,90 TL ile Denizli izlemektedir. Ortalama aylık hane gelirinin en düşük olduğu kent ise 1582,50 TL ile Giresun'dur. Bu kenti, Samsun (1629), Sivas (1695,83), Ordu (1707,45), Erzurum (1720) ve Malatya (1754,18) takip etmektedir. Partideki konuma göre baktığımızda ise, ilçe başkanlarının 2692,89 TL ile en yüksek ortalama aylık hane gelirine sahip olduğunu görmekteyiz. İl yürütme kurulu üyeleri (2416,41), il/ilçe yönetim kurulu üyeleri (2361,99) ve belediye meclis üyelerinin (2260,44) ortalama aylık geliri de genel ortalamadan üzerindedir. Buna karşın, kadın kolları başkanları yardımcılarını 1671,47 TL ile en düşük ortalama aylık hane gelirine sahiptir. Bu grubu, 1655,50 TL ortalama ile gençlik kolları başkanları, 1865,98 TL ortalama ile disiplin kurulu üyeleri ve 1968,57 TL ile il genel meclis üyeleri takip etmektedir.¹⁴

Anket çalışmalarında sosyoekonomik özellikleri anlamak için sadece hanenin gelirine bakmak yeterli olmamaktadır. Çünkü çeşitli nedenlerle ankete cevap verenlerin, en azından bir kısmı, gelirlerini düşük gösterme ya da tam söylememe eğiliminde olabilmektedir. Bu nedenle, geliri olmasa da hanenin refahını gösterebilecek bir başka değişkene de bakmakta yarar vardır. Ev sahipliği hanenin refah düzeyini anlamak için kullanılacak değişkenlerden birisidir.

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo IV.12-15'e bakınız.

Aşağıdaki tabloda, anketimize katılan siyasetçilerin ev sahipliği ile ilgili soruya verdikleri cevapların dağılımı sunulmaktadır. Tabloda görüldüğü gibi, görüşülen partililerin çok büyük bir kısmı (% 79,1'i) oturdukları evin kendilerine ait olduğunu söylemiştir. Bu gruba, oturdukları evin aile bireylerinden birine ait olduğunu ve kira vermeden oturduklarını söyleyenleri de eklersek, yüzdenin 80'lerin yüzerine çıktığını görmekteyiz. Diğer bir deyişle, anketimize katılanların sadece % 16,9'u oturdukları eve kira ödediklerini belirtmişlerdir

Tablo IV.15. Partiler ve Oturduğu Evin Durumu

						Toplam
		Kendisinin	Kira	Lojman	Aile bireylerinden birine ait kira vermiyor	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	1.301	282	10	59	1.652
	Yüzde	78,8%	17,1%	0,6%	3,6%	100,0%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	589	136	5	22	752
	Yüzde	78,3%	18,1%	0,7%	2,9%	100,0%
Demokrat Parti	Sayı	277	53	2	10	342
	Yüzde	81,0%	15,5%	0,6%	2,9%	100,0%
Saadet Partisi	Sayı	164	27	4	7	202
	Yüzde	81,2%	13,4%	2,0%	3,5%	100,0%
Toplam	Sayı	2.331	498	21	98	2.948
	Yüzde	79,1%	16,9%	0,7%	3,3%	100,0%

Ev sahipliği bakımından partilere göre anlamlı bir fark yoktur. Sadece DP'liler ve SP'liler arasında ev sahipliği yüzdesinin Adalet ve Kalkınma Parti'liler ve MHP'lilerden daha yüksek olduğunu belirtmekte yarar vardır. Fakat, partideki konuma ve anketin yapıldığı kente göre anlamlı bir fark vardır. Örneğin, disiplin kurulu üyeleri arasında ev sahibi olanların yüzdesi 88,9 ile en yüksek düzeydedir. Bu grubu, % 88,1 ile il yürütme üyeleri, % 87,8 ile belediye meclis üyeleri, % 86,6 ile il genel meclis üyeleri, % 83,9 ile ilçe başkan yardımcıları ve % 82 ile ilçe başkanları izlemektedir. Öte yandan, ev sahipliğinin en düşük olduğu grup ise, % 65,6 ile kadın kolları başkanlarıdır. Bu grubu % 67,6 ile kadın kolları başkan yardımcıları, % 67,1 ile gençlik kolları başkanları ve % 70,5 ile gençlik kolları başkan yardımcıları izlemektedir. Anketin yapıldığı kenlere göre dağılıma baktığımızda, ev sahipliğinin % 91,7 ile en yüksek Elazığ'da olduğunu görmekteyiz. Bu kenti, Samsun (% 88,9), Gaziantep (% 85), Bursa (% 83,3), Giresun (% 82,6) ve Trabzon (% 82,5) izlemektedir. Üç kentte ise ev sahipliği en düşük seviyededir: İstanbul (% 65,2), Adıyaman (% 66,7) ve Antalya (% 70,3).¹⁵

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo IV.16-17'ye bakınız.

V. Sosyokültürel Özellikler

Araştırmanın temel amaçlarından biri, muhafazakar siyasetçilerin sosyokültürel özelliklerinin temel unsurlarının belirlenmesi ve kültürel sermayelerinin kaynaklarının çözümlenmesidir. Bu amaçla ankette bir grup soruya yer verilmiştir. Bunlar arasında incelenecek ilk değişken, ankete katılan siyasetçilerin en çok hangi tür kitapları okumayı sevdiğini belirlemeye yöneliktir. İkinci değişken ise en çok hangi tür müzik dinlemeyi sevdiğidir. Bu iki soruda ankete katılanlardan sadece bir seçeneği tercih etmeleri istenmiş ve “en çok sevdiğiniz” vurgusu yapılmıştır.

Aşağıdaki tabloda ankete katılan siyasetçilerin “En çok hangi tür kitapları okumayı seversiniz?” sorusuna verdiklerin yanıtların dağılımı sunulmaktadır. Bu tabloda ilk göze çarpan bulgu, ankete katılanların % 17,1’inin kitap okumadığını belirtmesidir. Bunun dışında, yanıtların dört ana grup etrafında yoğunlaştığı göze çarpmaktadır. Birinci ve en büyük grubu, % 24 ile en çok siyasi analiz kitapları okumayı sevdiğini söyleyenler oluşturmaktadır. İkinci grupta, % 18,8 ile en çok tarihi romanlar okumayı sevenler toplanmaktadır. Üçüncü grupta, % 15,4 ile en çok dini kitapları okumayı sevenler yer almaktadır. Son grupta ise % 9,7 ile en çok tarihi inceleme okumayı sevenler bulunmaktadır.

Adalet ve Kalkınma Partisi’ne mensup siyasetçiler arasında kitap okumadığını söyleyenlerin yüzdesi genel yüzdenin üzerindedir. Bu noktada DP’liler ile bir benzerlik mevcuttur. Zira DP’li siyasetçilerin % 18,7’si kitap okumadığını söylemiştir. Ankete katılan siyasetçilerin en çok okumayı sevdiğileri kitap türleri de partilere göre farklılık göstermektedir. Örneğin, Ak Parti’liler arasında, en çok dini kitapları okumayı sevdiğini söyleyenlerin yüzdesi de genel yüzdenin üzerindedir. Bu bakımdan ise, en çok dini kitap okumayı sevenlerin % 40’lara ulaştığı SP’liler ile bir benzerlik söz konusudur. MHP ve DP’liler arasında dini kitapları okumayı sevdiğini söyleyenlerin yüzdesinin genel yüzdenin bir hayli altında olması ise dikkat çekicidir. Öte yandan, Ak Parti’liler arasında en çok tarihi romanlar okumayı sevdiğini söyleyenler ile en çok siyasi analiz kitapları okumayı sevdiğini söyleyenlerin yüzdesi genel yüzdenin altındadır. Bu bakımdan Ak Parti’liler, MHP’li siyasetçilerden farklılaşmaktadır. Zira MHP’lilerin en çok okumayı sevdiğileri kitap türleri bu iki grup etrafında yoğunlaşmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, MHP’ye mensup siyasetçiler arasında en çok siyasi analiz kitapları okumayı sevdiğini söyleyenlerin yüzdesi 30,9 ile en yüksek seviyeye ulaşmaktadır. MHP’liler arasında ikinci büyük grubu oluşturan, en çok tarihi romanlar okumayı sevdiğini söyleyenlerin yüzdesi de 23,5 ile diğer partilerden yüksektir.

DP'li siyasetçiler arasında kitap okumadığını söyleyenlerin yüzdesi 18,7 ile en yüksek seviyededir. Bunun yanı sıra, DP'liler arasında, en çok siyasi analiz kitapları ve tarih kitapları okumayı sevdiğini söyleyenlerin yüzdesi genel yüzdenin üzerindedir. Bu bakımdan, DP'liler MHP'lilerle benzeşmektedir. Fakat, DP'lilerin en ayırt edici özelliği, en çok dini kitapları okumayı sevdiğini söyleyenlerin yüzdesinin 3,8 ile en düşük seviyede olmasıdır. Yukarıdaki tabloda sunulan bulgular, SP'li siyasetçilerin diğerlerinden iki noktada farklılaştığını göstermektedir. Birincisi, SP'liler arasında kitap okumadığını söyleyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha düşüktür. Diğer bir deyişle, SP'liler arasında kitap okuyanların yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir. İkincisi, yukarıda belirtildiği gibi, SP'liler arasında, en çok dini kitapları okumayı sevdiğini söyleyenler % 40,1 ile en yüksek seviyedir.

Ankete katılan siyasetçilerin cinsiyetine ve yaşına göre de en çok okumayı sevdikleri kitap türleri de farklılaşmaktadır¹⁶. Her şeyden önce, kadınlar arasında kitap okumadığını söyleyenlerin yüzdesi daha düşüktür (erkekler için % 18,4, kadınlar için % 10). İki grup arasında da siyasi analiz, tarihi romanlar ve dini kitaplar en çok okunan kitaplar arasında ilk üç sırada yer almaktadır. Fakat, kadınlar arasında en çok polisiye roman, şiir kitabı, bilim kurgu romanları, sağlıkla ilgili kitaplar, psikoloji, sosyoloji ve felsefe kitapları okumayı sevdiklerini söyleyenlerin yüzdesi erkeklerden daha yüksektir. Yaş grupları¹⁷ arasında kitap okumadığını söyleyenlerin yüzdesi, en yaşlı kuşak (1928-49) ile orta yaşlı kuşak (1960-69) arasında diğerlerinden daha yüksektir. En genç kuşak arasında ise en düşük düzeydedir. En çok sevilen kitap türü de yaşa göre farklılaşmaktadır. İki yaşlı (1928-49 ve 1950-59) kuşak arasında dini kitapları tercih edenlerin yüzdesi diğer gruplardan daha yüksektir (sırasıyla % 24,4 ve % 21,2). Öte yandan, iki genç (1980-90 ve 1970-79) kuşak arasında ise tarihi romanları tercih edenlerin yüzdesi daha yüksektir (sırasıyla % 21,1 ve % 19,5). Bu iki kuşak arasında siyasal analiz kitaplarını tercih edenlerin yüzdesi de diğer yaş gruplarından daha yüksektir (sırasıyla % 26,5 ve % 25,1).

---

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.1.'e bakınız.

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.2.'ye bakınız.

Tablo V.1. Partiler ve En Çok Okumayı Sevdikleri Kitaplar

		Kitap okumuyor	Tarihi roman	Polisiye roman	Tarih inceleme	Dini kitaplar	Şiir kitapları	Bilim-kurgu romanları	Siyasi analiz kitapları	İş dünyası ile ilgili kitaplar	Sağlıkla ilgili kitaplar	Mesleki kitaplar	Psikoloji, sosyoloji, felsefe kitapları	Her tür kitabı okuyorum	Diğer	Toplam
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	307	294	20	140	308	34	33	335	65	28	50	21	10	10	1655
	Yüzde	18,5	17,8	1,2	8,5	18,6	2,1	2,0	20,2	3,9	1,7	3,0	1,3	0,6	0,6	100,0
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	111	177	9	93	53	13	11	233	19	5	19	6	2	2	753
	Yüzde	14,7	23,5	1,2	12,4	7,0	1,7	1,5	30,9	2,5	0,7	2,5	0,8	0,3	0,3	100,0
Demokrat Partisi	Sayı	64	67	13	34	13	10	5	94	8	9	17	1	3	4	342
	Yüzde	18,7	19,6	3,8	9,9	3,8	2,9	1,5	27,5	2,3	2,6	5,0	0,3	0,9	1,2	100,0
Saadet Partisi	Sayı	23	16	4	19	81	1	1	46	3	1	6	0	0	1	202
	Yüzde	11,4	7,9	2,0	9,4	40,1	0,5	0,5	22,8	1,5	0,5	3,0	0,0	0,0	0,5	100,0
Toplam	Sayı	505	554	46	286	455	58	50	708	95	43	92	28	15	17	2952
	Yüzde	17,1	18,8	1,6	9,7	15,4	2,0	1,7	24,0	3,2	1,5	3,1	0,9	0,5	0,6	100,0

Ki-kare= 273,157

sd = 39

p < 0.001

Tablo V.2. Partiler ve En Çok Dinlemeyi Sevdikleri Müzik

		Müzik dinlemiyor	Türk Sanat Müziği	Türk Halk Müziği	Özgün Müzik	Caz	Türkçe sözlü pop müzik	Türkçe sözlü rock	Yabancı pop	Yabancı rock	Klasik müzik	Tasavvuf müziği	Türkçe sözlü hip-hop / rap	Arabesk	Etnik müzik	Her tür müziği dinliyorum	Diğer	Toplam
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	70	525	579	79	8	117	20	20	8	54	65	4	69	12	19	6	1655
	Yüzde	4,2	31,7	35,0	4,8	0,5	7,1	1,2	1,2	0,5	3,3	3,9	0,2	4,2	0,7	1,1	0,4	100,0
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	36	236	329	48	1	31	5	4	4	7	9	0	30	7	5	1	753
	Yüzde	4,8	31,3	43,7	6,4	0,1	4,1	0,7	0,5	0,5	,9	1,2	0,0	4,0	0,9	0,7	0,1	100,0
Demokrat Parti	Sayı	19	141	109	18	0	20	3	4	1	9	0	0	7	1	5	3	340
	Yüzde	5,6	41,5	32,1	5,3	0,0	5,9	0,9	1,2	0,3	2,6	0,0	0,0	2,1	0,3	1,5	0,9	100,0
Saadet Partisi	Sayı	13	43	79	16	0	9	0	0	0	4	31	1	2	1	2	0	201
	Yüzde	6,5	21,4	39,3	8,0	,0	4,5	0,0	0,0	0,0	2,0	15,4	0,5	1,0	,5	1,0	0,0	100,0
Toplam	Sayı	138	945	1096	161	9	177	28	28	13	74	105	5	108	21	31	10	2949
	Yüzde	4,7	32,0	37,2	5,5	0,3	6,0	0,9	0,9	0,4	2,5	3,6	0,2	3,7	0,7	1,1	0,3	100,0

Ki-kare = 194,498

sd = 45

p < 0.001

Ankete katılan siyasetçilerin en çok hangi tür müzik dinlemeyi sevdiğine baktığımızda, esas olarak, iki tür müzik etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Türk Halk Müziği (% 37,1) ve Türk Sanat Müziği (% 32). Diğer müzik türlerinin dağılımına baktığımızda, hiç birinin yüzde 10 seviyesine bile çıkmadığı görülmektedir. Sadece, iki müzik türünü, Türkçe sözlü pop ve özgün müzik, sevdiğini söyleyenler %5'in üzerindedir. Ayrıca, 3 kişinin bu soruya cevap vermediğini ve ankete katılanların % 4,7'sinin de müzik dinlemediğini belirtilmelidir.

Yukarıdaki tabloda sunulan bulgular, partilere göre siyasetçilerin en çok dinlemeyi sevdiği müzik türünün farklılaştığını göstermektedir. Adalet ve Kalkınma Parti'liler ve DP'liler arasında en çok Türk Halk müziğini dinlemeyi sevdiğini söyleyenlerin yüzdesi genel yüzdenin altında iken, MHP'liler arasında % 43,7 ile en yüksek düzeydedir. SP'liler % 39,3 ile MHP'lileri takip etmektedir. Öte yandan, DP'liler arasında en çok Türk Sanat müziğini sevdiğini söyleyenler % 41,5 iken, SP'liler arasında % 21,4'tür. Ak Parti'liler ve MHP'liler arasında ise en çok Türk Sanat müziğini sevdiğini söyleyenlerin yüzdesi çok yakındır. Bunların yanı sıra, Ak Parti'liler arasında, en çok Türkçe sözlü pop, Türkçe sözlü rock, yabancı pop, arabesk ve klasik müziği sevdiğini söyleyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir. MHP'liler arasında, en çok özgün müziği ve arabeski sevdiğini söyleyenlerin yüzdesi genel yüzdenin üzerindedir. DP'liler arasında da, en çok Türkçe sözlü pop, yabancı pop ve klasik müziği en çok sevenlerin yüzdesi genel yüzdenin üzerindedir. SP'lileri ise üç noktada diğer partilerden farklılaşmaktadır. Birincisi, bu partiye mensup siyasetçiler arasında müzik dinlemediğini söyleyenlerin yüzdesi en yüksek seviyededir. İkincisi, SP'liler arasında, en çok tasavvuf müziği dinlemeyi sevdiğini söyleyenler % 15,4 ile en yüksek seviyeye ulaşmaktadır. Üçüncüsü, en çok özgün müzik dinlemeyi sevdiğini söyleyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir.

Cinsiyet ve yaşa göre de en çok dinlenen müzik türü farklılık göstermektedir. Her şeyden önce, erkek siyasetçiler arasında müzik dinlemediğini söyleyenlerin yüzdesi kadınlardan daha yüksektir¹⁸ (sırasıyla % 5,3 ve % 1,3). Kadın siyasetçiler arasında % 43,3 ile en çok dinlenen müzik türü Türk Sanat müziği iken, erkekler arasında % 40 ile Türk Halk müziğidir. Ayrıca, kadınlar arasında en çok Türkçe sözlü müzik dinlediğini söyleyenler % 11,2'ye ulaşırken, erkekler arasında % 5,1'de kalmaktadır. Son olarak, kadınlar arasında en çok klasik dinlemeyi sevdiğini söyleyenlerin yüzdesi, erkekler arasında ise arabesk diyenlerin yüzdesi daha yüksektir (sırasıyla % 5,3 ve % 4,1). Yaşa göre "müzik dinlemiyorum" diyenlerin yüzdesi

---

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.3.'e bakınız.

değişmektedir¹⁹. Genç kuşaklardan yaşlı kuşaklara doğru ilerledikçe müzik dinlemediğini söyleyenlerin yüzdesi yükselmektedir. Örneğin, 1980-90 doğumlular arasında müzik dinlemediğini söyleyenler % 2,6 iken, 1928-49 arası doğumluların oluşturduğu yaş grubunda % 10'a kadar yükselmektedir. Ayrıca, en çok sevilen müzik türleri de yaşa göre ciddi derece farklılaşmaktadır. Öyle ki, Türk Sanat müziğini tercihe edenlerin yüzdesi 1928-49 yaş grubunda % 44,8'e kadar çıkarken, 1980-90 yaş aralığında % 17,6'ya inmektedir. Ters bir durum ise özgün müzik için söz konusudur, yaşlı kuşaklardan genç kuşaklara doğru ilerledikçe özgün müzik dinleyenlerin yüzdesi ciddi ölçüde artmaktadır: 1928-49 yaş aralığında % 1, 1980-90 yaş grubunda % 10,5. Benzer şekilde Türkçe sözlü pop müzik dinleyenlerin yüzdesi de genç gruplar arasında dramatik bir şekilde artış göstermektedir. Bu müzik türü 1928-49 doğumlular arasında dinleyici bulamazken, 1980-90 doğumlularda % 17'e kadar yükselmektedir.

Ankete katılan siyasetçilere, en çok okumayı sevdikleri kitap ve müzik türlerinin yanı sıra, son bir yıl içerisinde boş zamanlarını değerlendirmek için ne tür faaliyetler gerçekleştirdiklerine yönelik sorular da sorulmuştur. Muhafazakar siyasetçilerin günlük yaşam pratiklerini ve kültürel davranış kodlarını anlamak için yöneltilen bu sorulara verilen yanıtların dağılımı aşağıdaki tabloda sunulmaktadır. Tablodaki faaliyetler, genel dağılımdan hareketle iki ana gruba ayrılarak incelenebilir. Birinci grupta, gerçekleştirilme sıklığına bakılmaksızın, çoğunluğun katıldığı faaliyetler toplanmaktadır. Yani, birinci grupta, piknik yapmak (% 85,9), sinemaya gitmek (% 64), spor müsabaklarına (maça) gitmek (% 58,6) ve konsere gitmek (% 54,1) yer almaktadır. İkinci grupta ise, ankete katılanların yarısından daha azının son bir yıl içinde farklı sıklıklarla da olsa gerçekleştirdiğini söylediği, tiyatroya gitmek (% 45,8), resim, fotoğraf ve benzeri sergilere gitmek (% 42,8), kahveye gitmek, kağıt-okey oynamak (% 40,7) ve gece eğlenmek için dışarı çıkmak (% 39,8) yer almaktadır. Son bir yılda gerçekleştirilen faaliyetleri bu şekilde sınıfladığımızda, bir uçta büyük çoğunluğun gerçekleştirdiği pikniğin, diğer uçta ise daha küçük bir grubun gerçekleştirdiği gece eğlenmek için dışarı çıkmanın yer aldığını görülmektedir.

Bu genel tabloyu ayrıntılandırmak için partilere göre bir değerlendirme yapmadan önce, ankete katılan siyasetçilere “Hiç opera ya da bale izlediniz mi?” sorusunun da yöneltilmiş olduğu belirtilmelidir. Opera ve balenin diğer faaliyetlerden sosyokültürel olarak farklı olduğu varsayımından hareketle bu soru sadece “evet” ve “hayır” şıklarını içerecek şekilde

---

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.4.'e bakınız.

solunmuştur. Nitekim, ankete katılan siyasetçilerin sadece % 20,9'u bu soruya "evet" yanıtı vermiştir.

Tablo V.3. Son Bir Yıl İçinde Gerçekleştirilen Faaliyetler

	Piknik yapmak		Sinemaya gitmek		Maça, spor müsabakalarına gitmek		Konsere gitmek		Tiyatroya gitmek		Resim, fotoğraf vb. sergilere gitmek		Kahveye gitmek, kağıt-okey oynamak		Gece eğlenmek için dışarı çıkmak	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hiç	417	14,1	1064	36,0	1222	41,4	1355	45,9	1599	54,2	1690	57,2	1751	59,3	1777	60,2
Son bir yılda bir	326	11,0	433	14,7	226	7,7	491	16,6	548	18,6	562	19,0	145	4,9	240	8,1
6 ay da bir	399	13,5	352	11,9	251	8,5	446	15,1	351	11,9	298	10,1	120	4,1	175	5,9
3 ayda bir	436	14,8	362	12,3	246	8,3	302	10,2	197	6,7	185	6,3	154	5,2	165	5,6
2 ayda bir	314	10,6	255	8,6	194	6,6	165	5,6	127	4,3	94	3,2	133	4,5	127	4,3
Ayda bir	396	13,4	262	8,9	228	7,7	96	3,3	85	2,9	74	2,5	135	4,6	163	5,5
Ayda iki üç	306	10,4	137	4,6	205	6,9	63	2,1	28	0,9	23	0,8	129	4,4	122	4,1
Haftada bir veya daha sık	358	12,1	87	2,9	380	12,9	34	1,2	17	0,6	26	0,9	385	13,0	183	6,2
Toplam	2952	100,0	2952	100,0	2952	100,0	2952	100,0	2952	100,0	2952	100,0	2952	100,0	2952	100,0

Bu genel tabloyu tamamlamak için faaliyet türlerinin partilere göre de değerlendirmek gerekmektedir. Aşağıda tabloda son bir yıl içinde piknik yapanların partilere göre dağılımı sunulmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi, ankete katılanların büyük çoğunluğu son bir yıl içinde piknik yaptığını belirtmiştir. Fakat, partilere göre piknik yapanların dağılımı farklılaşmaktadır. Örneğin, SP'liler arasında son bir yıl içinde piknik yaptığını söyleyenlerin yüzdesi en yüksek, DP'liler arasında ise en düşük seviyededir. Sıklık açısından baktığımızda ise, üç sıklık kategorisinin öne çıktığı görülmektedir: % 14,8 ile üç ayda bir, % 13,5 ile altı ayda bir ve % 13,4 ile ayda bir kez piknik yaptığını söyleyenler. SP'lilerin arasında, % 20,8 ile altı ayda bir piknik yaptığını söyleyenler, DP'liler arasında ise % 16,1 ile üç ayda bir piknik yaptığını söyleyenler en yüksek seviyeye ulaşmaktadır. MHP'liler arasında ise ayda bir piknik yaptığını söyleyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir.

Tablo V.4. Partiler ve Piknik Yapmak

										Toplam
		Hiç	Son bir yılda bir	Altı ay da bir	Üç ayda bir	İki ayda bir	Ayda bir	Ayda iki üç	Haftada bir veya daha sık	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	239	192	228	233	183	208	164	208	1655
	Yüzde	14,4	11,6	13,8	14,1	11,1	12,6	9,9	12,6	100,0
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	96	85	78	116	82	116	83	97	753
	Yüzde	12,7	11,3	10,4	15,4	10,9	15,4	11,0	12,9	100,0
Demokrat Parti	Sayı	63	28	51	55	26	50	37	32	342
	Yüzde	18,4	8,2	14,9	16,1	7,6	14,6	10,8	9,4	100,0%
Saadet Partisi	Sayı	19	21	42	32	23	22	22	21	202
	Yüzde	9,4	10,4	20,8	15,8	11,4	10,9	10,9	10,4	100,0%
Toplam	Sayı	417	326	399	436	314	396	306	358	2952
	Yüzde	14,1	11,0	13,5	14,8	10,6	13,4	10,4	12,1	100,0%

Ki kare= 39,104

sd = 21

p < 0,05

Piknik yapmak cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Erkek siyasetçilerin % 86,2'si, kadınların % 84,3'u son bir yılda piknik yaptığını söylemektedir²⁰. Fakat, piknik yapma sıklığı açısından daha ciddi bir farklışmanın olduğu görülmektedir. Örneğin, erkeklerin % 63,4'ü üç ayda bir ve daha sık piknik yaptığını söylerken, bu oran kadınlar arasında % 50'de kalmaktadır. Piknik yapma sıklığı yaşa göre de farklılaşmaktadır. Örneğin en yaşlı kuşak arasında son bir yıl içinde piknik yaptığını söyleyenler % 79,1'i iken, iki orta yaş kuşağında bu oran (1960-69 ve 1970-79 doğumlular) % 80'lerin üzerine çıkmaktadır. Ek olarak, üç ayda bir ve daha sık piknik yaptığını söyleyenlerin yüzdesi yaş gruplarına göre de değişmektedir. En genç yaş grubunun üç ayda bir ve daha sık piknik yaptığını söyleyenler iki yaş (1960-69 ve 1970-79) kuşağında % 63,6 ve 63,8'e kadar yükselirken, en yaşlı kuşakta bu oran % 51,9'a kadar düşmektedir²¹.

Aşağıdaki tabloda, partilere göre ankete katılan siyasetçilerin son bir yıl içinde hangi sıklıkta sinemaya gittikleri yer almaktadır. Piknik yapanların partilere göre dağılımının aksine, SP'liler arasında son bir yılda sinemaya gidenlerin yüzdesi diğer partilerden daha düşüktür. Ayrıca, bu partiye mensup siyasetçiler arasında son bir yılda sinemaya gittiğini söyleyenlerin büyük bir kısmı ya son bir yılda bir defa ya da üç ay da bir defa gittiğini söylemektedir. (Sırasıyla genel toplamın yüzdesi olarak 13,9 ve 10,4). Ak Parti'liler arasında son bir yılda sinemaya gittiğini söyleyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir. Fakat, bu partide de son bir yılda bir defa, altı ayda bir defa ve üç ayda bir defa sinemaya gidenler ağırlıktadır. MHP'liler arasında da sinemaya gittiğini söyleyenler esas olarak son bir yılda bir defa, altı ayda bir defa ve üç ay da bir defa seçeneklerinde yoğunlaşmaktadır. DP'liler arasında ise haftada bir defa sinemaya gittiğini söyleyenlerin yüzdesi diğer partililerden daha yüksektir.

---

²⁰ Ayrıntılı Bilgi için Ek Tablo VI.5.'e bakınız.

²¹ Ayrıntılı Bilgi için Ek Tablo VI.6.'ya bakınız.

Tablo V.5. Partiler ve Sinemaya Gitme

		Hiç	Son bir yılda bir	Altı ay da bir	Üç ayda bir	İki ayda bir	Ayda bir	Ayda iki üç	Haftada bir veya daha sık	Toplam
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	557	236	206	209	149	157	90	51	1655
	Yüzde	33,7	14,3	12,4	12,6	9,0	9,5	5,4	3,1	100,0
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	275	133	76	93	65	64	30	17	753
	Yüzde	36,5	17,7	10,1	12,4	8,6	8,5	4,0	2,3	100,0
Demokrat Parti	Sayı	126	36	50	39	28	32	15	16	342
	Yüzde	36,8	10,5	14,6	11,4	8,2	9,4	4,4	4,7	100,0
Saadet Partisi	Sayı	106	28	20	21	13	9	2	3	202
	Yüzde	52,5	13,9	9,9	10,4	6,4	4,5	1,0	1,5	100,0
Toplam	Sayı	1064	433	352	362	255	262	137	87	2952
	Yüzde	36,0	14,7	11,9	12,3	8,6	8,9	4,6	2,9	100,0

Ki kare= 54,875

sd = 21

p < 0.001

Ek olarak cinsiyet ve yaşa göre ankete katılan siyasetçilerin son bir yılda sinemaya gitme sıklığının farklılaşmasına da bakılabilir. Kadınlar arasında son bir yılda sinemaya gidenlerin yüzdesi erkeklerden daha fazladır (sırasıyla % 73,6 ve % 62,2)²². Ayrıca, sinemaya gitme sıklığına baktığımızda, kadınların % 34,4'ünün, erkeklerin ise % 23,4'ünün üç ayda bir ve daha sık sinemaya gittiğini görmekteyiz. Yaş gruplarına göre de sinemaya gitme oranları farklılaşmaktadır. Dahası, yaşlı kuşaktan genç kuşaklara doğru gidildikçe, son bir yılda sinemaya gittiğini söyleyenlerin yüzdesi istikrarlı bir şekilde artmaktadır. Örneğin, en gençlerin oluşturduğu yaş grubu olan 1980-90 doğumlu siyasetçiler arasında son bir yılda sinemaya gittiğini söyleyenler % 84,1'e ulaşırken, en yaşlı kuşak olan 1928-49 doğumlular arasında % 33,8'e kadar inmektedir. Sinemaya gitme sıklığında da benzer bir durum vardır. Üç ayda bir ve daha fazla sıklıkta sinemaya gittiğini söyleyenler, en genç kuşaklar arasında % 62,5'e kadar yükselirken, en yaşlı kuşakta % 18'e kadar inmektedir²³.

Son bir yılda maça ya da diğer spor müsabakalarına gidenlerin partilere göre dağılımı aşağıdaki tabloda sunulmaktadır. Taboda sunulan bulgular, SP'liler arasında son bir yılda maça gidenlerin yüzdesinin en düşük, MHP'liler arasında ise en yüksek seviyede olduğunu göstermektedir. Adalet ve Kalkınma Parti'liler ve DP'liler arasında son bir yılda maça gidenlerin yüzdesi az da olsa genel yüzdenin üzerindedir. Maça gitme sıklığı açısından bakıldığında, Ak Parti'liler arasında maça gitme sıklığının neredeyse eşit yüzdelerle kategoriler arasında dağıldığı görülmektedir. "Sadece haftada bir veya daha sık maça

²² Ayrıntılı Bilgi için Ek Tablo VI.7.'ye bakınız.

²³ Ayrıntılı Bilgi için Ek Tablo VI.8.'e bakınız.

giderim” diyenler % 10’nun üzerine çıkmaktadır. MHP’liler arasında ise “son bir yılda bir defa ve altı ayda bir defa maça giderim” diyenlerin yüzdesi diğer partilerin üzerindedir. Ayrıca, her hafta maça gidenlerin yüzdesi de genel yüzdenin üzerindedir. DP’liler arasında, ayda iki ya da üç defa ve her hafta maça gittiğini söyleyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir.

Tablo V.6. Partiler ve Maça Gitme

										Toplam
		Hiç	Son bir yılda bir	Altı ay da bir	Üç ayda bir	İki ayda bir	Ayda bir	Ayda iki üç	Haftada bir veya daha sık	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	675	113	141	145	125	132	115	209	1655
	Yüzde	40,8	6,8	8,5	8,8	7,6	8,0	6,9	12,6	100,0
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	296	76	68	63	44	54	49	103	753
	Yüzde	39,3	10,1	9,0	8,4	5,8	7,2	6,5	13,7	100,0
Demokrat Parti	Sayı	135	23	29	26	19	27	33	50	342
	Yüzde	39,5	6,7	8,5	7,6	5,6	7,9	9,6	14,6	100,0
Saadet Partisi	Sayı	116	14	13	12	6	15	8	18	202
	Yüzde	57,4	6,9	6,4	5,9	3,0	7,4	4,0	8,9	100,0
Toplam	Sayı	1222	226	251	246	194	228	205	380	2952
	Yüzde	41,4	7,7	8,5	8,3	6,6	7,7	6,9	12,9	100,0

Ki kare= 43,026

sd = 21

p < 0.005

Spor müsabakalarına gitmek cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Diğer faaliyetlerden farklı olarak, erkeklerin üçte ikisinden fazlası, kadınların ise üçte birinden azı son bir yılda spor müsabakalarına gittiğini söylemektedir. Sıklık açısından da erkekler ön plandadır. Erkeklerin % 48,3’ü, kadınların ise sadece % 10,6’sı üç ayda bir ve daha sık spor müsabakalarına gittiğini belirtmektedir²⁴. En yaşlı kuşaktan en genç kuşağa doğru ilerledikçe son bir yılda maça, spor müsabakalarına gidenlerin yüzdesi istikrarlı bir şekilde artmaktadır. En yaşlı kuşak arasında son bir yılda maça gidenler % 45,3 iken, en genç kuşakta % 66’ya kadar yükselmektedir. Maça gitme sıklığı da bu ilişkiyi teyid etmektedir. En gen kuşak arasında üç ayda bir ve daha sık maça gittiğini söyleyenler % 51’e kadar yükselirken, en yaşlı kuşakta % 31’de kalmaktadır²⁵.

Son bir yıl içinde konsere gidenlerin partilere göre dağılımına bakıldığında da, SP’li siyasetçilerin diğer partilerden farklılaştığı görülmektedir. Öyle ki, SP’lilerin üçte ikisi bu soruya “hiç” yanıtını vermiştir. Bu soruya olumlu yanıt verenlerin yüzdesi ise MHP’liler arasında en yüksek seviyeye ulaşmaktadır. Bu partiyi Adalet ve Kalkınma Partisi ve DP

²⁴ Ayrıntılı Bilgi için Ek Tablo VI.8.’e bakınız.

²⁵ Ayrıntılı Bilgi için Ek Tablo VI.9.’a bakınız.

izlemektedir. Konsere gitme sıklığına baktığımızda ise, Ak Parti'liler arasında son bir yılda bir defa ve iki ayda bir defa konsere gittiğini söyleyenlerin yüzdesinin genel yüzdenin üzerinde olduğu görülmektedir. MHP'liler arasında ise, üç ay da bir defa ve ayda bir defa konsere gittiğini söyleyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir. DP'liler arasında ise altı ayda bir defa, ayda bir defa ve ayda iki defa diyenlerin yüzdesi diğer partilerin üzerindedir. SP'liler her kategoride genel yüzdenin altındadır.

Tablo V.7. Partiler ve Konsere Gitme

									Toplam	
		Hiç	Son bir yılda bir	Altı ay da bir	Üç ayda bir	İki ayda bir	Ayda bir	Ayda iki üç		Haftada bir veya daha sık
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	731	296	260	162	97	52	37	20	1655
	Yüzde	44,2	17,9	15,7	9,8	5,9	3,1	2,2	1,2	100,0
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	326	132	104	98	42	26	16	9	753
	Yüzde	43,3	17,5	13,8	13,0	5,6	3,5	2,1	1,2	100,0
Demokrat Parti	Sayı	163	47	59	30	17	12	10	4	342
	Yüzde	47,7	13,7	17,3	8,8	5,0	3,5	2,9	1,2	100,0
Saadet Partisi	Sayı	135	16	23	12	9	6	0	1	202
	Yüzde	66,8	7,9	11,4	5,9	4,5	3,0	0,0	0,5	100,0
Toplam	Sayı	1355	491	446	302	165	96	63	34	2952
	Yüzde	45,9	16,6	15,1	10,2	5,6	3,3	2,1	1,2	100,0

Ki kare= 56,458

sd = 21

p < 0.001

Konsere gitmek cinsiyete ve yaşa göre de farklılaşmaktadır. Kadın siyasetçilerin üçte ikisinden fazlası (% 74,4) son bir yıl içinde konsere gittiğini söylemektedir. Oysa, erkeklerin yarısından biraz fazlası (% 52,2) son bir yılda konsere gittiğini belirtmektedir. Dahası, kadınların % 38,5'i, erkeklerin ise % 22,2'si üç ayda bir ve daha sık konsere gittiğini söylemektedir²⁶. Konsere gitme bakımından yaş grupları arasında önemli ölçüde farklılaşma vardır. Yaş ile konsere gitme arasında doğrusal bir ilişki görülmektedir. Öyle ki, en genç kuşak arasında, son bir yıl içinde konsere gittiğini söyleyenler % 67,1 iken, en yaşlı kuşak arasında % 34,8'de kalmaktadır. Sıklık açısından da durum benzerdir. En genç kuşak arasında üç ayda bir ve daha sık konsere gittiğini söyleyenler % 32,4'e kadar yükselmektedir. En yaşlı kuşak arasında ise % 12,5'de kalmaktadır²⁷.

Aşağıdaki tabloda, ankete katılan siyasetçilerin son bir yılda tiyatroya gitme dağılımı partilere göre sunulmaktadır. Tabloda ilk göze çarpan bulgu, SP'liler arasında son bir yılda tiyatroya gidenlerin yüzdesinin diğer partilerden düşük olmasıdır. Ak Parti'liler ise diğer uçta yer

²⁶ Ayrıntılı Bilgi için Ek Tablo VI.10.'a bakınız.

²⁷ Ayrıntılı Bilgi için Ek Tablo VI.11.'e bakınız.

almaktadır. Bu parti mensupları arasında son bir yıl içinde tiyatroya gittiğini söyleyenler % 48,3 ile en yüksek düzeydedir. Bu partiyi % 46,5 ile DP ve % 44,5 ile MHP izlemektedir. Fakat, DP'liler tiyatroya gitme sıklığı bakımından MHP ve Ak Parti'den farklılaşmaktadır. DP'liler arasında altı ayda birden daha sık tiyatroya gittiğini söyleyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir. Daha açık bir ifadeyle, DP'liler arasında üç ayda bir, iki ayda bir, ayda bir, ayda iki-üç ve haftada bir veya daha sık tiyatroya gittiğini söyleyenlerin toplamı % 19,4'dir. DP'yi, % 16,7 ile Ak Parti'liler, % 12,7 ile ise MHP'liler izlemektedir. Bu bulguya dayanarak, DP'liler arasında düzenli tiyatro seyircisinin yüzdesi daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan, MHP'liler arasında ise son bir yılda bir defa ve altı ayda bir defa tiyatroya gittim diyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir.

Tiyatroya gitmek cinsiyete ve yaşa göre de farklılaşmaktadır. Yine, kadınların arasında son bir yıl içinde tiyatroya gidenler çoğunluğu (% 58,5) oluştururken, erkekler arasında azınlıkta (% 43,5) kalmaktadır. Yine, sıklıktaki farklılaşmayı anlamak için, üç ayda bir ve daha sık tiyatroya gidenleri baz alırsak, kadınların (% 24,2) erkeklerden (% 14) daha sık tiyatroya gittiğini görmekteyiz²⁸. Bunun yanında, yaş ile tiyatroya gitme arasında neredeyse doğrusal bir ilişki olduğu söylenebilir. En yaşlı kuşaktan en genç kuşağa doğru ilerlerken, son bir yılda tiyatroya gittiğini söyleyenlerin yüzdesi istikrarlı bir şekilde artmaktadır. Öyle ki, en genç kuşak ile en yaşlı kuşak arasında otuz puanlık bir fark vardır (sırasıyla % 59,9 ve % 29,9)²⁹. Aynı durum tiyatroya gitme sıklığı açısından da karşımıza çıkmaktadır. Üç ayda bir ve daha sık tiyatroya gittiğini en geç kuşak olan 1980-90 doğumlular arasında.

Tablo V.8. Partiler ve Tiyatroya Gitme

										Toplam
		Hiç	Son bir yılda bir	Altı ayda bir	Üç ayda bir	İki ayda bir	Ayda bir	Ayda iki üç	Haftada bir veya daha sık	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	856	320	201	115	81	52	19	11	1.655
	Yüzde	51,7	19,3	12,1	6,9	4,9	3,1	1,1	0,7	100,0
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	418	147	93	45	26	19	5	0	753
	Yüzde	55,5	19,5	12,4	6,0	3,5	2,5	0,7	0,0	100,0
Demokrat Parti	Sayı	183	51	42	30	14	13	4	5	342
	Yüzde	53,5	14,9	12,3	8,8	4,1	3,8	1,2	1,5	100,0
Saadet Partisi	Sayı	142	30	15	7	6	1	0	1	202
	Yüzde	70,3	14,9	7,4	3,5	3,0	0,5	0,0	0,5	100,0
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	1.599	548	351	197	127	85	28	17	2.952
	Yüzde	54,2	18,6	11,9	6,7	4,3	2,9	0,9	0,6	100,0

Ki kare= 48,312

sd = 21

p < 0.005

²⁸ Ayrıntılı Bilgi için Ek Tablo VI.12.'ye bakınız.

²⁹ Ayrıntılı Bilgi için Ek Tablo VI.13.'e bakınız.

Ankete katılan siyasetçilerin son bir yılda gerçekleştirdiği faaliyetler arasında resim, fotoğraf ve benzeri sergilere ne sıklıkta gittikleri de sorulmuştur. Bu soruya verilen yanıtların partilere göre dağılımı aşağıdaki tabloda sunulmaktadır. Şimdiye kadar ele aldığımız diğer faaliyetlerde olduğu gibi, bu konuda da SP'liler diğer partilerden farklılaşmaktadır. SP'liler arasında son bir yılda resim ya da fotoğraf sergisine gittiğini söyleyenler % 39,6 iken, MHP'liler arasında % 42,1, DP'liler arasında % 42,4 ve Ak Parti'liler arasında ise % 43,4'dir. Sıklık bakımından da, SP'liler farklılaşmaktadır. Zira, SP'lilerin % 21,3'ü son bir yılda bir defa ve % 10,9'u altı ayda bir defa sergiye gittiğini söylemektedir. Altı ayda birden daha sık sergiye gidenler yüzde ona ulaşmamaktadır. Oysa, DP'liler arasında altı ayda birden daha sık sergiye gittiğini söyleyenler % 15,6 ile en yüksek seviyededir. Bu partiyi, % 14,2 ile Ak Parti'liler ve % 13,7 MHP'liler izlemektedir.

Tablo V.9. Partiler ve Sergiye Gitme

										Toplam
		Hiç	Son bir yılda bir	Altı ay da bir	Üç ayda bir	İki ayda bir	Ayda bir	Ayda iki üç	Haftada bir veya daha sık	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	937	328	156	98	54	50	16	16	1655
	Yüzde	56,6	19,8	9,4	5,9	3,3	3,0	1,0	1,0	100,0
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	436	144	75	48	23	17	5	5	753
	Yüzde	57,9	19,1	10,0	6,4	3,1	2,3	0,7	0,7	100,0
Demokrat Parti	Sayı	197	47	45	32	11	4	2	4	342
	Yüzde	57,6	13,7	13,2	9,4	3,2	1,2	0,6	1,2	100,0
Saadet Partisi	Sayı	120	43	22	7	6	3	0	1	202
	Yüzde	59,4	21,3	10,9	3,5	3,0	1,5	0,0	0,5	100,0
Toplam	Sayı	1690	562	298	185	94	74	23	26	2952
	Yüzde	57,2	19,0	10,1	6,3	3,2	2,5	0,8	0,9	100,0

Ki kare= 27,709

sd = 21

p > 0.05

Resim, fotoğraf ve benzeri sergilere gitme sıklığı cinsiyet ve yaşa göre de farklılık göstermektedir. Son bir yıl içinde hangi sıklıkla sergiye gittiniz sorusuna, kadın siyasetçilerin % 57'si olumlu yanıt verirken, erkeklerin neredeyse üçte ikisi olumsuz yanıt vermektedir³⁰. Sıklık açısından da cinsiyete göre de farklılaşma vardır. Örneğin, üç ayda bir ve daha sık sergiye gittiğini söyleyenlerin toplamı kadınlar arasında % 22,1'e ulaşırken, erkekler arasında % 12'de kalmaktadır. Yaş açısından bakıldığında ise, son bir yıl içinde sergiye gitme bakımından, en yaşlı kuşak olan 1928-49 doğumlular ile en genç kuşak olan 1980-90 doğumlular arasında on puandan daha fazla bir fark olduğu görülmektedir³¹. Daha açık bir

³⁰ Ayrıntılı Bilgi için Ek Tablo VI.14.'e bakınız.

³¹ Ayrıntılı Bilgi için Ek Tablo VI.15.'e bakınız.

ifadeyle, en genç gruptakilerin % 46'sı, en yaşlı gruptakilerin ise % 34,3'ü bu yöndeki soruya olumlu yanıt vermiştir. Ayrıca, üç ayda bir ve daha sık sergiye gittiğini söyleyenler, en genç kuşaktakiler arasında % 17,7 iken, en yaşlı kuşak arasında % 13'de kalmaktadır.

Tablo V.10. Partiler ve Kahveye Gitme

										Toplam
		Hiç	Son bir yılda bir	Altı ay da bir	Üç ayda bir	İki ayda bir	Ayda bir	Ayda iki üç	Haftada bir veya daha sık	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	1002	84	69	85	74	77	73	191	1655
	Yüzde	60,5%	5,1%	4,2%	5,1%	4,5%	4,7%	4,4%	11,5%	100,0
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	391	40	26	45	47	45	31	128	753
	Yüzde	51,9%	5,3%	3,5%	6,0%	6,2%	6,0%	4,1%	17,0%	100,0
Demokrat Parti	Sayı	195	15	16	22	10	12	20	52	342
	Yüzde	57,0%	4,4%	4,7%	6,4%	2,9%	3,5%	5,8%	15,2%	100,0
Saadet Partisi	Sayı	163	6	9	2	2	1	5	14	202
	Yüzde	80,7%	3,0%	4,5%	1,0%	1,0%	,5%	2,5%	6,9%	100,0
Toplam	Sayı	1751	145	120	154	133	135	129	385	2952
	Yüzde	59,3%	4,9%	4,1%	5,2%	4,5%	4,6%	4,4%	13,0%	100,0

Ki kare= 81,504

sd = 21

p < 0.001

Yukarıda belirtildiği gibi, ankete katılan siyasetçilerin yarısından fazlası son bir yıl içinde kahvehaneye gitmediğini söylemiştir. Bu genel durum, partilere göre farklılık göstermektedir. Piknik dışında diğer faaliyetlerde de olduğu gibi, SP'liler arasında kahvehaneye gidenlerin yüzdesi diğer partilerden daha düşük seviyedir. SP'lilerin büyük bir kısmı (% 80.7) son bir yıl içinde “hiç” kahvehaneye gitmediğini söylemektedir. MHP'liler arasında ise, kahvehaneye gidenlerin yüzdesi en yüksek seviyededir. Bu partiyi, DP ve Ak Parti izlemektedir. Kahvehaneye gitme sıklığına baktığımızda, MHP'lilerin % 17'sinin, DP'lilerin % 15,2'sinin ve Ak Parti'lilerin 11,5'inin haftada bir veya daha sık kahvehaneye gittiğini söylediğini görmekteyiz. SP'lilerin ise sadece % 6,9'u haftada bir yada daha sık kahvehaneye gittiğini söylemektedir. Ayda bir ve daha sık kahvehaneye gidenlerin partilere göre dağılımına baktığımızda ise, MHP'lilerin % 27,1 ile ilk sırada geldiğini; bu partiyi % 24,5 ile DP'lilerin, % 20.6 ile Ak Parti'lilerin izlediğini görmekteyiz. SP'liler ise % 9,9 ile son sırada gelmektedir.

Anket sonuçları da kahvehaneye gitmenin büyük ölçüde “erkek işi” olduğunu teyit etmektedir. Kadınların sadece % 10,3'ü son yıl içinde kahvehaneye gittiğini söylemektedir. Erkek siyasetçilerin ise yüzde elliye yakını son bir yıl içinde kahvehaneye gittiğini belirtmektedir³². Yaşa göre kahvehaneye gitmek sıklığı açısından farklılaşmadan bahsetmek

³² Ayrıntılı Bilgi için Ek Tablo VI.16.'ya bakınız.

mümkün görünmemektedir. Yani, her yaş grubundan siyasetçiler kahvehaneye gitme alışkanlığı bakımından benzerlik göstermektedir³³.

Ankete katılan muhafazakar siyasetçilerin son bir yıl içinde gerçekleştirdiği faaliyetler listesinde en az ilgi gören, gece eğlenmek için dışarı çıkmaktır. Bu yöndeki soruya, ankete katılanların sadece % 39,2'si olumlu yanıt vermiştir. Aşağıdaki tabloda, bu soruya verilen yanıtların partilere göre dağılımı sunulmaktadır. Bekleneceği gibi, SP'lilerin % 23,8 bu soruya olumlu yanıt vermektedir. DP'liler arasında ise, olumlu yanıt verenlerin yüzdesi yarıyı geçmektedir. Bu partiyi, % 40,5 ile MHP'liler ve % 39 ile Ak Parti'liler izlemektedir. Kısaca, olumsuz yanıtların büyük çoğunluğu oluşturduğu uçta SP, olumlu yanıtların çoğunluğu oluşturduğu DP yer almaktadır. Sıklık açısından baktığımızda da, SP'lilerin ve DP'lilerin diğer iki partiden farklılaştığını görmekteyiz. Ayda bir ve daha sık gece eğlenmek için dışarı çıktığını söyleyenlerin partilere göre dağılımına baktığımızda, DP'lilerin % 23,7 ile ilk sırada, SP'lilerin ise % 10 ile son sırada geldiğini görülmektedir. MHP'liler % 16,4 ile Ak Parti'liler ise % 14,7 ile bu iki partinin arasında yer almaktadır.

Tablo V.11. Partiler ve Gece Eğlence için Dışarı Çıkma

										Toplam
		Hiç	Son bir yılda bir	Altı ay da bir	Üç ayda bir	İki ayda bir	Ayda bir	Ayda iki üç	Haftada bir veya daha sık	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	1009	147	94	94	68	84	75	84	1655
	Yüzde	61,0	8,9	5,7	5,7	4,1	5,1	4,5	5,1	100,0
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	448	62	49	43	27	46	31	47	753
	Yüzde	59,5	8,2	6,5	5,7	3,6	6,1	4,1	6,2	100,0
Demokrat Parti	Sayı	166	25	23	18	29	27	12	42	342
	Yüzde	48,5	7,3	6,7	5,3	8,5	7,9	3,5	12,3	100,0
Saadet Partisi	Sayı	154	6	9	10	3	6	4	10	202
	Yüzde	76,2	3,0	4,5	5,0	1,5	3,0	2,0	5,0	100,0
Toplam	Sayı	1777	240	175	165	127	163	122	183	2952
	Yüzde	60,2	8,1	5,9	5,6	4,3	5,5	4,1	6,2	100,0

Ki kare= 79,688

sd = 21

p < 0.001

Cinsiyete göre bir değerlendirme yaptığımızda, kadınlar arasında son bir yılda gece eğlence için dışarıya çıkanların erkeklerden az da olsa daha fazla olduğu görülmektedir (sırasıyla % 40,6 ve % 39,7). Sıklık açısından da az bir fark vardır. Kadın siyasetçilerin % 28,2'i, erkeklerin ise % 25,3'ü üç ayda bir ve daha sık gece eğlenmek için dışarı çıktığını söylemektedir³⁴. Diğer faaliyetlerde olduğu gibi, yaş ile gece eğlenmek için dışarı çıkmak

³³ Ayrıntılı Bilgi için Ek Tablo VI.17.'ye bakınız.

³⁴ Ayrıntılı Bilgi için Ek Tablo VI.18.'e bakınız.

arasında doğrusal bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz. En genç yaş aralığı olan 1980-90 doğumlu siyasetçilerin % 54,4'ü son bir yıl içinde gece eğlenmek için dışarı çıktığını söylemektedir. Oysa, en yaşlı kuşak (1928-49) arasında % 33,9'da kalmaktadır. En genç kuşak arasında üç ayda bir ve daha sık gece dışarı çıktığını belirtenler % 37,6 iken, en yaşlı kuşak arasında % 14,5'tir³⁵.

Tablo V.12. Partiler ve Opera ya da Bale İzleme

		Evet	Hayır	Toplam
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	327	1328	1655
	Yüzde	19,8	80,2	100,0
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	146	607	753
	Yüzde	19,4	80,6	100,0
Demokrat Parti	Sayı	108	234	342
	Yüzde	31,6	68,4	100,0
Saadet Partisi	Sayı	35	167	202
	Yüzde	17,3	82,7	100,0
Toplam	Sayı	616	2336	2952
	Yüzde	20,9	79,1	100,0

Ki kare= 27,526

sd= 3

p < 0.001

Partilere göre opera ve bale izlemenin farklılaştığı görülmektedir. Tabloda sunulan bulgular, DP'liler arasında, “hiç opera ya da bale izlediniz mi?” sorusuna “evet” yanıtı verenlerin en yüksek seviyede (% 31,6) olduğunu göstermektedir. Oysa, diğer üç parti mensupları arasında opera ve bale izlediğini söyleyenlerin yüzdesi genel yüzdenin altındadır. SP'liler arasında ise en düşük düzeydedir. Bir başka ifadeyle, DP'liler opera ve bale izlemek bakımından açık bir şekilde diğer partilerden farklılaşmaktadır. Bu konuda Adalet ve Kalkınma Parti'liler ve MHP'liler birbirine daha yakındır ve SP ile DP arasında yer almaktadır.

Bunlara ek olarak, ankete katılan siyasetçilerin cinsiyetine ve yaşına göre de opera ya da bale izleme farklılaşmaktadır. Kadınlar arasında bu soruya olumlu yanıt verenler % 32,3 iken, erkekler arasında % 18,8'dir³⁶. Yaşa göre ise dağılım şöyledir: en yaşlı grup arasında opera ya da bale izleyenler % 31,8 iken, en genç grup arasında % 20,2'dir³⁷.

Muhafazakar siyasetçiler arasında farklılaşmayı gösterecek ayırım noktalarından birisinin de alkollü içki tüketimi olduğunu varsayarak, ankette “alkollü içki içer misiniz?” sorusuna da yer verilmiştir. Ankete katılan siyasetçilerin büyük bir kısmı bu soruya “hayır” derken, % 13,1

³⁵ Ayrıntılı Bilgi için Ek Tablo VI.19.'a bakınız.

³⁶ Ayrıntılı Bilgi için Ek Tablo VI.20.'ye bakınız.

³⁷ Ayrıntılı Bilgi için Ek Tablo VI.21.'e bakınız.

“evet” yanıtını vermiştir. Fakat, aşağıdaki tablodan görülebileceği gibi, partilere göre alkollü içki içenler dağılımı önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Örneğin, DP’lilerin % 43’ü bu soruya “evet” derken, SP’lilerin % 99,5’i “hayır” cevabını vermektedir. DP’lileri % 14,5 “evet” ile MHP’liler takip etmektedir. Ak Parti’lilerin ise % 7,8’i alkollü içki içtiğini söylemektedir.

Tablo V.13. Partiler ve Alkollü İçki İçme

				Toplam
		Evete	Hayır	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	129	1526	1655
	Yüzde	7,8	92,2	100,0
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	109	644	753
	Yüzde	14,5	85,5	100,0
Demokrat Parti	Sayı	147	195	342
	Yüzde	43,0	57,0	100,0
Saadet Partisi	Sayı	1	201	202
	Yüzde	0,5	99,5	100,0
Toplam	Sayı	386	2566	2952
	Yüzde	13,1	86,9	100,0

Ki kare = 339,162

sd= 3

p < 0.001

“Alkollü içki içer misiniz?” sorusuna verilen yanıtlar cinsiyete göre de farklılık göstermektedir. Kadınlar arasında bu soruya olumlu yanıt verenler % 9,8 iken, erkekler arasında % 13,7’dir³⁸. Fakat yaş, alkollü içki içme konusunda önemli bir etken olarak gözükmemektedir. Yaşa göre alkollü içki içme dağılımının görece türdeş olduğu söylenebilir. En genç ve en yaşlı kuşaklar arasında bu soruya verilen yanıtların yüzdesi çok yakındır (sırasıyla % 14,6 ve % 14,4). 1950-59 yaş grubunda bu soruya olumlu yanıt verenler % 11,3 ile en düşük seviyeye inmektedir³⁹.

Alkollü içki içmek kadar tüketim sıklığının da önemli olduğunu söyleyememek mümkündür⁴⁰. Aşağıdaki tabloda, alkollü içki içme sıklığının partilere göre dağılımı sunulmaktadır. Tabloda ilk göze çarpan nokta, alkollü içki içtiğini söyleyenlerin yarısının bu soruya “nadiren” cevabını vermesidir. Öyle ki, SP’lilerin arasında alkollü içki içtiğini söyleyen bir kişi vardır ve o da “nadiren” içki içtiğini belirtmektedir. İçki içtiğini söyleyen MHP’lilerin % 62,4’ü, Ak Parti’lilerin ise % 51,2’si “nadiren” cevabını vermektedir. DP’liler arasında ise “nadiren” yanıtını verenler % 43,5’e kadar düşmektedir. Kısacası, SP’liler ile DP’liler alkollü içki içme bakımında zıt uçlarda yer almaktadır.

³⁸ Ayrıntılı Bilgi için Ek Tablo VI.22.’ye bakınız.

³⁹ Ayrıntılı Bilgi için Ek Tablo VI.23.’e bakınız.

⁴⁰ Ayrıntılı Bilgi için Ek Tablo VI.24’e ve VI.25.’e bakınız.

Tablo V.14. Partiler ve Alkollü İçki İçme Sıklığı

							Toplam
		Nadiren	Ayda bir iki gün	Haftada bir iki gün	Haftada üç dört gün	Her gün	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	66	33	21	6	3	129
	Yüzde	51,2	25,6	16,3	4,7	2,3	100,0
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	68	25	14	1	1	109
	Yüzde	62,4	22,9	12,8	0,9	0,9	100,0
Demokrat Parti	Sayı	64	38	32	8	5	147
	Yüzde	43,5	25,9	21,8	5,4	3,4	100,0
Saadet Partisi	Sayı	1	0	0	0	0	1
	Yüzde	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
Toplam	Sayı	199	96	67	15	9	386
	Yüzde	51,6	24,9	17,4	3,9	2,3	100,0

Ki kare = 13,756

sd = 12

p > 0.05

Ankete katılan siyasetçilerin sosyokültürel özelliklerini analiz etmek için kullanacağımız değişkenlerden bir diğeri de, geçen sene yaz tatilini nasıl değerlendirdikleridir. Bu soruya 11 kişinin (% 0,4) cevap vermediği belirtilmelidir. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, bu soruya cevap verenleri, sayısal büyüklük açısından dört gruba ayırmak mümkündür. En büyük grubu, % 63,1 ile tatil yapmadığını söyleyenler oluşturmaktadır. İkinci grupta ise, % 10,5 ile tatilde memlekete (köye) gittiğini söyleyenler yer almaktadır. Tatilini yazlıkta geçirdiğini söyleyenler ise % 8,6 ile üçüncü büyük grubu teşkil etmektedir. Dördüncü grupta ise tatilini otele geçirenler (% 8,2) bulunmaktadır. Tatilini tatil köyünde ve yurtdışında geçirenler ise sayıca oldukça azdır (sırasıyla % 3,8 ve %1,5).

Tablo V.15. Partiler ve Yaz Tatili

		Tatil yapmadım	Memlekete (köye) gittim	Yazlıkta geçirdim	Pansiyon kiraladım	Otelde geçirdim	Tatil köyünde geçirdim	Yurtdışında geçirdim	Akrabaların tanıdıkların evinde geçirdim	Diğer	Toplam
Adalet ve Kalkınma Partisi	S	1024	178	134	35	145	67	33	14	19	1649
	%	62,1	10,8	8,1	2,1	8,8	4,1	2,0	0,8	1,2	100,0
Milliyetçi Hareket Partisi	S	518	71	59	17	48	27	4	4	3	751
	%	69,0	9,5	7,9	2,3	6,4	3,6	0,5	0,5	0,4	100,0
Demokrat Parti	S	188	28	52	6	39	10	7	6	4	340
	%	55,3	8,2	15,3	1,8	11,5	2,9	2,1	1,8	1,2	100,0
Saadet Partisi	S	126	32	9	10	10	7	1	3	3	201
	%	62,7	15,9	4,5	5,0	5,0	3,5	0,5	1,5	1,5	100,0
Toplam	S	1856	309	254	68	242	111	45	27	29	2941
	%	63,1	10,5	8,6	2,3	8,2	3,8	1,5	0,9	1,0	100,0

Ki kare= 74,679

sd = 24

p < 0.001

Yukarıdaki tabloda sunulan bulgular, ankete katılan siyasetçilerin geçen sene tatilini nasıl geçirdiği partilere göre farklılık arz etmektedir. Örneğin, MHP'liler arasında “tatil yapmadım” diyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir. Diğer kategorilere bakıldığında da, MHP'liler arasında “tatilde memlekete gittim”, “tatilimi yazlıkta geçirdim”, “otelde geçirdim” diyenlerin yüzdesi de genel yüzdenin altında olduğu görülmektedir. Öte yandan, Adalet ve Kalkınma Parti'liler arasında, “tatilde memlekte gittim”, ve “otelde ve yurtdışında geçirdim” diyenlerin yüzdesi genel yüzdenin üzerindedir. Bu parti mensupları arasında tatilini tatil köyünde geçirenlerin yüzdesinin diğer partilerden daha yüksek olduğunun da altı çizilmelidir. DP'liler arasında “tatil yapmadım” diyenler en düşük düzeydedir. Ayrıca, DP'liler arasında ise, tatilini yazlıkta geçirdiğini söyleyenler % 15,3 ile, tatilini otelde geçirdiğini söyleyenler % 11,5 ile, yurtdışında geçirdim diyenler ise % 2,1 ile en yüksek seviyededir. SP'liler arasında ise, “tatilde memlekte gittim” diyenlerin ve “tatilimi pansiyonda geçirdim” diyenlerin yüzdesi diğer partilerden yüksektir. Bu bulgular ışığında, Ak Parti'liler ile DP'lilerin ele aldığımız değişken bakımından birbirine daha yakın olduğunu söyleyebiliriz.

Ankete katılan siyasetçilerin geçen sene yaz tatilini nasıl değerlendirdiği cinsiyet ve yaşa göre de farklılık arz etmektedir. İlk olarak, erkekler arasında “geçen sene tatil yapmadım” diyenlerin yüzdesi kadınlardan onbeş puan daha fazladır (sırasıyla % 65,5 ve % 50,2). Geçen sene tatilini yazlıkta geçirdiğini söyleyen kadınların yüzdesi erkelerden neredeyse iki kat fazladır. Diğer kategorilerin tümünde kadınların yüzdesi erkeklerden daha yüksektir. Geçen yıl tatil yapmadığını söyleyenlerin yüzdesi iki grup arasında daha yüksektir: % 65,9 ile 1980-90 ve % 64,7 ile 1928-49 doğumlular.⁴¹ Yaş grupları arasında tatili yapma türlerine göre de bazı farklılıklar vardır. Örneğin, “tatilde memlekete (köye) gittim” ve “yazlıkta geçirdim” diyenlerin yüzdesi en yaşlı kuşak arasında diğer yaş gruplarından daha yüksektir. Tatilini otelde geçirenlerin yüzdesi ise 1970-79 ve 1980-90 yaş grubunda daha yüksektir⁴².

---

⁴¹ Ayrıntılı Bilgi için Ek Tablo VI.26.'ya bakınız.

⁴² Ayrıntılı Bilgi için Ek Tablo VI.27.'ye bakınız.

Tablo V.16. Partiler ve Yurtdışına Çıkma

		Evet	Hayır	Toplam
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	555	1100	1655
	Yüzde	33,5	66,5	100,0
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	228	525	753
	Yüzde	30,3	69,7	100,0
Demokrat Parti	Sayı	130	212	342
	Yüzde	38,0	62,0	100,0
Saadet Partisi	Sayı	88	114	202
	Yüzde	43,6	56,4	100,0
Toplam	Sayı	1001	1951	2952
	Yüzde	33,9	66,1	100,0

Ki kare = 15,503

sd= 3

p < 0.005

Yurtdışına çıkmanın dünyayı tanıma açısından önemli olacağını varsayarak, ankete katılanlara “hiç yurtdışına çıktınız mı?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen yanıtların dağılımı yukarıdaki tabloda sunulmaktadır. Tabloda, ankete katılan siyasetçilerin üçte birinin yurtdışına çıktığı görülmektedir. Partilere göre baktığımızda ise yurtdışına çıktığını söyleyenlerin yüzdesinin SP’liler arasında en yüksek, MHP’liler arasında ise en düşük düzeyde olduğu görülmektedir. DP’lileri ise % 38 ile SP’liler izlemektedir. SP’lilerin büyük kısmının Hac nedeniyle yurtdışına çıkmış olabileceği eklenmelidir.

Ankete katılan siyasetçilerin cinsiyetine ve yaşına göre de yurtdışına çıkıp çıkmadığı farklılaşmaktadır. Erkekler arasında yurtdışına çıktığını söyleyenlerin yüzdesi kadınlardan daha yüksektir (sırasıyla % 35,5 ve % 25,3)⁴³. Yurtdışına çıkma ile yaş arasında doğrusal bir ilişki vardır. En yaşlı kuşakta yurtdışına çıktığını söyleyenler % 53,2 iken, en genç kuşakta % 19,6’ya kadar düşmektedir⁴⁴.

⁴³ Ayrıntılı Bilgi için Ek Tablo VI.28.’e bakınız.

⁴⁴ Ayrıntılı Bilgi için Ek Tablo VI.29’a bakınız.

VI. Siyasal Geçmiş ve Siyasi Kimlik

Bu bölümde sağ-muhafazakar siyasetçilerin, siyasal geçmişleri ve siyasi kimliklerinin oluşmasına katkı yapan etkenler incelenecektir. Aşağıda, bu yöndeki sorulara verilen yanıtlardan üretilen değişkenler ele alınacaktır. İlk olarak, ankete katılanların siyasal geçmişlerini anlamak için, üye oldukları partide kaç yıldır aktif olarak çalıştıkları değerlendirilecektir.

Aşağıdaki tablo, ankete katılan siyasetçilerin şu anda görev yaptığı siyasi partide ne zamandan beri aktif olarak yer aldığını aylık ortalama olarak sunmaktadır. Tabloda görüldüğü gibi, ankete katılan siyasetçilerin şu anda üyesi oldukları partide aktif çalışma süresi 78 aydır. Fakat, partilere göre süreler değişiklik göstermektedir. MHP'liler 153 aylık ortalama süre ile ilk sırada gelirken, DP'liler 16 aylık ortalama ile en sonda yer almaktadır. Adalet ve Kalkınma Parti'liler ve SP'lilerin ortalama süresi birbirine yakındır (sırasıyla 57,54 ve 67,90 ay). Ancak, bu soruya verilen cevapları değerlendirirken, partiler ile ilgili önemli bir noktanın akılda tutulması gerekmektedir. DP, 2007 Temmuz seçimden önce DYP ve Anavatan Partisi'nin birleşmesi hedeflenerek yeniden kurulmuştur. Bu nedenle, bu partiye mensup siyasetçilerin görev süresi diğer partilerden daha düşük çıkmaktadır. Ak Parti ve SP, Fazilet Parti'sinin 2001 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasından sonra kurulmuştur. Bu nedenle, bu iki partinin mensuplarının şu anda görev yaptıkları partideki ortalama süreleri görece düşüktür. Aşağıda bu konuyu derinleştirecek bulgular sergilenecektir.

Tablo VI.1. Partiler ve Ortalama Aktif Üyelik Süresi (Ay)

	Ortalama	Sayı	Standart Sapma
Adalet ve Kalkınma Partisi	57,54	1655	31,132
Milliyetçi Hareket Partisi	153,72	753	115,900
Demokrat Parti	16,25	342	21,588
Saadet Partisi	67,90	202	25,382
Toplam	78,00	2952	78,809

Kadın ve erkek siyasetçilerin ortalama aktif parti üyeliği süresi de farklıdır. Kadınlar için ortalama 48,83 ay iken, erkekler için, neredeyse iki katlık farkla, 83,36 aydır.⁴⁵ Yaşa göre bakıldığında ise, 1950-59 ve 1960-69 yaş gruplarında ortalama sürenin diğer yaş gruplarından daha yüksek olduğu görülmektedir (sırasıyla 96,49 ve 93,63 ay). Beklenebileceği gibi, en genç yaş grubu olan 1980-90 doğumlular arasında ortalama aktif parti üyeliği süresi, 43,34 ay ile en düşük seviyededir.⁴⁶

⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.1.'e bakınız.

⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.2.'ye bakınız.

Ankete katılan siyasetçilerin siyasi geçmişini ayrıntılandırmak için, ne zamandan beri şu andaki görevlerinde bulduklarına da bakmak gerekmektedir. Aşağıdaki tabloda, bu yöndeki soruya verilen yanıtların dağılımı partilere göre aylık ortalama olarak verilmektedir. Göze çarpan ilk bulgu, aktif üyelik süresi ile ortalama görevde bulunma süresi arasında ciddi fark bulunmasıdır. Birincisi için ortalama 78 ay iken, ikinci için ortalama 39,86 aydır.

Tablo VI.2. Partiler ve Ortalama Görev Süresi (Ay)

	Ortalama	Sayı	Standart Sapma
Adalet ve Kalkınma Partisi	34,95	1655	29,618
Milliyetçi Hareket Partisi	63,82	753	68,757
Demokrat Parti	11,61	342	15,654
Saadet Partisi	38,62	202	30,460
Toplam	39,86	2952	45,172

Ortalama görevde bulunma süresi de partilere göre farklılaşmaktadır. Aktif üyelik süresine benzer bir şekilde, MHP'lilerin ortalama görev süresinin diğer partilerden daha yüksek olduğu görülmektedir. DP'lilerin ortalama görev süresi ise 11,61 ay ile en düşük seviyededir. Ak Parti ve SP'lilerin ortalama görev süresi ise birbirine yakındır. Farklılaşmanın boyutlarını tespit etmek için cinsiyete ve yaşa göre de bir değerlendirme yapılabilir. Şu anda bulunduğu görevdeki ortalama süre erkekler arasında 42,20, kadınlar arasında ise 27,09 aydır.⁴⁷ Yaş grupları arasında ise, 49,43 ortalama ay ile 1960-69 doğumlular ilk sırada gelmektedir. Bu grubu, 43,84 ortalama ile 1950-59 doğumlular ve 39,64 ortalama ile ise 1928-49 doğumlular izlemektedir.⁴⁸

Tablo VI.3. Partiler ve Parti Değişirme

						Toplam
		Değişirmedi	Bir kez	İki kez	Üç ve daha fazla	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	1214	328	87	26	1655
	Yüzde	73,4%	19,8%	5,3%	1,6%	100,0%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	711	39	3	0	753
	Yüzde	94,4%	5,2%	,4%	0,0%	100,0%
Demokrat Parti	Sayı	107	162	67	6	342
	Yüzde	31,3%	47,4%	19,6%	1,8%	100,0%
Saadet Partisi	Sayı	91	57	43	11	202
	Yüzde	45,0%	28,2%	21,3%	5,4%	100,0%
Toplam	Sayı	2123	586	200	43	2952
	Yüzde	71,9%	19,9%	6,8%	1,5%	100,0%

Ki-kare = 601,430

sd = 9

p < 0.001

⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.3.'e bakınız.

⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.4.'e bakınız.

Ankete katılan sağ siyasetçilerin siyasi geçmişin anlamak için daha önce parti değiştirip değiştirmediklerine de bakılabilir. Yukardaki tabloda sunulan bulgular, ankete katılanların, üçte ikisinden fazlasının daha önce parti değiştirmedini göstermektedir. Bir kez parti değiştirdiğini söyleyenler % 19,9; iki ya da daha fazla parti değiştirdiğini söyleyenler ise % 8 civarındadır. Bir başka ifadeyle, parti değiştiren toplam 826 (% 28,1) kişi vardır. Daha önce parti değiştirdiğini söyleyen 826 kişinin ise % 70,7'si bir kez parti değiştirmiştir.

Cinsiyet ve yaşa göre de parti değiştirme yüzdeleri farklılaşmaktadır. Erkeklerin % 29,5'i ve kadınların % 20,3'ü daha önce parti değiştirdiğini belirtmektedir. Erkekler arasında iki kez parti değiştirdiğini söyleyenlerin yüzdesi de daha yüksektir.⁴⁹ En yaşlı kuşaktan en genç kuşağa ilerledikçe daha önce parti değiştirmedini söyleyenlerin yüzdesi istikrarlı bir şekilde yükselmektedir. Başka bir ifadeyle, 1928-49 doğumlular arasında, daha önce parti değiştirenler % 62,2 iken, 1980-90 doğumlularda % 12,3'tür.⁵⁰

Tablo VI.4. Partiler ve Daha Önceki Parti

	Ak Parti		MHP		DP		SP		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Adalet ve Kalkınma Partisi	0	0,0	4	9,5	2	0,9	2	1,8	8	1,0
Anavatan Partisi	81	18,5	15	35,7	11	4,7	1	0,9	108	13,1
Adalet Partisi	4	0,9	0	0,0	1	0,4	0	0,0	5	0,6
Büyük Birlik Partisi	14	3,2	4	9,5	0	,0	0	,0	18	2,2
Cumhuriyet Halk Partisi	9	2,1	1	2,4	7	3,0	3	2,7	20	2,4
Demokrat Parti	9	2,1	0	0,0	0	0,0	0	0,0	9	1,1
Demokratik Sol Parti	4	0,9	0	0,0	2	0,9	0	0,0	6	0,7
Doğru Yol Partisi	46	10,5	6	14,3	200	85,1	1	0,9	253	30,6
Fazilet Partisi	142	32,3	0	0,0	0	0,0	91	82,7	233	28,2
Genç Parti	1	0,2	2	4,8	0	0,0	1	0,9	4	0,5
Güven Partisi	1	0,2	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	0,1
Liberal Demokrat Parti	1	0,2	0	0,0	2	0,9	0	0,0	3	0,4
Milliyetçi Çalışma Partisi	0	0,0	7	16,7	0	0,0	0	0,0	7	0,8
Milliyetçi Demokrasi Partisi	0	0,0	1	2,4	0	0,0	0	0,0	1	0,1
Milliyetçi Hareket Partisi	58	13,2	0	0,0	9	3,8	3	2,7	70	8,5
Refah Partisi	60	13,7	1	2,4	0	0,0	8	7,3	69	8,4
Sosyal Demokrat Halkçı Parti	2	0,5	0	0,0	0	0,0	0	0,0	2	0,2
Saadet Partisi	3	0,7	0	0,0	1	0,4	0	0,0	4	0,5
Diğer	4	0,9	1	2,4	0	0,0	0	0,0	5	0,6
Toplam	439	100,0	42	100,0	235	100,0	110	100,0	826	100,0

Ki-Kare =877,945

sd = 54

p < 0.001

Daha önce parti değiştirdiğini söyleyenlerin dağılımı partilere göre farklılaşmaktadır. Parti değiştirdiğini söyleyenlerin yüzdesi DP'de en yüksek seviyededir. Bu parti mensuplarının üçte ikisinden fazlası daha önce parti değiştirdiğini belirtmektedir. SP'lilerin de yarından

⁴⁹ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.5.'e bakınız.

⁵⁰ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.6.'ya bakınız.

fazlası daha önce parti değiştirdiğini söylemektedir. MHP'liler arasında daha önce parti değiştirdiğini söyleyenler % 15,6 ile en düşük düzeydedir. Ak Parti'liler arasında ise, daha önce parti değiştirdiğini söyleyenlerin yüzdesi MHP'den yüksek ve genel yüzdeye yakındır.

Parti değiştirmeyi daha ayrıntılı açıklamak için, ankete katılanlara daha önce aktif olarak içinde yer aldıkları parti de soruldu. Bu soruya verilen yanıtların partilere göre dağılımı aşağıdaki tabloda sunulmaktadır. Öncelikle, bu soruya yanıt vermeyenlerin (3, % 0,1) ve daha önce parti değiştirmedini söyleyenlerin (2123, % 71,9) dışında tutulduğu belirtilmelidir. Parti değiştirdiğini söyleyen Ak Parti'liler arasında en büyük grubu % 32,3 ile daha önce aktif olarak Fazilet Partisi'nde çalıştım diyenler oluşturmaktadır. İkinci sırayı ise, % 18,5 ile daha önce aktif olarak Anavatan Partisi'nde çalıştığını söyleyenler almaktadır. Daha önce Refah Partisi'nde çalıştım diyenler ise % 13,7'dir. Bunları % 13,2 ile daha önce MHP'de çalıştığını söyleyenler takip etmektedir. Parti değiştirmeden önce DYP'de aktif olarak yer aldığını söyleyenler ise % 10'dur. Parti değiştirdiğini söyleyen MHP'liler arasında da, % 35,7 ile en büyük grubu daha önce Anavatan Partisi'nde aktif olarak yer aldığını belirtenler oluşturmaktadır. Bu grubu, % 16,7 ile daha önce Milliyetçi Çalışma Partisi'nde çalışanlar izlemektedir. MHP'liler arasında üçüncü büyük grubu % 14,3 ile daha önce DYP'de aktif olarak yer aldığını söyleyen oluşturmaktadır. Parti değiştiren MHP'lilerin % 9,5'i ise daha önce Ak Parti'de çalıştığını belirtmektedir. Parti değiştirdiğini söyleyen DP'liler arasında büyük çoğunluğu (% 85,1) daha önce DYP'de çalışanlar oluşturmaktadır. İkinci sırayı ise, % 4,7 ile daha önce Anavatan Partisi'nde çalışanlar almaktadır. Bunları ise daha önce MHP'de çalışanlar izlemektedir. Parti değiştiren SP'lilerin büyük bir kısmı (% 82,7) daha önce aktif olarak Fazilet Partisi'nde yer aldığını belirtmektedir. İkinci büyük grup ise, % 7,3 ile daha önce Refah Partisi'nde çalıştığını söyleyenler oluşturmaktadır.

Daha önce aktif olarak çalışılan parti, cinsiyete göre farklılaşmamaktadır. Örneğin parti değiştirdiğini söyleyen erkek siyasetçiler arasında en büyük grubu daha önce DYP'de ve FP'de çalıştığını söyleyenler oluşturmaktadır (sırasıyla % 29 ve % 29,4). Kadınlar arasında da, daha önce DYP'de çalıştığını söyleyenler % 44,4 ile en büyük grubu oluşturmaktadır. Bunları % 18,7 ile daha önce FP'de aktif olarak çalışanlar oluşturmaktadır.⁵¹ Öte yandan, daha önce çalışılan parti yaşa göre farklılaşmaktadır. Herşeyden önce, daha önce parti değiştirdiğini söyleyenlerin yarısından fazlası iki kuşakta toplanmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, parti değiştiren 826 kişinin, 284'ü (% 34,4) 1960-69, 206'sı (% 24,9) ise 1950-59

---

⁵¹ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.7.'ye bakınız.

doğumludur. Parti değiştirenlerin sayısı en genç kuşak olan 1980-90 doğumlular arasında en düşük seviyededir (57, % 6,9). İkinci bir nokta ise, 1980-90 doğumlular arasında daha önce MHP’de aktif olarak çalıştığını, 1928-49 doğumlular arasında ise daha önce DYP’de çalıştığını söyleyenlerin yüzdesi daha yüksektir. En genç kuşak olan 1980-90 doğumlular arasında daha önce Anavatan Partisi’nde çalıştığını belirten sadece bir kişi vardır. Oysa, diğer yaş kuşakları arasında daha önce bu partide çalıştığını söyleyenler % 10 seviyesindedir.⁵²

Parti değiştirmenin boyutlarını daha ayrıntılı açıklamak için, parti değiştirme nedenlerine de bakmak gerekmektedir. Aşağıdaki tabloda, bu soruya cevap vermeyen 15 kişiyi (% 1,8) dışarıda tutarak, partilere göre parti değiştirme nedenlerinin dağılımı sunulmaktadır. Tabloda sunulan bulgular, parti değiştirenlerin yarıdan fazlasının, iki grupta toplandığını göstermektedir: Daha önce aktif olarak çalıştığı partisi kapatılan ya da yasaklanlar (% 28) ve partisinin ismi değişenler (% 24,3). Partinin liderinin yetersizliği nedeniyle, parti değiştirdiğini söyleyenler ise % 10,7 ile üçüncü büyük grubu oluşturmaktadır. Partilere göre bir değerlendirme yaptığımızda, daha önce parti değiştirdiğini söyleyen Ak Parti’liler arasında, partinin kapatılması (% 29,4), liderin yetersizliği (% 16,7) ve bu partide daha iyi hizmet edeceğine inanma (%13) yanıtları öne çıkmaktadır. MHP’liler arasında ise, parti politikalarının değişmesini (% 19,5), parti politikalarının yetersiz kalmasını (% 14,6), partinin kapatılmasını (% 14,6) ve liderin yetersizliğini (% 12,2), daha önce aktif olduğu partiden ayrılma nedeni olarak gösterenler ön planda yer almaktadır. DP’ler arasında neredeyse tek bir neden gösterilmektedir: İsim değişikliği (% 85,3). SP’liler arasında ise en önemli neden daha önce üyesi oldukları partinin kapatılmasıdır (% 87,2).

Parti değiştirme nedenleri yaşa göre farklılaşmaktadır. Öncelikle, parti kapatılmasını neden olarak gösterenlerin yüzdesi en yaşlı kuşaktan en genç kuşağa doğru ilerledikçe istikrarlı bir şekilde artmaktadır. En yaşlı kuşakta (1929-49) % 17,1, en genç kuşakta (1980-90) % 31,6. İsim değişikliğini neden olarak gösterenler arasında ise tam aksi bir durum söz konusudur. En yaşlı kuşak arasında isim değişikliği neden olarak gösterenler % 51,2 iken en genç kuşakta % 14,0’dır. Ayrıca, 1950-59 doğumlular arasında liderin yetersizliğini (% 14,1), 1980-90 doğumlular arasında partinin ideolojik/politik tutumundaki değişiklikleri (% 8,8), 1960-69 doğumlular arasında ise şimdi bulunduğu partide daha iyi hizmet vereceğini neden olarak

---

⁵² Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.8.’e bakınız.

söyleyenlerin yüzdesi genel yüzdenin üzerindedir.⁵³ Cinsiyete göre parti değiştirme nedenleri farklılaşmamaktadır.⁵⁴

Tablo VI.5. Partiler ve Parti Değişirme Nedenleri

						Toplam
		Ak Parti	MHP	DP	SP	
Liderini yetersizliği	Sayı	72	5	6	4	87
	Yüzde	16,7	12,2	2,6	3,7	10,7
Liderini değişmesi	Sayı	38	2	5	1	46
	Yüzde	8,8	4,9	2,2	0,9	5,7
Parti politikalarındaki değişmeler	Sayı	27	8	2	2	39
	Yüzde	6,3	19,5	0,9	1,8	4,8
Parti politikalarının yetersiz kalması	Sayı	38	6	2	2	48
	Yüzde	8,8	14,6	0,9	1,8	5,9
Parti içi çekişmeler	Sayı	12	3	4	1	20
	Yüzde	2,8	7,3	1,7	0,9	2,5
Partinin kitle desteğini kaybetmesi	Sayı	11	1	2	0	14
	Yüzde	2,5	2,4	0,9	0,0	1,7
Yolsuzluk, rüşvet, kayırmacılık vb. nedenler	Sayı	10	0	0	0	10
	Yüzde	2,3	0,0	0,0	0,0	1,2
Partinin ideolojik/politik tutumundaki değişiklikler	Sayı	16	2	1	2	21
	Yüzde	3,7	4,9	0,4	1,8	2,6
Parti içinde istediğim konuma gelememişimden	Sayı	4	1	0	0	5
	Yüzde	0,9	2,4	0,0	0,0	0,6
Dünya görüşümün değişmesinden	Sayı	7	1	1	1	10
	Yüzde	1,6	2,4	0,4	,9	1,2
Partinin kapatılması /yasaklı olması	Sayı	127	6	0	95	228
	Yüzde	29,4	14,6	0,0	87,2	28,0
Burada daha iyi hizmet edeceğime inandığımdan	Sayı	56	2	6	0	64
	Yüzde	13,0	4,9	2,6	0,0	7,9
Kendime bir gelecek göremediğimden	Sayı	6	0	0	1	7
	Yüzde	1,4	0,0	0,0	,9	,9
İsim değişikliği	Sayı	0	0	198	0	198
	Yüzde	0,0	0,0	85,3	,0	24,3
Diğer	Sayı	8	4	5	0	17
	Yüzde	1,9	9,8	2,2	,0	2,1
Toplam	Sayı	432	41	232	109	814
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ki-kare = 889,035

sd = 42

p < 0.001

Ankete katılan siyasetçilerin siyasi geçmişlerini açıklamakta kullanılacak değişkenlerden biri de, ailelerinde aktif siyasetle uğraşan başka kişilerin olup olmadığıdır. Bu yöndeki bir soruya verilen yanıtların partilere göre dağılımı aşağıdaki tabloda sunulmaktadır. Ankete

⁵³ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.9.'a bakınız.

⁵⁴ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.10.'a bakınız.

katılan siyasetçilerin % 34,3'ü, kendisi dışında ailesinden siyasette aktif olarak uğraşanlar olduğunu belirtmektedir. Bu soruya verilen yanıtlar partilere göre farklılaşmamaktadır. Örneğin, SP'lilerin neredeyse yarısı kendi dışında ailesine aktif olarak siyasetle uğraşanların olduğunu söylemektedir. Bu partiyi % 36,3 ile MHP'liler ve % 33,6 ile DP'liler takip etmektedir. Ak Parti'liler arasında ise bu soruya olumlu yanıt verenlerin sayısı en düşük düzeydedir.

Tablo VI.6. Partiler ve Ailede Aktif Siyasetle Uğraşan

		Evet	Hayır	Toplam
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	528	1127	1655
	Yüzde	31,9	68,1	100,0
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	273	480	753
	Yüzde	36,3	63,7	100,0
Demokrat Parti	Sayı	115	227	342
	Yüzde	33,6	66,4	100,0
Saadet Partisi	Sayı	98	104	202
	Yüzde	48,5	51,5	100,0
Toplam	Sayı	1014	1938	2952
	Yüzde	34,3	65,7	100,0

Ki-kare = 3,090

sd = 4

p > 0,05

Cinsiyete göre ailede aktif siyasetle uğraşanların olup olmaması farklılaşırken, yaşa göre farklılaşma bulunmamaktadır. Bu soruya kadın siyasetçilerin % 32,1, erkek siyasetçilerin ise % 46,1'i olumlu yanıt vermektedir. Kadın ve erkekler arasındaki bu farklılaşmayı siyasetteki “erkek hakimiyetinin” dolaylı bir göstergesi olarak düşünülebilir.⁵⁵ Yaşa göre bakıldığında, en genç kuşak arasında, ailesinde aktif siyasetle uğraşanların yüzdesinin daha yüksek olduğu görülmektedir.⁵⁶

Ankete katılanların aileleri ile siyaset ilişkisini, aile üyelerinin siyasi tercihleri ile kendi siyasi tercihleri arasında benzerliğin mi yoksa farklılığın mı söz olduğuna bakarak ayrıtılmadığını söylemek mümkündür. Aşağıdaki tabloda bu yöndeki soruya verilen yanıtların partilere göre dağılımı, ankete katılan siyasetçilerin büyük kısmının (% 85,5) ailesi ile aynı partiyi desteklediğini göstermektedir. İkinci büyük grubu ise, “farklılık var ama hepimiz bir sağ-muhafazakar partiyi destekliyoruz” yanıtını verenler oluşturmaktadır. Partilere göre bu soruya verilen yanıtlar farklılaşmaktadır. Adalet ve Kalkınma Parti'liler arasında, “evet hepimiz aynı partiyi destekliyoruz” diyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir. DP'liler arasında ise bu

⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.11.'e bakınız.

⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.12.'ye bakınız.

yanıtı verenlerin yüzdesi en düşük düzeydedir. Bu partide, ailesinde sol partiyi destekleyenlerin olduğunu söyleyenlerin yüzdesi de diğer üç partiden daha yüksektir; SP'liler içinde ise en düşük düzeydedir.

Tablo VI.7. Partiler ve Ailenin Siyasi Tercihi

			Farklılık var ama hepimiz bir sağ-muhafazakar partiyi destekliyoruz	Farklılık var, bir kısmı sağ-muhafazakar partileri, bir kısmı sol partileri destekliyor	Farklılık var, sadece ben sağ-muhafazakar partideyim, diğerleri sol partide	Toplam
Adalet ve Kalkınma Partisi	Yüzde	1448	146	48	13	1655
	Sayı	87,5%	8,8%	2,9%	0,8%	100,0%
Milliyetçi Hareket Partisi	Yüzde	635	91	22	5	753
	Sayı	84,3%	12,1%	2,9%	0,7%	100,0%
Demokrat Parti	Yüzde	274	40	24	4	342
	Sayı	80,1%	11,7%	7,0%	1,2%	100,0%
Saadet Partisi	Yüzde	168	29	5	0	202
	Sayı	83,2%	14,4%	2,5%	0,0%	100,0%
Toplam	Yüzde	2525	306	99	22	2952
	Sayı	85,5%	10,4%	3,4%	,7%	100,0%

Ki-kare =29,838

sd = 9

p < 0.001

Bu soruya verilen yanıtlar cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Örneğin, kadın siyasetçiler arasında, “evet, hepimiz aynı partiyi destekliyoruz” diyenlerin yüzdesi daha düşüktür. Ayrıca, kadın siyasetçiler arasında, ailesinde sol partileri destekleyenler de bulunduğunu söyleyenlerin yüzdesi daha yüksektir.⁵⁷ Öte yandan, yaşa göre farklılaşma bulunmamaktadır. Sadece, üç yaş kuşağı (1928-49, 1950-59 ve 1960-69) arasında, “evet, hepimiz aynı partiyi destekliyoruz” diyenlerin yüzdesi genel yüzdenin üzerindedir.⁵⁸

Bu bölümde, ankete katılan siyasetçilerin siyasi geçmişlerinin biçimlenmesinde etkili olan kişi, kurum, siyasi hareket, gelenek ve yayınlar da ele alınacaktır. Önce aile ve yakın çevre ile bazı kurumların etkisi ele alınacaktır. Aşağıdaki tabloda, ankete katılanların siyasi tercihlerin biçimlenmesinde aile, yakın çevre, okul ve cemaatin ne derece etkili olduğu yönündeki soruya verilen yanıtların genel dağılımını sergilenmektedir. Listede “çok etkili” olarak “entellektüel ilgilerim ve birikimim” seçeneği, ankete katılanların yarısından fazlası tarafından tercih edilmiştir. Bu seçeneği daha düşük yüzdelere ile “babam” ve “arkadaş(lar)ım” seçenekleri izlemektedir. Siyasal tercihlerin oluşmasında “okulum”, “öğretmen(ler)im” ve “cemaat”,

⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.12.'ye bakınız.

⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.13.'e bakınız.

“etkisiz” seçenekleri olarak öne çıkmaktadır. “Arkadaş(lar)ım” ise “kısmen etkili”ler grubunda ön planda yer almaktadır.

Tablo VI.8. Siyasal Tercihlerin Biçimlenmesinde Etkili Olan Kişi ve Kurumlar

	Çok etkili		Kısmen etkili		Etkisiz		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Babam	434	14,7	459	15,5	2059	69,7	2952	100,0
Annem	158	5,4	237	8,0	2557	86,6	2952	100,0
Kardeş(leri)m	167	5,7	254	8,6	2531	85,7	2952	100,0
Akraba(ları)m	194	6,6	302	10,2	2456	83,2	2952	100,0
Arkadaş(ları)m	424	14,4	505	17,1	2023	68,5	2952	100,0
Öğretmen(leri)m	122	4,1	205	6,9	2625	88,9	2952	100,0
Okulum	114	3,9	188	6,4	2650	89,8	2952	100,0
Cemaat	113	3,8	233	7,9	2606	88,3	2952	100,0
Entelektüel ilgilerim ve birikimim	1610	54,5	356	12,1	986	33,4	2952	100,0

Bu genel tablo, partilere göre dağılım incelenerek derinleştirilebilir. Aşağıdaki tabloda sunulan bulgular, DP'liler arasında, babasının siyasal tercihlerinin biçimlenmesinde “çok etkili” olduğunu söyleyenler % 32,2 ile diğer partilerden çok daha yüksek seviyededir. Diğer partilerde bu seçeneği “çok etkili” olarak görenler % 10'lar civarındadır. Benzer bir durum anne seçeneği için de geçerlidir. DP'lilerin % 10,8'i annelerinin siyasal geçmişlerinin biçimlenmesinde “çok etkili” olduğunu söylemektedir. Oysa, diğer üç parti içinde sadece Ak Parti'liler arasında bu seçeneği “çok etkili” olarak görenler % 5'e ulaşmaktadır. DP'liler arasında, “kardeş(ler)im” siyasal tercihlerimin biçimlenmesinde “çok etkili” diyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir. DP'lileri, % 7,9 ile SP'liler ve % 7,0 ile MHP'liler takip ederken, bu seçeneğe “çok etkili” yanıtını veren Ak Parti'liler % 4,2'de kalmaktadır. Ayrıca, siyasal tercihlerin biçimlenmesinde akrabalarının “çok etkili” olduğunu söyleyenler de, % 9,4 ile DP'liler arasında en yüksek seviye ulaşmaktadır. Bu partiyi, % 8 ile MHP'liler, % 5,5 ile Ak Parti'liler ve % 5 ile SP'liler izlemektedir. Arkadaşlar seçeneğinde ise, SP'liler öne çıkmaktadır. SP'lilerin % 22,3'ü arkadaşlarının siyasal tercihlerinin biçimlenmesinde “çok etkili” olduğunu söylemektedir. Bu partiyi, % 19,4 ile MHP takip etmektedir. MHP'liler arasında siyasal tercihlerinin biçimlenmesinde öğretmenlerinin “çok etkili” olduğunu belirtenler % 9,9 ile en yüksek seviyeye ulaşmaktadır. Diğer üç partide bu seçeneğe “çok etkili” diyenler % 2 civarında kalmaktadır. Okul seçeneği için de benzer bir durum söz konusudur. MHP'lilerin % 10,4'ü siyasal tercihlerinin biçimlenmesinde öğretmenlerini “çok etkili” olarak görmektedir. Bu partiyi % 5 ile SP'liler takip etmektedir. Ak Parti'liler arasında bu seçeneğe “çok etkili” diyenler % 2,2'de, DP'liler arasında ise % 1,5'de kalmaktadır. SP'liler arasında ise cemaatin siyasal tercihlerinin biçimlenmesinde “çok etkili” olduğunu söyleyenler % 8,9 ile en yüksek seviyeye ulaşmaktadır. Bu partiyi % 3,8 ile DP'liler ve % 3,7

ile DP'liler izlemektedir. MHP'liler arasında ise % 2,8'e kadar inmektedir. Son olarak, DP'liler arasında entelektüel ilgi ve birikimlerinin siyasal tercihlerinin biçimlenmesinde “çok etkili” olduğunu söyleyenler % 58,8 ile en yüksek seviyeye ulaşmaktadır. Bu partiyi, % 57,9 ile SP'liler ve % 57,4 ile MHP'liler izlerken, Ak Parti'liler arasında % 52'de kalmaktadır.

Tablo VI.9. Partiler ve Siyasal Tercihlerin Biçimlenmesinde Etkili Olan Kişi ve Kurumlar

	AK Parti			MHP			DP			SP		
	Çok	Kısmen	Etkisiz	Çok	Kısmen	Etkisiz	Çok	Kısmen	Etkisiz	Çok	Kısmen	Etkisiz
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Babam	11,9	15,5	72,6	14,1	17,0	68,9	32,2	12,0	55,8	10,4	16,3	73,3
Annem	5,0	8,6	86,4	4,0	7,3	88,7	10,8	7,6	81,6	4,5	6,4	89,1
Kardeş(ler)i	4,2	8,3	87,4	7,0	8,4	84,6	8,2	9,6	82,2	7,9	9,9	82,2
Akraba(lar)i	5,5	10,1	84,4	8,0	11,3	80,7	9,4	8,8	81,9	5,4	9,9	84,7
Arkadaş(lar)i	11,5	14,7	73,8	19,4	21,6	59,0	12,3	17,8	69,9	22,3	18,8	58,9
Öğretmen(ler)i	2,2	5,1	92,7	9,8	11,0	79,2	2,0	4,7	93,3	2,5	10,4	87,1
Okulum	2,2	4,5	93,4	8,4	10,4	81,3	1,5	3,2	95,3	5,0	12,4	82,7
Cemaat	3,7	8,2	88,2	2,8	7,2	90,0	3,8	4,1	92,1	8,9	14,9	76,2
Entelektüel ilgilerim	52,0	11,1	36,9	57,4	13,3	29,3	58,8	12,0	29,2	57,9	15,3	26,7

Not: Baba için Ki-kare =98,174, sd = 6 ve p < 0,001; Anne için Ki-kare = 26,037, sd = 6 ve p < 0,001; Kardeş(ler) için Ki-kare = 16,692, sd = 6 ve p < 0,05; Akraba(lar) için Ki-kare = 12,110, sd = 6 ve p > 0,05; Arkadaş(lar) için Ki-kare = 66,990, sd = 6 ve p < 0,001; Öğretmenler için Ki-kare = 122,725, sd = 6 ve p < 0,001; Okul için Ki-kare = 113,169, sd = 6 ve p < 0,001; Cemaat için Ki-kare = 39,288, sd = 6 ve p < 0,001; Entelektüel birikimim ve ilgilerim için Ki-kare = 22,919, sd = 6 ve p < 0,005.

Benzer bir değerlendirme cinsiyete ve yaşa göre de yapılabilir. Kadınlar arasında, babasının siyasal tercihlerinin biçimlenmesinde “çok etkili” olduğunu söyleyenlerin yüzdesi erkeklerden daha yüksektir (sırasıyla % 18,1 ve % 14,1). Aynı durum, annem, kardeşlerim, akrabalarım ve öğretmenlerim seçenekleri için de geçerlidir. Kadınlar arasında bu dört seçeneği de “çok etkili” olarak görenlerin yüzdesi erkeklerden daha yüksektir (sırasıyla % 10 ve % 4,5, % 7,4 ve % 4,5, % 9,2 ve % 6,1 ve % 5 ve % 4). Öte yandan, erkekler arasında, “arkadaşlarım”, “okulum”, “cemaat” ve “entelektüel ilgilerim ve birikimin” seçeneklerini “çok etkili” görenlerin yüzdesi daha yüksektir (sırasıyla % 14,9 ve % 11,6, % 4,1 ve % 2,6 ve % 54,7 ve % 53,5).⁵⁹ Yaşa göre bir değerlendirme de belirli noktalarda farklılaşmaların olduğunu göstermektedir. Örneğin, en genç (1980-90) ve en yaşlı kuşak (1928-49) arasında, “babam”, “annem”, “kardeşlerim” ve “akrabalarım” siyasal tercihlerimin biçimlenmesinde “çok etkili” oldu diyenlerin yüzdesi diğer gruplardan daha yüksektir. Oysa, 1960-69 ve 1980-90 yaş grubundakiler arasında, arkadaşlarımı “çok etkili” olarak görenlerin yüzdesi diğer gruplardan daha yüksektir. Diğer yandan iki yaş grubunda (1960-70 ve 1970-79), okulun “çok etkili” olduğunu söyleyenlerin yüzdesi daha yüksektir. Son olarak, 1970-79 ve 1950-59 yaş

⁵⁹ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.15.'e bakınız.

grubundakiler arasında, “cemaat” ve “entelektüel birikimim” siyasal tercihlerimin biçimlenmesinde “çok etkili” diyenlerin yüzdesi daha yüksektir.⁶⁰

Ankete katılan siyasetçilerin geçmişte ya da gençliğinde ilişkide olduğu hareket ve geleneklerin, siyasal geçmişlerinde ve siyasal tercihlerinin biçimlenmesinde ne ölçüde etkili olduğu da araştırma kapsamında ele alınmıştır. Aşağıdaki tabloda bu yöndeki sorulara verilen yanıtların dağılımı sunulmaktadır. Tabloda sunulan bulgular, üç ana hareket ya da geleneğin, sağ siyasetçilerin geçmişinde önemli bir rolü olduğunu göstermektedir. Birinci akım, Ülkücü Hareket/Ülkü Ocakları’dır. Ülkü Ocakları’ndan 1980’lerin sonunda ayrılan Nizami Alem Ülkü Ocakları’nı da dahil edersek ankete katılanların, neredeyse üçte biri geçmişinde bu siyasal gelenek ile ilişkide olduğu görülmektedir. İkinci akım ise, Milli Görüş’tür. Milli Görüş partilerinden olan Milli Selamet Partisi’nin 1970’lerdeki gençlik örgütlenmesini de dahil edersek, ankete katılanların % 17,9’unun geçmişte Milli Görüş ile ilişkide olduğu görülmektedir. Üçüncü ve son akım ise, AP Gençlik kollarını da içine alan merkez sağ partilerdir. Ankete katılanların % 15,5’i merkez sağ partiler ile ilişkide olduğunu söylemektedir. Listede yer alan diğer gruplar ile ilişkide olanların yüzdesi ise diğerlerinden bir hayli azdır.

Tablo VI.10. Geçmişte ya da Gençliğinde İlişkide Olunan Hareket ve Gelenekler

	Oldu		Olmadı		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ülkücü Hareket/Ülkü Ocakları	852	28,9	2100	71,1	2952	100,0
Milli Görüş	447	15,1	2505	84,9	2952	100,0
Akıncılar	84	2,8	2868	97,2	2952	100,0
Nizami Alem Ülkü Ocakları	83	2,8	2869	97,2	2952	100,0
Büyük Doğu	29	1,0	2923	99,0	2952	100,0
Kubbealtı Cemiyeti	29	1,0	2923	99,0	2952	100,0
AP Gençlik Kolları	135	4,6	2817	95,4	2952	100,0
Merkez Sağ Partiler (DP, AP, DYP, ANAP)	351	11,9	2601	88,1	2952	100,0
Milli Türk Talebe Birliği	85	2,9	2867	97,1	2952	100,0
Sol-Sosyal Demokrat Partiler (CHP, SHP, DSP vb.)	45	1,5	2907	98,5	2952	100,0
Devrimci-Sosyalist Hareketler	31	1,1	2921	98,9	2952	100,0

Aşağıdaki tabloda sunulan bulgular, partilere göre geçmişte ilişkide olunan hareket ve geleneklerin farklılaştığını göstermektedir. Örneğin, Adalet ve Kalkınma Parti’liler arasında, Milli Görüş, Ülkücü Hareket ve merkez sağ ile geçmişte ilişkisi olanlar neredeyse aynı yüzdelerle yer almaktadır. Başka bir ifadeyle, bu parti mensuplarının % 18,3’ü geçmişte Milli Görüş-Akıncılar ile, % 15,2’si Ülkücü Hareket-Nizami Alem ile ve % 12,7’si ise, merkez sağ partiler-AP gençlik kollarıyla ilişkisi olduğunu söylemektedir. Oysa, diğer partiler mensup

⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.16.’ya bakınız.

siyasetçilerin büyük çoğunluğu geçmişte sadece bir hareket ya da gelenek ile ilişkisi olmuştur. MHP'lilerin % 78'i geçmişte Ülkücü Hareket ile ilişkisi olduğunu söylemektedir. Dahası, Nizamı Alem ile ilişkisi olanlar da eklenince % 83,8'e ulaşılmaktadır. Yine de, MHP'lilerin % 5,5'inin geçmişte Milli Görüş-Akıncılar ile ilişkisi olduğu görülmektedir. MHP'liler arasında merkez sağ-AP gençlik kolları ile ilişkisi olanlar % 3 civarındadır. DP'liler arasında ise, merkez sağ-AP gençlik kolları ile geçmişte ilişkisi olanların açık bir üstünlüğü vardır. Fakat, yine de Ülkücü Hareket ile geçmişte ilişkisi olanlar % 11,1 ile ikinci en büyük grubu oluşturmaktadır. DP'liler arasında geçmişte Milli Görüş-Akıncılar ile ilişkisi olduğunu söyleyenler % 2 civarındadır. SP'liler arasında ise, geçmişte Milli Görüş-Akıncılar ile ilişkisi olduğunu söyleyenlerin büyük bir ağırlığı vardır. Öte yandan, SP'liler arasında, geçmişte Milli Türk Talebe Birliği ile ilişkisi olduğunu söyleyenler % 10,9 ile en yüksek seviyededir. Bu parti mensupları arasında, geçmişte Ülkücü Hareket ile ilişkisi olanların yüzdesi, merkez partiler ile ilişkisi olanlardan daha yüksektir.

Tablo VI.11. Partiler ve Geçmişte ya da Gençliğinde İlişkide Olunan Hareket ve Gelenekler

	Ak Parti		MHP		DP		SP	
	Oldu	Olmadı	Oldu	Olmadı	Oldu	Olmadı	Oldu	Olmadı
	%	%	%	%	%	%	%	%
Ülkücü Hareket/Ülkü Ocakları	13,1	86,9	78,0	22,0	11,1	88,9	5,0	95,0
Milli Görüş	15,3	84,7	4,6	95,4	1,8	98,2	75,7	24,3
Akıncılar	3,0	97,0	0,9	99,1	0,6	99,4	12,9	87,1
Nizamı Alem Ülkü Ocakları	2,1	97,9	5,8	94,2	1,5	98,5	--	100,0
Büyük Doğu	1,0	99,0	0,8	99,2	1,2	98,8	1,5	98,5
Kubbealtı Cemiyeti	1,0	99,0	0,8	99,2	2,3	97,7	1,0	99,0
AP Gençlik Kolları	3,9	96,1	0,9	99,1	18,7	81,3	--	100,0
Merkez Sağ Partiler	8,8	91,2	2,8	97,2	52,3	47,7	3,0	97,0
Milli Türk Talebe Birliği	2,6	97,4	1,6	98,4	2,3	97,7	10,9	89,1
Sol-Sosyal Demokrat Partiler	1,6	98,4	0,7	99,3	2,3	97,7	2,5	97,5
Devrimci-Sosyalist Hareketler	0,9	99,1	0,8	99,2	2,0	98,0	1,5	98,5

Not: Ülkücü hareket için Ki-kare = 1192,603, sd = 3 ve p < 0,001; Milli Görüş için Ki-kare = 689,592, sd = 3 ve p < 0,001; Akıncılar için Ki-kare = 89,865, sd = 3 ve p < 0,001; Nizamı Alem için Ki-kare = 36,923, sd = 3 ve p < 0,001; Büyük Doğu için Ki-kare = 0,919, sd = 3 ve p > 0,05; Kubbealtı için Ki-kare = 7,399, sd = 3 ve p > 0,05; AP Gençlik Kolları için Ki-kare = 191,172, sd = 3 ve p < 0,001; Merkez Sağ partiler için Ki-kare = 624,449, sd = 3 ve p < 0,001; Milli Türk Talebe Birliği için Ki-kare = 51,641, sd = 3 ve p < 0,001; Sol-Sosyal Demokrat partiler için Ki-kare = 6,569, sd = 3 ve p > 0,05; Devrimci-Sosyalist hareketler için Ki-kare = 4,431, sd = 3 ve p > 0,05.

Cinsiyete göre değerlendirildiğinde ise, ilk göze çarpan bulgu, kadınlar arasında geçmişte listede yer alan hareket ya da gelenekler ile ilişkisi olanların yüzdesinin genel olarak erkeklerden daha düşük olmasıdır. Örneğin, erkekler arasında geçmişte Ülkücü Hareket-Nizamı Alem ile ilişkisi olduğunu söyleyenlerin yüzdesi kadınlardan neredeyse üç kat daha fazladır. Erkek siyasetçiler arasında geçmişte Milli Görüş-Akıncılar ile ilişkisi olduğunu söyleyenlerin yüzdesi ise, kadınlardan iki kat daha fazladır. Erkek ve kadın siyasetçiler

arasında geçmişte merkez sağ partiler ilişkisi olanların yüzdesi nerdeyse aynıdır.⁶¹ Yaş gruplarına göre dağılım da farklılar sergilemektedir. Geçmişte ülkücü hareket ile ilişkisi olduğunu söyleyenlerin yüzdesi 1960-69 ve 1950-59 yaş gruplarında diğer gruplardan daha yüksektir. Öte yandan, 1928-49 yaş grubunda, geçmişte Milli Görüş-Akıncılar, merkez sağ ve AP gençlik kolları ile ilişkisi olduğunu söyleyenlerin yüzdesi en yüksek seviyededir.⁶²

Ankete katılan sağ siyasetçilerin siyasi düşüncesinin gelişiminde hangi yayınların ne ölçüde etkili olduğunun dağılımı aşağıdaki tabloda sunulmaktadır. Aşağıdaki tablodaki bulgular, ankete katılanların % 18,8'inin Ülkü Ocağı'nın siyasi düşüncesinin gelişiminde "çok etkili" etkili olduğunu söylemektedir. Bunun dışında, "çok etkili" olan üç dergi daha vardır: Türk Kültürü (% 7,8), Türk Yurdu (% 4,7) ve Türkiye Günlüğü (% 3,6). Geriye kalan yayınlar arasında "çok etkili" görülüp % 2 seviyesini aşan sadece Akıncılar vardır.

Tablo VI.12. Siyasi Düşüncenin Gelişiminde Etkili Olan Yayınlar

	Çok etkili		Kısmen etkili		Etkisiz		Bilmiyor		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Akıncılar	87	2,9	133	4,5	2729	92,4	3	0,1	2952	100,0
Büyük Doğu	54	1,8	85	2,9	2813	95,3	--	--	2952	100,0
Dergah	21	0,7	62	2,1	2868	97,2	1	0,0	2952	100,0
Hareket	22	0,7	70	2,4	2859	96,8	1	0,0	2952	100,0
Hisar	10	0,3	30	1,0	2911	98,6	1	0,0	2952	100,0
Kubbealtı Akademi Mecmuası	18	0,6	40	1,4	2893	98,0	1	0,0	2952	100,0
Türk Kültürü	231	7,8	171	5,8	2549	86,3	1	0,0	2952	100,0
Türk Yurdu	139	4,7	150	5,1	2661	90,1	2	0,1	2952	100,0
Ülkü Ocağı	554	18,8	200	6,8	2196	74,4	2	0,1	2952	100,0
Türkiye Günlüğü	105	3,6	110	3,7	2732	92,5	5	0,2	2952	100,0

Partilere göre siyasi düşüncenin gelişiminde etkili olan yayınlar farklılık göstermektedir. Ak Parti'liler arasında, Ülkü Ocağı, Türk Kültürü, Türkiye Günlüğü ve Akıncılar dergileri, siyasi düşüncelerinin oluşmasında "çok etkili" olduğunu söyleyenlerin yüzdesi diğer dergilerden daha yüksektir. Oysa, MHP'liler arasında siyasi düşüncelerinin oluşmasında "çok etkili" olan dergiler Ülkü Ocağı, Türk Kültürü ve Türk Yurdu'dur. DP'liler arasında ise "çok etkili" sıralaması Türk Kültürü, Türkiye Günlüğü, Ülkü Ocağı ve Türk Yurdu şeklinde biçimlenmektedir. SP'liler arasında ise "çok etkili" sıralamasında Akıncılar ilk sırayı alırken, Büyük Doğu ve Dergah daha düşük yüzdeler ile sıralamaya girmektedir.

⁶¹ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.17.'ye bakınız.

⁶² Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.18.'e bakınız.

Tablo VI.13. Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişiminde Etkili Olan Yayınlar

	AK Parti			MHP			DP			SP		
	Çok	Kısmen	Etkisiz	Çok	Kısmen	Etkisiz	Çok	Kısmen	Etkisiz	Çok	Kısmen	Etkisiz
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Akıncılar	2,5	3,9	93,5	1,5	3,9	94,6	0,9	2,6	96,2	15,8	14,9	69,3
Büyük Doğu	1,6	2,2	96,3	2,0	3,7	94,3	0,6	1,8	97,7	5,4	7,4	87,1
Dergah	0,6	1,8	97,5	0,8	2,8	96,4	0,3	0,9	98,8	2,0	4,0	94,1
Hareket	0,2	1,3	98,4	2,1	4,6	93,2	0,6	1,8	97,4	--	3,5	96,5
Hisar	0,2	0,9	98,9	0,8	1,1	98,1	--	0,3	99,4	--	3,0	97,0
Kubbealtı	0,4	1,4	98,2	1,2	1,2	97,6	0,3	1,2	98,2	1,0	2,0	97,0
Türk Kültürü	3,6	4,0	92,4	18,6	9,6	71,8	8,5	5,3	86,0	1,5	7,4	91,1
Türk Yurdu	1,5	2,2	96,3	14,1	11,8	74,1	2,0	4,7	93,0	0,5	4,5	95,0
Ülkü Ocağı	3,9	4,3	91,8	64,0	14,5	21,5	2,3	4,1	93,3	--	3,0	97,0
Türkiye Günlüğü	2,8	3,1	94,0	5,3	5,3	89,2	5,3	4,1	90,4	0,5	2,5	97,0

Not: Akıncılar için Ki-kare = 192,989, sd = 9 ve p < 0,001; Büyük Doğu için Ki-kare = 40,598, sd = 6 ve p < 0,001; Dergah için Ki-kare = 15,022, sd = 9 ve p > 0,05; Hareket için Ki-kare = 61,182, sd = 9 ve p < 0,001; Hisar için Ki-kare = 24,264, sd = 9 ve p < 0,005; Kubbealtı için Ki-kare = 15,437, sd = 9 ve p > 0,05; Türk Kültürü için Ki-kare = 223,007, sd = 9 ve p < 0,001; Türk Yurdu için Ki-kare = 316,517, sd = 9 ve p < 0,001; Ülkü Ocağı için Ki-kare = 1576,960, sd = 9 ve p < 0,001; Türkiye Günlüğü için Ki-kare = 27,939, sd = 9 ve p < 0,005.

Erkek ve kadın siyasetçiler arasında en belirgin fark, kadınlar arasında siyasi düşüncelerinin gelişiminde etkili olan yayınlar yüzdesinin genel olarak erkeklerden çok daha düşük olmasıdır. Örneğin, erkeklerin % 20,6'sı kadınların ise sadece % 4,1'ü siyasal düşüncelerinin gelişiminde Ülkü Ocağı dergisinin “çok etkili” olduğunu söylemektedir. Erkeklerin % 8,1 kadınların ise % 3,7'si Türk Kültürü dergisini “çok etkili” olarak belirtmektedir. Benzer şekilde erkeklerin % 4,9'u kadınların ise % 2,4'ü siyasi düşüncelerinin biçimlenmesinde Türk Yurdu dergisini “çok etkili” olduğu görülmektedir. Öte yandan, kadınlar arasında Akıncılar ve Türkiye Günlüğü dergisinin “çok etkili” olarak görenlerin yüzdesi erkeklerden az da olsa daha yüksektir.⁶³ Yaşa göre bakıldığında, 1950-59 ve 1960-69 doğumlular arasında, Ülkü Ocağı dergisinin siyasi düşüncelerinin gelişiminde “çok etkili” olduğunu söyleyenlerin yüzdesinin diğer gruplardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Türk Kültürü dergisini “çok etkili” olarak görenlerin yüzdesi en genç (1980-90) ve en yaşlı kuşak (1928-49) arasında daha yüksektir. Türk Yurdu dergisi ise sırasıyla 1950-59, 1980-90 ve 1928-49 doğumlular arasında “çok etkili” olarak görülme yüzdesi en yüksek seviyededir. Türkiye Günlüğü'nü “çok etkili” görenlerin yüzdesi 1950-59 doğumlular arasında, Akıncılar “çok etkili” görenlerin yüzdesi ise 1950-59 doğumlular arasında daha yüksektir.⁶⁴

Aşağıdaki tabloda, ankete katılan sağ siyasetçilerin kendilerini en yakın hissettikleri görüşlerin dağılımı sunulmaktadır. Bu soruya cevap vermeyen 8 (% 0,3) kişi dışarıda tutularak değerlendirme yapılacaktır. Beş görüşün sayısal olarak öne çıktığı görülmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin resmi olarak kendini tanımladığı “Muhafazakar-Demokrat”

⁶³ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.19.'a bakınız.

⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.20.'ye bakınız.

görüŖü % 17,1 ile ilk sırayı almaktadır. İkinci sırada % 13,6 ile kendini “Atatürkçü” görüşe yakın hissedenler gelmektedir. Üçüncü büyük grubu ise, % 11,1 ile kendini “Milliyetçi” görüşe yakın hissedenler oluşturmaktadır. Dördüncü büyük grupta % 10,7 ile kendini “Müslüman” olarak tanımlayan yer almaktadır. Beşinci büyük grupta ise % 10,3 ile kendini “Milliyetçi-Muhafazakar” görüşe yakın hissedenler bulunmaktadır.

Partilere göre ankete katılanların kendini en yakın hissettiği görüş farklılaşmaktadır. Ak Parti’liler arasında, ilk sırayı % 28,4 ile kendini, aynı zamanda bu partinin resmi görüşü de olan, “Muhafazakar-Demokrat” görüşe en yakın hissettiğini söyleyenler almaktadır. İkinci sırada % 12,2 ile kendine en yakın hissettiği görüş olarak “Müslüman” diyenler gelmektedir. Üçüncü grup ise kendini “Atatürkçü” görüşe en yakın hissedenler tarafından oluşturulmaktadır. Kendini “Demokrat” olarak görenler ise dördüncü sırada gelmektedir. Ek olarak, kendini “Muhafazakar” görüşe en yakın hissettiğini söyleyenler % 5,5’tir. Fakat, “İslamcı-Muhafazakar”, “Milliyetçi-Muhafazakar”, “Muhafazakar” ve “Muhafazakar-Demokrat” görüşleri birlikte ele alınırsa, Ak Parti’liler yarısından fazlasının kendini bir şekilde muhafazakar tanımlamasının içinde gördüğü söylenebilir. MHP’liler arasında, ilk sırada % 33,4 ile kendini “Milliyetçi” görüşe en yakın hissedenler gelmektedir. İkinci sırayı ise % 23,8 ile “Ülkücü” diyenler almaktadır. Üçüncü sırada ise, % 19,3 ile “Milliyetçi-Muhafazakar” diyenler yer almaktadır. Son olarak, dördüncü sırada % 12,5 ile kendini “Atatürkçü” görüşe en yakın hissedenlerin geldini belirtilmelidir. DP’liler arasında ise ilk sırayı % 35,6 ile kendini “Atatürkçü” görüşe en yakın hissedenler almaktadır. Bu grubu % 30,3 ile kendini “Demokrat” olarak tanımlayanlar izlemektedir. Diğer görüşlerin hiç birisi % 10’lar seviyesine çıkmamaktadır. Fakat, bu parti mensuplarının % 6,8’i kendini Ak Parti’nin resmi görüşü olan “Muhafazakar-Demokrat” görüşe yakın hissettiğini söylemektedir. Dahası, DP’lilerin % 4,1’i kendini “milliyetçi-muhafazakar” görüşe ve % 3,8’i ise “milliyetçi” görüşe en yakın hissettiğini söyleyerek MHP’lilere yaklaşmaktadır. SP’lilerin yarıya yakını listede sunulan görüşlerden “Müslüman” seçeneğini tercih etmiştir. Bu seçeneği, % 12,4 ile “İslamcı-Muhafazakar” ve % 9,9 ile “İslamcı” görüşler izlemektedir. SP’liler arasında “Dindar” ve “Muhafazakar” seçeneklerini tercih edenlerin yüzdesi de en yüksek düzeydedir.

Tablo VI.14. Partiler ve Kendini Yakın Hissettiği Görüşler

	Ak Parti		MHP		DP		SP		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Atatürkçü	182	11,0	94	12,5	121	35,6	4	2,0	401	13,6
Dindar	51	3,1	1	0,1	1	0,3	18	8,9	71	2,4
Demokrat	111	6,7	7	0,9	103	30,3	4	2,0	225	7,6
İslamcı	39	2,4	3	0,4	0	0,0	20	9,9	62	2,1
İslamcı-Muhafazakar	87	5,3	7	0,9	2	0,6	25	12,4	121	4,1
Laik	27	1,6	8	1,1	10	2,9	2	1,0	47	1,6
Liberal	12	0,7	2	0,3	3	0,9	0	0,0	17	0,6
Liberal-Demokrat	22	1,3	0	0,0	16	4,7	0	0,0	38	1,3
Liberal-Muhafazakar	28	1,7	0	0,0	3	0,9	0	0,0	31	1,1
Milliyetçi	61	3,7	251	33,4	13	3,8	3	1,5	328	11,1
Milliyetçi-Muhafazakar	140	8,5	145	19,3	14	4,1	3	1,5	302	10,3
Muhafazakar	91	5,5	5	0,7	2	0,6	16	7,9	114	3,9
Muhafazakar-Demokrat	469	28,4	6	0,8	23	6,8	5	2,5	503	17,1
Müslüman	202	12,2	22	2,9	5	1,5	86	42,6	315	10,7
Ulusalcı	5	0,3	0	0,0	0	0,0	1	0,5	6	0,2
Ülkücü	5	0,3	179	23,8	0	0,0	0	0,0	184	6,3
Sağcı	22	1,3	2	0,3	6	1,8	2	1,0	32	1,1
Solcu	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
Sosyal Demokrat	10	0,6	0	0,0	3	0,9	0	0,0	13	0,4
Vatansever	79	4,8	11	1,5	10	2,9	7	3,5	107	3,6
Diğer	7	0,4	9	1,2	5	1,5	6	3,0	27	0,9
Toplam	1650	100,0	752	100,0	340	100,0	202	100,0	2944	100,0

Ki-Kare = 2397,030

sd = 57

p < 0.001

Cinsiyete göre de en yakın hissedilen görüş farklılaşmaktadır. Kadınlar arasında, ilk sırayı % 23,6 ile kendini “Atatürkçü” görüşe en yakın hissettiğini söyleyenler almaktadır. Erkekler arasında ise kendini “Atatürkçü” görüşe yakın hissedenler % 11,8’dir. Kadın siyasetçiler arasında, kendini “Muhafazakar-Demokrat” görüşe yakın hissettiğini söyleyenlerin yüzdesi erkeklerden daha yüksektir. Öte yandan, erkek siyasetçiler arasında, kendini “Milliyetçi”, “Milliyetçi-Muhafazakar”, “İslamcı-Muhafazakar” ve “Ülkücü” görüşe yakın hissedenlerin yüzdesi daha yüksektir.⁶⁵ Yaşa göre de farklılaşma mevcuttur. En yaşlı kuşak (1928-49) arasında kendini en yakın hissettiği görüşü “Atatürkçü” diyenler en yüksek seviyeye çıkmakta ve % 32,3’e ulaşmaktadır. Öte yanda, kendini “İslamcı”, “İslamcı-Muhafazakar” ve “Ülkücü” görüşe yakın hissedenler en genç kuşakta (1980-90) en yüksek seviyededir ve bu bakımdan 1970-80 doğumlular ile benzerlik sergilemektedir. Kendini “Muhafazakar-demokrat” görüşe yakın hissedenlerin yüzdesi 1970-79 doğumlular arasında daha yüksektir. Bu yaş grubunu, % 19,4 ile 1980-90 doğumlular izlemektedir. 1960-69 doğumlular arasında, kendini “Milliyetçi” ve “Milliyetçi-Muhafazakar” görüşe en yakın hissettiğini söyleyenlerin yüzdesi en yüksek

⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.21.’e bakınız.

seviyeye ulaşmaktadır. Üç kuşak (1960-69, 1970-79 ve 1980-90) arasında kendini “Ülkücü” görüşe en yakın hissedenlerin yüzdesi daha yüksektir.⁶⁶

Ankete katılan siyasetçilere kendilerini yakın hissettikleri kimlikler ile ilgili soru da yöneltilmiştir. Aşağıdaki tabloda sunulan bulguların gösterdiği gibi, sağ siyasetçilerin yarısından fazlası, kendi kimliğini “Müslüman-Türk” olarak tanımlamaktadır. İkinci sırada ise % 21,2 ile kendi kimliğini “Türk” olarak görenler gelmektedir. Üçüncü büyük grup ise kendi kimliğini “Türkiye vatandaşı” olarak tanımlayanlar tarafından oluşturulmaktadır. Kendini “Kürt” ve “Alevi” kimliğine yakın hissedenler ise yok denecek kadar azdır.

VI.15. Partiler ve Kendilerini Yakın Hissettikleri Kimlikler

		Türk	Kürt	Alevi	Türkiye Vatandaşı	Müslüman Türk	Müslüman	Diğer	Toplam
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	226	10	1	278	990	139	11	1655
	Yüzde	13,7	0,6	0,1	16,8	59,8	8,4	0,7	100,0
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	264	1	2	46	426	11	3	753
	Yüzde	35,1	0,1	0,3	6,1	56,6	1,5	0,4	100,0
Demokrat Parti	Sayı	126	3	4	64	136	6	3	342
	Yüzde	36,8	0,9	1,2	18,7	39,8	1,8	0,9	100,0
Saadet Partisi	Sayı	9	0	1	9	98	84	1	202
	Yüzde	4,5	0,0	0,5	4,5	48,5	41,6	0,5	100,0
Toplam	Sayı	625	14	8	397	1650	240	18	2952
	Yüzde	21,2	0,5	0,3	13,4	55,9	8,1	0,6	100,0

Ki-kare =620,187

sd = 18

p < 0.001

Bu genel tablo partilere göre farklılaşmaktadır. Örneğin, Ak Parti'liler arasında, “Müslüman Türk” kimliğine kendini yakın hissettiğini söyleyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir. MHP'liler arasında ağırlıklı olarak iki grup vardır: Kendini “Müslüman Türk” ve “Türk” kimliğine yakın hissedenler. DP'liler arasında, kendini “Türk” ve “Türkiye vatandaşı” kimliğine yakın hissettiğini söyleyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir. DP'lileri “Türk” kimliği bakımından MHP, “Türkiye vatandaşı” kimliği bakımından ise Ak Parti izlemektedir. DP'ye mensup siyasetçiler arasında, kendini “Müslüman Türk” kimliğine yakın hissedenlerin yüzdesi ise en düşük seviyededir. SP'liler arasında ise kendini “Müslüman” kimliğe yakın hissettiğini söyleyenlerin yüzdesi (% 41,6) diğer partiler ile karşılaştıramayacak kadar yüksektir. Bu konuda SP'ye en yakın parti, Adalet ve Kalkınma Partisi'dir. Fakat Adalet ve Kalkınma Parti'liler arasında bile kendini “Müslüman” kimliğe yakın hissedenler % 8,4'dir. Son olarak, kendini “Alevi” kimliğine yakın hissettiğini söyleyen 8 kişinin 4'ü DP'lidir. Öte yandan, kendini “Kürt” kimliğine yakın hissettiğini söyleyen 14 kişiden 10'u ise AKP'lidir.

⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VI.22.'ye bakınız.

Cinsiyete göre de farklılaşama vardır. Erkek siyasetçiler arasında, kendini yakın hissettiği kimlik olarak “Türk” diyenlerin yüzdesi daha yüksektir. Kadınlar arasında ise kendini “Müslüman Türk” kimliğine yakın görenlerin yüzdesi daha yüksektir. Ayrıca, kadınlar arasında “Türkiye vatandaşı”, erkekler arasında ise “Müslüman” kimliğini yakın hissedenler daha ön plandadır. Kadınlar arasında “Kürt” ve “Alevi” kimliğine kendini yakın hissettiğini söyleyen kimse yoktur. Yaşa göre bakıldığında, en yaşlı kuşaktan en genç kuşağa doğru ilerledikçe kendini “Türk” kimliğine yakın hissedenlerin yüzdesi istikrarlı bir şekilde (% 30,8’den % 17,2’ye) düşmektedir. Öte yandan, en yaşlı kuşak arasında, kendini “Müslüman Türk” kimliğine yakın görenlerin yüzdesi en düşük, en genç kuşak arasında ise en yüksek düzeydedir (sırasıyla % 47,3 ve % 59,8). Kendini “Türkiye vatandaşı” kimliğine en yakın görenlerin yüzdesi 1970-79 doğumlular arasında daha yüksektir. Kendini “Müslüman” kimliğe en yakın görenlerin yüzdesi ise en yaşlı kuşak arasında en yüksek seviyededir.

VII. Siyasete Bakış

Bu bölümde, ankete katılan sağ-muhafazakar siyasetçilerin siyaset kavramına ve sağ partilere bakışı ele alınacaktır. Ek olarak, 1980'lerden bugüne değin sağda ve solda “en etkili lider” olarak kimi gördükleri incelenecektir.

İlk önce, ankete katılan siyasetçilerin siyaset kavramına bakışını anlamak için aşağıda listelenen kavramlara ne ölçüde katıldıklarına bakılacaktır. Listede siyaseti tarif etmek için olumlu ve olumsuz bir grup kavrama yer verilmiştir. Aşağıdaki tabloda sunulan bulgular, siyaseti “yozlaşma,” “çekişme,” “çıkar” ve “hırs” kavramı ile ilişkilendirmeye “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesinin düşük olduğunu göstermektedir. Bir başka ifadeyle, ankete katılanlar arasında, siyasete olumsuz anlam yükleyenlerin yüzdesi olumlu anlam yükleyenlere göre düşüktür. Ankete katılanların neredeyse üçte ikisi, siyasetin, “hizmet”, “mücadele” ve “fedakarlık” gibi olumluluk içeren kavramlar ile ilişkilendirilmesine “tamamen katılıyorum”um demektedir. Yarıdan fazlası ise, siyasetin “saygınlık”, “güven”, “dayanışma”, “güç” ve “erdem” gibi yine olumluluk içeren kavramlar ile tarif edilmesine “tamamen katılıyorum” yanıtı vermiştir. Öte yandan, “yozlaşma”, “çıkar” ve “çekişme” kavramlarına “tamamen katılıyorum” yanıtı verenlerin yüzdesi çok düşüktür (sırasıyla % 7,4, % 13,3 ve % 20,8).

Tablo VII.1. Siyaset Kavramına Bakış

	Tamamen Katılıyorum		Katılıyorum		Ne katılıyorum ne katılmıyorum		Katılmıyorum		Hiç Katılmıyorum		Fikri yok-cevap yok		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Çekişme	614	20,8	1048	35,5	263	8,9	610	20,7	414	14,0	3	0,1	2952	100,0
Çıkar	392	13,3	511	17,3	417	14,1	793	26,9	837	28,4	2	0,1	2952	100,0
Dayanışma	1650	55,9	868	29,4	247	8,4	133	4,5	53	1,8	1	0,0	2952	100,0
Erdem	1543	52,3	900	30,5	267	9,0	168	5,7	73	2,5	1	0,0	2952	100,0
Fedakarlık	1821	61,7	782	26,5	190	6,4	114	3,9	43	1,5	2	0,1	2952	100,0
Güç	1579	53,5	900	30,5	244	8,3	148	5,0	79	2,7	2	0,1	2952	100,0
Güven	1721	58,3	795	26,9	244	8,3	135	4,6	56	1,9	1	0,0	2952	100,0
Hırs	1066	36,1	795	26,9	447	15,1	423	14,3	219	7,4	2	0,1	2952	100,0
Hizmet	1949	66,0	734	24,9	155	5,3	75	2,5	38	1,3	1	0,0	2952	100,0
Mücadele	1903	64,5	813	27,5	150	5,1	50	1,7	35	1,2	1	0,0	2952	100,0
Saygınlık	1764	59,8	802	27,2	223	7,6	94	3,2	67	2,3	2	0,1	2952	100,0
Yozlaşma	217	7,4	395	13,4	403	13,7	664	22,5	1270	43,0	3	0,1	2952	100,0

Partilere göre dağılımın sunulduğu aşağıdaki tabloda, farklılaşmayı daha iyi gösterebilmek için, iki zıt uçta yer alan “tamamen katılıyorum” ve “hiç katılmıyorum” seçeneklerine verilen yanıtların yüzde dağılımları gösterilmektedir. Önce, büyük çoğunluğun siyaset ile ilişkilendirilmesine “tamamen katılıyorum” dediği “hizmet”, “mücadele” ve “fedakarlık” kavramlarının partilere göre farklılaşmasına bakılabilir. Olumluluk içeren bu üç kavramın siyaset ile ilişkilendirmesi bakımından Adalet ve Kalkınma Parti'liler ve MHP'liler arasında

benzerlik vardır. Örneğin, Ak Parti'liler arasında, siyaseti “hizmet” kavramı ile eşleştirmeye “tamamen katılıyorum” diyenler % 68 iken, MHP'liler arasında % 65,6'dır. “Mücadele” kavramı ile ilişkilendirilmesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi iki parti mensupları arasında da aynıdır: % 65,6. Ak Parti'liler ve MHP'liler arasında siyasetin “fedakarlık” kavramı ile tarif edilmesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi de neredeyse aynıdır (sırasıyla % 62,8 ve % 62,5). Bu üç kavram için “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi DP'liler ve SP'liler arasında daha düşüktür. Ankete katılanların yarıdan fazlasının siyaset ile eşleştirilmesine “tamamen katılıyorum” dediği “saygınlık”, “güven”, “dayanışma”, “güç” ve “erdem” kavramlarının dağılımında da benzer bir durum söz konusudur. Ak Parti'liler ve MHP'liler arasında, siyasetin bu kavramlar ile tarif edilmesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdeleri bir birine yakındır. Daha açık bir ifadeyle, Ak Parti'lilerin % 61,6'sı ve MHP'lilerin % 58,4'ü siyasetin “saygınlık” kavramı ile ilişkilendirilmesine “tamamen katılıyorum” demektedir. “Güven” kavramı için “tamamen katılıyorum” diyenler, Ak Parti'liler arasında % 60, MHP'liler arasında ise % 59,2'dir. Siyasetin “dayanışma” ve “güç” kavramları ile eşlenmesi için de Ak Parti'lilerin % 59,4'ü ve % 56,3'ü, MHP'lilerin % 55,4'ü ve % 53,4'ü “tamamen katılıyorum” demektedir. MHP'liler arasında, “erdem” kavramı için “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi Ak Parti'lilerden az da olsa daha yüksektir (sırasıyla % % 54,1 ve % 53,2). Bu kavramların tümü için de DP'liler ve SP'liler arasında “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdeleri daha düşüktür. Öte yandan, siyaseti olumsuzluk içeren üç kavram ile ilişkilendirenlerin yüzdeleri DP'liler arasında diğer partilerden daha yüksektir. DP'liler arasında, siyasetin “yozlaşma”, “çıkar”, “çekişme” ve “hırs” kavramı ile ilişkilendirilmesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi sırasıyla % 10,2, % 16,4, % 24 ve % 38'dir.

Tablo VII.2. Partiler ve Siyaset Kavramına Bakış

	AK Parti		MHP		DP		SP	
	Hiç katılmıyor	Tamamen Katılıyor	Hiç katılmıyor	Tamamen Katılıyor	Hiç katılmıyor	Tamamen Katılıyor	Hiç katılmıyor	Tamamen Katılıyor
	%	%	%	%	%	%	%	%
Çekişme	13,5	21,0	13,5	20,8	13,5	24,0	20,8	13,9
Çıkar	26,9	12,3	31,3	14,2	26,0	16,4	32,7	12,9
Dayanışma	1,5	58,4	1,7	55,4	2,9	49,1	3,0	48,5
Erdem	1,9	53,2	2,3	54,1	5,0	45,9	4,0	48,5
Fedakarlık	1,1	62,8	1,3	62,5	2,6	55,8	2,5	58,9
Güç	2,0	56,3	3,3	53,4	1,8	49,4	7,4	37,6
Güven	1,5	60,0	1,6	59,2	2,9	53,2	5,0	49,5
Hırs	6,8	36,4	6,9	37,8	4,7	38,0	18,8	23,8
Hizmet	1,0	68,0	1,3	65,6	2,6	59,9	1,5	61,9
Mücadele	1,1	65,6	1,1	65,6	1,8	61,1	1,5	56,9
Saygınlık	2,1	61,6	2,8	58,4	1,5	57,9	3,5	52,5
Yozlaşma	43,9	6,2	44,2	8,8	37,1	10,2	41,1	6,9

Cinsiyete göre de ankete katılanların siyasete yükledikleri anlam farklılaşmaktadır. Kadınlar arasında, siyasetin “hizmet” ve “mücadele” kavramı ile ilişkilendirilmesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi daha yüksektir. Erkekler ve kadınlar arasında, siyasetin “fedakarlık” ile eşleştirilmesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi ise aynıdır. Öte yandan, kadınlar arasında, “saygınlık”, “erdem” ve “güç” kavramları ile siyaset arasında ilişki kurulmasına “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi de erkeklerden daha yüksektir. Erkekler arasında, “çıkarcılık” ve “yozlaşma” kavramlarına, kadınlar arasında ise “çekişme” kavramına “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi daha yüksek seviyededir. Yaşa göre değerlendirildiğinde, siyaseti “mücadele”, “fedakarlık”, “saygınlık”, “erdem” ve “dayanışma” kavramları ile ilişkilendirenlerin yüzdesinin 1960-69 doğumlular arasında daha yüksek olduğu görülmektedir. Siyasetin “hizmet” ve “güven” kavramları ile eşleştirilmesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi ise 1950-59 ve 1960-69 doğumlular arasında daha yüksektir. Öte yandan, siyaseti “çekişme”, “çıkarcılık” ve “hırs” kavramları ile eşleştirilmesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi en genç kuşakta daha yüksektir. Siyasetin “yozlaşma” kavramı ile ilişkilendirilmesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi 1970-79 doğumlular arasında daha yüksek seviyededir.⁶⁷

Tablo VII.3. Sağ Partileri En İyi Tanımlayan İfadeler

	Ak Parti		Anavatan		BBP		DP		MHP		SP	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Aşırı Sağcı	139	4,7	118	4,0	361	12,2	63	2,1	346	11,7	339	11,5
Demokrat	227	7,7	299	10,1	109	3,7	1106	37,5	47	1,6	50	1,7
Dinci	277	9,4	21	0,7	153	5,2	30	1,0	38	1,3	843	28,6
İrkçi	145	4,9	65	2,2	148	5,0	82	2,8	417	14,1	76	2,6
İslamcı	238	8,1	22	0,7	166	5,6	29	1,0	51	1,7	822	27,8
Liberal	110	3,7	601	20,4	147	5,0	236	8,0	16	0,5	54	1,8
Liberal-Demokrat	130	4,4	340	11,5	91	3,1	337	11,4	18	0,6	17	0,6
Merkez Sağ	377	12,8	357	12,1	80	2,7	290	9,8	166	5,6	28	0,9
Milliyetçi	40	1,4	44	1,5	222	7,5	48	1,6	1157	39,2	20	0,7
Milliyetçi-Muhafazakar	158	5,4	49	1,7	582	19,7	31	1,1	430	14,6	42	1,4
Muhafazakar	134	4,5	104	3,5	231	7,8	60	2,0	21	0,7	202	6,8
Muhafazakar-Demokrat	570	19,3	64	2,2	103	3,5	81	2,7	25	0,8	39	1,3
Müslüman demokrat	183	6,2	20	0,7	131	4,4	21	0,7	14	0,5	148	5,0
Sağcı	99	3,4	680	23,0	254	8,6	392	13,3	105	3,6	145	4,9
Diğer	125	4,2	168	5,7	174	5,9	146	4,9	101	3,4	127	4,3
Toplam	2952	100,0	2952	100,0	2952	100,0	2952	100,0	2952	100,0	2952	100,0

Bu bölümde, ikinci olarak, ankete katılan siyasetçilerin sağ partilere bakışı da ele alınacaktır. Ankete katılanlara, yukarıdaki tabloda sunulan listeden, kendi partileri de dahil altı sağ partiyi en iyi tanımladığını düşündükleri ifadeyi seçmeleri istenmiştir. Bu soruya verilen yanıtların genel dağılımı, ankete katılanların % 19,8’inin Adalet ve Kalkınma Partisi’ni “muhafazakar-

⁶⁷ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VII.1-2’ye bakınız.

demokrat” olarak tanımladığını göstermektedir. Ak Parti’yi tanımlamak için kullanılan ifadeler arasında, % 12,8 ile “merkez sağ” ikinci sırada gelmektedir. Bunun yanı sıra, üçüncü sırada “dinci” ve dördüncü sırada “İslamcı” ifadeleri yer almaktadır. Anavatan Parti’sinin tanımlanmasında iki ifade öne çıkmaktadır: “Sağcı” ve “liberal”. Bu iki ifadeyi, “merkez sağ”, liberal-demokrat” ve “demokrat” izlemektedir. Büyük Birlik Parti’si için ise “milliyetçi-muhafazakar” ve “aşırı sağcı” tanımlaması öne çıkmaktadır. Daha düşük yüzdeler ile “sağcı” ve “milliyetçi” ifadeleri de BBP’yi tanımlamak için seçilmiştir. Ankete katılanların üçte birinden fazlası, DP’yi en iyi tanımlayan ifadenin “demokrat” olduğunu düşünmektedir. Bunu “sağcı”, “liberal” ve “merkez sağ” ifadeleri izlemektedir. MHP’yi en iyi tanımlayan ifade olarak ise % 39,2 ile “milliyetçi” ifadesi öne çıkmaktadır. İkinci sırada “milliyetçi-muhafazakar” ifadesi gelmektedir. Bunu ise “ırkçı” ve “aşırı sağ” ifadeleri izlemektedir. Ankete katılanlar arasında % 30’a yaklaşan iki ayrı grup, SP’sini tanımlayan en iyi ifade olarak “dinci” ve “İslamcı” ifadelerini seçmiştir. Üçüncü sırada ise “aşırı sağcı” tanımlaması gelmektedir.

Tablo VII.4. Ak Partililere Göre Sağ Partileri En İyi Tanımlayan İfadeler

	Ak Parti		Anavatan		BBP		DP		MHP		SP	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Aşırı Sağcı	42	2,5	74	4,5	197	11,9	35	2,1	211	12,7	206	12,4
Demokrat	195	11,8	171	10,3	64	3,9	584	35,3	3	0,2	16	1,0
Dinci	17	1,0	11	0,7	71	4,3	21	1,3	27	1,6	456	27,6
İrkçı	10	0,6	34	2,1	75	4,5	64	3,9	317	19,2	41	2,5
İslamcı	53	3,2	14	0,8	95	5,7	21	1,3	30	1,8	446	26,9
Liberal	28	1,7	285	17,2	84	5,1	142	8,6	14	0,8	35	2,1
Liberal-Demokrat	89	5,4	168	10,2	58	3,5	160	9,7	11	0,7	11	0,7
Merkez Sağ	286	17,3	215	13,0	41	2,5	127	7,7	45	2,7	13	0,8
Milliyetçi	29	1,8	24	1,5	120	7,3	32	1,9	658	39,8	9	0,5
Milliyetçi-Muhafazakar	140	8,5	34	2,1	335	20,2	15	0,9	153	9,2	22	1,3
Muhafazakar	73	4,4	61	3,7	110	6,6	39	2,4	11	0,7	121	7,3
Muhafazakar-Demokrat	510	30,8	38	2,3	55	3,3	32	1,9	11	0,7	18	1,1
Müslüman demokrat	138	8,3	6	0,4	72	4,4	10	,6	5	0,3	76	4,6
Sağcı	30	1,8	414	25,0	166	10,0	266	16,1	81	4,9	106	6,4
Diğer	15	0,9	106	6,4	112	6,8	107	6,5	78	4,7	79	4,8
Toplam	1655	100,0	1655	100,0	1655	100,0	1655	100,0	1655	100,0	1655	100,0

Not: Adalet ve Kalkınma Partisi için Ki-kare =1556,170, sd = 42 ve p < 0,001; Anavatan partisi için Ki-kare = 106,136, sd = 42 ve p < 0,001; BBP için Ki-kare = 114,549, sd = 42 ve p < 0,001; DP için Ki-kare = 264, 268, sd = 42 ve p < 0,001; MHP için Ki-kare = 651, 610, sd = 42 ve p < 0,001 ve SP için Ki-kare = 324, 303, sd = 42 ve p < 0,001.

Partilere göre bir değerlendirme yapıldığında, Adalet ve Kalkınma Parti’lilerin % 30,8’inin kendi partilerini en iyi tanımlayan ifadenin “muhafazkar-demokrat” olduğu görülmektedir. İkinci sırada ise “merkez sağ” ifadesi yer almaktadır. Bunu ise “demokrat”, “milliyetçi-muhafazakar” ve “müslüman-demokrat” ifadeleri izlemektedir. Ak Parti’lilerin dörtte biri Anavatan Partisi’ni tanımlayan en iyi ifadenin “sağcı” olduğunu düşünmektedir. İkinci sırada ise “liberal” ifadesi gelmektedir. Bunu “merkez sağ”, “demokrat” ve “liberal-demokrat”

ifadeleri izlemektedir. Ak Parti'liler BBP'yi tanımlamak için seçtiği ifadeler arasında sırasıyla “milliyetçi-muhafazakar”, “aşırı sağcı” ve “sağcı” öne çıkmaktadır. Ak Parti'lilerin % 39,8'i MHP'yi tanımlayan en iyi ifadenin “milliyetçi” olduğunu düşünmektedir. Bunu “ırkçı” ve “aşırı sağcı” ifadeleri izlemektedir. Ak Parti'liler arasında, SP'yi tanımlayan en iyi ifade olarak “dinci” ve “İslamcı” öne çıkarken, bunları “aşırı sağcı” ifadesi izlemektedir.

Tablo VII.5. MHP'lilere Göre Sağ Partileri En İyi Tanımlayan İfadeler

	Ak Parti		Anavatan		BBP		DP		MHP		SP	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Aşırı Sağcı	52	6,9	33	4,4	87	11,6	16	2,1	30	4,0	93	12,4
Demokrat	16	2,1	83	11,0	37	4,9	288	38,2	37	4,9	15	2,0
Dinci	149	19,8	7	,9	52	6,9	3	,4	5	0,7	249	33,1
İrkçı	114	15,1	14	1,9	43	5,7	12	1,6	3	0,4	25	3,3
İslamcı	110	14,6	4	,5	44	5,8	4	,5	14	1,9	220	29,2
Liberal	44	5,8	189	25,1	38	5,0	76	10,1	1	0,1	9	1,2
Liberal-Demokrat	25	3,3	116	15,4	16	2,1	114	15,1	7	0,9	2	0,3
Merkez Sağ	37	4,9	75	10,0	26	3,5	63	8,4	107	14,2	8	1,1
Milliyetçi	8	1,1	14	1,9	50	6,6	9	1,2	292	38,8	5	0,7
Milliyetçi-Muhafazakar	9	1,2	4	,5	119	15,8	8	1,1	213	28,3	7	0,9
Muhafazakar	28	3,7	23	3,1	90	12,0	17	2,3	7	0,9	39	5,2
Muhafazakar-Demokrat	28	3,7	11	1,5	32	4,2	25	3,3	13	1,7	6	0,8
Müslüman demokrat	22	2,9	8	1,1	29	3,9	6	,8	7	0,9	26	3,5
Sağcı	37	4,9	141	18,7	59	7,8	86	11,4	8	1,1	30	4,0
Diğer	74	9,8	31	4,1	31	4,1	26	3,5	9	1,2	19	2,5
Toplam	753	100,0	753	100,0	753	100,0	753	100,0	753	100,0	753	100,0

MHP'lilerin % 19,8'i Adalet ve Kalkınma Partisi'ni tanımlayan en iyi ifadenin “dinci” olduğunu düşünmektedir. Bunu “ırkçı” ve “İslamcı” ifadeleri izlemektedir. MHP'liler arasında, AKP'yi tanımlayan en iyi ifadenin “muhafazakar-demokrat” olduğunu düşünenler ise % 3,7'dir. MHP'lilerin dörtte biri, Anavatan Partisi'nin tanımlamak için “liberal” ifadesini tercih etmektedir. Bunu, sırasıyla “sağcı”, liberal-demokrat”, “demokrat” ve “merkez sağ” ifadeleri izlemektedir. MHP'liler arasında, daha önce MHP'den ayrılan BBP'yi en iyi tanımlayan ifadeler olarak “milliyetçi-muhafazakar”, “muhafazakar” ve “aşırı sağcı” öne çıkmaktadır. MHP'lilerin % 38,2'si DP'yi en iyi tanımlayan ifadenin “demokrat” olduğunu düşünmektedir. Bunu, “liberal-demokrat”, “sağcı” ve “liberal” ifadeleri izlemektedir. MHP'liler arasında, kendi partilerini en iyi tanımlayan ifadenin “milliyetçi” olduğunu düşünenler % 38,8 ile en büyük grubu oluşturmaktadır. Bunu “milliyetçi-muhafazakar”, “merkez sağ” izlemektedir. MHP'lilerin üçte biri SP'yi en iyi tanımlayan ifade olarak “dinci”yi tercih etmektedir. Bunu “İslamcı” ve “aşırı sağcı” ifadeleri izlemektedir.

DP'liler arasında Ak Parti'yi en iyi tanımladığı düşünülen üç ifadenin öne çıktığı görülmektedir. İlk sırada % 28,9 ile “dinci”, ikinci sırada “İslamcı” ve üçüncü sırada “aşırı sağcı” gelmektedir. DP'liler arasında Ak Parti'yi “muhafazakar-demokrat” olarak görenlerin

yüzdesi çok düşüktür. Muhafazkarlık içeren ifadelerin toplamı yüzde on civarındadır. DP'liler arasında, Anavatan Partisi'nin en iyi tanımlayan ifade olarak "liberal" ve "sağcı" öne çıkmaktadır. Bu iki ifadeyi, "merkez sağ" ve "demokrat" izlemektedir. DP'liler, BBP'yi tanımlamak için, sırasıyla "milliyetçi-muhafazakar", "aşırı sağcı" ve "milliyetçi" ifadelerini tercih etmektedir. DP'lilerin yarısı, MHP'yi tanımlamak için, "milliyetçi-muhafazkar" (% 37,4) ve "milliyetçi" (% 13,7) ifadelerini seçmektedir. Bu iki ifadenin yanı sıra, "aşırı sağcı" ve "ırkçı" da tercih edilmektedir. DP'lilerin büyük çoğunluğu SP'yi en iyi tanımlayan ifade olarak "dinci" ve "İslamcı"yı tercih etmektedir. Üçüncü sırada ise, "aşırı sağcı" ifadesi gelmektedir.

Tablo VII.6. DP'lilere Göre Sağ Partileri En İyi Tanımlayan İfadeler

	Ak Parti		Anavatan		BBP		DP		MHP		SP	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Aşırı Sağcı	30	8,8	6	1,8	58	17,0	7	2,0	77	22,5	34	9,9
Demokrat	8	2,3	34	9,9	6	1,8	161	47,1	6	1,8	9	2,6
Dinci	99	28,9	3	0,9	21	6,1	6	1,8	3	0,9	131	38,3
İrkçı	16	4,7	13	3,8	20	5,8	3	0,9	42	12,3	10	2,9
İslamcı	66	19,3	2	0,6	18	5,3	2	0,6	6	1,8	94	27,5
Liberal	9	2,6	83	24,3	21	6,1	5	1,5	1	0,3	9	2,6
Liberal-Demokrat	1	0,3	25	7,3	12	3,5	31	9,1	--	--	3	0,9
Merkez Sağ	16	4,7	42	12,3	8	2,3	84	24,6	12	3,5	3	0,9
Milliyetçi	3	0,9	5	1,5	38	11,1	4	1,2	128	37,4	3	0,9
Milliyetçi-Muhafazakar	4	1,2	8	2,3	65	19,0	6	1,8	47	13,7	3	0,9
Muhafazakar	21	6,1	16	4,7	16	4,7	--	--	2	0,6	18	5,3
Muhafazakar-Demokrat	13	3,8	9	2,6	10	2,9	18	5,3	--	--	1	0,3
Müslüman demokrat	18	5,3	6	1,8	18	5,3	5	1,5	2	0,6	8	2,3
Sağcı	14	4,1	73	21,3	12	3,5	8	2,3	8	2,3	3	0,9
Diğer	24	7,0	17	5,0	19	5,6	2	0,6	8	2,3	13	3,8
Toplam	342	100,0	342	100,0	342	100,0	342	100,0	342	100,0	342	100,0

SP'liler arasında, Ak Parti'yi "merkez sağ" ve "liberal" olarak tanımlayanlar öne çıkmaktadır. Bu iki ifadeyi, "muhafazakar-demokrat" ve "sağcı" izlemektedir. SP'lilerin yarısı, Anavatan Partisi'ni en iyi tanımlayan ifadeler olarak "sağcı", "liberal", "liberal-demokrat" ve "merkez sağ"ı tercih etmektedir. BBP için ise, ağırlıklı olarak "milliyetçi-muhafazakar" ifadesini kullanmaktadır. Bu ifadeyi, daha düşük yüzdeler ile "aşırı sağcı" ve "sağcı" izlemektedir. SP'liler, DP'yi en tanımlayan ifadeler olarak "demokrat", liberal demokrat" ve "sağcı"yı seçmektedir. MHP için ise, "milliyetçi-muhafazakar" ifadesi öne çıkarken, "ırkçı" ve "aşırı sağcı" ifadeleri de kullanılmaktadır. SP'lilerin üçte bire yakını, kendi partilerini en iyi tanımlayan ifadenin "İslamcı" olduğunu düşünmektedir. İkinci sırada, "müslüman-demokrat" ve üçüncü sırada "muhafazkar" ifadeleri gelmektedir.

Tablo VII.7. SP’lilere Göre Sağ Partileri En İyi Tanımlayan İfadeler

	Ak Parti		Anavatan		BBP		DP		MHP		SP	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Aşırı Sağcı	15	7,4	5	2,5	19	9,4	5	2,5	28	13,9	6	3,0
Demokrat	8	4,0	11	5,4	2	1,0	73	36,1	1	0,5	10	5,0
Dinci	12	5,9	--	--	9	4,5	--	--	3	1,5	7	3,5
İrkçi	5	2,5	4	2,0	10	5,0	3	1,5	55	27,2	--	--
İslamcı	9	4,5	2	1,0	9	4,5	2	1,0	1	0,5	62	30,7
Liberal	29	14,4	44	21,8	4	2,0	13	6,4	--	--	1	0,5
Liberal-Demokrat	15	7,4	31	15,3	5	2,5	32	15,8	--	--	1	0,5
Merkez Sağ	38	18,8	25	12,4	5	2,5	16	7,9	2	1,0	4	2,0
Milliyetçi	--	--	1	0,5	14	6,9	3	1,5	79	39,1	3	1,5
Milliyetçi-Muhafazakar	5	2,5	3	1,5	63	31,2	2	1,0	17	8,4	10	5,0
Muhafazakar	12	5,9	4	2,0	15	7,4	4	2,0	1	0,5	24	11,9
Muhafazakar-Demokrat	19	9,4	6	3,0	6	3,0	6	3,0	1	0,5	14	6,9
Müslüman demokrat	5	2,5	--	--	12	5,9	--	--	--	--	38	18,8
Sağcı	18	8,9	52	25,7	17	8,4	32	15,8	8	4,0	6	3,0
Diğer	12	5,9	14	6,9	12	5,9	11	5,4	6	3,0	16	7,9
Toplam	202	100,0	202	100,0	202	100,0	202	100,0	202	100,0	202	100,0

Cinsiyete göre değerlendirildiğinde, erkeklerin %18,8’inin kadınların ise % 22,1’inin Ak Parti’yi “muhafazakar-demokrat” ifadesi ile tanımladığı görülmektedir. Erkekler arasında ikinci büyük grubu Ak Parti’yi “merkez sağ” olarak tanımlayanlar oluştururken, kadınlar arasında “demokrat” diyenler almaktadır. Öte yandan, kadınların % 10,9’u erkeklerin ise % 9,1’i Ak Parti’yi en iyi tanımlayan ifade olarak “İslamcı”yı tercih etmektedir. Kadınların % 28,2’si, erkeklerin ise % 22,1’i Anavatan Partisi’nin en iyi tanımlayan ifadenin “sağcı” olduğunu düşünmektedir. Anavatan Partisi’nin “liberal”, “liberal demokrat” ve “merkez sağ” olarak tanımlayanların yüzdesi erkekler arasında daha yüksektir. İki grup arasında da, BBP’yi en iyi tanımlayan ifadenin “milliyetçi-muhafazakar” olduğunu düşünenler en büyük grubu oluşturmaktadır. Fakat, erkekler arasında, BBP’yi “aşırı sağcı”, kadınlar arasında ise “sağcı” olarak görenlerin yüzdesi daha yüksektir. Erkeklerin % 38,1’i ve kadınların % 33,8’ine göre, DP’yi en iyi “demokrat” ifadesi tanımlamaktadır. Kadınlar arasında, DP’yi “sağcı”, erkekler arasında ise “liberal demokrat” olarak görenlerin yüzdesi daha yüksektir. Kadınların % 41,5’i ve erkeklerin % 38,8’i, MHP’yi en iyi tanımlayan ifadenin “milliyetçi” olduğunu düşünmektedir. Erkekler arasında MHP’yi tanımlamak için “milliyetçi-muhafazakar”, “ırkçi” ve “aşırı sağcı” ifadelerini seçenlerin yüzdesi kadınlardan daha fazladır. Son olarak, Kadınların % 29,3’ü ve erkeklerin % 28,4’ü SP’yi en iyi tanımlayan ifadenin “dinci” olduğunu düşünmektedir. Erkekler ve kadınlar için de, ikinci sırada “İslamcı” ve üçüncü sırada ise “aşırı sağcı” gelmektedir.⁶⁸

⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VII.3.’e bakınız.

Ankete katılanların sağ partileri en iyi tanımlayan ifadeler ile ilgili olarak verdikleri yanıtlar yaşa göre de değişmektedir. Örneğin, en yaşlı kuşaktan en genç kuşağa doğru ilerledikçe, Adalet ve Kalkınma Partisi'ni en iyi tanımlayan ifadenin "muhafazakar-demokrat" olduğunu düşünenlerin yüzdesi artmaktadır. Ayrıca, iki kuşak (1928-49 ve 1950-59) arasında, Ak Parti'yi en iyi tanımlayan ifadenin "dinci" olduğunu düşünenlerin yüzdesi daha yüksektir. Anavatan Partisi'ni, "sağcı" olarak görenlerin yüzdesi 1980-90 doğumlular arasında, "liberal" olarak görenlerin yüzdesi 1950-59 doğumlular arasında, "merkez sağ" olarak görenlerin yüzdesi ise 1980-90 doğumlular arasında daha yüksektir. BBP'yi en iyi tanımlayan ifadenin "milliyetçi-muhafazakar" olduğunu düşünenlerin yüzdesi ise en yaşlı kuşak arasında en üç düşük seviyededir. Öte yandan, en yaşlı kuşak arasında, DP'yi en iyi ifade eden tanımlamanın "demokrat" olduğunu düşünenlerin yüzdesi en yüksek seviyededir. MHP'yi en iyi tanımlayan ifade olarak "milliyetçi" tercihini yapanların yüzdesi, en genç kuşakta daha yüksektir. Bu kuşağı, 1970-79 ve 1960-69 doğumlular izlemektedir. En yaşlı kuşakta, SP'yi en iyi "dinci" ifadesinin tanımladığını düşünenler % 33,8'e kadar çıkmaktadır. Bu kuşağı, 1950-59 ve 1960-70 doğumlular izlemektedir. En genç kuşak arasında ise, SP'yi en iyi "İslamcı" ifadesinin tanımlayacağını düşünenlerin yüzdesi en yüksek düzeydedir.⁶⁹

Bu bölümde son olarak, ankete katılanların 1980'den günümüze sağda ve solda en etkili lider olarak kimleri gördüğü incelenecektir. Aşağıdaki tabloda sunulan bulgular, sağda en etkili lider olarak, sırasıyla Recep Tayyip Erdoğan, Alparslan Türkeş ve Turgut Özal'ın öne çıktığını göstermektedir. Buna karşın partilere göre en etkili liderin kim olduğu farklılaşmaktadır. Örneğin, Ak Parti'lilerin dörtte üçünden fazlası en etkili lider olarak Recep Tayyip Erdoğan'ı görmektedir. Bu parti mensupları arasında Turgut Özal'ı en etkili lider olarak görenler ise % 12,9'dur. Üçüncü sırada Alparslan Türkeş ve dördüncü sırada Abdullah Gül gelmektedir. MHP'lilerin dörtte üçü en etkili lider olarak Alparslan Türkeş'i görmektedir. İkinci sırada Devlet Bahçeli gelmektedir. MHP'lilerin küçük bir bölümü Turgut Özal ve Recep Tayyip Erdoğan'ı en etkili lider olarak görmektedir. DP'lilerin yarıya yakını, Tansu Çiller'i, üçte birine yakını ise Süleyman Demirel'i en etkili lider olarak görmektedir. Üçüncü sırayı ise Turgut Özal almaktadır. SP'lilerin büyük bölümü en etkili lider olarak Necmettin Erbakan'ı görmektedir. İkinci sırada Turgut Özal, üçüncü sırada ise Süleyman Demirel yer almaktadır. SP'lilerin % 2,5'i ise en etkili lider olarak Recep Tayyip Erdoğan'ı görmektedir.

---

⁶⁹ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VII.4-9.'a bakınız.

Tablo VII.8. Partiler ve Sağdaki En Etkili Lider

	Ak Parti		MHP		DP		SP		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Cevap yok	1	0,1	3	0,4	--	--	3	1,5	7	0,2
Mehmet Ağar	5	0,3	5	0,7	3	0,9	1	0,5	14	0,5
Devlet Bahçeli	8	0,5	125	16,6	2	0,6	--	--	135	4,6
Tansu Çiller	13	0,8	5	0,7	159	46,5	1	0,5	178	6,0
Süleyman Demirel	26	1,6	7	0,9	108	31,6	6	3,0	147	5,0
Necmettin Erbakan	34	2,1	1	0,1	4	1,2	163	80,7	202	6,8
Recep Tayyip Erdoğan	1270	76,7	9	1,2	6	1,8	5	2,5	1290	43,7
Abdullah Gül	36	2,2	--	--	--	--	--	--	36	1,2
Erkan Mumcu	2	0,1	--	--	1	0,3	--	--	3	0,1
Turgut Özal	214	12,9	30	4,0	47	13,7	14	6,9	305	10,3
Alpaslan Türkeş	40	2,4	566	75,2	4	1,2	4	2,0	614	20,8
Süleyman Soylu	--	--	--	--	6	1,8	--	--	2	0,1
Muhsin Yazıcıoğlu	--	--	2	0,3	--	--	--	--	1	0,0
Mesut Yılmaz	1	0,1	--	--	--	--	--	--	12	0,4
Diğer	5	0,3	--	--	2	0,6	5	2,5	6	0,2
Toplam	1655	100,0	753	100,0	342	100,0	202	100,0	2952	100,0

Ki-Kare = 6154,416

sd = 36

p < 0,001

Ankete katılanların sağda kimleri en etkili lider olarak gördükleri cinsiyet ve yaşa göre de farklılaşmaktadır. Kadınlar arasında, sağdaki en etkili lider olarak Recep Tayyip Erdoğan'ı ve Turgut Özal'ı görenlerin yüzdesi erkeklerden daha yüksektir. Erkekler arasında ise, Alpaslan Türkeş'i ve Necmettin Erbakan'ı ve Tansu Çiller'i sağdaki en etkili lider olarak görenlerin yüzdesi daha yüksektir.⁷⁰ En yaşlı kuşaktan en genç kuşağa doğru ilerledikçe, Recep Tayyip Erdoğan'ı sağdaki en etkili lider olarak görenlerin yüzdesi istikrarlı bir şekilde artmakta ve % 28,9'dan % 55,1'e ulaşmaktadır. Alpaslan Türkeş'i en etkili lider olarak görenlerin yüzdesi ise 1960-69 doğumlular arasında % 25,9 ile en yüksek seviye çıkmaktadır. Turgut Özal'ın sağdaki en etkili lider olduğunu düşünenlerin yüzdesi 1970-79 doğumlular arasında daha yüksektir. Tansu Çiller'i, Süleyman Demirel'i ve Necmettin Erbakan'ı sağdaki en etkili lider olarak görenlerin yüzdesi 1928-49 doğumlular arasında en yüksek seviyeye ulaşmaktadır.⁷¹

Aşağıdaki tabloda sunulan bulgulara göre, ankete katılanların yarısından fazlası 1980'den günümüze değin solda en etkili lider olarak Bülent Ecevit'i görmektedir. Ecevit'i, Erdal İnönü ve Deniz Baykal izlemektedir. Öte yandan, solda lider olarak kimsenin olmadığını ve listedekilerden hiçbirini lider olarak görmediğini söyleyenler % 10'dan daha fazladır. Partilere göre farklılaşmaya bakıldığında ise, Adalet ve Kalkınma Parti'liler arasında Bülent Ecevit'i en etkili lider olarak görenlerin yüzdesinin en düşük düzeyde, DP'liler arasında ise en yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Öte yandan, Erdal İnönü'yü en etkili lider olarak görenlerin yüzdesi SP'liler arasında en yüksek, DP'liler arasında ise en düşük düzeydedir. Deniz Baykal'ı en etkili lider olarak görenlerin yüzdesi de DP'liler arasında en yüksek seviyededir.

⁷⁰ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VII.10.'a bakınız.

⁷¹ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VII.11.'e bakınız.

Solda etkili lider olmadığını ve listedeki liderlerin hiçbirinin etkili olmadığını düşünenlerin yüzdesi Ak Parti'liler arasında daha yüksektir.

Tablo VII.9. Partiler ve Soldaki En Etkili Lider

	Ak Parti		MHP		DP		SP		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Cevap yok	59	3,6	26	3,5	2	0,6	8	4,0	95	3,2
Deniz Baykal	146	8,8	87	11,6	41	12,0	16	7,9	290	9,8
Bülent Ecevit	903	54,6	487	64,7	226	66,1	128	63,4	1744	59,1
Erdal İnönü	193	11,7	52	6,9	35	10,2	25	12,4	305	10,3
Murat Karayalçın	22	1,3	8	1,1	8	2,3	2	1,0	40	1,4
Ufuk Uras	23	1,4	5	0,7	2	0,6	3	1,5	33	1,1
Doğu Perinçek	13	0,8	9	1,2	2	0,6	3	1,5	27	,9
Zeki Sezer	19	1,1	9	1,2	3	0,9	1	0,5	32	1,1
Kimse yok	159	9,6	41	5,4	15	4,4	8	4,0	223	7,6
Hiçbiri	115	6,9	27	3,6	8	2,3	7	3,5	157	5,3
Diğer	3	0,2	2	0,3	--	--	1	0,5	6	,2
Toplam	1655	100,0	753	100,0	342	100,0	202	100,0	2952	100,0

Ki-kare=82,951

sd = 21

p < 0,001

Anket katılanların 1980'den günümüze değin soldaki en etkili liderin kimler olduğu hakkındaki görüşleri cinsiyet ve yaşa göre de farklılaşmaktadır. Fakat, yine de, kadınlar arasında, Bülent Ecevit'i, erkekler arasında ise Erdal İnönü ve Deniz Baykal'ı en etkili lider olarak görenlerin yüzdesi daha yüksek olduğu belirtilmelidir.⁷² Bülent Ecevit'i soldaki en etkili lider olarak görenlerin yüzdesi % 64,8 ile 1950-59 doğumlular arasında en yüksek seviyededir. Erdal İnönü ve Deniz Baykal'ı en etkili lider olarak görenlerin yüzdesi ise 1970-79 doğumlular arasında daha yüksektir.⁷³

⁷² Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VII.12.'ye bakınız.

⁷³ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VII.13.'e bakınız.

VIII. Dini Yaşam ve Din-Devlet İlişkisine Bakış

Dini pratiklerin yerine getirilmesine gösterilen hassasiyet ve din-devlet ilişkisine bakışın Türk muhafazakarlığını anlamak açısından kritik önemde olduğu söylenebilir. Bu nedenle, bu bölümde, ankete katılan sağ siyasetçilerin dini yaşamı ve din-devlet ilişkisine bakışı değerlendirilecektir. Bu konu, üç temel ekseninde ele alınacaktır. İlk önce, ankete katılan sağ siyasetçilerin dini ibadetleri yerine getirme sıklığına bakılacaktır. Bu bağlamda, kadın siyasetçilerin ve erkek siyasetçilerin eşlerinin ve ailelerindeki kadınların başörtüsü takıp takmadığı incelenecektir. İkinci olarak, din-devlet ilişkisinin kurumsal düzenlemeler boyutu hakkında ankete katılanların görüşleri değerlendirilecektir. Üçüncü olarak ise, ankete katılan sağ siyasetçilerin, din-devlet ilişkisine dair bir grup genel önermeye verdikleri yanıtlar değerlendirilecektir.

Aşağıdaki tabloda, ankete katılanların listede sıralanan dini ibadetleri hangi sıklıkta yerine getirdiğinin genel dağılımı sunulmaktadır. Tabloda sunulan bulgular, ankete katılan sağ siyasetçilerin büyük çoğunluğunun, vakit namazları hariç, listedeki tüm dini pratikleri “her zaman” yerine getirdiklerini söylediğini göstermektedir. Yine de iki noktanın altı çizilebilir. Birincisi, ankete katılanların “her zaman” yerine getirdiğini söylediği dört dini pratik öne çıkmaktadır. Bunlar, ramazanda oruç tutma, fitre verme, kurban kesme ve bayram namazlarını kılmadır. İkincisi, ankete katılanların % 10,2’si Cuma namazı, % 9’u bayram namazı ve % 8,5’i, ise vakit namazları için “hiç” yanıtını vermektedir. Bu genel durum partilere göre farklılaşmaya bakılarak derinleştirilebilir.

Tablo VIII.1. Dini İbadetleri Yerine Getirme Sıklığı

	Her zaman		Çoğu zaman		Ara sıra		Nadiren		Hiç		Cevap yok	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Vakit namazları kılarım	1212	41,1	531	18,0	585	19,8	252	8,5	251	8,5	121	4,1
Cuma'lara giderim	2100	71,1	259	8,8	90	3,0	30	1,0	301	10,2	172	5,8
Ramazanda oruç tutarım	2617	88,7	178	6,0	42	1,4	14	0,5	49	1,7	52	1,8
Bayram namazlarını kılarım	2356	79,8	119	4,0	33	1,1	15	0,5	266	9,0	163	5,5
Kurban keserim	2379	80,6	228	7,7	121	4,1	36	1,2	108	3,7	80	2,7
Zekat veririm	2343	79,4	217	7,4	105	3,6	41	1,4	144	4,9	102	3,5
Fitre veririm	2514	85,2	192	6,5	48	1,6	25	0,8	91	3,1	82	2,8

Aşağıdaki tabloda sunulan bulgular, ankete katılanların dini pratikleri yerine getirme sıklığı bakımından farklılaştığını ortaya koymaktadır. Her şeyden önce, SP'lilerin büyük çoğunluğunun listede yer alan dini pratiklerin her biri için “her zaman” yanıtını verdiği görülmektedir. Öyle ki, genel dağılımda “her zaman” vakit namazı kılarım diyenler % 41,1, SP'liler arasında % 89,1'dir. Dolayısıyla, listede yer alan dini pratiklerin yerine getirilme

sıklığı bakımından ilk sırada SP yer almaktadır. Öte yandan, DP'liler arasında, listedeki dini pratikleri “her zaman” yerine getirdiğini söyleyenlerin yüzdesinin diğer partilerden daha düşük olduğu görülmektedir. Dahası, DP'liler arasında, listedeki dini pratikleri “hiç” yerine getirmediğini söyleyenlerin yüzdesi de diğer partilerden daha yüksektir. Adalet ve Kalkınma Parti'liler ile MHP'liler, dini pratiklerin yerine getirilmesi bakımından benzeşmektedir. Örneğin, AKP'lilerin % 42,7'si ve MHP'lilerin % 31'i, “her zaman” vakit namazı kıldığını söylemektedir. MHP'liler arasında, “her zaman” Cuma namazı kıldığını söyleyenler % 74,8 iken, Ak Parti'liler arasında % 70,5'dir. Fakat, bu yüzdeler SP'lilerinki kadar yüksek, DP'lilerinki kadar da düşük değildir. Başka bir ifadeyle, dini pratikleri yerine getirme bakımından Ak Parti'liler ve MHP'liler, SP'liler ve DP'liler arasında bir noktada yer almaktadır.

Tablo VIII.2. Partiler ve Dini İbadetleri Yerine Getirme Sıklığı

	AK Parti		MHP		DP		SP	
	Her zaman	Hiç	Her zaman	Hiç	Her zaman	Hiç	Her zaman	Hiç
	%	%	%	%	%	%	%	%
Vakit namazları kılarım	42,7	6,3	31,5	10,1	25,7	20,5	89,1	0,5
Cuma'lara giderim	70,5	11,5	74,8	5,8	58,2	14,9	85,1	7,9
Ramazanda oruç tutarım	90,0	1,0	88,0	2,1	78,9	4,4	96,5	0,5
Bayram namazlarını kılarım	77,0	10,5	86,2	4,8	75,1	11,7	87,1	7,9
Kurban keserim	80,1	3,2	82,6	3,9	74,9	6,4	86,6	2,0
Zekat veririm	80,1	3,8	79,9	5,8	73,7	7,3	80,7	5,9
Fitre veririm	84,8	2,4	86,7	4,0	77,8	5,8	95,0	1,0

Not: Vakit namazları için Ki-kare =375,914, sd = 15 ve p < 0,001; Cuma namazları için Ki-kare = 124,570, sd = 15 ve p < 0,001; Ramazan orucu için Ki-kare = 91,887, sd = 15 ve p < 0,001; Bayram namazı için Ki-kare = 75,193, sd = 15 ve p < 0,001; Kurban için Ki-kare = 32,310, sd = 15 ve p < 0,01; Zekat için Ki-kare = 29,300, sd = 15 ve p < 0,05; Fitre için Ki-kare = 51,699, sd = 15 ve p < 0,001.

Cinsiyet ve yaşa göre de dini pratikleri yerine getirme sıklığı farklılaşmaktadır. Örneğin, özellikle iki dini pratik bakımından erkekler ile kadınlar arasında büyük bir fark vardır. Erkeklerin % 83,2'si, kadınların ise % 5,5'i “her zaman” Cuma namazı kılarım demektedir. Benzer şekilde, erkeklerin % 92,2'si, kadınların ise % 12,4'ü “her zaman” bayram namazı kıldığını söylemektedir. Vakit namazları istisna olmak üzere, diğer pratiklerde erkekler ile kadınlar arasında bu ölçüde olmasa da fark gözlenmektedir.⁷⁴ Yaşa göre bakıldığında, genel bir eğilim olarak yaşlı kuşaklarda dini pratikleri “her zaman” yerine getiririm diyenlerin yüzdesinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Örneğin, “her zaman” vakit namazlarını kılarım diyenlerin yüzdesi en yaşlı kuşaktan en genç kuşağa doğru gidildikçe istikrarlı bir şekilde % 58,2'den % 28,6'ya düşmektedir. Benzer şekilde, “her zaman” Cuma namazı kılarım diyenlerin yüzdesi de en yaşlı kuşaktan en genç kuşa doğru gidildikçe % 76,6'dan %

⁷⁴ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VIII.1.'e bakınız.

63'ye inmektedir. En yaşlı kuşak arasında, “her zaman” bayram namazı kılarım ve kurban keserim diyenlerin yüzdesi diğer gruplardan daha yüksektir. Bu kuşağı, genellikle 1950-69 ve 1960-69 doğumlular izlemektedir. Altı çizilmesi gereken nokta, her bir dini pratik için 1980-90 doğumlular arasında “her zaman” diyenlerin yüzdesinin en düşük seviyede olmasıdır.⁷⁵

Dini pratiklerin yerine getirmesini daha ayrıntılı öğrenebilmek için, ankete katılanlara Hacca gidip gitmedikleri de soruldu. Aşağıdaki tabloda, partilere göre “Hacca gittiniz mi?” sorusuna verilen cevapların dağılımı sunulmaktadır. Bu soruya verilen cevaplar, partilere göre farklılaşma olduğunu göstermektedir. Öncelikle, SP'liler, bu soruya olumlu yanıt verenlerin yüzdesinin görece yüksek olması bakımından diğer partilerden ayrılmaktadır. SP'lilerin % 29,7'si bu soruya olumlu yanıt vermektedir. Bu partiyi, % 8,8 olumlu yanıt ile Ak Parti izlemektedir. Fakat, iki parti arasındaki fark üç kattan daha fazladır. Ak Parti'yi ise MHP izlemektedir. Bu iki parti arasında da iki kat fark vardır. DP'liler arasında ise, Hacca gittim diyenlerin yüzdesi en düşük düzeydedir.

Tablo VIII.3. Partiler ve Hacca Gitme

		Hayır, gitmedim	Evet, gittim	Toplam
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	1509	146	1655
	Yüzde	91,2%	8,8%	100,0%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	716	37	753
	Yüzde	95,1%	4,9%	100,0%
Demokrat Parti	Sayı	329	13	342
	Yüzde	96,2%	3,8%	100,0%
Saadet Partisi	Sayı	142	60	202
	Yüzde	70,3%	29,7%	100,0%
Toplam	Sayı	2696	256	2952
	Yüzde	91,3%	8,7%	100,0%

Ki-kare = 136,530

sd = 3

p < 0,001

Cinsiyet ve yaşa göre de, hacca gidip gitmeme farklılaşmaktadır. Erkekler arasında hacca gittiğini söyleyenlerin yüzdesi kadınlardan daha yüksektir (sırasıyla % 9,2 ve % 5,9).⁷⁶ En yaşlı kuşaktan en genç kuşağa doğru ilerledikçe, hacca gittim diyenlerin yüzdesi istikrarlı bir şekilde % 24,9'dan % 2,4'e inmektedir.⁷⁷

Anket katılanlara başörtüsü ile ilgili bir dizi soru yöneltilmiştir. Bu sorulardan ilki, ankete katılan kadınların ve evli erkeklerin eşlerinin başörtüsü takıp takmadığına yöneliktir. Aşağıdaki tabloda sunulan bulgular, bu soruya verilen yanıtların partilere göre farklılaştığını göstermektedir. SP'li kadın siyasetçilerin hepsi başörtüsü takmaktadır. Adalet ve Kalkınma

⁷⁵ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VIII.2.'ye bakınız.

⁷⁶ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VIII.3.'e bakınız.

⁷⁷ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VIII.4.'e bakınız.

Parti'li kadın siyasetçilerin yarısından fazlası başörtüsü takarken, MHP'li kadınlar arasında başörtüsü takanlar % 25,8'e inmektedir. DP'li kadınlar arasında başörtüsü takanların yüzdesi ise en düşük düzeydedir. SP'li evli erkeklerin neredeyse hepsi eşlerinin başörtüsü taktığını söylemektedir. SP'lileri ise AKP'liler izlemektedir. Bu partiye mensup evli erkeklerin büyük çoğunluğu eşlerinin başörtüsü taktığını söylemektedir. MHP'li evli erkeklerin ise, üçte ikisi eşlerinin başörtüsü taktığını belirtmektedir. DP'li evli erkekler arasında eşlerinin başörtüsü taktığını söyleyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha düşüktür.

Tablo VIII.4. Partiler ve Başörtüsü 1

	Kadın				Evli Erkeklerin Eşleri			
	Başörtüsü takıyor		Başörtüsü takmıyor		Başörtüsü takıyor		Başörtüsü takmıyor	
	Sayı	%	%	%	Sayı	%	Sayı	%
Adalet ve Kalkınma Partisi	169	55,0	138	45,0	972	86,0	158	14,0
Milliyetçi Hareket Partisi	17	25,8	49	74,2	414	69,1	185	30,9
Demokrat Parti	11	18,6	48	81,4	142	60,4	93	39,6
Saadet Partisi	25	100,0	0	0,0	154	98,1	3	1,9
Toplam	222	48,6	235	51,4	1682	79,3	439	20,7

Not: Kadınlar için Ki-kare = 66,533, sd = 3, p < 0,001; Evli Erkeklerin eşleri için Ki-kare = 153,695, sd = 3, p < 0,001.

Yaşa göre, ankete katılan kadınların ve evli erkeklerin başörtüsü takması farklılaşmamaktadır. Fakat, başörtüsü takan kadınların yüzdesinin 1970-79 doğumlular arasında en yüksek, 1950-59 doğumlular arasında ise en düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Evli erkekler arasında ise, en yaşlı kuşaktan en genç kuşağa doğru gidildikçe, eşlerinin başörtüsü taktığını söyleyenler % 83,1'den % 75'e inmektedir.⁷⁸

Başörtüsü konusunda ikinci grup soru, ankete katılanların anne, kız kardeş ve yetişkin kızlarının başörtüsü takıp takmadığına ilişkindir. Aşağıdaki tabloda sunulan bulgular, bu yöndeki sorulara verilen yanıtların partilere göre farklılaştığını göstermektedir. Ankete katılanların büyük çoğunluğu annelerinin başörtüsü taktığını söylemektedir. Fakat, SP'liler arasında, annelerinin başörtüsü taktığını söyleyenlerin yüzdesi en yüksek, DP'liler arasında ise en düşük düzeydedir. SP'liler arasında kız kardeşlerinin hepsinin başörtüsü taktığını söyleyenlerin yüzdesi de diğer partilerden daha yüksektir. Ak Parti'liler ve MHP'liler arasında, kız kardeşlerinin hepsinin başörtüsü taktığını söyleyenlerin yüzdesi birbirine yakındır (sırasıyla % 57,7 ve % 55,9). DP'liler arasında ise, kız kardeşlerinin hepsinin başörtüsü taktığını söyleyenlerin yüzdesi en düşük, hiçbirinin takmadığını söyleyenlerin yüzdesi ise en yüksek düzeydedir. SP'lilerin arasında, yetişkin kızlarının hepsinin başörtüsü taktığını söyleyenlerin yüzdesi genel yüzdenin iki katına yakındır. Bu partiyi Ak Parti'liler

⁷⁸ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VIII.5.'e bakınız

izlemektedir. DP'liler arasında, yetişkin kızlarının hepsinin başörtüsü taktığını söyleyenlerin yüzdesi en düşük düzeydedir. Ayrıca, DP'liler arasında, yetişkin kızlarının hiçbirinin başörtüsü takmadığını söyleyenlerin yüzdesi diğer partilerden çok yüksektir.

Tablo VIII.5. Partiler ve Başörtüsü 2

	Anne		Kız kardeşler				Yetişkin kızlar			
	Evet	Hayır	Hepsi	Bir kısmı	Hiçbiri	Kız kardeşi yok	Hepsi	Bir kısmı	Hiçbiri	Kızı yok
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Adalet ve Kalkınma Partisi	94,7	5,3	57,7	11,9	14,6	15,8	32,9	5,5	23,8	37,8
Milliyetçi Hareket Partisi	94,7	5,3	55,9	12,6	16,9	14,6	22,4	6,4	34,0	37,1
Demokrat Parti	83,9	16,1	35,1	11,7	28,7	24,6	16,9	7,7	47,2	28,2
Saadet Partisi	98,0	2,0	76,2	5,4	5,0	13,4	56,6	2,9	11,4	29,1
Toplam	93,7	6,3	55,9	11,6	16,2	16,3	29,9	5,8	28,3	35,9

Not: Anne için Ki-kare = 66,109, sd = 3, p < 0,001; Kız kardeşler için Ki-kare = 118,171, sd = 9, p < 0,001; Yetişkin kızlar için Ki-kare = 158,235, sd = 9, p < 0,001.

Cinsiyet ve yaşa göre de farklılaşma bulunmaktadır. Kadınlar arasında, annesinin başörtüsü taktığını söyleyenlerin yüzdesi erkeklerden daha düşüktür (sırasıyla % 87,3 ve % 94,9). Ankete katılan kadınların % 33,8'i, erkeklerin ise % 59,9'u kız kardeşlerinin hepsinin başörtüsü taktığını söylemektedir. Kadınlar arasında, kız kardeşlerinin hiçbirinin başörtüsü takmadığını söyleyenlerin yüzdesi de erkeklerden daha yüksektir. Ayrıca, erkekler ile kadınlar arasında yetişkin kızlarının başörtüsü takması bakımından da fark vardır. Kadınların % 12,8'i ve erkeklerin % 32,7'si yetişkin kızlarının hepsinin başörtüsü taktığını söylemektedir.⁷⁹ Yaşa göre bir değerlendirme yapıldığında, en yaşlı kuşaktan en genç kuşağa doğru gidildikçe, annesinin başörtüsü taktığını söyleyenlerin yüzdesinin azaldığı görülmektedir. Benzer bir durum, kız kardeşleri için de geçerlidir. En yaşlı kuşak arasında, kız kardeşlerinin hepsinin başörtüsü taktığını söyleyenler % 62,2'dir. Fakat, en genç kuşakta, yirmi puanlık bir düşüş ile, kız kardeşlerinin hepsinin başörtüsü taktığını söyleyenler % 42,4'e inmektedir. Yetişkin kızlar için verilen yanıtların dağılımına bakıldığında daha büyük bir düşüş görülmektedir. En yaşlı kuşak arasında, yetişkin kızlarının hepsinin başörtüsü taktığını söyleyenler % 45,2 iken, en genç kuşakta % 12,9'dur.⁸⁰

Ankete katılan sağ siyasetçilere, üniversitelerde okuyan kız öğrencilerin ve kamu kurum-kuruluşlarında çalışanların başörtüsü takması hakkında kamuoyunda gündeme gelen dört farklı görüşten hangisini destekledikleri de sorulmuştur. Aşağıdaki tabloda, ankete katılanların, üniversitelerde başörtüsü takılması hakkındaki görüşlere verilen yanıtların partilere göre dağılımı sunulmaktadır. İlk tespit olarak, ankete katılan sağ siyasetçilerin üçte

⁷⁹ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VIII.6.'ya bakınız.

⁸⁰ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VIII.7.'ye bakınız.

ikisinin üniversitelerde başörtüsü “tümüyle serbest bırakılmalıdır” görüşünü destekledikleri belirtilmelidir. İkincisi, “mevcut yasal durum sürdürülmelidir” görüşüne destek düşük düzeydedir. Üçüncü olarak, bu soruya verilen yanıtların dağılımının partilere göre farklılaştığı görülmektedir. Öyle ki, SP’lilerin hemen hemen hepsi üniversitelerde başörtüsü “tümüyle serbest bırakılmalıdır” görüşünü desteklerken, DP’lilerin üçte birinden biraz fazlası bu görüşe destek vermektedir. Diğer yandan, Ak Parti’liler arasında “tümüyle serbest bırakılmalıdır” diyenlerin yüzdesi genel yüzdenin üzerinde, MHP’liler arasında ise altındadır. DP’liler arasında, “Önce başörtüsü siyasi bir çekişmenin konusu olmaktan çıkarılmalıdır” görüşüne destek verenlerin yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir. MHP’liler arasında da bu görüşe destek verenlerin yüzdesi genel yüzdenin üzerindedir.

Tablo VIII.6. Partiler ve Üniversitelerde Başörtüsü

		Tümüyle serbest bırakılmalıdır	Belirli düzenlemelerle kısmi bir serbestlik tanınmalıdır	Mevcut yasal durum sürdürülmelidir	Önce başörtüsü siyasi bir çekişmenin konusu olmaktan çıkarılmalıdır	Toplam
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	1273	107	41	234	1655
	Yüzde	76,9	6,5	2,5	14,1	100,0
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	447	109	26	171	753
	Yüzde	59,4	14,5	3,5	22,7	100,0
Demokrat Parti	Sayı	126	41	85	90	342
	Yüzde	36,8	12,0	24,9	26,3	100,0
Saadet Partisi	Sayı	192	0	0	10	202
	Yüzde	95,0	0,0	0,0	5,0	100,0
Toplam	Sayı	2038	257	152	505	2952
	Yüzde	69,0	8,7	5,1	17,1	100,0

Ki-kare = 508,583

sd = 9

p < 0,001

Bu soruya verilen yanıtların dağılımı cinsiyete ve yaşa göre de farklılaşmaktadır. Erkekler ve kadınlar üniversitelerde başörtüsü “tümüyle serbest bırakılmalıdır” görüşüne farklı yüzdelerle destek vermektedir. Erkeklerin üçte birinden fazlası bu görüşe destek verirken, kadınların yarısından fazlası bu görüşü desteklemektedir. Ayrıca, kadınlar arasında mevcut durumun devamından yana olanlar ve “önce başörtüsü siyasi bir çekişmenin konusu olmaktan çıkarılmalıdır” diyenlerin yüzdesi erkeklerden daha fazladır.⁸¹ En yaşlı kuşak arasında, üniversitelerde başörtüsü “tümüyle serbest bırakılmalıdır” görüşüne destek daha düşük düzeydedir. En geç kuşağa doğru ilerledikçe, bu görüşe verilen destek de yükselmektedir.

⁸¹ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VIII.8.’e bakınız.

Ayrıca, en yaşlı kuşak arasında, mevcut durumun sürdürülmesinden yana olanların yüzdesi genel yüzdenin üç katından daha fazladır.⁸²

Aşağıdaki tabloda sunulan bulgular, kamu kurum ve kuruluşlarında başörtüsü takılması hakkında, ankete katılanların görüşlerinin farklılaştığını göstermektedir. İlk olarak, ankete katılanlar arasında, kamu kurum ve kuruluşlarında başörtüsü “tümüyle serbest bırakılmalıdır” görüşüne verilen desteğin, üniversitelerde başörtüsünün serbest bırakılmasında verilen destekten daha düşük olduğunun altı çizilmelidir. İkinci nokta ise, SP’liler arasında, bu görüşü destek verenlerin yüzdesinin DP’lilerden neredeyse üç kat daha fazla olmasıdır. Ak Parti’lilerin üçte ikisi kamu kurum ve kuruluşlarında başörtüsünün tümüyle serbest bırakılmasına destek verirken, MHP’lilerin yarıdan azı bu görüşü desteklemektedir. DP’liler arasında, mevcut yasal durumun sürmesinden yana olanların yüzdesi genel yüzdenin üç katıdır. MHP’liler ve DP’liler arasında, “önce başörtüsü siyasi bir çekişmenin konusu olmaktan çıkarılmalıdır” görüşüne destek verenlerin yüzdesi genel yüzdenin üzerindedir.

Tablo VIII.7. Partiler ve Kamuda Başörtüsü

		Tümüyle serbest bırakılmalıdır	Belirli düzenlemlerle kısmi bir serbestlik tanınmalıdır	Mevcut yasal durum sürdürülmelidir	Önce başörtüsü siyasi bir çekişmenin konusu olmaktan çıkarılmalıdır	Toplam
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	1104	177	96	278	1655
	Yüzde	66,7%	10,7%	5,8%	16,8%	100,0
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	327	128	95	203	753
	Yüzde	43,4%	17,0%	12,6%	27,0%	100,0
Demokrat Parti	Sayı	105	39	108	90	342
	Yüzde	30,7%	11,4%	31,6%	26,3%	100,0
Saadet Partisi	Sayı	181	5	1	15	202
	Yüzde	89,6%	2,5%	0,5%	7,4%	100,0
Toplam	Sayı	1717	349	300	586	2952
	Yüzde	58,2%	11,8%	10,2%	19,9%	100,0

Ki-kare = 419,607

sd = 9

p < 0,001

Cinsiyet ve yaşa göre, ankete katılanların kamu kurum ve kuruluşlarında başörtüsü takılması hakkındaki görüşleri de farklılaşmaktadır. Kadınlardan kamu kurum ve kuruluşlarında başörtüsü “tümüyle serbest bırakılmalıdır” görüşüne daha az destek gelmektedir. Kadınların % 48,3’ü ve erkeklerin % 60’ı bu görüşü desteklemektedir. Kadınlar arasında, hem mevcut durumun sürmesinden yana olanların hem de “önce başörtüsü siyasi bir çekişmenin konusu olmaktan çıkarılmalıdır” diyenlerin yüzdesi erkeklerden daha yüksektir.⁸³ En yaşlı kuşak

⁸² Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VIII.9.’a bakınız.

⁸³ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VIII.10.’a bakınız.

arasında, kamu kurum ve kuruluşlarında başörtüsünün tümüyle serbest bırakılması görüşüne verilen destek diğer kuşaklardan daha düşüktür. En yaşlı kuşaktan en genç kuşağa doğru gidildikçe, bu görüşe verilen destek de yükselmektedir. Ayrıca, en yaşlı kuşak arasında, mevcut yasal durumun sürdürülmesine verilen destek de en yüksek seviyededir. Genç kuşaklara doğru ilerledikçe, bu görüşe verilen destek düşmektedir.⁸⁴

Son olarak, ankete katılanların, başörtüsü hakkında kamuoyunda yaygın olarak dile getirilen dört önerme ile ilgili görüşleri değerlendirilecektir. Aşağıdaki tabloda, bu yöndeki bir soruya verilen yanıtların partilere göre dağılımı sunulmaktadır. Bu soruya yanıt vermeyen 11 (% 0,4) kişi dışarıda bırakılırsa, ankete katılanların yarısından fazlasının (tabloda ikinci kolonda yer alan) “Başörtüsü kadınların kişisel tercihidir, kişisel özgürlük ve demokrasi kapsamında değerlendirilmelidir” görüşüne destek verdikleri görülmektedir. İkinci büyük destek ise, (tabloda birinci kolonda yer alan) “Başörtüsü dini zorunluluktur, yetişkin kadınlar İslami kurallara uygun şekilde örtünmelidir” görüşüne verilmektedir. Fakat, bu iki görüşe verilen destek partilere göre farklılaşmaktadır.

Tablo VIII.8. Partiler ve Başörtüsü Hakkındaki Görüşler

		Başörtüsü dini zorunluluktur	Başörtüsü kadınların kişisel tercihidir	Başörtüsü İslami yaşamın göstergesidir	Başörtüsü siyasi bir simgedir	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	732	815	90	13	1650
	Yüzde	44,4%	49,4%	5,5%	0,8%	100,0%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	253	424	53	20	750
	Yüzde	33,7%	56,5%	7,1%	2,7%	100,0%
Demokrat Parti	Sayı	67	217	29	27	340
	Yüzde	19,7%	63,8%	8,5%	7,9%	100,0%
Saadet Partisi	Sayı	139	47	15	0	201
	Yüzde	69,2%	23,4%	7,5%	0,0%	100,0%
Toplam	Sayı	1191	1503	187	60	2941
	Yüzde	40,5%	51,1%	6,4%	2,0%	100,0%

Ki-kare = 219,753

sd = 9

p < 0,001

SP’lilerin üçte ikisinde fazlası, “Başörtüsü dini zorunluluktur, yetişkin kadınlar İslami kurallara uygun şekilde örtünmelidir” görüşüne destek vermektedir. Bu görüşe verilen destek bakımından, SP’lileri Ak Parti’liler izlemektedir. DP’liler arasında bu görüşe verilen destek en düşük düzeydedir. Öte yandan, DP’lilerin üçte ikiye yakını “Başörtüsü kadınların kişisel tercihidir, kişisel özgürlük ve demokrasi kapsamında değerlendirilmelidir” görüşüne destek vermektedir. MHP’lilerin yarısından fazlası da bu görüşü desteklemektedir. SP’liler arasında ise,

⁸⁴ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VIII.11.’e bakınız.

bu görüşe verilen destek en düşük seviyededir. SP'liler arasında “Başörtüsü siyasi bir simgedir” görüşü destek bulmazken, bu görüşe en yüksek destek DP'lilerden gelmektedir.

Cinsiyet ve yaşa göre de, başörtüsü hakkındaki görüşler farklılık göstermektedir. Erkekler arasında, başörtüsü dini zorunluluktur görüşü kadınlardan daha fazla destek bulmaktadır. Erkeklerin % 43,2'si, kadınların ise % 26'sı bu görüşü desteklemektedir. Öte yandan, başörtüsü kadınların kişisel tercihidir görüşünü destekleyenlerin yüzdesi kadınlar arasında daha yüksektir.⁸⁵ En genç kuşak arasında, başörtüsü dini zorunluluktur görüşünü destekleyenlerin yüzdesi daha yüksektir. Bu görüşe en yaşlı kuşaktan da görece yüksek destek gelmektedir. Oysa, 1950-59 doğumlular, bu görüşe daha düşük bir düzeyde destek vermektedir. Başörtüsü kadınların kişisel tercihidir görüşüne en yüksek destek 1970-79 doğumlulardan, en düşük destek ise 1928-49 doğumlulardan gelmektedir. Ayrıca, en yaşlı kuşak arasında, “başörtüsü İslami yaşamın göstergesidir” ve “başörtüsü siyasi bir simgedir” görüşü de daha yüksek düzeyde destek bulmaktadır.⁸⁶

Ankete katılan sağ siyasetçilere, Türkiye’de din-devlet ilişkisinin kurumsal yapısı hakkındaki görüşlerini anlamak için üç soru yöneltilmiştir. Bu sorulardan ilki, zorunlu din dersleri hakkında kamuoyunda gündeme gelen farklı görüşlerden hangisini desteklediklerini anlamayı hedeflemektedir. Yukarıdaki tabloda, bu soruya verilen yanıtların partilere göre dağılımı, cevap vermeyen 7 (% 0,2) kişi dışarıda bırakılarak, sunulmaktadır. Öncelikle, ankete katılanların üçte ikiye yakınının zorunlu din derslerinin olduğu gibi kalmasından yana olduğu belirtilmelidir. Zorunlu din derslerinin kaldırılması ise hemen hemen hiç destek bulmamaktadır. Öte yandan, ankete katılan sağ siyasetçilerin % 15,9'u, okullarda din dersinin “seçmeli” olması fikrini desteklediği görülmektedir. Ayrıca, “zorunlu din derslerinin içeriği Aleviliği de kapsayacak şekilde değiştirilmelidir” ve “din dersleri zorunlu olmalı ayrıca özel kişi veya kuruluşlarca da verilebilmelidir” görüşleri ise düşük düzeyde olsa da destek bulmaktadır. Bu soruya verilen yanıtlar partilere göre farklılaşmaktadır.

Zorunlu din derslerinin olduğu gibi kalması görüşüne en büyük destek MHP'liler ve Ak Parti'lilerden gelmektedir. İki partiye mensup siyasetçilerin üçte ikisi bu görüşe destek vermektedir. Bu görüşe en düşük destek DP'lilerden gelmektedir. DP'liler arasında, “zorunlu din derslerinin içeriği Aleviliği de kapsayacak şekilde değiştirilmelidir” görüşüne destek verenlerin yüzdesi en yüksek seviyededir. Bu partiyi MHP'liler izlemektedir. Ayrıca, DP'liler arasında, din derslerinin seçmeli olması görüşüne destek de en yüksek düzeydedir. SP'liler

⁸⁵ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VIII.12.'ye bakınız.

⁸⁶ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VIII.13.'e bakınız.

arasında ise, “din dersleri zorunlu olmalı ayrıca özel kişi veya kuruluşlarca da verilebilmelidir” görüşüne destek verenlerin yüzdesi genel yüzdenin üç kat üzerindedir.

Tablo VIII.9. Partiler ve Zorunlu Din Dersleri Hakkındaki Görüşler

								Toplam
		Zorunlu din dersleri olduğu gibi kalmalıdır	Zorunlu din derslerinin içeriği Aleviliği de kapsayacak şekilde değiştirilmelidir	Okullarda din dersi "seçmeli" olmalıdır	Din dersleri zorunlu olmalı ayrıca özel kişi veya kuruluşlarca verilebilmelidir	Zorunlu din dersleri kaldırılmalıdır; sadece özel kişi veya kuruluşlarca verilebilmelidir	Zorunlu din dersleri tümünden kaldırılmalıdır	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	1102	133	259	135	14	10	1653
	Yüzde	66,7	8,0	15,7	8,2	0,8	0,6	100,0%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	502	79	104	58	3	4	750
	Yüzde	66,9	10,5	13,9	7,7	0,4	0,5	100,0%
Demokrat Parti	Sayı	182	41	93	16	2	7	341
	Yüzde	53,4	12,0	27,3	4,7	0,6	2,1	100,0%
Saadet Partisi	Sayı	122	6	12	56	4	1	201
	Yüzde	60,7	3,0	6,0	27,9	2,0	0,5	100,0%
Toplam	Sayı	1908	259	468	265	23	22	2945
	Yüzde	64,8	8,8	15,9	9,0	0,8	0,7	100,0%

Ki-kare = 169,806

sd =15

p < 0,001

Zorunlu din dersleri hakkındaki görüşler cinsiyete ve yaşa göre de farklılaşmaktadır. Erkekler arasında, zorunlu din derslerinin olduğu gibi kalması görüşü daha fazla taraftar bulmaktadır. Kadınlar arasında, din dersleri seçmeli olmalıdır görüşünü destekleyenlerin yüzdesi erkeklerden daha yüksektir.⁸⁷ En yaşlı kuşaktan en genç kuşağa doğru ilerledikçe, zorunlu din dersleri olduğu gibi kalmalıdır görüşüne verilen destek istikrarlı bir şekilde artarak % 55,7’den % 68’e yükselmektedir. 1950-59 doğumlular arasında, zorunlu din derslerinde Aleviliğe de yer verilmesini destekleyenlerin yüzdesi en yüksek, 1980-90 doğumlular arasında ise en düşük seviyededir. En yaşlı kuşak arasında, din dersleri seçmeli olmalıdır görüşünü destekleyenlerin yüzdesi daha yüksektir.⁸⁸

Din-devlet ilişkisinin kurumsal yapısını anlamaya yönelik ikinci soru, İmam-Hatip Liselerine ilişkindir. Aşağıdaki tabloda, ankete katılanların, İmam-Hatip Liseleri (İHL) hakkındaki görüşlerinin dağılımı sunulmaktadır. Bu soruya cevap vermeyen 19 (% 0,6) kişi dışarıda bırakılmıştır. Tabloda sunulan bulgular, ankete katılanların yarısından fazlasının, tabloda ilk kolonda yer alan, “İHL’ler dini bütün ve ahlaklı nesiller yetiştirmektedir, sayıları artırılmalı ve mezunları üniversitelerin istedikleri bölümlerine girebilmelidir” görüşünü desteklediğini göstermektedir. Ayrıca, sağ siyasetçilerin % 15,9’u, tabloda üçüncü kolonda yer alan, “İHL’lerle ilgili yeni bir düzenlemeye gerek yoktur, mevcut durum devam etmelidir”

⁸⁷ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VIII.14.’e bakınız.

⁸⁸ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VIII.15.’e bakınız.

görüşüne destek vermektedir. Üçüncüsü sırada ise, % 14,3'lük destek ile “İHL’ler kuruluş amacından sapmıştır, yeniden sadece “imam ve hatip” yetiştiren okullar haline getirilmelidir” görüşü yer almaktadır.

İHL’ler hakkındaki görüşler partilere göre farklılaşmaktadır. Birincisi, SP’lilerin hemen hemen hepsi, “İHL’ler dini bütün ve ahlaklı nesiller yetiştirmektedir, sayıları artırılmalı ve mezunları üniversitelerin istedikleri bölümlerine girebilmelidir” görüşünü desteklemektedir. AKP’lilerin üçte ikisi de bu görüşe destek vermektedir. MHP’liler arasında, bu görüşe destek % 40’a kadar gerilemekte, DP’liler arasında ise, % 31,4’e kadar inmektedir. İkincisi, AKP’liler arasında, “İHL’ler gereklidir çünkü kız çocuklarını okutmak istemeyen dindar-muhafazakar aileler için iyi bir seçenektir” görüşüne verilen destek diğer partilerden daha yüksektir. SP’lilerden bu görüşe verilen destek en düşük seviyededir. Üçüncüsü, DP’lilerin arasında, “İHL’lerle ilgili yeni bir düzenlemeye gerek yoktur” görüşü diğer partilerden daha yüksek destek bulmaktadır. Benzer şekilde, DP’liler arasında, “İHL’ler kuruluş amacından sapmıştır, yeniden sadece “imam ve hatip” yetiştiren okullar haline getirilmelidir” görüşüne destek verenlerin yüzdesi en yüksek seviyededir. MHP’liler arasında, bu görüşe destek verenlerin yüzdesi genel yüzdenin neredeyse iki kat üzerindedir.

Tablo VIII.10. Partiler ve İmam Hatip Liseleri Hakkındaki Görüşler

		İHL’ler dini bütün ve ahlaklı nesiller yetiştirmektedir	İHL’ler kız çocuklarının okutmak istemeyen dindar aileler için seçenektir	İHL’lerle ilgili yeni bir düzenlemeye gerek yoktur	İHL’ler kuruluş amacından sapmıştır	İHL’ler siyasi tartışma ve rant unsuru haline getirilmiştir	İHL’ler laikliğe ve tevhid-i tedrisata aykırıdır, kapatılmalıdır	Toplam
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	1097	192	237	110	6	2	1644
	Yüzde	66,7	11,7	14,4	6,7	0,4	0,1	100,0
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	298	69	148	204	22	10	751
	Yüzde	39,7	9,2	19,7	27,2	2,9	1,3	100,0
Demokrat Parti	Sayı	106	30	79	101	15	7	338
	Yüzde	31,4	8,9	23,4	29,9	4,4	2,1	100,0
Saadet Partisi	Sayı	184	8	2	5	1	0	200
	Yüzde	92,0	4,0	1,0	2,5	0,5	0,0	100,0
Toplam	Sayı	1685	299	466	420	44	19	2933
	Yüzde	57,4	10,2	15,9	14,3	1,5	0,6	100,0

Ki-kare = 508,311

sd =15

p <0,001

İHL’ler hakkındaki görüşler cinsiyete ve yaşa göre de farklılaşmaktadır. Erkekler arasında, “İHL’ler dini bütün ve ahlaklı nesiller yetiştirmektedir, sayıları artırılmalı ve mezunları üniversitelerin istedikleri bölümlerine girebilmelidir” görüşüne verilen destek kadınlardan daha yüksektir. Kadınlar arasında ise, “İHL’ler gereklidir çünkü kız çocuklarını okutmak istemeyen dindar-muhafazakar aileler için iyi bir seçenektir”, “İHL’lerle ilgili yeni bir

düzenlemeye gerek yoktur” ve “İHL’ler kuruluş amaçından sapmıştır, yeniden sadece “imam ve hatip” yetiştiren okullar haline getirilmelidir” görüşleri erkeklerden daha fazla desteklenmektedir.⁸⁹ En yaşlı kuşaktan en genç kuşağa doğru gidildikçe, “İHL’ler dini bütün ve ahlaklı nesiller yetiştirmektedir, sayıları artırılmalı ve mezunları üniversitelerin istedikleri bölümlerine girebilmelidir” görüşüne verilen destek % 54,2’den % 60,7’ye yükselmektedir. En genç kuşakta, “İHL’ler gereklidir çünkü kız çocuklarını okutmak istemeyen dindar-muhafazakar aileler için iyi bir seçenektir” verilen destek en yüksek, en yaşlı kuşakta ise en düşük düzeydedir. En genç kuşaktan en yaşlı kuşağa doğru gidildikçe, “İHL’ler kuruluş amaçından sapmıştır, yeniden sadece “imam ve hatip” yetiştiren okullar haline getirilmelidir” görüşüne verilen destek % 10,8’den % 17,9’a yükselmektedir.⁹⁰

Tablo VIII.11.Partiler ve Diyanet İşleri Başkanlığı Hakkındaki Görüşler

		Diyanet halkın dini ihtiyaçlarını karşılamaktadır	Diyanet dini alanda karmaşa ve çatışmayı önlemektedir	Diyanet her din ve mezhebe eşit oranda hizmet edecek şekilde düzenlenmelidir	Devlet diyanet yoluyla din üstünde denetim kurmaktadır	Diyanet’in varlığı laikliğe aykırıdır	Diyanet’e gerek yok	Toplam
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	1038	308	229	26	14	29	1644
	Yüzde	63,1	18,7	13,9	1,6	0,9	1,8	100,0
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	418	152	138	29	6	10	753
	Yüzde	55,5	20,2	18,3	3,9	0,8	1,3	100,0
Demokrat Parti	Sayı	157	60	92	11	5	17	342
	Yüzde	45,9	17,5	26,9	3,2	1,5	5,0	100,0
Saadet Partisi	Sayı	97	27	43	16	7	11	201
	Yüzde	48,3	13,4	21,4	8,0	3,5	5,5	100,0
Toplam	Sayı	1710	547	502	82	32	67	2940
	Yüzde	58,2	18,6	17,1	2,8	1,1	2,3	100,0

Ki-kare = 124,370

sd = 15

p < 0,001

Ankete katılanların, din-devlet ilişkisinin kurumsal yapısına bakışını anlamak için, son olarak, Diyanet İşleri Başkanlığı hakkındaki görüşleri değerlendirilecektir. Yukarıdaki tabloda, bu yöndeki soruya verilen yanıtların partilere göre dağılımı sunulmaktadır. Bu soruya cevap vermeyen 12 (% 0,4) kişi dışarıda bırakılmıştır. Tabloda sunulan bulgular esas olarak üç görüşün öne çıktığını göstermektedir. Ankete katılanların yarısından fazlası, “Diyanet halkın dini ihtiyaçlarını karşılamaktadır” görüşünü desteklemektedir. İkinci büyük destek “Diyanet dini alanda karmaşa ve çatışmayı önlemekte ve radikal eğilimleri engellemektedir” görüşüne verilmektedir. Üçüncü büyük desteği ise, “Diyanet her din ve mezhebe eşit oranda hizmet edecek şekilde düzenlenmelidir” görüşü almaktadır. Bu genel durum, partilere göre farklılaşmaktadır. Örneğin, Adalet ve Kalkınma Parti’liler arasında, “Diyanet halkın dini

⁸⁹ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VIII.16.’ya bakınız.

⁹⁰ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VIII.17.’ye bakınız.

ihtiyaçlarını karşılamaktadır” görüşüne verilen destek en yüksek, DP’liler arasında en düşük seviyededir. MHP’liler arasında ise, “Diyanet dini alanda karmaşa ve çatışmayı önlemekte ve radikal eğilimleri engellemektedir” görüşüne verilen destek diğer partilerden daha yüksektir. Öte yandan, DP’liler arasında, “Diyanet her din ve mezhebe eşit oranda hizmet edecek şekilde düzenlenmelidir” görüşünü destekleyenlerin yüzdesi daha yüksek düzeydedir. Bu görüşe verilen yüksek destek bakımından DP’lileri SP’liler izlemektedir. SP’liler arasında, “Devlet Diyanet yoluyla din üstünde denetim kurmaktadır”, “Diyanet’in varlığı laikliğe aykırıdır” ve “Diyanet’e gerek yok, her din, mezhep ve cemaat kendi dini hizmet ve ihtiyaçlarını kendileri karşılamalıdır” görüşlerine verilen destek diğer partilerden daha yüksektir.

Cinsiyet ve yaşa göre Diyanet hakkındaki görüşler farklılaşmamaktadır. Fakat, bazı noktaların altı çizilebilir. Birincisi, erkekler arasında, “Diyanet halkın dini ihtiyaçlarını karşılamaktadır” görüşüne, kadınlar arasında ise, “Diyanet dini alanda karmaşa ve çatışmayı önlemekte ve radikal eğilimleri engellemektedir”, “Diyanet her din ve mezhebe eşit oranda hizmet edecek şekilde düzenlenmelidir” ve “Diyanet’e gerek yok, her din, mezhep ve cemaat kendi dini hizmet ve ihtiyaçlarını kendileri karşılamalıdır” görüşlerine verilen destek az da olsa daha yüksektir.⁹¹ En genç kuşaktan, “Diyanet halkın dini ihtiyaçlarını karşılamaktadır” görüşüne, 1950-59 doğumlulardan, “Diyanet dini alanda karmaşa ve çatışmayı önlemekte ve radikal eğilimleri engellemektedir”, en yaşlı kuşaktan ise, “Diyanet her din ve mezhebe eşit oranda hizmet edecek şekilde düzenlenmelidir” görüşlerine görece daha yüksek destek gelmektedir.⁹²

Bu bölümde, son olarak, ankete katılanların din-devlet ilişkisine bakışı sekiz önerme çerçevesinde ele alınacaktır. Aşağıdaki tabloda, din-devlet ilişkisine dair önermeler ve ankete katılanların bu önermelere hangi düzeyde katıldıklarının dağılımı sunulmaktadır. Aşağıdaki tabloda sunulan bulgular, üç önermenin diğerlerinden daha fazla kabul edildiğini göstermektedir. Daha net bir ifadeyle, ankete katılanların % 62’si, “din tamamen kişilerin özel yaşamına ait bir konudur, siyasete alet edilmemelidir” önermesine “tamamen katılıyorum” demektedir. Ankete katılanların yarıdan fazlası, “Devlet her türlü dini inanca ve mezhebe aynı mesafede olmalıdır” önermesini “tamamen katılıyorum” diyerek desteklemektedir. “Din toplumsal düzenin ve istikrarın sağlanmasında önemli bir rol oynar” önermesi içinde ankete katılanların yarısı “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir.

---

⁹¹ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VIII.18.’e bakınız.

⁹² Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VIII.19.’a bakınız.

Tablo VIII.12. Din-Devlet İlişkisine Bakış

	Tamamen Katılıyor		Katılıyor		Ne katılıyor ne katılmıyor		Katılmıyor		Hiç Katılmıyor		Fikri yok-cevap yok		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Din hayatın her alanını kapsayan ve yönlendiren en temel ilkedir	1342	45,5	951	32,2	325	11,0	253	8,6	70	2,4	11	0,4	2952	100,0
Din olmadan devlet ve millet ayakta kalmaz	1433	48,5	913	30,9	332	11,2	207	7,0	64	2,2	3	0,1	2952	100,0
Devlet her türlü dini inanca ve mezhebe aynı mesafede olmalıdır	1624	55,0	916	31,0	322	10,9	38	1,3	48	1,6	4	0,1	2952	100,0
Din tamamen kişilerin özel yaşamına ait bir konudur, siyasete alet edilmemelidir	1829	62,0	724	24,5	229	7,8	105	3,6	61	2,1	4	0,1	2952	100,0
Din toplumsal düzenin ve istikrarın sağlanmasında önemli bir rol oynar	1476	50,0	973	33,0	333	11,3	128	4,3	33	1,1	9	0,3	2952	100,0
Din devlet işleri birbirinden tamamen ayrı olmalıdır	1447	49,0	748	25,3	392	13,3	223	7,6	138	4,7	4	0,1	2952	100,0
Devletin dini hayata müdahalesi radikal eğilimleri de güçlendirir	889	30,1	867	29,4	656	22,2	372	12,6	152	5,1	16	0,5	2952	100,0
Devlet düzen ve istikrarın korunması için dini hayata müdahale etmelidir	339	11,5	548	18,6	605	20,5	859	29,1	586	19,9	15	0,5	2952	100,0

İki önerme ankete katılanlar tarafından düşük yüzdelerle desteklenmiştir. Ankete katılanların sadece % 11,5'i "Devlet düzen ve istikrarın korunması için dini hayata müdahale etmelidir" önermesine "tamamen katılıyorum" cevabını vermektedir. Sadece bu önerme için "hiç katılmıyorum" cevabı % 20 civarına çıkmaktadır. Sağ siyasetçilerin % 30,1'i, "Devletin dini hayata müdahalesi radikal eğilimleri de güçlendirir" önermesini tamamen desteklemektedir. Bu önermelere verilen yanıtların dağılımı partilere göre farklılaşmaktadır.

Aşağıdaki tabloda sunulan bulgular, birinci önermeye, "din hayatın her alanını kapsayan ve yönlendiren en temel ilkedir", en büyük desteğin SP'lilerden geldiğini göstermektedir. Bu partiyi Adalet ve Kalkınma Parti'liler izlemektedir. Ak Parti'lilerin yarısı, bu önermeye "tamamen katılıyorum" demektedir. En düşük destek ise DP'lilerden gelmektedir. MHP'liler ise DP ve Ak Parti arasında yer almaktadır. İkinci önermeye de (din olmadan devlet ve millet ayakta kalmaz), en büyük destek SP'lilerden gelmektedir. SP'lilerin % 68,8'i, bu önermeye "tamamen katılıyorum" cevabını vermektedir. Yine, SP'lileri Ak Parti'liler izlemektedir. Bu önermeye de, en düşük destek DP'lilerden gelmektedir ve MHP'liler, Ak Parti'liler ile DP'liler arasında yer almaktadır. Üçüncü önermeyi, "devlet her türlü dini inanca ve mezhebe aynı mesafede olmalıdır", SP'lilerin % 61,4'ü ve Ak Parti'lilerin % 57'si "tamamen katılıyorum" diyerek desteklemektedir. MHP'liler ve DP'lilerin ise yarısı bu önerme için "tamamen katılıyorum" yanıtını vermektedir. Dördüncü önermeye, "Din tamamen kişilerin özel yaşamına ait bir konudur, siyasete alet edilmemelidir", en büyük destek DP'lilerden gelmektedir. MHP'lilerin % 64,4'ü ve Ak Parti'lilerin % 62'si bu önermeye "tamamen katılıyorum" demektedir. SP'liler arasında ise, bu önermeye "tamamen katılıyorum" diyenlerin yüzdesi en düşük seviyededir.

Tablo VIII.13. Partiler ve Din-Devlet İlişkisine Bakış

	AK Parti		MHP		DP		SP	
	Hiç katılmıyor	Tamamen katılıyor	Hiç katılmıyor	Tamamen katılıyor	Hiç katılmıyor	Tamamen katılıyor	Hiç katılmıyor	Tamamen katılıyor
	%	%	%	%	%	%	%	%
Din hayatın her alanını kapsayan ve yönlendiren en temel ilkedir	1,9	50,7	2,0	38,9	6,4	21,9	0,5	66,8
Din olmadan devlet ve millet ayakta kalmaz	1,8	52,3	1,6	44,8	6,1	26,9	0,5	68,8
Devlet her türlü dini inanca ve mezhebe aynı mesafede olmalıdır	1,0	57,0	2,8	51,1	2,3	50,3	1,0	61,4
Din tamamen kişilerin özel yaşamına ait bir konudur, siyasete alet edilmemelidir	1,6	62,0	1,2	64,4	1,2	68,4	10,9	41,6
Din toplumsal düzenin ve istikrarın sağlanmasında önemli bir rol oynar	0,9	51,8	0,7	47,5	3,5	34,2	0,5	71,3
Din devlet işleri birbirinden tamamen ayrı olmalıdır	4,1	47,3	2,9	53,7	2,0	63,7	20,3	21,3
Devletin dini hayata müdahalesi radikal eğilimleri de güçlendirir	4,2	30,2	5,2	31,1	6,7	28,1	9,9	29,7
Devlet düzen ve istikrarın korunması için dini hayat müdahale etmelidir	20,8	11,4	16,2	11,6	16,1	12,6	32,2	9,9

Not: Birinci önerme için Ki-kare = 198,560, sd = 15, p < 0,001; İkinci önerme için Ki-kare = 209,953, sd = 15, p < 0,001; Üçüncü önerme için Ki-kare = 33,440, sd = 15, p < 0,005; Dördüncü önerme için Ki-kare = 210,346, sd = 15, p < 0,001; Beşinci önerme için Ki-kare = 123,355, sd = 15, p < 0,001; Altıncı önerme için Ki-kare = 307,309, sd = 15, p < 0,001; Yedinci önerme için Ki-kare = 50,489, sd = 15, p < 0,001; Sekizinci önerme için Ki-kare = 63,505, sd = 15, p < 0,001.

SP'lilerin üçte ikisinden fazlası, "Din toplumsal düzenin ve istikrarın sağlanmasında önemli bir rol oynar" önermesini "tamamen katılıyorum" diyerek desteklemektedir. Adalet ve Kalkınma Parti'lilerin de yarısından fazlası, bu önermeye destek vermektedir. DP'liler arasında, bu önermeye "tamamen katılıyorum" diyenler % 34,2'ye inmektedir. MHP'liler yine Ak Parti ve DP arasında yer almaktadır. "Din ve devlet işleri birbirinden tamamen ayrı olmalıdır" önermesine, en büyük destek DP'lilerden gelmektedir. MHP'lilerin % 53,7'si, bu önermeye "tamamen katılıyorum" demektedir. Bu önermeye en düşük destek SP'lilerden gelmektedir. SP'lilerin % 21,3'ü bu önermeye "tamamen katılıyorum" derken, % 20,3'ü "hiç katılmıyorum" yanıtını vermektedir. "Devletin dini hayata müdahalesi radikal eğilimleri de güçlendirir" önermesine "tamamen katılıyorum" diyenlerin yüzdesi MHP'liler arasında daha yüksektir. Bu önermeye, "tamamen katılıyorum" diyenlerin yüzdesi DP'liler arasında diğer partilerden daha düşüktür. Öte yandan, bu önermeye "hiç katılmıyorum" diyenlerin yüzdesi SP'liler arasında en yüksek seviyededir. SP'liler arasında, "Devlet düzen ve istikrarın korunması için dini hayata müdahale etmelidir" önermesine "hiç katılmıyorum" diyenlerin yüzdesi en yüksek seviyededir. Ak Parti'liler % 20,8'i, bu önermeye "hiç katılmıyorum" yanıtını vermektedir.

Ankete katılanların cinsiyetine göre bakıldığında, sekiz önermeden beşinde farklılaşmanın olduğu görülmektedir. Kadınlar arasında, "din ve devlet işleri birbirinden tamamen ayrı olmalıdır" önermesine "tamamen katılıyorum" diyenlerin yüzdesi erkeklerden daha yüksektir. Diğer önermelerin hepsine, erkeklerden daha fazla destek gelmektedir. Başka bir ifadeyle,

diğer önermelerin tümü için “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi erkekler arasında daha yüksektir.⁹³ Yaşa göre yukarıdaki önermelere verilen yanıtların dağılımı farklılaşmaktadır. Birinci önermeye, en düşük destek en yaşlı kuşaktan, en yüksek destek ise 1950-59 doğumlulardan gelmektedir. İkinci önermeye, en büyük desteği 1960-69 doğumlular, dördüncü önermeye en büyük desteği ise 1928-49 doğumlular vermektedir. “Din tamamen kişilerin özel yaşamına ait bir konudur, siyasete alet edilmemelidir” ve “din ve devlet işleri birbirinden tamamen ayrı olmalıdır” önermelerine en yüksek destek en yaşlı kuşaktan gelmektedir. “Devletin dini hayata müdahalesi radikal eğilimleri de güçlendirir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi 1960-69 doğumlular arasında daha yüksektir. “Devlet düzen ve istikrarın korunması için dini hayata müdahale etmelidir” önermesine “hiç katılmıyorum” diyenlerin yüzdesi ise en genç kuşak arasında daha yüksek seviyededir.⁹⁴

---

⁹³ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VIII.20.’ye bakınız.

⁹⁴ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo VIII.21.’e bakınız.

IX. Muhafazakarlık Eksenleri

Bu bölümde, ankete katılan sağ siyasetçilerin, altı başlık altında toplanan ve kamuoyunda gündeme gelen görüşleri yansıtacak şekilde düzenlenen çeşitli önermelere hangi düzeyde katıldıkları değerlendirilecektir.

İlk başlık, ankete katılanların, değişim, gelenek ve devlete bakışını anlamayı hedeflemektedir. Bu başlık altında sunulan dokuz önermeye verilen yanıtların genel dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Bu önermeler içinden, iki önermeyi, “devlet millete hizmet için vardır” ve “devlet-millet bütünlüğü, devleti güçlendirir”, ankete katılanların üçte ikisinden fazlasının “tamamen katılıyorum” yanıtını verdiği görülmektedir. Ankete katılanların yarısından fazlası, “gelenekleri koruyarak değişmek gerekir” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. Tabloda sunulan bulgular, “bireysel özgürlük ve çıkarlardan hiçbir şartta taviz verilmemelidir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin % 20’yi bulmadığını göstermektedir. Geriye kalan önermelere verilen “tamamen katılıyorum” yanıtların dağılımı % 40- % 30 bandındadır.

Tablo IX.1. Değişim, Gelenek ve Devlete Bakış

	Tamamen Katılıyor		Katılıyor		Ne katılıyor ne katılmıyor		Katılmıyor		Hiç Katılmıyor		Fikri yok-cevap yok		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Değişim karşısında tutucu olunmamalıdır	1158	39,2	1105	37,4	333	11,3	248	8,4	99	3,4	9	0,3	2952	100,0
Gelenekleri koruyarak değişmek gerekir	1543	52,3	993	33,6	270	9,1	112	3,8	31	1,1	3	0,1	2952	100,0
Devletin bekası için bireysel özgürlüklerden vaz geçilebilir	846	28,7	845	28,6	610	20,7	453	15,3	192	6,5	6	0,2	2952	100,0
Devlet-millet bütünlüğü, devleti güçlendirir	1978	67,0	757	25,6	159	5,4	34	1,2	12	0,4	12	0,4	2952	100,0
Devlet millete hizmet için vardır	2052	69,5	675	22,9	162	5,5	48	1,6	10	0,3	5	0,2	2952	100,0
Bireysel özgürlük ve çıkarlardan hiçbir şartta taviz verilmemelidir	573	19,4	455	15,4	1029	34,9	601	20,4	284	9,6	10	0,3	2952	100,0
Düzen ve istikrar demokrasiden önce gelir	923	31,3	896	30,4	596	20,2	372	12,6	148	5,0	17	0,6	2952	100,0
Otorite ve disiplin olmadan toplumsal düzen sağlanamaz	1243	42,1	1095	37,1	382	12,9	166	5,6	53	1,8	13	0,4	2952	100,0
Toplumsal çıkar bireylerin çıkarından ve özgürlüğünden daha önemlidir	1290	43,7	985	33,4	451	15,3	142	4,8	76	2,6	8	0,3	2952	100,0

Değişim, gelenek ve devlete bakış başlığı altında toplanan önermelere verilen yanıtların partilere göre dağılımı aşağıdaki tabloda sunulmaktadır. İlk önermeye, “değişim karşısında tutucu olunmamalıdır”, verilen yanıtlar partilere göre farklılaşmaktadır. Bu önermeye, Adalet ve Kalkınma Parti’lilerin % 45,3’ü “tamamen katılıyorum” diyerek, en yüksek desteği vermektedir. Bu partiyi, DP’liler ve SP’liler izlemektedir. MHP’lilerden gelen destek ise daha düşük düzeydedir. İkinci önermeye verilen yanıtlar da partilere göre farklılaşmaktadır. Ak Parti’lilerin yarısından fazlası, “Gelenekleri koruyarak değişmek gerekir” önermesine “tamamen

katılıyorum” yanıtını vermektedir. Bu önermeye verilen destek bakımından MHP’liler Ak Parti’lilerden sonra gelmektedir. DP’liler ve SP’liler arasında, bu önermeye verilen destek daha düşük düzeydedir.

Tablo IX.2. Partiler ve Değişim, Gelenek ve Devlete Bakış

	AK Parti		MHP		DP		SP	
	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen
	%	%	%	%	%	%	%	%
Değişim karşısında tutucu olunmamalıdır	2,5	45,3	4,6	29,7	3,5	35,1	5,0	32,2
Gelenekleri koruyarak değişmek gerekir	0,7	54,7	1,5	50,5	1,5	47,1	2,0	47,5
Devletin bekası için bireysel özgürlüklerden vaz geçilebilir	7,1	28,0	3,7	33,9	7,6	22,2	9,9	25,2
Devlet-millet bütünlüğü, devleti güçlendirir	0,2	67,1	0,5	67,3	0,9	63,2	1,0	71,3
Devlet millete hizmet için vardır	0,2	70,2	0,5	67,7	0,6	65,8	0,0	77,2
Bireysel özgürlük ve çıkarlardan hiçbir şartta taviz verilmemelidir	9,8	20,4	12,5	14,1	5,6	22,2	4,5	26,7
Düzen ve istikrar demokrasiden önce gelir	5,2	31,4	4,2	32,4	6,4	26,3	4,0	34,2
Otorite ve disiplin olmadan toplumsal düzen sağlanamaz	2,1	42,4	0,9	43,2	2,9	37,4	1,0	43,6
Toplumsal çıkar bireylerin çıkarından ve özgürlüğünden daha önemlidir	3,1	43,8	1,6	44,9	2,0	40,1	2,5	44,6

Not: Birinci önerme için Ki-kare = 78,679, sd = 15, p < 0,001; İkinci önerme için Ki-kare = 40,281, sd = 15, p < 0,001; Üçüncü önerme için Ki-kare = 62,073, sd = 15, p < 0,001; Dördüncü önerme için Ki-kare = 18,748, sd = 15, p > 0,05; Beşinci önerme için Ki-kare = 19,090, sd = 15, p > 0,05; Altıncı önerme için Ki-kare = 63,888, sd = 15, p < 0,001; Yedinci önerme için Ki-kare = 33,914, sd = 15, p < 0,005; Sekizinci önerme için Ki-kare = 19,902, sd = 15, p > 0,05; Dokuzuncu önerme için Ki-kare = 19,902, sd = 15, p > 0,05.

Sağ siyasetçilerin devlet-bireysel özgürlük ilişkisine bakışını anlamaya yönelik, “devletin bekası için bireysel özgürlüklerden vazgeçilebilir” önermesine en yüksek destek MHP’lilerden gelmektedir. İkinci sırada ise, Ak Parti’liler, üçüncü sırada ise SP’liler yer almaktadır. DP’liler arasında, bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi en düşük düzeydedir. SP’liler arasında ise, bu önermeye “hiç katılmıyorum” diyenlerin yüzdesi daha yüksektir. Devlet-millet ilişkisini anlamaya yönelik, “devlet-millet bütünlüğü, devleti güçlendirir” önermesine, SP’lilerin üçte ikisinden fazlası “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. SP’lileri, MHP’liler ve Ak Parti’liler izlemektedir. DP’liler arasında, bu önermeye destek daha düşüktür. “Devlet millete hizmet için vardır” önermesine de en yüksek destek SP’lilerden gelmektedir. MHP’liler ve Ak Parti’lerin üçte ikisi, bu önermeye “tamamen katılıyorum” demektir. DP’liler arasında, bu önermeye verilen destek daha düşüktür. Öte yandan, “Bireysel özgürlük ve çıkarlardan hiçbir şartta taviz verilmemelidir” önermesinde de en yüksek destek SP’lilerden gelmektedir. Bu önermeye verilen destek bakımından, DP’liler ikinci, Ak Parti’liler üçüncü sırada yer almaktadır. MHP’liler arasında, bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi en düşük, “hiç katılmıyorum” diyenlerin yüzdesi ise en yüksek seydedir. “Düzen ve istikrar demokrasiden önce gelir” önermesi SP’liler ve MHP’liler arasında daha yüksek destek bulmaktadır. Bu iki partiyi Ak Parti’liler izlerken, en düşük destek DP’lilerden gelmektedir. DP’liler, “otorite ve disiplin olmadan toplumsal düzen sağlanamaz” önermesine diğer üç partiden daha az destek

vermektedir. Bu önermeye, SP'lilerin % 43,6'sı, MHP'lilerin % 43,2'si ve Ak Parti'lilerin % 42,4'ü “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. Bu üç partiye mensup siyasetçilerden “toplumsal çıkar bireylerin çıkarından ve özgürlüğünden daha önemlidir” önermesine de aynı düzeyde destek gelmektedir. DP'liler arasında, bu önermeye verilen destek daha düşük düzeyde kalmaktadır.

Bu başlıkta yer alan önermelerden beşine verilen yanıtlar cinsiyete göre farklılaşırken, dört önermeye verilen yanıtlar cinsiyete göre farklılaşmamaktadır. Erkek ve kadın siyasetçiler arasında, “değişim karşısında tutucu olunmamalıdır” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını verenlerin yüzdesi birbirine çok yakındır (sırasıyla % 38,9 ve % 41). Benzer bir durum, “gelenekleri koruyarak değişmek gerekir” önermesi için de geçerlidir. Bu önermeye erkeklerin % 53,1'i ve kadınların % 47,8'i “tamamen” katılmaktadır. Erkekler siyasetçilerin % 30,3'ü, “devletin bekası için bireysel özgürlüklerden vazgeçilebilir” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını verirken, bu önermeye verilen tam destek kadınlar arasında % 19,7'ye düşmektedir. “Devlet-millet bütünlüğü, devleti güçlendirir” önermesi de erkek ve kadın siyasetçiler arasında birbirine yakın yüzdeler ile destek bulmaktadır. Erkeklerin % 67,4'ü, kadınların ise % 64,8'i, bu önermeye “tamamen” katılmaktadır. Erkek ve kadın siyasetçiler arasında, “devlet millete hizmet için vardır” önermesine tamamen katılıyorum diyenlerin yüzdesi de birbirine yakındır (sırasıyla % 70,2 ve % 65,5). Benzer bir durum, “bireysel özgürlük ve çıkarlardan hiçbir şartta taviz verilmemelidir” önermesi için de geçerlidir. Bu önermeye erkeklerin % 19'u ve kadınların % 21,4'ü tamamen katılıyorum demektedir. Fakat, erkekler arasında “hiç katılmıyorum” diyenlerin yüzdesi daha yüksektir. “Düzen ve istikrar demokrasiden önce gelir” önermesine verilen destek erkekler arasında daha yüksektir. Erkek siyasetçilerin % 32,9'u ve kadınların % 22,3'ü, bu önermeye “tamamen katılıyorum” demektedir. “Otorite ve disiplin olmadan toplumsal düzen sağlanamaz” önermesine erkeklerden daha fazla destek gelmektedir. Benzer şekilde, erkekler arasında, “toplumsal çıkar bireylerin çıkarından ve özgürlüğünden daha önemlidir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi daha yüksektir.⁹⁵

Değişim, gelenek ve devlete bakış ile ilgili önermelerden sekizine verilen yanıtların dağılımı yaşa göre farklılaşmaktadır. 1970-79 doğumlular arasında, “değişim karşısında tutucu olunmamalıdır” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi en yüksek, 1928-49 doğumlu arasında ise en düşük düzeydedir. “Gelenekleri koruyarak değişmek gerekir”

---

⁹⁵ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo IX.1.'e bakınız.

önermesi ise en yüksek desteği 1970-79 ve 1950-59 doğumlular arasında bulmaktadır. “Devletin bekası için bireysel özgürlüklerden vazgeçilebilir” önermesine verilen destek de 1950-59 doğumlular arasında daha yüksektir. Bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi ise, 1928-49 doğumlular arasında en düşük düzeydedir. “Devlet-millet bütünlüğü, devleti güçlendirir” önermesine ise 1970-79, 1960-69 ve 1950-59 doğumlulardan benzer yüzdeler ile “tamamen katılıyorum” yanıtı gelmektedir. 1970-79 ve 1960-69 doğumluların diğer gruplardan daha yüksek yüzdeyle “devlet millete hizmet için vardır” önermesine de “tamamen katılıyorum” demektir. En genç kuşakta, “bireysel özgürlük ve çıkarlardan hiçbir şartta taviz verilmemelidir” önermesine verilen destek diğer grupların, az da olsa, üzerindedir. 1950-59 doğumlular arasında, “düzen ve istikrar demokrasiden önce gelir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi diğer gruplardan, az da olsa, daha fazladır. “Otorite ve disiplin olmadan toplumsal düzen sağlanamaz” önermesine “tamamen” katılanların yüzdesi 1960-69 doğumlular arasında, “toplumsal çıkar bireylerin çıkarından ve özgürlüğünden daha önemlidir” önermesine “tamamen” katılanların yüzdesi ise 1950-59 doğumlular arasında, düşük farklarla olsa da, diğer gruplardan daha yüksektir.⁹⁶

Tablo IX.3. Modernleşme ve demokrasi

	Tamamen Katılıyor		Katılıyor		Ne katılıyor ne katılmıyor		Katılmıyor		Hiç Katılmıyor		Fikri yok-cevap yok		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Türkiye’de modernleşme Batı taklitçiliğinden öteye gidememiştir	1283	43,5	933	31,6	345	11,7	271	9,2	110	3,7	10	0,3	2952	100,0
Türkiye’de modernleşme elitler tarafından halka dayatılmıştır	1079	36,6	979	33,2	464	15,7	323	10,9	97	3,3	10	0,3	2952	100,0
Türkiye’deki laiklik anlayışı demokrasinin gelişmesini engellemektedir	890	30,1	742	25,1	532	18,0	578	19,6	197	6,7	13	0,4	2952	100,0
Demokrasilerde çoğunluk her istediğini yapamaz	831	28,2	957	32,4	505	17,1	419	14,2	229	7,8	11	0,4	2952	100,0
Laiklik demokrasinin vazgeçilmez unsurudur	1006	34,1	897	30,4	532	18,0	311	10,5	191	6,5	15	0,5	2952	100,0

İkinci başlık altında toplanan beş önerme, ankete katılan sağ siyasetçilerin Türkiye’de modernleşme ve demokrasiye bakışını anlamayı hedeflemektedir. Bu başlık altında yer alan, “Türkiye’de modernleşme Batı taklitçiliğinden öteye gidememiştir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenler % 43,5’e ulaşmaktadır. Ankete katılanların üçte birinden fazlası, “Türkiye’de modernleşme elitler tarafından halka dayatılmıştır” önermesine “tamamen katılıyorum” demektir. Öte yandan, ankete katılanların üçte birinden azı, “Türkiye’deki laiklik anlayışı demokrasinin gelişmesini engellemektedir” önermesine “tamamen katılıyorum” cevabını vermektedir. En düşük destek ise, “demokrasilerde çoğunluk her istediğini yapamaz” önermesine verilmektedir. Son olarak, ankete katılan siyasetçilerin %

⁹⁶ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo IX.2.’ye bakınız.

34,1'i, "laiklik demokrasinin vazgeçilmez unsurudur" önermesine "tamamen katılıyorum" yanıtını vermektedir.

Partilere göre bu başlık altında yer alan önermelere verilen destek farklılaşmaktadır. SP'lerin üçte ikisine yakını, "Türkiye'de modernleşme Batı taklitçiliğinden öteye gidememiştir" önermesine "tamamen katılıyorum" yanıtını vermektedir. MHP'liler arasında, bu önermeye verilen "tamamen katılıyorum" yanıtı % 50'nin altına, DP'liler ve Ak Parti'liler arasında ise % 40'ın altına inmektedir. SP'liler arasında, "Türkiye'de modernleşme elitler tarafından halka dayatılmıştır" önermesine "tamamen katılıyorum" diyenlerin yüzdesi de diğer partilerden daha yüksektir. Bu önermeye destek bakımından, MHP'liler ikinci sırada gelmektedir. DP'liler ve Ak Parti'liler arasında, bu önermeye "tamamen katılıyorum" diyenlerin yüzdesi SP'nin yarısında kadar inmektedir. SP'liler, "Türkiye'deki laiklik anlayışı demokrasinin gelişmesini engellemektedir" önermesine verdikleri destek bakımından da diğer partilerden ayrılmaktadır. SP'liler arasında, bu önermeye "tamamen katılıyorum" yanıtını verenler neredeyse % 60'a ulaşırken, Ak Parti'lilerde % 30, DP'liler ve MHP'lilerde % 20 civarında kalmaktadır. Öte yandan, DP'liler arasında, "laiklik demokrasinin vazgeçilmez unsurudur" önermesine "tamamen katılıyorum" diyenler neredeyse % 50'ye ulaşmaktadır. DP'yi % 10'luk daha düşük destek ile MHP'liler takip etmektedir. Ak Parti'liler ve SP'liler arasında bu önermeye "tamamen katılıyorum" diyenlerin yüzdesi daha da düşmektedir.

Tablo IX.4. Partiler ve Modernleşme ve demokrasi

	Ak Parti		MHP		DP		SP	
	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen
	%	%	%	%	%	%	%	%
Türkiye'de modernleşme Batı taklitçiliğinden öteye gidememiştir	5,4	38,8	1,9	49,5	1,8	39,8	0,0	65,3
Türkiye'de modernleşme elitler tarafından halka dayatılmıştır	4,2	32,9	2,5	40,0	2,3	33,0	0,0	59,4
Türkiye'deki laiklik anlayışı demokrasinin gelişmesini engellemektedir	5,0	32,4	10,1	22,0	10,5	20,2	1,0	58,9
Demokrasilerde çoğunluk her istediğini yapamaz	9,8	23,7	5,7	34,5	4,7	29,8	3,5	37,6
Laiklik demokrasinin vazgeçilmez unsurudur	7,1	30,8	4,0	38,8	2,9	47,4	16,8	20,8

Not: Birinci önerme için Ki-kare = 158,551, sd = 15, p < 0,001; İkinci önerme için Ki-kare = 134,694, sd = 15, p < 0,001; Üçüncü önerme için Ki-kare = 196,351, sd = 15, p < 0,001; Dördüncü önerme için Ki-kare = 74,278, sd = 15, p < 0,001; Beşinci önerme için Ki-kare = 200,781, sd = 15, p < 0,001.

Modernleşme ve demokrasi başlığı altında yer alan beş önermeye verilen yanıtların dağılımı cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Herşeyden önce, erkek siyasetçilerin ilk dört önermeye kadınlardan daha yüksek düzeyde destek verdiği belirtilmelidir. Erkekler arasında, "Türkiye'de modernleşme Batı taklitçiliğinden öteye gidememiştir" önermesine "tamamen katılıyorum" diyenlerin yüzdesi kadınlardan daha yüksektir (sırasıyla % 44,7 ve % 36,7). Benzer bir fark, "Türkiye'de modernleşme elitler tarafından halka dayatılmıştır" önermesi için

de geçerlidir. Erkeklerin % 38,1'ine karşın kadınların % 28,2'si, bu önermeye “tamamen” katılmaktadır. “Türkiye’deki laiklik anlayışı demokrasinin gelişmesini engellemektedir” önermesi de erkekler arasında daha yüksek düzeyde destek bulmaktadır. Bu önermeye erkeklerin % 31,3’ü ve kadınların % 24’ü “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. Erkeklerin % 29,1’i, “demokrasilerde çoğunluk her istediğini yapamaz” önermesine “tamamen” katılmaktadır. Kadınlar arasında, bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi daha düşüktür. Sadece, “laiklik demokrasinin vazgeçilmez unsurudur” önermesine kadınlardan daha yüksek destek gelmektedir. Erkeklerin % 33,3’ü, kadınların ise % 38,2’si bu önermeye “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir.⁹⁷

Yaşa göre de modernleşme ve demokrasiye bakışı anlayamaya yönelik önermelere verilen yanıtlar farklılaşmaktadır. “Türkiye’de modernleşme Batı taklitçiliğinden öteye gidememiştir” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını verenlerin yüzdesi 1950-59 doğumlular arasında daha yüksektir. Bu grubu 1970-79 ve 1960-69 doğumlular izlemektedir. En yaşlı kuşak arasında, bu önermeye “tamamen” katılanların yüzdesi en düşük seviyededir. 1950-59 doğumlular arasında, “Türkiye’de modernleşme elitler tarafından halka dayatılmıştır” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi de diğer gruplardan daha yüksektir. Bu önermeye, en düşük destek 1980-90 doğumlulardan gelmektedir. “Türkiye’deki laiklik anlayışı demokrasinin gelişmesini engellemektedir” önermesine 1960-69, 1970-79 ve 1980-90 doğumlular benzer yüzdeler ile “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. En yaşlı kuşakta, bu önermeye verilen destek en düşük düzeyde kalmaktadır. “Demokrasilerde çoğunluk her istediğini yapamaz” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi 1950-59 doğumlular arasında en yüksek, 1980-90 doğumlular arasında ise en düşük düzeydedir (sırasıyla % 33,5 ve, % 21,9). “Laiklik demokrasinin vazgeçilmez unsurudur” önermesine verilen destek 1950-59 ve 1928-49 doğumlular arasında daha yüksektir. En genç kuşakta, bu önermeye “tamamen katılıyorum” yanıtını verenlerin yüzdesi en düşük düzeydedir.⁹⁸

Üçüncü başlık altında ankete katılanların ekonomik yaşama bakışını anlamaya yönelik dokuz önermeye yer verilmiştir. Bu önermelere verilen yanıtların genel dağılımı aşağıdaki tabloda sunulmaktadır. Ankete katılan siyasetçiler arasında, “devlet ekonomiye hiçbir şekilde müdahale etmemelidir; ekonomi serbest piyasanın işleyişine bırakmalıdır” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenler % 10’a ulaşmamaktadır. Dahası, bu önermeye “hiç

⁹⁷ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo IX.3.’e bakınız.

⁹⁸ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo IX.4.’e bakınız.

katılmıyorum” diyenlerin yüzdesi “tamamen katılıyorum” diyenlerden daha yüksektir. Ankete katılanların yarıya yakını, “çalışanların haklarını elde etme mücadelesi desteklenmelidir” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtı vermektedir. Bu önermeye “hiç katılmıyorum” yanıtını verenler ise yok denecek kadar azdır. “Özelleştirme topluma ve ekonomiye mutlak yarar sağlar” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını verenler % 30’a ulaşmamaktadır. Ancak “katılıyorum” yanıtını verenler de eklendiğinde, bu öneriye destek verenler % 50’yi geçmektedir. “Zenginlik ve yoksulluk takdir-i ilahidir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenler ile “hiç katılmıyorum” diyenlerin yüzdesi aynıdır. Ankete katılanların üçte birinden fazlası, “devlet ekonomiye çalışanlar yararına müdahale etmelidir” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. “Yabancı sermaye yatırımları teşvik edilmelidir” önermesine verilen destek daha düşük düzeydedir. Ankete katılanların % 30’undan daha azı, bu öneriye “tamamen katılıyorum” demektedir. “Manevi kalkınma olmadan ekonomik kalkınma yozlaşmaya yol açar” önermesine, ankete katılanların üçte birinden “tamamen katılıyorum” yanıtı gelmektedir. Ankete katılanların % 20’sinden daha azı, “devlet gerektiğinde ücretleri kısıtlayıcı politikalar izleyebilir” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. Ankete katılanlar arasında, “Ekonomide de dini kural ve yaptırımlar geçerli olmalıdır” önermesi sınırlı bir destek bulmaktadır. Bu önermeye “hiç katılmıyorum” diyenlerin yüzdesi “tamamen katılıyorum” diyenlerden daha yüksektir.

Tablo IX.5. Ekonomik Yaşama Bakış

	Tamamen Katılıyor		Katılıyor		Ne katılıyor ne katılmıyor		Katılmıyor		Hiç Katılmıyor		Fikri yok-cevap yok		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Devlet ekonomiye hiçbir şekilde müdahale etmemelidir; ekonomi serbest piyasanın işleyişine bırakmalıdır	253	8,6	312	10,6	1033	35,0	987	33,4	362	12,3	5	0,2	2952	100,0
Çalışanların haklarını elde etme mücadelesi desteklenmelidir	1434	48,6	1108	37,5	320	10,8	62	2,1	23	,8	5	0,2	2952	100,0
Özelleştirme topluma ve ekonomiye mutlak yarar sağlar	770	26,1	958	32,5	590	20,0	407	13,8	221	7,5	6	0,2	2952	100,0
Zenginlik ve yoksulluk takdir-i ilahidir	519	17,6	590	20,0	519	17,6	791	26,8	526	17,8	7	0,2	2952	100,0
Devlet ekonomiye çalışanlar yararına müdahale etmelidir	1072	36,3	1126	38,1	482	16,3	197	6,7	63	2,1	12	0,4	2952	100,0
Yabancı sermaye yatırımları teşvik edilmelidir	814	27,6	1015	34,4	590	20,0	327	11,1	200	6,8	6	0,2	2952	100,0
Manevi kalkınma olmadan ekonomik kalkınma yozlaşmaya yol açar	1016	34,4	1077	36,5	527	17,9	253	8,6	70	2,4	9	0,3	2952	100,0
Devlet gerektiğinde ücretleri kısıtlayıcı politikalar izleyebilir	553	18,7	955	32,4	654	22,2	528	17,9	250	8,5	12	0,4	2952	100,0
Ekonomide de dini kural ve yaptırımlar geçerli olmalıdır	357	12,1	662	22,4	599	20,3	821	27,8	500	16,9	13	0,4	2952	100,0

Ekonomik yaşam başlığı altında yer alan, “devlet ekonomiye hiçbir şekilde müdahale etmemelidir; ekonomi serbest piyasanın işleyişine bırakmalıdır” önermesine verilen yanıtların dağılımı partilere göre farklılaşmaktadır. DP’liler ve Adalet ve Kalkınma Parti’liler arasında,

bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi daha yüksektir. SP’liler arasında ise en düşük düzeydedir. Fakat, çarpıcı olan, tüm partilerde bu önermeye “hiç katılmıyorum” diyenlerin yüzdesinin “tamamen katılıyorum” diyenlerden daha yüksek olmasıdır. İkinci önermeye, “çalışanların haklarını elde etme mücadelesi desteklenmelidir”, verilen yanıtların dağılımı partilere göre farklılaşmamaktadır. Fakat, bu önermeye en yüksek desteğin SP’lilerden, en düşük desteğin ise Ak Parti’lilerden geldiği vurgulanmalıdır. Öte yandan, “özelleştirme topluma ve ekonomiye mutlak yarar sağlar” önermesine en yüksek destek Ak Parti’lilerden gelmektedir. Ak Parti’lilerin üçte birinden fazlası, bu önermeye “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. DP’liler arasında, bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenlerin sayısı Ak Parti’lilerin yarısına inmektedir. SP’liler arasında ise % 10’a kadar gerilemektedir. Ak Parti’liler arasında, “zenginlik ve yoksulluk takdir-i ilahidir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi en yüksek seviyededir. Bu parti mesnuplarını, SP’liler izlemektedir. DP’liler arasında, bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi en düşük seviyededir. Ayrıca, DP’liler arasında, bu önermeye “hiç katılmıyorum” diyenlerin yüzdesi “tamamen katılıyorum” diyenlerden neredeyse üç kat fazladır. Bu önermeye verilen yanıtlar bakımından, SP’liler ile Ak Parti’liler ve MHP’liler ve DP’liler benzeşmektedir.

Tablo IX.6. Partiler ve Ekonomik Yaşama Bakış

	Ak Parti		MHP		DP		SP	
	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen
	%	%	%	%	%	%	%	%
Devlet ekonomiye hiçbir şekilde müdahale etmemelidir; ekonomi serbest piyasanın işleyişine bırakmalıdır	11,2	9,0	13,7	7,6	11,4	9,9	17,3	6,4
Çalışanların haklarını elde etme mücadelesi desteklenmelidir	0,8	46,9	0,7	50,3	0,6	48,0	1,0	56,9
Özelleştirme topluma ve ekonomiye mutlak yarar sağlar	2,2	35,5	16,3	13,8	7,6	16,7	17,3	10,9
Zenginlik ve yoksulluk takdir-i ilahidir	14,3	20,0	22,0	15,9	25,7	9,1	17,8	18,3
Devlet ekonomiye çalışanlar yararına müdahale etmelidir	1,8	37,9	2,7	36,7	2,6	29,2	2,5	34,2
Yabancı sermaye yatırımları teşvik edilmelidir	2,5	35,2	14,5	17,0	6,4	21,9	13,4	13,9
Manevi kalkınma olmadan ekonomik kalkınma yozlaşmaya yol açar	1,9	35,2	3,2	32,0	3,8	22,2	0,5	57,4
Devlet gerektiğinde ücretleri kısıtlayıcı politikalar izleyebilir	6,5	21,5	9,6	17,0	13,7	11,1	11,9	15,3
Ekonomide de dini kural ve yaptırımlar geçerli olmalıdır	14,0	13,3	20,5	9,6	30,1	4,4	5,4	24,8

Not: Birinci önerme için Ki-kare = 40,206, sd = 15, p < 0,001; İkinci önerme için Ki-kare = 16,511, sd = 15, p > 0,05; Üçüncü önerme için Ki-kare = 577,212, sd = 15, p < 0,001; Dördüncü önerme için Ki-kare = 75,797, sd = 15, p < 0,001; Beşinci önerme için Ki-kare = 44,936, sd = 15, p < 0,001; Altıncı önerme için Ki-kare = 327,368, sd = 15, p < 0,001; Yedinci önerme için Ki-kare = 118,741, sd = 15, p < 0,001; Sekizinci önerme için Ki-kare = 79,366, sd = 15, p < 0,001; Dokuzuncu önerme için Ki-kare = 210,116, sd = 15, p < 0,001.

Adalet ve Kalkınma Parti’liler arasında, “devlet ekonomiye çalışanlar yararına müdahale etmelidir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi diğer partilerden yüksektir. Bu partiyi, küçük yüzde farkları ile MHP’liler ve SP’liler izlemektedir. DP’liler arasında, bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenler % 30’un altına inmektedir. Ak Parti’liler arasında,

“yabancı sermaye yatırımları teşvik edilmelidir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi de diğer partilerden yüksektir. Yabancı sermaye yatırımlarına verilen destek bakımından, Ak Parti’lileri DP’liler ve MHP’liler izlemektedir. SP’liler arasında ise, bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi en düşük seviyededir. Ayrıca, SP’liler arasında, bu önermeye “hiç katılmıyorum” diyenlerin yüzdesi “tamamen katılıyorum” diyenler ile neredeyse aynıdır. SP’lilerin yarısından fazlası, “manevi kalkınma olmadan ekonomik kalkınma yozlaşmaya yol açar” önermesine “tamamen” katılmaktadır. SP’lileri, Ak Parti’liler ve MHP’liler izlemektedir. Fakat, bu iki partide de, bu önermeye tamamen katılıyorum” diyenler % 30 civarındadır. DP’liler arasında ise, “tamamen katılıyorum” diyenler % 20’ye kadar inmektedir. “Devlet gerektiğinde ücretleri kısıtlayıcı politikalar izleyebilir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi Ak Parti’liler arasında en yüksek, DP’liler arasında ise en düşük seviyededir. Bu önermeye “hiç katılmıyorum” yanıtı verenlerin yüzdesi de DP’liler arasında en düşük düzeydedir. SP’lilerin dörtte biri “ekonomide de dini kural ve yaptırımlar geçerli olmalıdır” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtı vermektedir. SP’lileri Ak Parti’liler izlemektedir. Fakat, SP dışındaki üç partide de, bu önermeye “hiç katılmıyorum” diyenlerin yüzdesi “tamamen katılıyorum” diyenlerden daha yüksektir.

Ekonomik yaşama bakış başlığı altında yer alan dokuz önermeden beşine verilen yanıtların dağılımı cinsiyete göre farklılaşmaktadır. İlk önce, erkeklerin, iki önerme hariç, tüm önermelere kadınlardan daha fazla destek verdiği belirtilmelidir. Erkek siyasetçiler arasında “Devlet ekonomiye hiçbir şekilde müdahale etmemelidir; ekonomi serbest piyasanın işleyişine bırakılmalıdır” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenler % 9,1 iken, kadınlar arasında % 5,9’dur. “Çalışanların haklarını elde etme mücadelesi desteklenmelidir” önermesine erkekler de kadınlar da grupta aynı yüzdeler ile “tamamen katılıyorum” yanıtı vermektedir. Erkekler % 26,7’si ve kadınların % 22,9’u, “Özelleştirme topluma ve ekonomiye mutlak yarar sağlar” önermesine “tamamen” katılmaktadır. Erkekler arasında “zenginlik ve yoksulluk takdir-i ilahidir” önermesi daha yüksek destek bulmaktadır. Kadınlar arasında, bu önermeye “hiç katılmıyorum” diyenlerin yüzdesi “tamamen katılıyorum” diyenlerden daha yüksektir. “Devlet ekonomiye çalışanlar yararına müdahale etmelidir” ve “yabancı sermaye yatırımları teşvik edilmelidir” önermelerine erkek ve kadın siyasetçilerden birbirine yakın yüzdeler ile “tamamen katılıyorum” yanıtı gelmektedir (sırasıyla % 36,5 – % 35,2 ve % 27,8 – % 26,2). Öte yandan, “manevi kalkınma olmadan ekonomik kalkınma yozlaşmaya yol açar” önermesine erkeklerin % 35,6’sı, kadınların ise % 27,7’si “tamamen katılıyorum yanıtı

vermektedir. Benzer şekilde, erkekler arasında, “devlet gerektiğinde ücretleri kısıtlayıcı politikalar izleyebilir” önermesi daha yüksek destek bulmaktadır. Bu başlıkta son sırada yer alan, “ekonomide de dini kural ve yaptırımlar geçerli olmalıdır” önermesine de erkeklerden daha fazla destek gelmektedir. Fakat, erkekler arasında da kadınlar arasında da, bu önermeye “hiç katılmıyorum” diyenlerin yüzdesi “tamamen katılıyorum” diyenlerden daha yüksektir.⁹⁹

Bu başlıkta yer alan dokuz önermeden, yedisine verilen yanıtların dağılımı yaşa göre farklılaşmaktadır. İlk önermeye, “devlet ekonomiye hiçbir şekilde müdahale etmemelidir; ekonomi serbest piyasanın işleyişine bırakmalıdır”, en büyük destek en yaşlı kuşaktan, en düşük destek ise en genç kuşaktan gelmektedir. “Çalışanların haklarını elde etme mücadelesi desteklenmelidir” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını verenlerin yüzdesi 1950-59 ve 128-49 doğumlular arasında daha yüksektir. Öte yandan, “özelleştirme topluma ve ekonomiye mutlak yarar sağlar” önermesine en yüksek desteği 1960-69 doğumlular, en düşük desteği ise 1928-49 doğumlular vermektedir. Benzer şekilde, “zenginlik ve yoksulluk takdir-i ilahidir” önermesi en büyük desteği 1960-60 doğumlular, en düşük desteği 1928-49 doğumlular arasında bulmaktadır. 1950-59 doğumlular arasında, “devlet ekonomiye çalışanlar yararına müdahale etmelidir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi diğer gruplardan daha yüksek, 1928-49 doğumlular arasında ise daha düşüktür. “Yabancı sermaye yatırımları teşvik edilmelidir” önermesine 1980-90, 1970-79 ve 1960-69 doğumlular aynı yüzdelere ile “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. En yaşlı kuşak arasında, bu önermeye verilen destek de en düşük düzeydedir. 1950-59, 1960-69 ve 1970-79 doğumlular, “manevi kalkınma olmadan ekonomik kalkınma yozlaşmaya yol açar” önermesine benzer yüzdelere ile “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. En genç kuşak arasında, bu önermeye “tamamen” katılanların yüzdesi diğer gruplardan daha düşüktür. 1970-79 ve 1960-69 doğumlular arasında, “devlet gerektiğinde ücretleri kısıtlayıcı politikalar izleyebilir” önermesi daha yüksek yüzde ile destek bulmaktadır. Son olarak, “ekonomide de dini kural ve yaptırımlar geçerli olmalıdır” önermesine en yüksek “tamamen katılıyorum” yanıtı en yaşlı kuşaktan gelmektedir.¹⁰⁰

Dördüncü başlık altında, ankete katılanların Avrupa Birliği’ne ve Batı’ya bakışını anlamak için, kamuoyunda gündeme gelen farklı görüşleri yansıtan yedi önermeye yer verilmiştir. Ankete katılanların beşte biri, “AB’ye üyelik süreci demokrasiyi güçlendirmektedir” önermesine “tamamen” katılmaktadır. “Katılıyorum” diyenler eklendiğinde bile, bu önermeye

⁹⁹ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo IX.5.’e bakınız.

¹⁰⁰ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo IX.6.’ya bakınız.

olan destek % 50'ye ulaşmamaktadır. Öte yandan, ankete katılanların neredeyse dörtte biri, “AB’ye üyelik süreci Batı emperyalizmine hizmet etmektedir” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. “AB’ye üyelik süreci ülkemizin refahını artırmaktadır” önermesine verilen destek düşük düzeydedir. Ankete katılan sağ siyasetçilerin % 15,2’si, bu önermeye “tamamen katılıyorum” cevabını vermektedir. Ancak “katılmıyorum” diyenler ile birlikte, bu önermeye verilen destek % 40’lar seviyesine çıkmaktadır. Ankete katılanların beşte birinden daha az bir kesimi, “AB’ye üyelik süreci milli birlik ve bütünlüğe zarar vermektedir” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. Bu önermeye “hiç katılmıyorum” diyenler % 10’u bulmamaktadır. Bu başlıkta yer alan önermeler içinde, “günümüzde çağdaş uygarlık anlayışını Batı temsil etmektedir” önermesi en az desteği bulmaktadır. Bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi “hiç katılmıyorum” diyenlerden daha düşüktür. Öte yandan, ankete katılanlar, “Batı medeniyeti ahlaki olarak çöküntü içindedir” önermesine daha yüksek düzeyde destek vermektedir. Bu önermeye “tamamen katılıyorum” ve “katılıyorum” diyenlerin toplamı % 70’in üzerine çıkmaktadır. Ankete katılanlar en büyük desteği, “Batı’dan sadece bilimsel ve teknik gelişmeler alınmalı, kültür ve medeniyet anlayışı reddedilmelidir” önermesine vermektedir.

Tablo IX.7. Avrupa Birliği ve Batıya Bakış

	Tamamen Katılıyor		Katılıyor		Ne katılıyor ne katılmıyor		Katılmıyor		Hiç Katılmıyor		Fikri yok-cevap yok		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
AB’ye üyelik süreci demokrasiyi güçlendirmektedir	618	20,9	810	27,4	415	14,1	669	22,7	434	14,7	6	0,2	2952	100,0
AB’ye üyelik süreci Batı emperyalizmine hizmet etmektedir	726	24,6	716	24,3	581	19,7	630	21,3	290	9,8	9	0,3	2952	100,0
AB’ye üyelik süreci ülkemizin refahını artırmaktadır	450	15,2	775	26,3	533	18,1	737	25,0	448	15,2	9	0,3	2952	100,0
AB’ye üyelik süreci milli birlik ve bütünlüğe zarar vermektedir	706	23,9	697	23,6	597	20,2	674	22,8	267	9,0	11	0,4	2952	100,0
Günümüzde çağdaş uygarlık anlayışını Batı temsil etmektedir	436	14,8	766	25,9	535	18,1	736	24,9	466	15,8	13	0,4	2952	100,0
Batı medeniyeti ahlaki olarak çöküntü içindedir	1315	44,5	925	31,3	455	15,4	169	5,7	77	2,6	11	0,4	2952	100,0
Batıdan sadece bilimsel ve teknik gelişmeler alınmalı, kültür ve medeniyet anlayışı reddedilmelidir	1409	47,7	842	28,5	441	14,9	177	6,0	74	2,5	9	0,3	2952	100,0

Bu başlıkta yer alan tüm önermelere verilen yanıtlar partilere göre farklılaşmaktadır. Örneğin, Adalet ve Kalkınma Parti’lilerin üçte bire yakını, “AB’ye üyelik süreci demokrasiyi güçlendirmektedir” önermesine “tamamen” katılmaktadır. Oysa, MHP ve SP’liler arasında, bu önermeye verilen destek son derece sınırlıdır ve “hiç katılmıyorum” diyenler en büyük grubu oluşturmaktadır. DP’liler arasında ise, bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi Ak Parti’nin yarısı kadardır. “AB’ye üyelik süreci Batı emperyalizmine hizmet etmektedir” önermesine ise, SP’lilerin yarıdan fazlası “tamamen” katılmaktadır. Bu önermeye

verilen destek bakımından, SP'lileri MHP'liler izlemektedir. DP'lilerin dörtte biri, bu önermeye “tamamen” katılmaktadır. Ak Parti'liler arasında “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi en düşük seviyededir. “AB'ye üyelik süreci ülkemizin refahını artırmaktadır” önermesine en yüksek destek Ak Parti'lilerden gelmektedir. SP'liler ve MHP'liler arasında, bu önermeye verilen destek sınırlı kalmaktadır. İki partiye mensup siyasetçiler içinde de, en büyük grubu, bu önermeye “hiç katılmıyorum” diyenler oluşturmaktadır. DP'liler arasında da, bu önermeye “tamamen” katılanların yüzdesi “hiç” katılmayanlardan daha düşüktür.

Tablo IX.8. Partiler ve Avrupa Birliği ve Batıya Bakış

	Ak Parti		MHP		DP		SP	
	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen
	%	%	%	%	%	%	%	%
AB'ye üyelik süreci demokrasiyi güçlendirmektedir	6,3	31,8	27,4	4,8	15,8	13,2	34,2	5,0
AB'ye üyelik süreci Batı emperyalizmine hizmet etmektedir	14,4	12,0	3,3	43,8	7,3	25,7	1,0	54,0
AB'ye üyelik süreci ülkemizin refahını artırmaktadır	6,3	22,8	27,8	4,6	16,4	9,1	39,1	3,5
AB'ye üyelik süreci milli birlik ve bütünlüğe zarar vermektedir	13,5	12,0	2,5	42,4	5,0	26,0	3,5	49,0
Günümüzde çağdaş uygarlık anlayışını Batı temsil etmektedir	12,5	15,2	20,8	12,6	12,6	17,3	29,2	15,3
Batı medeniyeti ahlaki olarak çöküntü içindedir	2,9	39,9	2,0	52,3	3,2	36,8	1,5	66,3
Batıdan sadece bilimsel ve teknik gelişmeler alınmalı, kültür ve medeniyet anlayışı reddedilmelidir	2,4	44,8	2,9	51,9	2,6	43,9	2,0	62,4

Not: Birinci önerme için Ki-kare = 737,562, sd = 15, p < 0,001; İkinci önerme için Ki-kare = 671,205, sd = 15, p < 0,001; Üçüncü önerme için Ki-kare = 763,176, sd = 15, p < 0,001; Dördüncü önerme için Ki-kare = 616,604, sd = 15, p < 0,001; Beşinci önerme için Ki-kare = 91,169, sd = 15, p < 0,001; Altıncı önerme için Ki-kare = 89,252, sd = 15, p < 0,001; Yedinci önerme için Ki-kare = 53,286, sd = 15, p < 0,001.

“Günümüzde çağdaş uygarlık anlayışını Batı temsil etmektedir” önermesi en çok taraftarı DP'liler, en az taraftarı da MHP'liler arasında bulmaktadır. Bu önermeye destek bakımından, DP'lileri SP'liler ve Ak Parti'liler izlemektedir. Fakat, SP'liler arasında, bu önermeye “hiç” katılmayanların yüzdesi de diğer partilerden daha yüksektir. SP'lilerin üçte ikisi ve MHP'lilerin yarısından fazlası, “Batı medeniyeti ahlaki olarak çöküntü içindedir” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. Bu iki partiyi Ak Parti'liler ve DP'liler izlemektedir. Son olarak, “Batı'dan sadece bilimsel ve teknik gelişmeler alınmalı, kültür ve medeniyet anlayışı reddedilmelidir” önermesine SP'lilerin üçte ikisine yakın bir kesimi ve MHP'lilerin yarısından fazlası “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. Bu önerme, Ak Parti'liler ve DP'liler tarafından daha düşük yüzdeler ile desteklenmektedir.

Cinsiyete göre bir değerlendirme yapıldığında iki nokta göze çarpmaktadır. Birincisi, Avrupa Birliği ve Batı'ya bakışla ilgili yedi önermeden beşine verilen yanıtların dağılımı cinsiyete göre farklılaşmaktadır. İkincisi, erkek siyasetçiler arasında, yedi önermeye de “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi kadınlardan daha yüksektir. Fakat, erkek ve kadınların üç

önermeye verdikleri, “tamamen katılıyorum” yanıtlarının yüzdeleri birbirine yakındır. Daha açık bir ifadeyle, erkeklerin % 21’i ve kadınların % 20,5’i “AB’ye üyelik süreci demokrasiyi güçlendirmektedir” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. Benzer şekilde, “AB’ye üyelik süreci ülkemizin refahını artırmaktadır” önermesine erkeklerin % 15,5’i ve kadınların % 13,8’i, “günümüzde çağdaş uygarlık anlayışını Batı temsil etmektedir” önermesine ise erkeklerin % 15’i ve kadınların % 13,3’ü “tamamen” katılmaktadır. Öte yandan, erkek siyasetçilerden “AB’ye üyelik süreci Batı emperyalizmine hizmet etmektedir” önermesine daha yüksek destek gelmektedir. Bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenler erkekler arasında % 26,1 iken kadınlar arasında % 16,6’dır. Benzer bir durum, “AB’ye üyelik süreci milli birlik ve bütünlüğe zarar vermektedir”, “Batı medeniyeti ahlaki olarak çöküntü içindedir” ve “Batıdan sadece bilimsel ve teknik gelişmeler alınmalı, kültür ve medeniyet anlayışı reddedilmelidir” önermeleri için de geçerlidir. Bu üç önermeye de erkekler arasında daha yüksek yüzdeler ile “tamamen katılıyorum” yanıtı gelmektedir.¹⁰¹

Bu başlıkta yer alan önermelerden beşine verilen yanıtlar yaşa göre farklılaşmakta, ikisi ise farklılaşmamaktadır. “AB’ye üyelik süreci demokrasiyi güçlendirmektedir” önermesine tüm yaş gruplarından benzer yüzdeler ile “tamamen katılıyorum” yanıtı gelmektedir. Bu önermeye, “tamamen katılıyorum” diyenler en genç kuşakta % 22,8 ile en yüksek; % 19,8 ile ise 950-59 doğumlular arasında en düşük düzeydedir. “AB’ye üyelik süreci Batı emperyalizmine hizmet etmektedir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenler % 28,3 ile 1950-59 doğumlular arasında en yüksek seviyeye ulaşmaktadır. En genç kuşakta ise % 19,1 ile en düşük düzeydedir. 1960-69 doğumluların % 16,2’si “AB’ye üyelik süreci ülkemizin refahını artırmaktadır” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını verirken, 1970-79 doğumlular arasında bu yanıtı verenler % 13,6’ya inmektedir. 1950-59, 1960-69 ve 1970-79 ve doğumlular “AB’ye üyelik süreci milli birlik ve bütünlüğe zarar vermektedir” önermesine birbirine yakın yüzdeler ile “tamamen” katılmaktadır (sırasıyla % 25,7, % 25,1 ve % 24,8). Bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenler en genç kuşak arasında % 13,5’e kadar gerilemektedir. “Batı medeniyeti ahlaki olarak çöküntü içindedir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi 1960-69 doğumlular arasında en yüksek, 1980-90 doğumlular arasında ise en düşük düzeydedir (sırasıyla % 47,3 ve % 41,9). 1950-59 doğumluların yarısı, “Batıdan sadece bilimsel ve teknik gelişmeler alınmalı, kültür ve medeniyet anlayışı

¹⁰¹ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo IX.7.’ye bakınız.

reddedilmelidir” önermesine “tamamen” katılmaktadır. En genç kuşak arasında bu önermeye “tamamen” katılanlar % 45,2’ye inmektedir.¹⁰²

Tablo IX.9. Aileye Bakış

	Tamamen Katılıyor		Katılıyor		Ne katılıyor ne katılmıyor		Katılmıyor		Hiç Katılmıyor		Fikri yok- cevap yok		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Temel ahlaki değerler aile olmadan da edinilebilir	356	12,1	645	21,8	278	9,4	973	33,0	694	23,5	6	0,2	2952	100,0
Aile bütünlüğü otorite ve disiplin olmadan sürdürülemez	1101	37,3	1195	40,5	362	12,3	220	7,5	67	2,3	7	0,2	2952	100,0
Aileyi temsil eden erkeklerdir	655	22,2	822	27,8	550	18,6	683	23,1	237	8,0	5	0,2	2952	100,0
Farklı din ya da mezhepten birisi ile evlenilmesi yanlıştır	595	20,2	683	23,1	603	20,4	766	25,9	297	10,1	8	0,3	2952	100,0
Aile içinde eşler eşit söz hakkına sahip olmalıdır	1281	43,4	1171	39,7	308	10,4	134	4,5	52	1,8	6	0,2	2952	100,0
Görücü usulüyle evlilik çağımıza uygun değildir	492	16,7	745	25,2	669	22,7	685	23,2	355	12,0	6	0,2	2952	100,0

Aileye bakış başlığı altında altı önerme yer almaktadır. Bu önermelere verilen yanıtların dağılımı yukarıdaki tabloda sunulmaktadır. Bu başlık altında yer alan, “temel ahlaki değerler aile olmadan da edinilebilir” önermesine verilen destek düşüktür. Öyle ki, bu önermeye “tamamen katılıyorum” yanıtını verenlerin yüzdesi “hiç katılmıyorum” diyenlerden daha düşük düzeydedir. Öte yandan, “aile bütünlüğü otorite ve disiplin olmadan sürdürülemez” önermesi ankete katılanlar arasında daha yüksek destek bulmaktadır. Bu önermeye “tamamen katılıyorum” ve “katılıyorum” diyenlerin yüzdesi neredeyse % 80’e ulaşmaktadır. Ankete katılanlar “aileyi temsil eden erkeklerdir” önermesine de görece düşük destek vermektedir. Bu önermeyi, “tamamen katılıyorum” ve “katılıyorum” diyerek destekleyenlerin toplamı % 50’ye ulaşmaktadır. Ankete katılanlar “farklı din ya da mezhepten birisi ile evlenilmesi yanlıştır” önermesine daha da düşük bir destek vermektedir. Bu önermeye, “tamamen katılıyorum” ve “katılıyorum” diyenlerin toplamı % 50’ye ulaşmamaktadır. Tüm önermeler içinde, en yüksek destek, “aile içinde eşler eşit söz hakkında sahip olmalıdır” önermesine verilmektedir. Bu önermeye “tamamen katılıyorum” ve “katılıyorum” yanıtını verenlerin toplamı % 80’i bulmaktadır. Ankete katılanların arasında, “görücü usulüyle evlilik çağımıza uygun değildir” önermesine verilen destek de düşük düzeydedir. Bu önermeye “tamamen katılıyorum” ve “katılıyorum” yanıtını verenlerin toplamı % 50’nin altında kalmaktadır.

Aşağıdaki tabloda, aileye bakışı anlamaya yönelik önermelere verilen yanıtların partilere göre dağılımı sunulmaktadır. Tabloda sunulan bulgular, bir önerme hariç, tüm önermelere verilen yanıtların partilere göre farklılaştığını göstermektedir. İlk önermeye, “temel ahlaki değerler aile olmadan da edinilebilir”, en büyük destek Adalet ve Kalkınma Parti’lilerden ve

¹⁰² Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo IX.8.’ye bakınız.

DP'lilerden gelmektedir. Bu önermeye en düşük desteği ise MHP'liler vermektedir. Ayrıca, dört parti mensupları arasında da, bu önermeye “hiç katılmıyorum” diyenlerin yüzdesinin “tamamen katılıyorum” diyenlerden daha yüksek olduğu görülmektedir. “Aile bütünlüğü otorite ve disiplin olmadan sürdürülemez” önermesine en büyük destek SP'lilerden ve AKP'lilerden gelmektedir. Bu iki partiyi MHP izlemektedir. DP'liler arasında, bu önermeye verilen destek daha düşük düzeydedir. “Aileyi temsil eden erkeklerdir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi SP'liler arasında en yüksek seviyededir. Bu partiyi, küçük yüzde farklarıyla, Ak Parti'liler ve MHP'liler izlemektedir. DP'liler arasında, bu önermeye verilen destek diğer partilerden daha düşüktür. SP'lilerin dörtte bire yakın bir kesimi, “farklı din ya da mezhepten birisi ile evlenilmesi yanlıştır” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. Ak Parti'liler ve MHP'liler, bu önermeye destek bakımından SP'lileri izlemektedir. DP'liler arasında bu önermeye verilen destek diğer partilerden çok daha düşüktür. Ayrıca, DP'liler arasında, bu önermeye “hiç katılmıyorum” yanıtını verenlerin yüzdesi “tamamen katılıyorum” diyenlerden daha yüksektir.

Tablo IX.10. Partiler ve Aileye Bakış

	Ak Parti		MHP		DP		SP	
	Hiç %	Tamamen %	Hiç %	Tamamen %	Hiç %	Tamamen %	Hiç %	Tamamen %
Temel ahlaki değerler aile olmadan da edinilebilir	23,6	13,9	23,9	8,1	18,7	13,2	29,2	9,9
Aile bütünlüğü otorite ve disiplin olmadan sürdürülemez	2,2	38,2	2,1	37,5	3,2	31,0	2,0	39,6
Aileyi temsil eden erkeklerdir	8,4	23,3	7,0	21,0	10,8	17,3	4,0	25,7
Farklı din ya da mezhepten birisi ile evlenilmesi yanlıştır	10,0	21,3	8,5	21,4	16,4	9,9	5,4	23,8
Aile içinde eşler eşit söz hakkında sahip olmalıdır	1,5	44,5	2,7	40,9	1,5	46,2	1,5	38,6
Görücü usulüyle evlilik çağımıza uygun değildir	12,4	16,0	11,3	16,6	9,1	23,4	16,3	11,4

Not: Birinci önerme için Ki-kare = 40,532, sd = 15, p < 0,001; İkinci önerme için Ki-kare = 27,533, sd = 15, p < 0,05; Üçüncü önerme için Ki-kare = 36,801, sd = 15, p = 0,001; Dördüncü önerme için Ki-kare = 72,513, sd = 15, p < 0,001; Beşinci önerme için Ki-kare = 18,208, sd = 15, p > 0,05; Altıncı önerme için Ki-kare = 39,095, sd = 15, p = 0,001.

“Aile içinde eşler eşit söz hakkında sahip olmalıdır” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi DP'liler arasında en yüksek, SP'liler arasında ise en düşük seviyededir. Adalet ve Kalkınma Parti'liler ve MHP'liler, bu önermeye verilen destek bakımından DP'lilerden sonra gelmektedir. Benzer şekilde, “görücü usulüyle evlilik çağımıza uygun değildir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi DP'liler arasında en yüksek, SP'liler arasında ise en düşük düzeydedir. Ayrıca, SP'liler arasında, bu önermeye “hiç katılmıyorum” diyenlerin yüzdesi “tamamen katılıyorum” diyenlerden daha yüksektir. MHP'liler ve Ak Parti'liler bu önermeye verilen destek bakımından DP'liler ile SP'liler arasında bir konumdadır.

Aileye bakışla ilgili altı önermeden beşine verilen yanıtların dağılımı cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Hem erkek hem de kadın siyasetçiler arasında, “temel ahlaki değerler aile olmadan da edinilebilir” önermesine verilen “hiç katılmıyorum” yanıtlarının yüzdesi “tamamen katılıyorum” yüzdesinden daha yüksektir. Ayrıca, kadınlar arasında, bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi daha düşüktür. Erkeklerden “aile bütünlüğü otorite ve disiplin olmadan sürdürülemez” önermesine daha fazla destek gelmektedir. Erkeklerin % 38,9’una karşın kadınların % 28,4’ü, bu önermeye “tamamen” katılmaktadır. Erkeklerin dörtte biri “aileyi temsil eden erkeklerdir” önermesine “tamamen” katılırken, kadınların 9,8’i bu önermeye “tamamen katılıyorum” demektedir. Erkeklerden, “farklı din ya da mezhepten birisi ile evlenilmesi yanlıştır” önermesine de daha fazla destek gelmektedir. Kadınların yarıdan fazlası, “aile içinde eşler eşit söz hakkında sahip olmalıdır” önermesine “tamamen” katılmaktadır. Erkekler arasında ise bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenler % 41 seviyesinde kalmaktadır. Son olarak, kadınlar arasında, “görücü usulüyle evlilik çağımıza uygun değildir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi erkeklerden daha yüksektir.¹⁰³

Aileye bakışı anlamaya yönelik altı önermeden üçüne verilen yanıtların dağılımı yaşa göre farklılaşmaktadır. “Temel ahlaki değerler aile olmadan da edinilebilir” önermesine beş yaş grubu da birbirine yakın yüzdeler ile “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. Fakat, en yaşlı kuşakta, bu önermeye “tamamen” katılanların yüzdesi diğerlerinden daha yüksektir. “Aile bütünlüğü otorite ve disiplin olmadan sürdürülemez” önermesine ise 1950-59 ve 1960-69 doğumlulardan daha yüksek yüzdeler ile “tamamen katılıyorum” desteği gelmektedir. 1928-49 doğumlular arasında, “aileyi temsil eden erkeklerdir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi daha yüksek, 1980-90 doğumlular arasında ise daha düşük düzeydedir. “Farklı din ya da mezhepten birisi ile evlenilmesi yanlıştır” önermesine “tamamen” katılanların yüzdesi ise, 1950-59 doğumlular arasında daha yüksektir. Bu önermeye en genç kuşak arasında “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi daha düşüktür. En yaşlı ve en genç kuşak arasında, “aile içinde eşler eşit söz hakkında sahip olmalıdır” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi daha yüksek düzeydedir (sırasıyla % 47,3 ve % 46,2). Öte yandan, en yaşlı kuşak arasında, “görücü usulüyle evlilik çağımıza uygun değildir” önermesine de “tamamen” katılanların yüzdesi en yüksek, en genç kuşak

---

¹⁰³ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo IX.9.’a bakınız.

arasında ise en düşük seviyededir (sırasıyla % 20,4 ve % 16,6). Fakat, en genç kuşak arasında bu önermeye “hiç katılmıyorum” diyenlerin yüzdesi de diğer gruplardan daha yüksektir.¹⁰⁴

Tablo IX.11. Kadın ve Ahlak

	Tamamen Katılıyor		Katılıyor		Ne katılıyor ne katılmıyor		Katılmıyor		Hiç Katılmıyor		Fikri yok-cevap yok		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kadınların ülke yönetimine daha fazla katılımı sağlanmalıdır	1308	44,3	1046	35,4	304	10,3	200	6,8	89	3,0	5	0,2	2952	100,0
Kadınlar yalnızca ev işleri ve çocukların bakımı ile ilgilenmelidir	195	6,6	263	8,9	578	19,6	1225	41,5	687	23,3	4	0,1	2952	100,0
Bir kadının gece tek başına dışarı çıkması doğru değildir	851	28,8	975	33,0	513	17,4	443	15,0	166	5,6	4	0,1	2952	100,0
Kadınlar babalarından veya eşlerinden izin almadan dışarı çıkmamalıdır	752	25,5	905	30,7	553	18,7	545	18,5	190	6,4	7	0,2	2952	100,0
Kadınlar ev dışı işlerde de çalışabilir	1129	38,2	1223	41,4	376	12,7	160	5,4	56	1,9	8	0,3	2952	100,0
Karşı cinslerin evlilik öncesi sevgililik ilişkisi kurması normaldir	374	12,7	782	26,5	585	19,8	686	23,2	518	17,5	7	0,2	2952	100,0
Flört etmek ahlak dışıdır	652	22,1	581	19,7	665	22,5	746	25,3	296	10,0	12	0,4	2952	100,0
Halka açık yerlerde öpüşen gençlerin uyarılması gerekir	1477	50,0	848	28,7	375	12,7	159	5,4	84	2,8	9	0,3	2952	100,0
Evlilik öncesi cinsel ilişkiyi yanlış buluyorum	1796	60,8	725	24,6	235	8,0	98	3,3	88	3,0	10	0,3	2952	100,0

Altıncı ve son başlık altında, ankete katılanların kadın ve ahlak ile ilgili bakışlarını anlamaya yönelik dokuz önermeye yer verilmiştir. Yukarıdaki tabloda, bu önermelere verilen yanıtların genel dağılımı sunulmaktadır. Tablodaki bulgular, ankete katılanların yarıdan fazlası, “evlilik öncesi cinsel ilişkiyi yanlış buluyorum”, yarısı ise “halka açık yerlerde öpüşen gençlerin uyarılması gerekir” önermelerine “tamamen katılıyorum” yanıtını verdiğini göstermektedir. Ankete katılanlar arasında, görece yüksek destek bulan önermelerden birisi de, “kadınların ülke yönetimine daha fazla sağlanmalıdır” önermesidir. Ankete katılanların % 44,3’ü bu önermeye “tamamen” katılmaktadır. “Katılıyorum” yanıtları ile birlikte, bu önermeye verilen destek % 80’e kadar yükselmektedir. Dördüncü sırada, “kadınlar ev dışı işlerde de çalışabilir” önermesi gelmektedir. Ankete katılanların neredeyse % 40’ı, bu önermeye “tamamen katılıyorum” demektedir. Fakat, “katılıyorum” diyenlerle birlikte bu önermeye verilen destek % 80 civarına çıkmaktadır. Beşinci sırada “bir kadının gece tek başına dışarı çıkması doğru değildir” önermesi gelmektedir. Ankete katılanların dörtte birinden fazlası, bu önermeye “tamamen” katılmaktadır. “Katılıyorum” yanıtını verenlerle birlikte destek % 60’ın üzerine çıkmaktadır. “Kadınlar babalarından veya eşlerinden izin almadan dışarı çıkmamalıdır” önermesine ankete katılanların dörtte biri “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. Ankete katılanlar arasında, “karşı cinslerin evlilik öncesi sevgililik ilişkisi kurması normaldir” önermesine verilen destek düşük düzeydedir. Bu önermeye “tamamen katılıyorum” ve

¹⁰⁴ Ayrıntılı bilgi için Ek Tablo IX.10.’a bakınız.

“katılıyorum” diyenlerin toplamı % 40’a ulaşmamaktadır. Ankete katılanlar arasında en az destek bulan önerme, “kadınlar yalnızca ev işleri ve çocukların bakımı ile ilgilenmelidir” önermesidir. Bu önermeye, “tamamen katılıyorum” diyenler % 10’u bulmamaktadır.

Tablo IX.12. Partiler ve Kadın ve Ahlak

	Ak Parti		MHP		DP		SP	
	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen
	%	%	%	%	%	%	%	%
Kadınların ülke yönetimine daha fazla katılımı sağlanmalıdır	2,5	48,0	4,2	37,3	2,6	53,5	3,0	24,8
Kadınlar yalnızca ev işleri ve çocukların bakımı ile ilgilenmelidir	24,0	6,3	20,3	7,2	28,4	5,3	19,8	8,9
Bir kadının gece tek başına dışarı çıkması doğru değildir	5,9	28,7	4,1	30,1	9,4	19,9	2,5	40,1
Kadınlar babalarından veya eşlerinden izin almadan dışarı çıkmamalıdır	6,8	26,8	5,8	25,6	8,5	16,7	2,0	29,2
Kadınlar ev dışı işlerde de çalışabilir	1,6	41,1	2,4	34,8	1,5	41,5	3,0	21,8
Karşı cinslerin evlilik öncesi sevgililik ilişkisi kurması normaldir	16,6	12,9	17,0	11,4	12,6	20,2	36,1	2,5
Flört etmek ahlak dışıdır	9,2	20,7	8,5	22,2	21,3	12,3	3,0	49,5
Halka açık yerlerde öpüşen gençlerin uyarılması gerekir	3,1	50,2	2,1	52,6	4,7	36,0	0,0	63,4
Evlilik öncesi cinsel ilişkiyi yanlış buluyorum	2,8	61,8	2,5	61,9	6,1	45,6	0,5	75,2

Not: Birinci önerme için Ki-kare = 111,128, sd = 15, p < 0,001; İkinci önerme için Ki-kare = 34,996, sd = 15, p < 0,005; Üçüncü önerme için Ki-kare = 99,489, sd = 15, p < 0,001; Dördüncü önerme için Ki-kare = 67,627, sd = 15, p < 0,001; Beşinci önerme için Ki-kare = 60,916, sd = 15, p < 0,001; Altıncı önerme için Ki-kare = 132,025, sd = 15, p < 0,001; Yedinci önerme için Ki-kare = 193,154, sd = 15, p < 0,001; Sekizinci önerme için Ki-kare = 75,596, sd = 15, p < 0,001; Dokuzuncu önerme için Ki-kare = 81,198, sd = 15, p < 0,001.

Yukarıdaki tabloda, kadın ve ahlak ile ilgili önermelere verilen yanıtların partilere göre dağılımı sunulmaktadır. İlk önce, bu başlık altında yer alan tüm önermelere verilen yanıtların dağılımı partilere göre farklılaştığı vurgulanmalıdır. “Kadınların ülke yönetimine daha fazla katılımı sağlanmalıdır” önermesine en büyük destek DP’lilerden gelmektedir. Adalet ve Kalkınma Parti’lilerin yarıya yakını, bu önermeye “tamamen” katılmaktadır. MHP’liler arasında bu önermeye “tamamen” katılanların yüzdesi DP’liler ve Ak Parti’lilerden daha düşüktür. En düşük destek ise, SP’lilerden gelmektedir. “Kadınlar yalnızca ev işleri ve çocukların bakımı ile ilgilenmelidir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi SP’liler arasında en yüksek, DP’liler arasında ise en düşük seviyededir. Ayrıca, DP’liler arasında, bu önermeye “hiç katılmıyorum” diyenlerin yüzdesi de diğer partilerden daha yüksektir. MHP’liler ve Ak Parti’liler DP’liler ile SP’liler arasında bir konumda yer almaktadır. Öte yandan, “bir kadının gece tek başına dışarı çıkması doğru değildir” önermesine verilen destek SP’liler arasında en yüksek, DP’liler arasında ise en düşük seviyededir. MHP’liler ve Ak Parti’liler yine bu iki partinin arasında bir konumda yer almaktadır. Benzer bir durum, “kadınlar babalarından veya eşlerinden izin almadan dışarı çıkmamalıdır” önermesi için de söz konusudur. Bu önermeye, “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi SP’liler arasında en yüksek, DP’liler arasında en düşük düzeydedir. Bu önermeye destek bakımından, Ak Parti’liler ve MHP’liler SP’lilere daha yakın konumdadır.

DP'liler ve Ak Parti'liler arasında, “kadınlar ev dışı işlerde de çalışabilir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi birbirine yakındır ve diğer iki partiden daha yüksektir. SP'liler arasında, bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi en düşük seviyededir. Bu önermeye destek bakımından, MHP'liler ise DP'liler ve Ak Parti'lilere daha yakındır bir konumdadır. “Karşı cinslerin evlilik öncesi sevgililik ilişkisi kurması normaldir” önermesine verilen destek bakımından DP'liler ile SP'liler arasında büyük bir fark vardır. DP'lilerin % 20,2'si bu önermeye “tamamen katılıyorum” yanıtı vermektedir. Oysa, SP'lilerin % 2,5'i “tamamen katılıyorum”, % 36,1'i ise “hiç katılmıyorum” yanıtı vermektedir. Ak Parti'liler ve MHP'liler arasında bu önermeye destek SP'den daha yüksektir. DP'liler ve SP'liler “flört etmek ahlak dışıdır” önermesine verilen destek bakımından da zıt konumlarda yer almaktadır. SP'lilerin yarıya yakını, bu önermeye “tamamen” katılmaktadır. Oysa, DP'liler arasında, bu önermeye “tamamen” katılanların yüzdesi en düşük, “hiç” katılmayanların yüzdesi ise en yüksek düzeydedir. MHP'liler ve Ak Parti'liler arasında, bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenler % 20'ler civarındadır. “Halka açık yerlerde öpüşen gençlerin uyarılması gerekir” önermesi de en yüksek desteği SP'liler, en düşük desteği ise DP'liler arasında bulmaktadır. SP'lilerin üçte ikiye yakın bir kısmı, bu önermeye “tamamen” katılmaktadır. DP'lilerin ise üçte birini aşan bir kesimi, bu önermeye “tamamen” katıldığını belirtmektedir. MHP'liler ve Ak Parti'liler, SP'liler kadar olmasa da, bu önermeye güçlü bir destek gelmektedir. Benzer bir durum, “evlilik öncesi cinsel ilişkiyi yanlış buluyorum” önermesi için de geçerlidir. SP'lilerin dörtte üçü bu önermeye “tamamen” katılmaktadır. Oysa, DP'lilerin yarıdan azı, bu önermeye “tamamen” katıldığını söylemektedir. Ak Parti'liler ve MHP'liler benzer yüzdeler ile bu önermeye “tamamen katılıyorum” demektedir ve SP'lilere daha yakın bir konumda yer almaktadır.

Kadın ve ahlak ile ilgili tüm önermelere verilen yanıtlar cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Kadın siyasetçilerin üçte birinden daha fazlası, “kadınların ülke yönetimine daha fazla katılımı sağlanmalıdır” önermesine “tamamen katılmaktadır. Erkek siyasetçiler arasında, bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenler ise % 39,4'te kalmaktadır. “Kadınlar yalnızca ev işleri ve çocukların bakımı ile ilgilenmelidir” önermesine erkeklerin % 7,6'si “tamamen katılıyorum” derken, kadınların sadece % 1,3'ü aynı yanıtı vermektedir. Ayrıca, kadınların % 43'ü bu önermeye “hiç katılmıyorum” demektedir. Erkeklerin % 32'si, “bir kadının gece tek başına dışarı çıkması doğru değildir” önermesine “tamamen katılıyorum” demektedir. Oysa, kadınların % 11,6'sı, bu önermeye “tamamen” katılmaktadır. Benzer bir durum, “kadınlar babalarından veya eşlerinden izin almadan dışarı çıkmamalıdır” önermesi için de

görülmektedir. Erkeklerin % 28,1'ine karşın kadınların % 11,4'ü, bu önermeye “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. “Kadınlar ev dışı işlerde de çalışabilir” önermesi de kadınlar arasında daha yüksek destek bulmaktadır. Kadınların % 57,4'ü, erkeklerin ise % 34,7'si bu önermeye “tamamen” katılmaktadır. Kadınlar arasında, “karşı cinslerin evlilik öncesi sevgililik ilişkisi kurması normaldir” önermesine “tamamen” katılanların yüzdesi de daha yüksektir. Erkekler arasında ise, “flört etmek ahlak dışıdır”, “halka açık yerlerde öpüşen gençlerin uyarılması gerekir” ve “evlilik öncesi cinsel ilişkiyi yanlış buluyorum” önermeleri daha çok taraftar bulmaktadır.

Bu başlık altında yer alan önermelerden dördüne verilen yanıtlar yaşa göre farklılaşmamaktadır. “Kadınların ülke yönetimine daha fazla katılımı sağlanmalıdır” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenler 1928-49 ve 1950-59 doğumlular arasında daha fazladır. Bu iki kuşak arasında, “kadınlar yalnızca ev işleri ve çocukların bakımı ile ilgilenmelidir” önermesine “tamamen” katılanların yüzdesi de diğer kuşaklardan daha yüksektir. En yaşlı kuşak arasında “bir kadının gece tek başına dışarı çıkması doğru değildir” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını verenler daha yüksek, 1950-59 doğumlular arasında ise en düşük seviyededir. Beş yaş grubunda da, “kadınlar babalarından veya eşlerinden izin almadan dışarı çıkmamalıdır” ve “kadınlar ev dışı işlerde de çalışabilir” önermeleri birbirine yakın yüzdeler ile “tamamen katılıyorum” desteği bulmaktadır. “Karşı cinslerin evlilik öncesi sevgililik ilişkisi kurması normaldir” önermesine ise “tamamen katılıyorum” diyenler en genç ve en yaşlı kuşak arasında daha fazladır. 1950-59 doğumlular arasında, “flört etmek ahlak dışıdır” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi daha yüksek, en genç kuşakta ise daha düşüktür. 1950-59 doğumluların % 52,3'ü, 1970-79 doğumluların % 50,3'ü ve 1980-90 doğumluların % 50,1'i, “halka açık yerlerde öpüşen gençlerin uyarılması gerekir” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. En yaşlı kuşak arasında bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi en düşük düzeydedir. En genç kuşak arasında “evlilik öncesi cinsel ilişkiyi yanlış buluyorum” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi en yüksek, en yaşlı kuşakta ise en düşük seviyededir.

X. Genel Değerlendirme

Bu raporun hedeflerinden birisi, ana akım muhafazakâr siyasi partiler arasındaki farklılaşma ve benzeşme alanlarının biçimlerini ve dinamiklerini, anketten elde edilen bulgulara dayanarak, göz önüne sermektir. Aşağıda, raporun ana bölümlerinde incelenen bulgular, partilere göre farklılaşma ve benzeşme eksenlerini gösterecek şekilde özetlenecektir.

Sosyodemografik özellikler bölümünde ankete katılan siyasetçilerin, cinsiyet, yaş, doğdukları yerleşim birimi, medeni durumları gibi değişkenler birbirleriyle ilişkilendirilerek incelenmiştir. Ana bulgular özetle şu şekildedir.

1. Türkiye’de siyasetin erkek egemen bir alan olduğu bu araştırma ile teyit edilmiştir. Kadınlar daha çok partilerin kadın kolları gibi kadına tanımlı alanlarda faaliyet göstermektedirler.
2. Ankete katılan sağ siyasetçilerin yaş aralığı 18 ile 80 arasında değişmektedir. Bu da siyasette hem çok gençlerin hem de yaşlıların faaliyet gösterdiklerini belirtmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi, 39,48 yaş ortalaması ile “en genç” parti iken Demokrat Parti, 46,72 yaş ortalaması ile “en yaşlı” partidir.
3. Siyasete aktif katılımıda kır-kent ayrımının da belirleyici olduğu gözlemlenmektedir. Katılımcıların neredeyse üçte ikisinin (% 62,4) kırsal sosyokültürel yapının hakim olduğu yerleşim birimlerinde doğduğu görülmektedir.
4. Katılımcıların hane büyüklükleri 1 ile 25 arasında değişmektedir. Hanelerdeki ortalama kişi sayısı 4,13, mod ve medyan ise 4’dür. Bu, anketimize katılanların hane büyüklüğünün, Türkiye kent ortalamasına yakın olduğunu göstermektedir.
5. Ankete katılanların büyük bir kısmı (% 79.7) çocuk sahibidir. Çocuk sayısı 1 ile 10 arasında değişmektedir. Görüşülen siyasetçilerin neredeyse yarısının üç ya da daha fazla çocuğunun olduğu görülmektedir. Partilere göre çocuk sayısı önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Öyle ki, SP’lilerin neredeyse üçte ikisinin üç ya da daha fazla çocuğu vardır. SP’lilerin ortalama çocuk sayısı 2.98 ile en yüksek seviyededir. Öte yandan, ortalama çocuk sayısının 2,61 ile en düşük olduğu parti MHP’dir. Bu partide, üç ya da daha fazla çocuğu olanların yüzdesi en düşük seviyededir. Adalet ve Kalkınma Parti’liler arasında tek çocuklu hanelerin yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir.

Sosyoekonomik özellikleri bölümünde, eğitim düzeyi, anne-baba ve eşin eğitim düzeyi, aylık hane geliri, işteki konum, anne-babanın ve eşin işteki konumu gibi değişkenler analiz edilmiştir. Özet bulguları aşağıdaki gibi tekrarlamak mümkündür.

1. Ankete katılanların yarıdan fazlasının babası ilkokul mezunudur. İkinci büyük grubu, babası ilkokul üstü eğitim alanlar oluşturmaktadır. Babası ortaokul, lise ve lise üstü diploma sahibi olanların oluşturduğu bu grubun toplam içindeki payı dörtte birin biraz üzerindedir. Üçüncü grupta ise, babasının formel eğitimi ya da diploması olmayanlar, yani babası okur-yazar olmayanlar ve okur-yazar olduğu halde ilkokulu bitirmemişler yer almaktadır. Katılımcıların annelerinin neredeyse beşte biri okur-yazar olmadığı görülmektedir. Babalar arasında okur-yazar olmayanların % 7 olduğunu düşünürsek, iki grup arasında ciddi bir fark mevcuttur. Bununla beraber annelerin sadece % 13'ü ilkokul üzeri eğitim almıştır. Tüm bunlar, annelerin eğitim düzeyinin, babaların eğitim düzeyinden çok daha düşük olduğunu göstermektedir.
2. Ankete katılan siyasetçilerin büyük çoğunluğunun eğitim düzeyi görece yüksektir. Görüşülen siyasetçilerin neredeyse yarısı lise mezunudur. Üniversite mezunları ise ikinci büyük grup oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle, lise mezunlarına meslek yüksek okulu, üniversite ve yüksek lisans diploması olanları da dahil edersek, katılımcıların üçte ikisinin lise ve üzeri eğitim aldığını görmekteyiz.
3. Kadın ve erkek siyasetçiler arasında eğitim bakımından farklılık görülmektedir. Fakat, bu farklılık anne ve baba eğitiminde olduğu kadar belirgin değildir. Örneğin, kadınların % 17,5'i erkeklerin ise % 18'i ilkokul mezunudur. Ortaokul ve lise mezunları arasında daha belirgin bir fark vardır. Kadınların % 11,8'i ortaokul, % 43'ü lise mezundur. Erkeklerin ise % 14,5'i ortaokul, % 40,3'ü lise mezunudur. Kadınlar arasında üniversite mezunu olanların yüzdesi erkeklerden daha düşükken, yüksek lisans/doktora derecesi olanların yüzdesi daha yüksektir.
4. Ankete katılan siyasetçilerin yarıdan fazlası en az bir yabancı dil bildiğini beyan etmiştir. Adalet ve Kalkınma Parti'liler ve SP'liler arasından en az bir yabancı dil bildiğini söyleyenlerin yüzdesinin MHP'liler ve DP'lilerden az da olsa daha yüksek olduğu görülmektedir.
5. En büyük grubu kendi hesabına/serbest çalışanlar oluşturmaktadır. Bu grubu % 22,2 ile ücretli/maaşlı çalışanlar izlemektedir. Üçüncü büyük grubu ise % 16,4 ile emekliler oluşturmaktadır. Bu arada emeklilerden bir kısmının (% 5,2) halen çalıştığı da belirtilmelidir. İşsizler, ev kadınları ve kendi toprağında çiftçilik yapanların toplamı

ise yüzde 15 civarındadır. Görüşülen siyasetçiler arasında şu anda aktif olarak çalışma yaşamında bulunanların (yani kendi hesabına çalışanlar, ücretli/maaşlılar ve kendi toprağında çalışanlar ile emekli olduğu halde çalışanların) büyük bir ağırlığı vardır.

Sosyokültürel özellikler bölümünde, ankete katılan sağ siyasetçilerin sosyokültürel özelliklerinin temel unsurlarının belirlenmesi ve kültürel sermayelerinin kaynaklarının çözümlenmesine yönelik değişkenler incelenmiştir. Bu bölümde değerlendirilen bulguların bir kısmı aşağıda özetlenmektedir.

1. Ankete katılan siyasetçilerin neredeyse beşte biri kitap okumadığını belirtmiştir. Birinci ve en büyük grubu, en çok siyasi analiz kitapları okumayı sevdiğini söyleyenler oluşturmaktadır. İkinci grupta, en çok tarihi romanlar okumayı sevenler toplanmaktadır. Üçüncü grupta, en çok dini kitapları okumayı sevenler yer almaktadır. Son grupta ise, en çok tarihi inceleme okumayı sevenler bulunmaktadır. Adalet ve Kalkınma Parti'liler ve DP'liler arasında kitap okumadığını söyleyenlerin yüzdesi genel yüzdenin üzerindedir. SP'liler ile Adalet ve Kalkınma Parti'liler arasında, en çok dini kitapları okumayı sevdiğini söyleyenlerin yüzdesi de genel yüzdenin üzerindedir. Öte yandan, MHP'liler arasında ise, en çok tarihi romanlar ve siyasi analiz kitapları okumayı sevdiğini söyleyenlerin yüzdesi diğer partilerden yüksektir. SP'liler arasında kitap okumadığını söyleyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha düşüktür.
2. Ankete katılan siyasetçiler en çok Türk Halk Müziği ve Türk Sanat Müziği dinlemeyi sevmektedir. Diğer müzik türlerini dinlemeyi sevenler yüzde 10 seviyesine çıkmamaktadır. Sadece, Türkçe sözlü pop ve özgün müzik sevdiğini söyleyenler % 5'in üzerindedir. Ayrıca, ankete katılanların % 4,7'sinin de müzik dinlemediğini söylemektedir. MHP'liler arasında, en çok Türk Halk Müziğini dinlemeyi sevdiğini söyleyenlerin yüzdesi en yüksek düzeydedir. En çok Türk Sanat Müziğini sevdiğini söyleyenlerin yüzdesi ise DP'liler arasında daha yüksektir. Ak Parti'liler arasında, en çok Türkçe sözlü pop, Türkçe sözlü rock, yabancı pop, arabesk ve klasik müziği sevdiğini söyleyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir. SP'lileri ise üç noktada diğer partilerden farklılaşmaktadır. Birincisi, bu partiye mensup siyasetçiler arasında müzik dinlemediğini söyleyenlerin yüzdesi en yüksek seviyededir. İkincisi, SP'liler arasında, en çok tasavvuf müziği dinlemeyi sevdiğini söyleyenler en yüksek

seviyeye ulaşmaktadır. Üçüncüsü, en çok özgün müzik dinlemeyi sevdiğini söyleyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir.

3. Ankete katılan siyasetçilere, son bir yıl içerisinde boş zamanlarını değerlendirmek için gerçekleştirdikleri faaliyetler, iki ana grupta toplanabilir. Birinci grupta, ankete katılanların çoğunluğu tarafından tercih edilen, piknik yapmak, sinemaya gitmek, spor müsabakalarına (maça) gitmek ve konsere gitmek yer almaktadır. İkinci grupta ise, ankete katılanların yarısından daha azının son bir yıl içinde farklı sıklıklarla da olsa gerçekleştirdiğini söylediği, tiyatroya gitmek, resim, fotoğraf ve benzeri sergilere gitmek, kahveye gitmek, kağıt-okey oynamak ve gece eğlenmek için dışarı çıkmak yer almaktadır. Bir uçta büyük çoğunluğun gerçekleştirdiği pikniğin, diğer uçta ise daha küçük bir grubun gerçekleştirdiği gece eğlenmek için dışarı çıkmanın yer aldığını görülmektedir. Ankete katılan siyasetçilerin sadece beşte biri daha önce opera ya da bale izlediğini belirtmiştir.
4. SP'liler arasında son bir yıl içinde piknik yaptığını söyleyenlerin yüzdesi en yüksek, DP'liler arasında ise en düşük seviyededir. SP'liler arasında son bir yılda sinemaya gidenlerin yüzdesi diğer partilerden daha düşüktür. Adalet ve Kalkınma Parti'liler arasında son bir yılda sinemaya gittiğini söyleyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir. DP'liler arasında ise haftada bir defa sinemaya gittiğini söyleyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir. SP'liler arasında son bir yılda maça ya da spor müsabakalarına gidenlerin yüzdesinin en düşük, MHP'liler arasında ise en yüksek seviyede olduğunu göstermektedir. Ak Parti'liler ve DP'liler arasında son bir yılda maça gidenlerin yüzdesi az da olsa genel yüzdenin üzerindedir. MHP'liler arasında, son bir yıl içinde konsere gidenlerin yüzdesi ise en yüksek seviyeye ulaşmaktadır. Bu partiyi Ak Parti ve DP izlemektedir. SP'lilerin üçte ikisi bu soruya "hiç" yanıtını vermiştir. SP'liler arasında son bir yılda tiyatroya gidenlerin yüzdesi de diğer partilerden düşüktür. Ak Parti'liler ise diğer uçta yer almaktadır. Bu parti mensupları arasında son bir yıl içinde tiyatroya gittiğini söyleyenler en yüksek düzeydedir. Bu partiyi DP ve MHP izlemektedir. Ak Parti'liler arasında son bir yılda resim ya da fotoğraf sergisine gittiğini söyleyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir. SP'liler arasında ise en düşük düzeydedir. SP'liler arasında kahvehaneye gidenlerin yüzdesi diğer partilerden daha düşük seviyedir. MHP'liler arasında ise, kahvehaneye gidenlerin yüzdesi en yüksek seviyededir. Bu partiyi, DP ve Ak Parti izlemektedir. DP'lilerin yarıdan fazlası, gece eğlenmek için dışarı çıktığını

söylemektedir. Bu partiyi, MHP'liler ile Ak Parti'liler izlemektedir. SP'liler arasında bu soruya olumlu yanıt verenlerin yüzdesi en düşük seviyededir. DP'liler arasında, “hiç opera ya da bale izlediniz mi?” sorusuna “evet” yanıtı verenlerin en yüksek, SP'liler arasında ise en düşük düzeydedir. DP'liler opera ve bale izlemek bakımından açık bir şekilde diğer partilerden farklılaşmaktadır. Bu konuda Ak Parti'liler ve MHP'liler birbirine daha yakındır.

5. Muhafazakar siyasetçiler arasında farklılaşmayı gösterecek ayırım noktalarından birisinin de alkollü içki tüketimi olduğu varsayılarak, ankette “alkollü içki içer misiniz?” sorusuna yer verilmiştir. Ankete katılan siyasetçilerin büyük bir kısmı bu soruya “hayır” demektedir. Fakat, partilere göre alkollü içki içenlerin dağılımı önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Örneğin, DP'lilerin yarıya yakını bu soruya “evet” derken, SP'lilerin neredeyse tamamı “hayır” cevabını vermektedir. DP'lileri MHP'liler takip etmektedir. Ak Parti'lilerin ise küçük bir kesimi alkollü içki içtiğini söylemektedir.
6. Ankete katılan siyasetçilerin büyük bir kısmı geçen yıl tatil yapmadığını söylemektedir. İkinci grupta ise, tatilde memlekete (köye) gittiğini söyleyenler yer almaktadır. Tatilini yazlıkta geçirdiğini söyleyenler ise üçüncü büyük grubu teşkil etmektedir. Dördüncü grupta ise tatilini otelde geçirenler bulunmaktadır. Tatilini, tatil köyünde ve yurtdışında geçirenler ise sayıca oldukça azdır. MHP'liler arasında “tatil yapmadım” diyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir. Ak Parti'liler arasında, “tatilde memlekte gittim”, ve “otelde ve yurtdışında geçirdim” diyenlerin yüzdesi genel yüzdenin üzerindedir. Bu parti mensupları arasında tatilini tatil köyünde geçirenlerin yüzdesinin diğer partilerden daha yüksek olduğunun da altı çizilmelidir. DP'liler arasında “tatil yapmadım” diyenler en düşük düzeydedir. Ayrıca DP'liler arasında, tatilini yazlıkta, otelde ve yurtdışında geçirdim diyenler en yüksek seviyededir. SP'liler arasında ise, “tatilde memlekte gittim” diyenlerin ve “tatilimi pansiyonda geçirdim” diyenlerin yüzdesi diğer partilerden yüksektir. Bu bulgular ışığında, Ak Parti'liler ile DP'lilerin ele aldığımız değişken bakımından birbirine daha yakın olduğunu söyleyebiliriz.
7. Ankete katılan siyasetçilerin üçte birinin yurtdışına çıktığı görülmektedir. Partilere göre baktığımızda ise yurtdışına çıktığını söyleyenlerin yüzdesinin SP'liler arasında en yüksek, MHP'liler arasında ise en düşük düzeyde olduğu görülmektedir. DP'lileri ise SP'liler izlemektedir.

Sağ siyasetçilerin, siyasal geçmişleri ve siyasi kimliklerinin oluşmasına katkı yapan etkenleri anlamaya yönelik sorulardan üretilen değişkenlerin ele alındığı bölümden, aşağıdaki noktalar özetlenebilir.

1. Ankete katılan siyasetçilerin şu anda üyesi oldukları partide aktif çalışma süresi 78 aydır fakat bu durum, partilere göre değişiklik göstermektedir. MHP'liler 153 aylık ortalama süre ile ilk sırada gelirken, DP'liler 16 aylık ortalama ile en sonda yer almaktadır. Adalet ve Kalkınma Parti'liler ve SP'lilerin ortalama süresi birbirine yakındır. Ancak, bu durumu değerlendirirken, partiler ile ilgili önemli bir noktanın akılda tutulması gerekmektedir. DP, 2007 Temmuz seçimden önce DYP ve Anavatan Partisi'nin birleşmesi hedeflenerek yeniden kurulmuştur. Bu nedenle, bu partiye mensup siyasetçilerin görev süresi diğer partilerden daha düşük çıkmaktadır. Adalet ve Kalkınma Partisi ve Saadet Partisi, Fazilet Parti'sinin 2001 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasından sonra kurulmuştur. Bu nedenle, bu iki partinin mensuplarının şu anda görev yaptıkları partideki ortalama süreleri görece düşüktür. Göze çarpan önemli bir bulgu olarak, aktif üyelik süresi ile ortalama görevde bulunma süresi arasında ciddi fark bulunduğu vurgulanmalıdır. Birincisi için ortalama 78 ay iken, ikinci için ortalama 39,86 aydır.
2. Ankete katılanların, üçte ikisinden fazlasının daha önce parti değiştirmedeği görülmektedir. Parti değiştiren toplam 826 (% 28,1) kişi vardır. Daha önce parti değiştirdiğini söyleyen 826 kişinin ise % 70,7'si bir kez parti değiştirmiştir.
3. Daha önce parti değiştirdiğini söyleyenlerin dağılımı partilere göre farklılaşmaktadır. Parti değiştirdiğini söyleyenlerin yüzdesi DP'de en yüksek seviyededir. Bu parti mensuplarının üçte ikisinden fazlası daha önce parti değiştirdiğini belirtmektedir. SP'lilerin de yarıdan fazlası daha önce parti değiştirdiğini söylemektedir. MHP'liler arasında daha önce parti değiştirdiğini söyleyenler en düşük düzeydedir. Ak Parti'liler arasında ise, daha önce parti değiştirdiğini söyleyenlerin yüzdesi MHP'den yüksek ve genel yüzdeye yakındır. Parti değiştirenlerin yarıdan fazlasının, iki grupta toplandığını görülmektedir: Daha önce aktif olarak çalıştığı partisi kapatılan ya da yasaklanlar ve partisinin ismi değişenler. Partinin liderinin yetersizliği nedeniyle, parti değiştirdiğini söyleyenler ise, üçüncü büyük grubu oluşturmaktadır. Daha önce parti değiştirdiğini söyleyen Ak Parti'liler arasında, partinin kapatılması, liderin yetersizliği ve bu partide daha iyi hizmet edeceğine inanma yanıtları öne çıkmaktadır. MHP'liler arasında ise, parti politikalarının değişmesini, parti politikalarının yetersiz kalmasını, partinin

kapatılmasını ve liderin yetersizliğini, daha önce aktif olduğu partiden ayrılma nedeni olarak gösterenler ön planda yer almaktadır. DP'ler arasında neredeyse tek bir neden gösterilmektedir: İsim değişikliği. SP'liler arasında ise en önemli neden daha önce üyesi oldukları partinin kapatılmasıdır.

4. Ankete katılan siyasetçilerin üçte biri, kendisi dışında ailesinden siyasette aktif olarak uğraşanlar olduğunu belirtmektedir. SP'lilerin neredeyse yarısı kendi dışında ailesine aktif olarak siyasetle uğraşanların olduğunu söylemektedir. Bu partiyi MHP'liler ve DP'liler takip etmektedir. Ak Parti'liler arasında ise bu soruya olumlu yanıt verenlerin sayısı en düşük düzeydedir.
5. Ankete katılan siyasetçilerin büyük kısmının, ailesi ile aynı partiyi desteklediği anlaşılmaktadır. İkinci büyük grubu, “farklılık var ama hepimiz bir sağ-muhafazakar partiyi destekliyoruz” yanıtını verenler oluşturmaktadır. Ak Parti'liler arasında, “evet hepimiz aynı partiyi destekliyoruz” diyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir. DP'liler arasında ise bu yanıtı verenlerin yüzdesi en düşük düzeydedir. Bu partide, ailesinde sol bir partiyi destekleyenlerin olduğunu söyleyenlerin yüzdesi de diğer üç partiden daha yüksektir; SP'liler içinde ise en düşük düzeydedir.
6. Ankete katılanların yarıdan fazlası, siyasi geçmişlerinin biçimlenmesinde etkili olan kişi ve kurumlar arasında “entellektüel ilgilerim ve birikimim” seçeneğini “çok etkili” olarak tercih edilmiştir. Bu seçeneği daha düşük yüzdeler ile “babam” ve “arkadaş(lar)ım” seçenekleri izlemektedir. Siyasal tercihlerin oluşmasında “okulum”, “öğretmen(ler)im” ve “cemaat”, “etkisiz” seçenekleri olarak öne çıkmaktadır. “Arkadaş(lar)ım” ise “kısmen etkili”ler grubunda ön planda yer almaktadır.
7. Anketten edinilen bulgular, üç ana hareket ya da geleneğin, sağ siyasetçilerin geçmişinde önemli bir rolü olduğunu göstermektedir. Birinci akım, Ülkücü Hareket/Ülkü Ocakları'dır. Ankete katılanların, neredeyse üçte birinin geçmişte bu siyasal gelenek ile ilişkide olduğu görülmektedir. İkinci akım ise, Milli Görüş'tür. Milli Görüş partilerinden olan Milli Selamet Partisi'nin 1970'lerdeki gençlik örgütlenmesini de dahil edersek, ankete katılanların beşte bire yakınının geçmişte Milli Görüş ile ilişkide olduğu görülmektedir. Üçüncü ve son akım ise, AP Gençlik kollarını da içine alan merkez sağ partilerdir.
8. Ankete katılan sağ siyasetçilerin siyasi düşüncesinin gelişiminde hangi yayınların ne ölçüde etkili olduğu da soruşturulmuştur. Ankete katılanların beşte bire yakını Ülkü

Ocağı'nın siyasi düşüncesinin gelişiminde "çok etkili" olduğunu söylemektedir. Bunun dışında, "çok etkili" olan üç dergi daha vardır: Türk Kültürü, Türk Yurdu ve Türkiye Günlüğü. Diğer yayınlar arasında "çok etkili" görülüp % 2 seviyesini aşan sadece Akıncılar vardır.

9. Ankete katılan sağ siyasetçilerin kendilerini en yakın hissettikleri görüşler arasında beş görüşün sayısal olarak öne çıktığı görülmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin resmi olarak kendini tanımladığı "Muhafazakar-Demokrat" görüşü ile ilk sırayı almaktadır. İkinci sırada kendini "Atatürkçü" görüşe yakın hissedenler gelmektedir. Üçüncü büyük grubu ise, kendini "Milliyetçi" görüşe yakın hissedenler oluşturmaktadır. Dördüncü büyük grupta kendini "Müslüman" olarak tanımlayanlar yer almaktadır. Beşinci büyük grupta ise kendini "Milliyetçi-Muhafazakar" görüşe yakın hissedenler bulunmaktadır.
10. Adalet ve Kalkınma Parti'liler arasında, ilk sırayı kendini, aynı zamanda bu partinin resmi görüşü de olan, "Muhafazakar-Demokrat" görüşe en yakın hissettiğini söyleyenler almaktadır. MHP'liler arasında, ilk sırada kendini "Milliyetçi" görüşe en yakın hissedenler gelmektedir. DP'liler arasında ise ilk sırayı kendini "Atatürkçü" görüşe en yakın hissedenler almaktadır. SP'lilerin yarıya yakını sunulan görüşlerden "Müslüman" seçeneğini tercih etmiştir. Bu seçeneği, "İslamcı-Muhafazakar" ve "İslamcı" görüşler izlemektedir. SP'liler arasında "Dindar" ve "Muhafazakar" seçeneklerini tercih edenlerin yüzdesi de en yüksek düzeydedir.
11. Ankete katılan sağ siyasetçilerin yarıdan fazlası, kendi kimliğini "Müslüman-Türk" olarak tanımlamaktadır. İkinci sırada kendi kimliğini "Türk" olarak görenler gelmektedir. Üçüncü büyük grup ise kendi kimliğini "Türkiye vatandaşı" olarak tanımlayanlar tarafından oluşturulmaktadır. Kendini "Kürt" ve "Alevi" kimliğine yakın hissedenler ise yok denecek kadar azdır.
12. Adalet ve Kalkınma Parti'liler arasında, "Müslüman Türk" kimliğine kendini yakın hissettiğini söyleyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir. MHP'liler arasında ağırlıklı olarak iki grup vardır: Kendini "Müslüman Türk" ve "Türk" kimliğine yakın hissedenler. DP'liler arasında, kendini "Türk" ve "Türkiye vatandaşı" kimliğine yakın hissettiğini söyleyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha yüksektir. DP'lileri "Türk" kimliği bakımından MHP, "Türkiye vatandaşı" kimliği bakımından ise Adalet ve Kalkınma Partisi izlemektedir. DP'ye mensup siyasetçiler arasında, kendini

“Müslüman Türk” kimliğine yakın hissedenenlerin yüzdesi ise en düşük seviyededir. SP’liler arasında ise kendini “Müslüman” kimliğe yakın hissettiğini söyleyenlerin yüzdesi diğer partiler ile karşılaştırılamayacak kadar yüksektir. Bu konuda SP’ye en yakın parti, Ak Parti’dir.

Siyasete bakış başlıklı bölümde, ankete katılan siyasetçilerin siyaset kavramına ve sağ partilere bakışı değerlendirilmiş ve 1980’lerden bugüne değin sağda ve solda “en etkili lider” olarak kimi gördükleri incelenmiştir. Bu bölümde sunulan bulguların bir kısmı aşağıda tekrarlanmaktadır.

1. Araştırmaya katılan siyasetçiler arasında, siyaseti “yozlaşma,” “çekişme,” “çıkar” ve “hırs” kavramı ile ilişkilendirmeye “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi düşüktür. Ankete katılanların neredeyse üçte ikisi ise, siyasetin, “hizmet”, “mücadele” ve “fedakarlık” gibi olumluluk içeren kavramlar ile ilişkilendirilmesine “tamamen katılıyorum” demektedir. Yarıdan fazlası ise, siyasetin “saygınlık”, “güven”, “dayanışma”, “güç” ve “erdem” gibi yine olumluluk içeren kavramlar ile tarif edilmesine “tamamen katılıyorum” yanıtını vermiştir. Öte yandan, “yozlaşma”, “çıkar” ve “çekişme” kavramlarına “tamamen katılıyorum” yanıtını verenlerin yüzdesi ise çok düşüktür.
2. Ankete katılanların beşte biri, Adalet ve Kalkınma Partisi’ni “muhafazakar-demokrat” olarak tanımlamaktadır. Ak Parti’yi tanımlamak için kullanılan ifadeler arasında, “merkez sağ” ikinci sırada gelmektedir. Bunun yanı sıra, üçüncü sırada “dinci” ve dördüncü sırada “İslamcı” ifadeleri yer almaktadır. Ak Parti’lilerin üçte birine yakını kendi partilerini en iyi tanımlayan ifadenin “muhafazakar-demokrat” olduğunu düşünmektedir. MHP’yi en iyi tanımlayan ifade olarak ise “milliyetçi” ifadesi öne çıkmaktadır. İkinci sırada “milliyetçi-muhafazakar” ifadesi gelmektedir. Bunu ise “ırkçı” ve “aşırı sağ” ifadeleri izlemektedir. MHP’liler, kendi partilerini en iyi tanımlayan ifadenin “milliyetçi” olduğunu düşünenler en büyük grubu oluşturmaktadır. Ankete katılanların üçte birinden fazlası, DP’yi en iyi tanımlayan ifadenin “demokrat” olduğunu düşünmektedir. Bunu “sağcı”, “liberal” ve “merkez sağ” ifadeleri izlemektedir. Ankete katılanlar, SP’sini tanımlayan en iyi ifade olarak “dinci” ve “İslamcı” ifadelerini seçmiştir. Üçüncü sırada ise “aşırı sağcı” tanımlaması gelmektedir. BBP’si için ise “milliyetçi-muhafazakar” ve “aşırı sağcı” tanımlaması öne çıkmaktadır. Daha düşük yüzdeler ile “sağcı” ve “milliyetçi” ifadeleri de BBP’yi tanımlamak için seçilmiştir. Anavatan Parti’sinin tanımlanmasında iki ifade öne

çıkmaktadır: “Sağcı” ve “liberal”. Bu iki ifadeyi, “merkez sağ”, “liberal-demokrat” ve “demokrat” izlemektedir.

3. Ankete katılanlara 1980’den günümüze sağda ve solda en etkili lider olarak kimleri gördüğü sorulmuştur. Sağda en etkili lider olarak, sırasıyla Recep Tayyip Erdoğan, Alparslan Türkeş ve Turgut Özal’ın öne çıktığı görülmektedir. Adalet ve Kalkınma Parti’lilerin dörtte üçünden fazlası en etkili lider olarak Recep Tayyip Erdoğan’ı görmektedir. İkinci sırada Turgut Özal, üçüncü sırada Alparslan Türkeş ve dördüncü sırada Abdullah Gül gelmektedir. MHP’lilerin dörtte üçü en etkili lider olarak Alparslan Türkeş’i görmektedir. İkinci sırada Devlet Bahçeli gelmektedir. MHP’lilerin küçük bir bölümü Turgut Özal ve Recep Tayyip Erdoğan’ı en etkili lider olarak görmektedir. DP’lilerin yarıya yakını, Tansu Çiller’i, üçte birine yakını ise Süleyman Demirel’i en etkili lider olarak görmektedir. Üçüncü sırayı ise Turgut Özal almaktadır. SP’lilerin büyük bölümü en etkili lider olarak Necmettin Erbakan’ı görmektedir. İkinci sırada Turgut Özal, üçüncü sırada ise Süleyman Demirel yer almaktadır. SP’lilerin % 2,5’i ise en etkili lider olarak Recep Tayyip Erdoğan’ı görmektedir.
4. Ankete katılanların yarısından fazlası 1980’den günümüze değin solda en etkili lider olarak Bülent Ecevit’i görmektedir. Ecevit’i, Erdal İnönü ve Deniz Baykal izlemektedir. Öte yandan, solda lider olarak kimsenin olmadığını ve listedekilerden hiçbirini lider olarak görmediğini söyleyenler ise % 10’dan daha fazladır.

Ankete katılan sağ siyasetçilerin dini yaşam ve din-devlet ilişkisine bakışı, dini ibadetleri yerine getirme sıklığı, kadın siyasetçilerin ve erkek siyasetçilerin eşlerinin ve ailelerindeki kadınların başörtüsü takıp takmadığı, din-devlet ilişkisi eksenlerinde değerlendirilmiştir. Bu bölümde sunulan bulgulardan belli başlıları aşağıda özetlenmektedir.

1. Ankete katılan sağ siyasetçilerin büyük çoğunluğunun, vakit namazları hariç, listedeki tüm dini pratikleri “her zaman” yerine getirdiklerini söylemişlerdir. Ankete katılanların “her zaman” yerine getirdiğini söylediği dört dini pratik öne çıkmaktadır. Bunlar, ramazanda oruç tutma, fitre verme, kurban kesme ve bayram namazlarını kılmadır. SP’lilerin büyük çoğunluğunun listede yer alan dini pratiklerin her biri için “her zaman” yanıtını verdiği görülmektedir; listede yer alan dini pratiklerin yerine getirilme sıklığı bakımından ilk sırada SP yer almaktadır. DP’liler arasında, listedeki dini pratikleri “her zaman” yerine getirdiğini söyleyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha düşüktür. DP’liler arasında, listedeki dini pratikleri “hiç” yerine getirmediğini

söyleyenlerin yüzdesi de diğer partilerden daha yüksektir. Ak Parti'liler ile MHP'liler ise, dini pratiklerin yerine getirilmesi bakımından benzeşmektedir.

2. SP'li kadın siyasetçilerin hepsi başörtüsü takmaktadır. Adalet ve Kalkınma Parti'li kadın siyasetçilerin yarısından fazlası başörtüsü takarken, MHP'li kadınlar arasında başörtüsü takanlar dörtte bire inmektedir. DP'li kadınlar arasında başörtüsü takanların yüzdesi ise en düşük düzeydedir. SP'li evli erkeklerin neredeyse hepsi eşlerinin başörtüsü taktığını söylemektedir. SP'lileri ise AKP'liler izlemektedir. Bu partiye mensup evli erkeklerin büyük çoğunluğu eşlerinin başörtüsü taktığını söylemektedir. MHP'li evli erkeklerin ise, üçte ikisi eşlerinin başörtüsü taktığını belirtmektedir. DP'li evli erkekler arasında eşlerinin başörtüsü taktığını söyleyenlerin yüzdesi diğer partilerden daha düşüktür.
3. Ankete katılanların büyük çoğunluğu annelerinin başörtüsü taktığını söylemektedir. Fakat, SP'liler arasında, annelerinin başörtüsü taktığını söyleyenlerin yüzdesi en yüksek, DP'liler arasında ise en düşük düzeydedir. SP'liler arasında kız kardeşlerinin hepsinin başörtüsü taktığını söyleyenlerin yüzdesi de diğer partilerden daha yüksektir. Ak Parti'liler ve MHP'liler arasında, kız kardeşlerinin hepsinin başörtüsü taktığını söyleyenlerin yüzdesi birbirine yakındır. DP'liler arasında ise, kız kardeşlerinin hepsinin başörtüsü taktığını söyleyenlerin yüzdesi en düşük, hiçbirinin takmadığını söyleyenlerin yüzdesi ise en yüksek düzeydedir. SP'lilerin arasında, yetişkin kızlarının hepsinin başörtüsü taktığını söyleyenlerin yüzdesi genel yüzdenin iki katına yakındır. Bu partiyi Ak Parti'liler izlemektedir. DP'liler arasında, yetişkin kızlarının hepsinin başörtüsü taktığını söyleyenlerin yüzdesi en düşük düzeydedir. Ayrıca, DP'liler arasında, yetişkin kızlarının hiçbirinin başörtüsü takmadığını söyleyenlerin yüzdesi diğer partilerden çok yüksektir.
4. Ankete katılan siyasetçilerin üçte ikisinin üniversitelerde başörtüsü "tümüyle serbest bırakılmalıdır" görüşünü desteklemektedir. "Mevcut yasal durumun sürdürülmelidir" görüşüne destek düşük düzeydedir. SP'lilerin hemen hemen hepsi üniversitelerde başörtüsü "tümüyle serbest bırakılmalıdır" görüşünü desteklerken, DP'lilerin üçte birinden biraz fazlası bu görüşe destek vermektedir. Diğer yandan, Ak Parti'liler arasında "tümüyle serbest bırakılmalıdır" diyenlerin yüzdesi genel yüzdenin üzerinde, MHP'liler arasında ise altındadır. DP'liler arasında, "Önce başörtüsü siyasi bir çekişmenin konusu olmaktan çıkarılmalıdır" görüşüne destek verenlerin yüzdesi diğer

partilerden daha yüksektir. MHP'liler arasında da bu görüşe destek verenlerin yüzdesi genel yüzdenin üzerindedir.

5. Ankete katılanlar arasında, kamu kurum ve kuruluşlarında başörtüsü “tümüyle serbest bırakılmalıdır” görüşüne verilen desteğin, üniversitelerde başörtüsünün serbest bırakılmasına verilen destekten daha düşüktür. SP'liler arasında, bu görüşe destek verenlerin yüzdesinin DP'lilerden neredeyse üç kat daha fazladır. Ak Parti'lilerin üçte ikisi kamu kurum ve kuruluşlarında başörtüsünün tümüyle serbest bırakılmasına destek verirken, MHP'lilerin yarısından azı bu görüşü desteklemektedir. DP'liler arasında, mevcut yasal durumun sürmesinden yana olanların yüzdesi genel yüzdenin üç katıdır. MHP'liler ve DP'liler arasında, “önce başörtüsü siyasi bir çekişmenin konusu olmaktan çıkarılmalıdır” görüşüne destek verenlerin yüzdesi genel yüzdenin üzerindedir.
6. Ankete katılanların yarısından fazlasının “Başörtüsü kadınların kişisel tercihidir, kişisel özgürlük ve demokrasi kapsamında değerlendirilmelidir” görüşüne destek vermektedir. İkinci büyük destek ise, “Başörtüsü dini zorunluluktur, yetişkin kadınlar İslami kurallara uygun şekilde örtünmelidir” görüşüne verilmektedir. Fakat, bu iki görüşe verilen destek partilere göre farklılaşmaktadır. SP'lilerin üçte ikisinden fazlası, “Başörtüsü dini zorunluluktur, yetişkin kadınlar İslami kurallara uygun şekilde örtünmelidir” görüşüne destek vermektedir. Bu görüşe verilen destek bakımından, SP'lileri Ak Parti'liler izlemektedir. DP'liler arasında bu görüşe verilen destek en düşük düzeydedir. Öte yandan, DP'lilerin üçte ikiye yakını “Başörtüsü kadınların kişisel tercihidir, kişisel özgürlük ve demokrasi kapsamında değerlendirilmelidir” görüşüne destek vermektedir. MHP'lilerin yarısından fazlası da bu görüşü desteklemektedir. SP'liler arasında ise, bu görüşe verilen destek en düşük seviyededir. SP'liler arasında “Başörtüsü siyasi bir simgedir” görüşü destek bulmazken, bu görüşe en yüksek destek DP'lilerden gelmektedir.
7. Ankete katılanların üçte ikiye yakını zorunlu din derslerinin olduğu gibi kalmasından yanadır. Zorunlu din derslerinin kaldırılması ise hemen hemen hiç destek bulmamaktadır. Öte yandan, ankete katılan sağ siyasetçilerin bir kısmı, okullarda din dersinin “seçmeli” olması fikrini desteklemektedir. Ayrıca, “zorunlu din derslerinin içeriği Aleviliği de kapsayacak şekilde değiştirilmelidir” ve “din dersleri zorunlu olmalı ayrıca özel kişi veya kuruluşlarca da verilebilmelidir” görüşleri ise düşük düzeyde olsa da destek bulmaktadır. Zorunlu din derslerinin olduğu gibi kalması

görüşüne en büyük destek MHP'liler ve Ak Parti'lilerden gelmektedir. İki partiye mensup siyasetçilerin üçte ikisi bu görüşe destek vermektedir. Bu görüşe en düşük destek DP'lilerden gelmektedir. DP'liler arasında, “zorunlu din derslerinin içeriği Aleviliği de kapsayacak şekilde değiştirilmelidir” görüşüne destek verenlerin yüzdesi en yüksek seviyededir. Bu partiyi MHP'liler izlemektedir. Ayrıca, DP'liler arasında, din derslerinin seçmeli olması görüşüne destek de en yüksek düzeydedir. SP'liler arasında ise, “din dersleri zorunlu olmalı ayrıca özel kişi veya kuruluşlarca da verilebilmelidir” görüşüne destek verenlerin yüzdesi genel yüzdenin üç kat üzerindedir.

8. Ankete katılanların yarıdan fazlası, “İHL'ler dini bütün ve ahlaklı nesiller yetiştirmektedir, sayıları artırılmalı ve mezunları üniversitelerin istedikleri bölümlerine girebilmelidir” görüşünü desteklemektedir. İkinci sırada, “İHL'lerle ilgili yeni bir düzenlemeye gerek yoktur, mevcut durum devam etmelidir”, üçüncü sırada ise, “İHL'ler kuruluş amacından sapmıştır, yeniden sadece “imam ve hatip” yetiştiren okullar haline getirilmelidir” görüşü yer almaktadır. İHL'ler hakkındaki görüşler partilere göre farklılaşmaktadır. Birincisi, SP'lilerin hemen hemen hepsi, “İHL'ler dini bütün ve ahlaklı nesiller yetiştirmektedir, sayıları artırılmalı ve mezunları üniversitelerin istedikleri bölümlerine girebilmelidir” görüşünü desteklemektedir. Adalet ve Kalkınma Parti'lilerin üçte ikisi de bu görüşe destek vermektedir. MHP'liler arasında, bu görüşe destek % 40'a kadar gerilemekte, DP'liler arasında ise, % 31,4'e kadar inmektedir. İkincisi, Ak Parti'liler arasında, “İHL'ler gereklidir çünkü kız çocuklarını okutmak istemeyen dindar-muhafazakar aileler için iyi bir seçenektir” görüşüne verilen destek diğer partilerden daha yüksektir. SP'lilerden bu görüşe verilen destek en düşük seviyededir. Üçüncüsü, DP'lilerin arasında, “İHL'lerle ilgili yeni bir düzenlemeye gerek yoktur” görüşü diğer partilerden daha yüksek destek bulmaktadır. Benzer şekilde, DP'liler arasında, “İHL'ler kuruluş amaçından sapmıştır, yeniden sadece “imam ve hatip” yetiştiren okullar haline getirilmelidir” görüşüne destek verenlerin yüzdesi en yüksek seviyededir. MHP'liler arasında, bu görüşe destek verenlerin yüzdesi genel yüzdenin neredeyse iki kat üzerindedir.
9. Ankete katılanların yarıdan fazlası, “Diyanet halkın dini ihtiyaçlarını karşılamaktadır” görüşünü desteklemektedir. İkinci büyük destek “Diyanet dini alanda karmaşa ve çatışmayı önlemekte ve radikal eğilimleri engellemektedir” görüşüne verilmektedir. Üçüncü büyük desteği ise, “Diyanet her din ve mezhebe eşit oranda hizmet edecek

şekilde düzenlenmelidir” görüşü almaktadır. Ak Parti’liler arasında, “Diyanet halkın dini ihtiyaçlarını karşılamaktadır” görüşüne verilen destek en yüksek, DP’liler arasında en düşük seviyededir. MHP’liler arasında ise, “Diyanet dini alanda karmaşa ve çatışmayı önlemekte ve radikal eğilimleri engellemektedir” görüşüne verilen destek diğer partilerden daha yüksektir. DP’liler arasında, “Diyanet her din ve mezhebe eşit oranda hizmet edecek şekilde düzenlenmelidir” görüşünü destekleyenlerin yüzdesi daha yüksek düzeydedir. Bu görüşe verilen yüksek destek bakımından DP’lileri SP’liler izlemektedir. SP’liler arasında, “Devlet Diyanet yoluyla din üstünde denetim kurmaktadır”, “Diyanet’in varlığı laikliğe aykırıdır” ve “Diyanet’e gerek yok, her din, mezhep ve cemaat kendi dini hizmet ve ihtiyaçlarını kendileri karşılamalıdır” görüşlerine verilen destek diğer partilerden daha yüksektir.

10. Ankete katılanların üçte ikine yakını, “din tamamen kişilerin özel yaşamına ait bir konudur, siyasete alet edilmemelidir” önermesine “tamamen katılıyorum” demektedir. Ankete katılanların yarısından fazlası, “Devlet her türlü dini inanca ve mezhebe aynı mesafede olmalıdır” önermesini “tamamen katılıyorum” diyerek desteklemektedir. “Din toplumsal düzenin ve istikrarın sağlanmasında önemli bir rol oynar” önermesi için de ankete katılanların yarısı “tamamen katılıyorum” yanıtını vermiştir. “Devlet düzen ve istikrarın korunması için dini hayata müdahale etmelidir” ve “Devletin dini hayata müdahalesi radikal eğilimleri de güçlendirir” önermeleri ankete katılanlar tarafından düşük yüzdelerle desteklenmiştir.
11. “Din hayatın her alanını kapsayan ve yönlendiren en temel ilkedir”, önermesine en büyük desteğin SP’lilerden geldiği görülmektedir. Bu partiyi Ak Parti’liler izlemektedir. En düşük destek ise DP’lilerden gelmektedir. MHP’liler ise DP ve AKP arasında yer almaktadır. “Din olmadan devlet ve millet ayakta kalmaz” önermesine de en büyük destek SP’lilerden gelmektedir. Bu önermeye de, en düşük destek DP’lilerden gelmektedir ve MHP’liler, Ak Parti’liler ile DP’liler arasında yer almaktadır. “Devlet her türlü dini inanca ve mezhebe aynı mesafede olmalıdır” önermesine SP’liler ve Ak Parti’liler daha güçlü destek gelmektedir. “Din tamamen kişilerin özel yaşamına ait bir konudur, siyasete alet edilmemelidir” önermesine, en büyük destek DP’lilerden gelmektedir. SP’liler arasında ise, bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi en düşük seviyededir.
12. SP’lilerin üçte ikisinden fazlası, “Din toplumsal düzenin ve istikrarın sağlanmasında önemli bir rol oynar” önermesini “tamamen katılıyorum” diyerek desteklemektedir.

Adalet ve Kalkınma Parti'lilerin de yarıdan fazlası, bu önermeye destek vermektedir. DP'lilerin üçte biri, bu önermeye “tamamen katılıyorum” demektir. “Din ve devlet işleri birbirinden tamamen ayrı olmalıdır” önermesine, en büyük destek DP'lilerden gelmektedir. MHP'lilerin yarıdan fazlası, bu önermeye “tamamen katılıyorum” demektir. Bu önermeye en düşük destek SP'lilerden gelmektedir. “Devletin dini hayata müdahalesi radikal eğilimleri güçlendirir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi MHP'liler arasında daha yüksektir. Bu önermeye, “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi DP'liler arasında diğer partilerden daha düşüktür. Öte yandan, bu önermeye “hiç katılmıyorum” diyenlerin yüzdesi SP'liler arasında en yüksek seviyededir. SP'liler arasında, “Devlet düzen ve istikrarın korunması için dini hayata müdahale etmelidir” önermesine “hiç katılmıyorum” diyenlerin yüzdesi en yüksek seviyededir. Ak Parti'lilerin beşte biri, bu önermeye “hiç katılmıyorum” yanıtını vermektedir.

Muhafazakarlık Eksenleri bölümünde, ankete katılan sağ siyasetçilerin, altı başlık altında toplanan ve kamuoyunda gündeme gelen görüşleri yansıtabilecek şekilde düzenlenen çeşitli önermelere hangi düzeyde katıldıkları değerlendirilmiştir.

1. İlk başlık, ankete katılanların, değişim, gelenek ve devlete bakışını anlamayı hedeflemektedir. Bu önermeler içinden, iki önermeye, “devlet millete hizmet için vardır” ve “devlet-millet bütünlüğü, devleti güçlendirir”, ankete katılanların üçte ikisinden fazlası “tamamen katılıyorum” yanıtını vermiştir. Ankete katılanların yarısından fazlası, “gelenekleri koruyarak değişmek gerekir” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. Edinilen bulgular, “bireysel özgürlük ve çıkarlardan hiçbir şartta taviz verilmemelidir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin % 20’yi bulmadığını göstermektedir. Geriye kalan önermelere verilen “tamamen katılıyorum” yanıtlarının dağılımı ise % 40- % 30 bandındadır.
2. “Değişim karşısında tutucu olunmamalıdır” önermesine en yüksek desteği Adalet ve Kalkınma Parti'liler vermektedir. Bu partiyi, DP'liler ve SP'liler izlemektedir. MHP'lilerden gelen destek ise daha düşük düzeydedir. Ak Parti'lilerin yarıdan fazlası, “Gelenekleri koruyarak değişmek gerekir” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. Bu önermeye verilen destek bakımından MHP'liler Ak Parti'lilerden sonra gelmektedir. DP'liler ve SP'liler arasında, bu önermeye verilen destek daha düşük düzeydedir. Sağ siyasetçilerin devlet-bireysel özgürlük ilişkisine

bakışını anlamaya yönelik, “devletin bekâsı için bireysel özgürlüklerden vazgeçilebilir” önermesine en yüksek destek MHP’lilerden gelmektedir. İkinci sırada Ak Parti’liler, üçüncü sırada ise SP’liler yer almaktadır. DP’liler arasında, bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi en düşük düzeydedir. Devlet-millet ilişkisini anlamaya yönelik, “devlet-millet bütünlüğü, devleti güçlendirir” önermesine, SP’lilerin üçte ikisinden fazlası “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. SP’lileri, MHP’liler ve Ak Parti’liler izlemektedir. DP’liler arasında, bu önermeye destek daha düşüktür. “Devlet millete hizmet için vardır” önermesine de en yüksek destek SP’lilerden gelmektedir. DP’liler arasında, bu önermeye verilen destek daha düşüktür. Öte yandan, “Bireysel özgürlük ve çıkarlardan hiçbir şartta taviz verilmemelidir” önermesinde de en yüksek destek SP’lilerden gelmektedir. Bu önermeye verilen destek bakımından, DP’liler ikinci, Ak Parti’liler üçüncü sırada yer almaktadır. MHP’liler arasında, bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi en düşük, “hiç katılmıyorum” diyenlerin yüzdesi ise en yüksek seyindedir. “Düzen ve istikrar demokrasiden önce gelir” önermesi SP’liler ve MHP’liler arasında daha yüksek destek bulmaktadır. Bu iki partiyi Ak Parti’liler izlerken, en düşük destek DP’lilerden gelmektedir. DP’liler, “otorite ve disiplin olmadan toplumsal düzen sağlanamaz” önermesine diğer üç partiden daha az destek vermektedir. “Toplumsal çıkar bireylerin çıkarından ve özgürlüğünden daha önemlidir” önermesine de DP’lilerden gelen destek daha düşük düzeyde kalmaktadır.

3. Modernleşme ve demokrasi başlığı altında yer alan, “Türkiye’de modernleşme Batı taklitçiliğinden öteye gidememiştir” önermesine ankete katılanların yarıya yakını “tamamen katılıyorum” demektedir. Ankete katılanların üçte birinden fazlası, “Türkiye’de modernleşme elitler tarafından halka dayatılmıştır” önermesine “tamamen katılıyorum” demektedir. Öte yandan, ankete katılanların üçte birinden azı, “Türkiye’deki laiklik anlayışı demokrasinin gelişmesini engellemektedir” önermesine “tamamen katılıyorum” cevabını vermektedir. En düşük destek ise, “demokrasilerde çoğunluk her istediğini yapamaz” önermesine verilmektedir. Son olarak, ankete katılan siyasetçilerin üçte biri, “laiklik demokrasinin vazgeçilmez unsurudur” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. Partilere göre bu başlık altında yer alan önermelere verilen destek farklılaşmaktadır.
4. SP’lilerin üçte ikisine yakını, “Türkiye’de modernleşme Batı taklitçiliğinden öteye gidememiştir” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. MHP’liler

arasında, bu önermeye verilen “tamamen katılıyorum” yanıtı % 50’nin altına, DP’liler ve Ak Parti’liler arasında ise % 40’ın altına inmektedir. SP’liler arasında, “Türkiye’de modernleşme elitler tarafından halka dayatılmıştır” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi de diğer partilerden daha yüksektir. Bu önermeye destek bakımından, MHP’liler ikinci sırada gelmektedir. DP’liler ve Ak Parti’liler arasında, bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi SP’nin yarısında kadar inmektedir. SP’liler, “Türkiye’deki laiklik anlayışı demokrasinin gelişmesini engellemektedir” önermesine verdikleri destek bakımından da diğer partilerden ayrılmaktadır. DP’lilerin yarıya yakını, “laiklik demokrasinin vazgeçilmez unsurudur” önermesine “tamamen katılıyorum” demektedir. DP’yi MHP’liler takip etmektedir. Ak Parti’liler ve SP’liler arasında bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi daha düşüktür.

5. Üçüncü başlık altında ankete katılanların ekonomik yaşama bakışını anlamaya yönelik dokuz önermeye yer verilmiştir. Ankete katılan siyasetçiler arasında, “devlet ekonomiye hiçbir şekilde müdahale etmemelidir; ekonomi serbest piyasanın işleyişine bırakmalıdır” önermesine verilen destek düşüktür. Dahası, bu önermeye “hiç katılmıyorum” diyenlerin yüzdesi “tamamen katılıyorum” diyenlerden daha yüksektir. Ankete katılanların yarıya yakını, “çalışanların haklarını elde etme mücadelesi desteklenmelidir” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtı vermektedir. Bu önermeye “hiç katılmıyorum” yanıtını verenler ise yok denecek kadar azdır. “Özelleştirme topluma ve ekonomiye mutlak yarar sağlar” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını verenler % 30’a ulaşmamaktadır. “Zenginlik ve yoksulluk takdir-i ilahidir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenler ile “hiç katılmıyorum” diyenlerin yüzdesi aynıdır. Ankete katılanların üçte birinden fazlası, “devlet ekonomiye çalışanlar yararına müdahale etmelidir” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. “Yabancı sermaye yatırımları teşvik edilmelidir” önermesine verilen destek daha düşük düzeydedir. “Manevi kalkınma olmadan ekonomik kalkınma yozlaşmaya yol açar” önermesine, ankete katılanların üçte birinden “tamamen katılıyorum” yanıtı gelmektedir. Ankete katılanların beşte birinden daha azı, “devlet gerektiğinde ücretleri kısıtlayıcı politikalar izleyebilir” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. Ankete katılanlar arasında, “Ekonomide de dini kural ve yaptırımlar geçerli olmalıdır” önermesi sınırlı bir destek bulmaktadır.

Bu önermeye “hiç katılmıyorum” diyenlerin yüzdesi “tamamen katılıyorum” diyenlerden daha yüksektir.

6. DP’liler ve Adalet ve Kalkınma Parti’liler arasında “devlet ekonomiye hiçbir şekilde müdahale etmemelidir; ekonomi serbest piyasanın işleyişine bırakmalıdır” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi daha yüksektir. SP’liler arasında ise en düşük düzeydedir. Fakat, çarpıcı olan, tüm partilerde bu önermeye “hiç katılmıyorum” diyenlerin yüzdesinin “tamamen katılıyorum” diyenlerden daha yüksek olmasıdır. İkinci önermeye, “çalışanların haklarını elde etme mücadelesi desteklenmelidir”, en yüksek destek SP’lilerden, en düşük destek ise Ak Parti’lilerden gelmektedir. Öte yandan, “özelleştirme topluma ve ekonomiye mutlak yarar sağlar” önermesine en yüksek destek Ak Parti’lilerden gelmektedir. DP’liler arasında, bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenlerin sayısı Ak Parti’lilerin yarısına inmektedir. SP’liler arasında ise % 10’a kadar gerilemektedir. Ak Parti’liler arasında, “zenginlik ve yoksulluk takdir-i ilahidir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi en yüksek seviyededir. Bu parti mesnuplarını, SP’liler izlemektedir. DP’liler arasında, bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi en düşük seviyededir. Bu önermeye verilen yanıtlar bakımından, SP’liler ile Ak Parti’liler ve MHP’liler ve DP’liler benzeşmektedir. Ak Parti’liler arasında, “devlet ekonomiye çalışanlar yararına müdahale etmelidir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi diğer partilerden yüksektir. Bu partiyi, küçük yüzde farkları ile MHP’liler ve SP’liler izlemektedir. Ak Parti’liler arasında, “yabancı sermaye yatırımları teşvik edilmelidir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi de diğer partilerden yüksektir. Yabancı sermaye yatırımlarına verilen destek bakımından, Ak Parti’lileri DP’liler ve MHP’liler izlemektedir. SP’lilerin yarıdan fazlası, “manevi kalkınma olmadan ekonomik kalkınma yozlaşmaya yol açar” önermesine “tamamen” katılmaktadır. “Devlet gerektiğinde ücretleri kısıtlayıcı politikalar izleyebilir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi Ak Parti’liler arasında en yüksek, DP’liler arasında ise en düşük seviyededir. SP’lilerin dörtte biri “ekonomide de dini kural ve yaptırımlar geçerli olmalıdır” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. SP’lileri Ak Parti’liler izlemektedir. Fakat, SP dışındaki üç partide de, bu önermeye “hiç katılmıyorum” diyenlerin yüzdesi “tamamen katılıyorum” diyenlerden daha yüksektir.
7. Ankete katılanların beşte biri, “AB’ye üyelik süreci demokrasiyi güçlendirmektedir” önermesine “tamamen” katılmaktadır. “Katılıyorum” diyenler eklendiğinde bile, bu

önermeye olan destek % 50'ye ulaşamamaktadır. Öte yandan, ankete katılanların neredeyse dörtte biri, “AB’ye üyelik süreci Batı emperyalizmine hizmet etmektedir” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. “AB’ye üyelik süreci ülkemizin refahını artırmaktadır” önermesine verilen destek düşük düzeydedir. Ankete katılanların beşte birinden daha az bir kesimi, “AB’ye üyelik süreci milli birlik ve bütünlüğe zarar vermektedir” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. Bu başlıkta yer alan önermeler içinde, “günümüzde çağdaş uygarlık anlayışını Batı temsil etmektedir” önermesi en az desteği bulmaktadır. Ankete katılanlar, “Batı medeniyeti ahlaki olarak çöküntü içindedir” önermesine daha yüksek düzeyde destek vermektedir. Ankete katılanlar en büyük desteği, “Batı’dan sadece bilimsel ve teknik gelişmeler alınmalı, kültür ve medeniyet anlayışı reddedilmelidir” önermesine vermektedir.

8. Adalet ve Kalkınma Parti’lilerin üçte bire yakını, “AB’ye üyelik süreci demokrasiyi güçlendirmektedir” önermesine “tamamen” katılmaktadır. Oysa, MHP ve SP’liler arasında, bu önermeye verilen destek son derece sınırlıdır ve “hiç katılmıyorum” diyenler en büyük grubu oluşturmaktadır. “AB’ye üyelik süreci Batı emperyalizmine hizmet etmektedir” önermesine ise, SP’lilerin yarısından fazlası “tamamen” katılmaktadır. SP’lileri MHP’liler izlemektedir. “AB’ye üyelik süreci ülkemizin refahını artırmaktadır” önermesine en yüksek destek Ak Parti’lilerden gelmektedir. SP’liler ve MHP’liler arasında, bu önermeye verilen destek sınırlı kalmaktadır. “Günümüzde çağdaş uygarlık anlayışını Batı temsil etmektedir” önermesi en çok taraftarı DP’liler, en az taraftarı da MHP’liler arasında bulmaktadır. DP’lileri SP’liler ve AKP’liler izlemektedir. SP’lilerin üçte ikisi ve MHP’lilerin yarısından fazlası, “Batı medeniyeti ahlaki olarak çöküntü içindedir” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. “Batı’dan sadece bilimsel ve teknik gelişmeler alınmalı, kültür ve medeniyet anlayışı reddedilmelidir” önermesine SP’lilerin üçte ikisine yakın bir kesimi ve MHP’lilerin yarısından fazlası “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. Bu önerme, Ak Parti’liler ve DP’liler tarafından daha düşük yüzdeler ile desteklenmektedir.
9. Aileye bakış başlığı altında yer alan, “temel ahlaki değerler aile olmadan da edinilebilir” önermesine verilen destek düşüktür. “Aile bütünlüğü otorite ve disiplin olmadan sürdürülemez” önermesi ankete katılanlar arasında daha yüksek destek bulmaktadır. Ankete katılanlar “aileyi temsil eden erkeklerdir” ve “farklı din ya da

mezhepten birisi ile evlenilmesi yanlıştır” önermesine görece düşük destek vermektedir. Tüm önermeler içinde, en yüksek destek, “aile içinde eşler eşit söz hakkında sahip olmalıdır” önermesine verilmektedir. Ankete katılanların arasında, “görevci usulüyle evlilik çağıımıza uygun değildir” önermesine verilen destek de düşük düzeydedir.

10. “Temel ahlaki değerler aile olmadan da edinilebilir” önermesine, en büyük destek Adalet ve Kalkınma Parti’lilerden ve DP’lilerden gelmektedir. “Aile bütünlüğü otorite ve disiplin olmadan sürdürülemez” önermesine en büyük destek SP’lilerden ve Ak Parti’lilerden gelmektedir. “Aileyi temsil eden erkeklerdir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi SP’liler arasında en yüksek seviyededir. Bu partiyi, küçük yüzde farklarıyla, Ak Parti’liler ve MHP’liler izlemektedir. DP’liler arasında, bu önermeye verilen destek diğer partilerden daha düşüktür. SP’lilerin dörtte birine yakın bir kesimi, “farklı din ya da mezhepten birisi ile evlenilmesi yanlıştır” önermesine “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. Ak Parti’liler ve MHP’liler, bu önermeye destek bakımından SP’lileri izlemektedir. DP’liler arasında bu önermeye verilen destek diğer partilerden çok daha düşüktür. “Aile içinde eşler eşit söz hakkında sahip olmalıdır” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi DP’liler arasında en yüksek, SP’liler arasında ise en düşük seviyededir. Benzer şekilde, “görevci usulüyle evlilik çağıımıza uygun değildir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi DP’liler arasında en yüksek, SP’liler arasında ise en düşük düzeydedir. MHP’liler ve Ak Parti’liler bu önermeye verilen destek bakımından DP’liler ile SP’liler arasında bir konumdadır.

11. Ankete katılanların yarısından fazlası, “evlilik öncesi cinsel ilişkiyi yanlış buluyorum”, yarısı ise “halka açık yerlerde öpüşen gençlerin uyarılması gerekir” önermelerine “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. Ankete katılanlar arasında, görece yüksek destek bulan önermelerden birisi de, “kadınların ülke yönetimine daha fazla sağlanmalıdır” önermesidir. Dördüncü sırada, “kadınlar ev dışı işlerde de çalışabilir” önermesi gelmektedir. Beşinci sırada “bir kadının gece tek başına dışarı çıkması doğru değildir” önermesi gelmektedir. Ankete katılanların dörtte birinden fazlası, bu önermeye “tamamen” katılmaktadır. “Kadınlar babalarından veya eşlerinden izin almadan dışarı çıkmamalıdır” önermesine ankete katılanların dörtte biri “tamamen katılıyorum” yanıtını vermektedir. Ankete katılanlar arasında, “karşı cinslerin evlilik öncesi sevgililik ilişkisi kurması normaldir” önermesine verilen destek düşük

düzeydedir. En az destek bulan önerme, “kadınlar yalnızca ev işleri ve çocukların bakımı ile ilgilenmelidir” önermesidir. Bu önermeye, “tamamen katılıyorum” diyenler % 10’u bulmamaktadır.

12. “Kadınların ülke yönetimine daha fazla katılımı sağlanmalıdır” önermesine en büyük destek DP’lilerden, en düşük destek SP’lilerden gelmektedir. “Kadınlar yalnızca ev işleri ve çocukların bakımı ile ilgilenmelidir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi SP’liler arasında en yüksek, DP’liler arasında ise en düşük seviyededir. MHP’liler ve Ak Parti’liler DP’liler ile SP’liler arasında bir konumda yer almaktadır. Öte yandan, “bir kadının gece tek başına dışarı çıkması doğru değildir” önermesine verilen destek SP’liler arasında en yüksek, DP’liler arasında ise en düşük seviyededir. MHP’liler ve Ak Parti’liler yine bu iki partinin arasında bir konumda yer almaktadır. Benzer bir durum, “kadınlar babalarından veya eşlerinden izin almadan dışarı çıkmamalıdır” önermesi için de söz konusudur. Bu önermeye, “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi SP’liler arasında en yüksek, DP’liler arasında en düşük düzeydedir. DP’liler ve Ak Parti’liler arasında, “kadınlar ev dışı işlerde de çalışabilir” önermesine “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi birbirine yakındır ve diğer iki partiden daha yüksektir. SP’liler arasında, bu önermeye “tamamen katılıyorum” diyenlerin yüzdesi en düşük seviyededir. “Karşı cinslerin evlilik öncesi sevgililik ilişkisi kurması normaldir” önermesine verilen destek bakımından DP’liler ile SP’liler arasında büyük bir fark vardır. Ak Parti’liler ve MHP’liler arasında bu önermeye destek SP’den daha yüksektir. DP’liler ve SP’liler “flört etmek ahlak dışıdır” önermesine verilen destek bakımından da zıt konumlarda yer almaktadır. SP’lilerin yarıya yakını, bu önermeye “tamamen” katılmaktadır. Oysa, DP’liler arasında, bu önermeye “tamamen” katılanların yüzdesi en düşük, “hiç” katılmayanların yüzdesi ise en yüksek düzeydedir. “Halka açık yerlerde öpüşen gençlerin uyarılması gerekir” önermesi de en yüksek desteği SP’liler, en düşük desteği ise DP’liler arasında bulmaktadır. MHP’li ve Ak Parti’lilerden, SP’liler kadar olmasa da, bu önermeye güçlü bir destek gelmektedir. Benzer bir durum, “evlilik öncesi cinsel ilişkiyi yanlış buluyorum” önermesi için de geçerlidir. SP’lilerin dörtte üçü bu önermeye “tamamen” katılmaktadır. Oysa, DP’lilerin yarıdan azı, bu önermeye “tamamen” katıldığını söylemektedir. Ak Parti’liler ve MHP’liler benzer yüzdeler ile bu önermeye “tamamen katılıyorum” demektedir ve SP’lilere daha yakın bir konumda yer almaktadır.

Ekler

Ek Tablolar 1: Sosyodemografik Özellikler

Ek Tablo III.1. Cinsiyet ve Partideki Konum

		Cinsiyet		Toplam
		Erkek	Kadın	
Belediye Meclis Üyesi	Sayı	158	6	164
	Yüzde	96,30%	3,70%	100,00%
Disiplin Kurulu Üyesi	Sayı	42	3	45
	Yüzde	93,30%	6,70%	100,00%
Gençlik Kolları Başkan Yardımcısı	Sayı	183	17	200
	Yüzde	91,50%	8,50%	100,00%
Gençlik Kolları Başkanı	Sayı	81	4	85
	Yüzde	95,30%	4,70%	100,00%
İl/İlçe Yönetim Kurulu Üyesi	Sayı	1.250	176	1.426
	Yüzde	87,70%	12,30%	100,00%
İl/İlçe Kongre Üyesi	Sayı	248	44	292
	Yüzde	84,90%	15,10%	100,00%
İl Genel Meclis Üyesi	Sayı	76	6	82
	Yüzde	92,70%	7,30%	100,00%
İl Başkanı	Sayı	28	0	28
	Yüzde	100,00%	0,00%	100,00%
İl Yürütme Kurulu Üyesi	Sayı	108	18	126
	Yüzde	85,70%	14,30%	100,00%
İlçe Başkan Yardımcısı	Sayı	185	14	199
	Yüzde	93,00%	7,00%	100,00%
İlçe Başkanı	Sayı	132	1	133
	Yüzde	99,20%	0,80%	100,00%
Kadın Kolları Başkan Yardımcısı	Sayı	2	106	108
	Yüzde	1,90%	98,10%	100,00%
Kadın Kolları Başkanı	Sayı	1	63	64
	Yüzde	1,60%	98,40%	100,00%
Toplam	Sayı	2.494	458	2.952
	Yüzde	84,50%	15,50%	100,00%

Ki-kare= 996,500

sd= 48

p<0.001

Ek Tablo III.2. Cinsiyet ve Anketin Yapıldığı Kent

		Cinsiyet		Toplam
		Erkek	Kadın	
Ankara	Sayı	230	62	292
	Yüzde	78,80%	21,20%	100,00%
Antalya	Sayı	170	70	240
	Yüzde	70,80%	29,20%	100,00%
Aydın	Sayı	154	56	210
	Yüzde	73,30%	26,70%	100,00%
Balıkesir	Sayı	221	19	240
	Yüzde	92,10%	7,90%	100,00%
Bursa	Sayı	202	38	240
	Yüzde	84,20%	15,80%	100,00%
Erzurum	Sayı	177	9	186
	Yüzde	95,20%	4,80%	100,00%
Gaziantep	Sayı	222	18	240
	Yüzde	92,50%	7,50%	100,00%
İstanbul	Sayı	215	76	291
	Yüzde	73,90%	26,10%	100,00%
Kayseri	Sayı	157	23	180
	Yüzde	87,20%	12,80%	100,00%
Malatya	Sayı	177	25	202
	Yüzde	87,60%	12,40%	100,00%
Samsun	Sayı	216	29	245
	Yüzde	88,20%	11,80%	100,00%
Trabzon	Sayı	58	5	63
	Yüzde	92,10%	7,90%	100,00%
Elazığ	Sayı	11	1	12
	Yüzde	91,70%	8,30%	100,00%
Ordu	Sayı	136	20	156
	Yüzde	87,20%	12,80%	100,00%
Sivas	Sayı	60	0	60
	Yüzde	100,00%	0,00%	100,00%
Giresun	Sayı	22	1	23
	Yüzde	95,70%	4,30%	100,00%
Denizli	Sayı	24	6	30
	Yüzde	80,00%	20,00%	100,00%
Bayburt	Sayı	24	0	24
	Yüzde	100,00%	0,00%	100,00%
Adıyaman	Sayı	18	0	18
	Yüzde	100,00%	0,00%	100,00%
Toplam	Sayı	2.494	458	2.952
	Yüzde	84,50%	15,50%	100,00%

Ki-kare= 155,362

Sd =18

p< 0.001

Ek Tablo III.3. Partiler ve Yaş Ortalaması

	Ortalama	Sayı	Standart Sapma
Adalet ve Kalkınma Partisi	39,48	1655	11,029
Milliyetçi Hareket Partisi	42,10	753	9,875
Demokrat Parti	46,76	342	13,642
Saadet Partisi	43,45	202	11,661
Toplam	41,26	2952	11,383

Ek Tablo III.4. Cinsiyet ve Doğduğu Yerleşim Birimi

		Doğduğu yerleşim birimi			Toplam
		Köy	İlçe merkezi ya da kasaba	İl merkezi	
Erkek	Sayı	357	1.257	880	2.494
	Yüzde	14,3%	50,4%	35,3%	100,0%
Kadın	Sayı	45	183	230	458
	Yüzde	9,8%	40,0%	50,2%	100,0%
Toplam	Sayı	402	1.440	1.110	2.952
	Yüzde	13,6%	48,8%	37,6%	100,0%

Ki-kare=37,329

sd= 2

p<0.001

Ek Tablo III.5. Yaş ve Doğduğu Yerleşim Birimi

		Doğduğu yerleşim birimi			Toplam
		Köy	İlçe merkezi ya da kasaba	İl merkezi	
1980-90	Sayı	36	209	220	465
	Yüzde	7,7%	44,9%	47,3%	100,0%
1970-79	Sayı	91	355	327	773
	Yüzde	11,8%	45,9%	42,3%	100,0%
1960-69	Sayı	147	469	321	937
	Yüzde	15,7%	50,1%	34,3%	100,0%
1950-59	Sayı	96	306	174	576
	Yüzde	16,7%	53,1%	30,2%	100,0%
1928-49	Sayı	32	101	68	201
	Yüzde	15,9%	50,2%	33,8%	100,0%
Toplam	Sayı	402	1.440	1.110	2.952
	Yüzde	13,6%	48,8%	37,6%	100,0%

Ki-kare= 54,831

sd= 8

p< 0.001

Ek Tablo III.6. Cinsiyet ve Yaşadığı Yerdeki Konumu

		Yaşamakta olduğu yerdeki konumu				Toplam
		Yaşamakta olduğum yerin yerlisiyim	Yaşamakta olduğum yere büyüklerim (anne-baba, dede vb.) göç	Yaşamakta olduğum yere göç ederek geldim (kendisi ya da eşi)	Memuriyet, tayin, terfi, zorunlu hizmet vb. nedenlerle yaşad	
Erkek	Sayı	1.751	408	258	58	2.475
	Yüzde	70,7%	16,5%	10,4%	2,3%	100,0%
Kadın	Sayı	261	92	66	38	457
	Yüzde	57,1%	20,1%	14,4%	8,3%	100,0%
Toplam	Sayı	2.012	500	324	96	2.932
	Yüzde	68,6%	17,1%	11,1%	3,3%	100,0%

Ki-kare= 61,112

sd= 3

p<0.001

Ek Tablo III.7. Anketin Yapıldığı Kent ve Yaşadığı Yerdeki Konumu

						Toplam
		Yaşamakta olduğum yerin yerlisiyim	Yaşamakta olduğum yere büyüklerimgöç etmiş	Yaşamakta olduğum yere göç ederek geldim	Memuriyet, tayin, terfi, zorunlu hizmet vb. nedenlerle geldim	
Ankara	Sayı	147	52	61	29	289
	Yüzde	50,9%	18,0%	21,1%	10,0%	100,0%
Antalya	Sayı	96	68	62	12	238
	Yüzde	40,3%	28,6%	26,1%	5,0%	100,0%
Aydın	Sayı	130	31	31	16	208
	Yüzde	62,5%	14,9%	14,9%	7,7%	100,0%
Balıkesir	Sayı	173	30	27	9	239
	Yüzde	72,4%	12,6%	11,3%	3,8%	100,0%
Bursa	Sayı	123	77	29	8	237
	Yüzde	51,9%	32,5%	12,2%	3,4%	100,0%
Erzurum	Sayı	173	9	2	0	184
	Yüzde	94,0%	4,9%	1,1%	0,0%	100,0%
Gaziantep	Sayı	203	26	9	1	239
	Yüzde	84,9%	10,9%	3,8%	0,4%	100,0%
İstanbul	Sayı	165	75	43	6	289
	Yüzde	57,1%	26,0%	14,9%	2,1%	100,0%
Kayseri	Sayı	112	35	26	7	180
	Yüzde	62,2%	19,4%	14,4%	3,9%	100,0%
Malatya	Sayı	164	24	10	3	201
	Yüzde	81,6%	11,9%	5,0%	1,5%	100,0%
Samsun	Sayı	191	43	8	2	244
	Yüzde	78,3%	17,6%	3,3%	0,8%	100,0%
Trabzon	Sayı	57	1	4	0	62
	Yüzde	91,9%	1,6%	6,5%	0,0%	100,0%
Elazığ	Sayı	12	0	0	0	12
	Yüzde	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Ordu	Sayı	139	9	5	3	156
	Yüzde	89,1%	5,8%	3,2%	1,9%	100,0%
Sivas	Sayı	50	9	1	0	60
	Yüzde	83,3%	15,0%	1,7%	0,0%	100,0%
Giresun	Sayı	21	1	0	0	22
	Yüzde	95,5%	4,5%	0,0%	0,0%	100,0%
Denizli	Sayı	19	6	5	0	30
	Yüzde	63,3%	20,0%	16,7%	0,0%	100,0%
Bayburt	Sayı	19	4	1	0	24
	Yüzde	79,2%	16,7%	4,2%	0,0%	100,0%
Adıyaman	Sayı	18	0	0	0	18
	Yüzde	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Toplam	Sayı	2.012	500	324	96	2.932
	Yüzde	68,6%	17,1%	11,1%	3,3%	100,0%

Ki-kare= 476,147

sd= 54

p<0.001

Ek Tablo III.8. Partideki Konum ve Yaşadığı Yerdeki Konumu

		Yaşamakta olduğu yerdeki konumu				Toplam
		Yaşamakta olduğumyerin yerlisiyim	Yaşamakta olduğumyere büyüklerim (anne-baba, dede vb.) göç	Yaşamakta olduğumyere göç ederek geldim (kendisi ya da eşi)	Memuriyet, tayin, terfi, zorunlu hizmet vb. nedenlerle yapılad	
Belediye Meclis Üyesi	Sayı	115	27	17	3	162
	Yüzde	71,0%	16,7%	10,5%	1,9%	100,0%
Disiplin Kurulu Üyesi	Sayı	30	9	4	2	45
	Yüzde	66,7%	20,0%	8,9%	4,4%	100,0%
Gençlik KollarıBaşkan Yardımcısı	Sayı	129	48	17	5	199
	Yüzde	64,8%	24,1%	8,5%	2,5%	100,0%
Gençlik KollarıBaşkanı	Sayı	66	11	5	3	85
	Yüzde	77,6%	12,9%	5,9%	3,5%	100,0%
İl/İlçeYönetim Kurulu Üyesi	Sayı	996	224	155	40	1.415
	Yüzde	70,4%	15,8%	11,0%	2,8%	100,0%
İl/İlçeKongre Üyesi	Sayı	214	44	23	10	291
	Yüzde	73,5%	15,1%	7,9%	3,4%	100,0%
İl Genel Meclis Üyesi	Sayı	49	21	11	1	82
	Yüzde	59,8%	25,6%	13,4%	1,2%	100,0%
İl Başkanı	Sayı	21	1	5	1	28
	Yüzde	75,0%	3,6%	17,9%	3,6%	100,0%
İl Yürütme Kurulu Üyesi	Sayı	73	29	13	9	124
	Yüzde	58,9%	23,4%	10,5%	7,3%	100,0%
İlçe Başkan Yardımcısı	Sayı	136	29	30	3	198
	Yüzde	68,7%	14,6%	15,2%	1,5%	100,0%
İlçe Başkanı	Sayı	96	18	16	2	132
	Yüzde	72,7%	13,6%	12,1%	1,5%	100,0%
Kadın Kolları Başkan Yardımcısı	Sayı	50	30	18	9	107
	Yüzde	46,7%	28,0%	16,8%	8,4%	100,0%
Kadın Kolları Başkanı	Sayı	37	9	10	8	64
	Yüzde	57,8%	14,1%	15,6%	12,5%	100,0%
Toplam	Sayı	2.012	500	324	96	2.932
	Yüzde	68,6%	17,1%	11,1%	3,3%	100,0%

Ki-kare= 95,819

sd= 36

p< 0.001

Ek Tablo III.9. Cinsiyet ve Hanede Yaşayan Kişi Sayısı

		Hane kişi sayısı					Toplam
		1	2	3	4	5 ve üzeri	
Erkek	Sayı	56	263	484	783	908	2.494
	Yüzde	2,20%	10,50%	19,40%	31,40%	36,40%	100,00%
Kadın	Sayı	14	77	104	151	112	458
	Yüzde	3,10%	16,80%	22,70%	33,00%	24,50%	100,00%
Toplam	Sayı	70	340	588	934	1.020	2.952
	Yüzde	2,40%	11,50%	19,90%	31,60%	34,60%	100,00%

Ki-kare= 32,689

sd= 4

p<0.001

Ek Tablo III.10. Cinsiyet ve Hanedeki Ortalama Kişi Sayısı

Cinsiyet	Ortalama	Sayı	Standart Sapma
Erkek	4,21	2494	1,646
Kadın	3,73	458	1,634
Total	4,13	2952	1,653

Ek Tablo III.11. Anketin Yapıldığı Kent ve Hanedeki Ortalama Kişi Sayısı

İl	Ortalama	Sayı	Standart Sapma
Ankara	3,72	292	1,250
Antalya	3,78	240	1,895
Aydın	3,50	210	1,167
Balıkesir	3,53	240	1,051
Bursa	4,03	240	1,293
Erzurum	4,75	186	1,581
Gaziantep	5,40	240	2,108
İstanbul	3,95	291	1,339
Kayseri	4,09	180	1,692
Malatya	4,42	202	1,931
Samsun	4,44	245	1,670
Trabzon	3,95	63	1,211
Elazığ	3,92	12	2,065
Ordu	3,91	156	1,322
Sivas	4,63	60	1,939
Giresun	4,35	23	1,968
Denizli	3,43	30	1,104
Bayburt	5,63	24	2,123
Adıyaman	5,33	18	2,142
Total	4,13	2952	1,653

Ek Tablo III.12. Anketin Yapıldığı Kent ve Hanede Yaşayan Kişi Sayısı

		1	2	3	4	5 ve üzeri	Toplam
Ankara	Sayı	7	38	74	111	62	292
	Yüzde	2,40%	13,00%	25,30%	38,00%	21,20%	100,00%
Antalya	Sayı	12	31	56	82	59	240
	Yüzde	5,00%	12,90%	23,30%	34,20%	24,60%	100,00%
Aydın	Sayı	6	35	62	73	34	210
	Yüzde	2,90%	16,70%	29,50%	34,80%	16,20%	100,00%
Balıkesir	Sayı	4	43	55	104	34	240
	Yüzde	1,70%	17,90%	22,90%	43,30%	14,20%	100,00%
Bursa	Sayı	5	24	45	89	77	240
	Yüzde	2,10%	10,00%	18,80%	37,10%	32,10%	100,00%
Erzurum	Sayı	2	9	22	54	99	186
	Yüzde	1,10%	4,80%	11,80%	29,00%	53,20%	100,00%
Gaziantep	Sayı	1	13	33	39	154	240
	Yüzde	0,40%	5,40%	13,80%	16,30%	64,20%	100,00%
İstanbul	Sayı	9	30	62	99	91	291
	Yüzde	3,10%	10,30%	21,30%	34,00%	31,30%	100,00%
Kayseri	Sayı	6	31	30	40	73	180
	Yüzde	3,30%	17,20%	16,70%	22,20%	40,60%	100,00%
Malatya	Sayı	2	23	37	51	89	202
	Yüzde	1,00%	11,40%	18,30%	25,20%	44,10%	100,00%
Samsun	Sayı	4	23	42	66	110	245
	Yüzde	1,60%	9,40%	17,10%	26,90%	44,90%	100,00%
Trabzon	Sayı	1	8	10	24	20	63
	Yüzde	1,60%	12,70%	15,90%	38,10%	31,70%	100,00%
Elazığ	Sayı	1	3	1	3	4	12
	Yüzde	8,30%	25,00%	8,30%	25,00%	33,30%	100,00%
Ordu	Sayı	3	22	30	54	47	156
	Yüzde	1,90%	14,10%	19,20%	34,60%	30,10%	100,00%
Sivas	Sayı	3	3	8	19	27	60
	Yüzde	5,00%	5,00%	13,30%	31,70%	45,00%	100,00%
Giresun	Sayı	0	1	10	3	9	23
	Yüzde	0,00%	4,30%	43,50%	13,00%	39,10%	100,00%
Denizli	Sayı	3	2	7	15	3	30
	Yüzde	10,00%	6,70%	23,30%	50,00%	10,00%	100,00%
Bayburt	Sayı	0	0	3	6	15	24
	Yüzde	0,00%	0,00%	12,50%	25,00%	62,50%	100,00%
Adıyaman	Sayı	1	1	1	2	13	18
	Yüzde	5,60%	5,60%	5,60%	11,10%	72,20%	100,00%
Toplam	Sayı	70	340	588	934	1020	2952
	Yüzde	2,40%	11,50%	19,90%	31,60%	34,60%	100,00%

Ki-kare= 361,229

sd= 72

p<0.001

Ek Tablo III.13. Yaş ve Çocuk Sayısı

		çocuk sayısı				Toplam
		çocuğu yok	tek çocuklu	iki çocuklu	üç ve üzeri çocuklu	
1980-90	Sayı	36	63	24	9	132
	Yüzde	27,30%	47,70%	18,20%	6,80%	100,00%
1970-79	Sayı	48	149	292	156	645
	Yüzde	7,40%	23,10%	45,30%	24,20%	100,00%
1960-69	Sayı	16	52	378	476	922
	Yüzde	1,70%	5,60%	41,00%	51,60%	100,00%
1950-59	Sayı	7	33	167	360	567
	Yüzde	1,20%	5,80%	29,50%	63,50%	100,00%
1928-49	Sayı	5	10	57	127	199
	Yüzde	2,50%	5,00%	28,60%	63,80%	100,00%
Toplam	Sayı	112	307	918	1128	2465
	Yüzde	4,50%	12,50%	37,20%	45,80%	100,00%

Ki-Kare= 657,431

sd= 12

p<0.001

Ek Tablo III.14. Yaş ve Ortalama Çocuk Sayısı

yas araliklari	Ortalama	Sayı	Standart Sapma
1980-90	1,45	96	,694
1970-79	2,10	597	,901
1960-69	2,79	906	1,127
1950-59	3,13	560	1,368
1928-49	3,36	194	1,645
Toplam	2,69	2353	1,272

Ek Tablo III.15. Cinsiyet ve Çocuk Sayısı

		çocuk sayısı				Toplam
		çocuğu yok	tek çocuklu	iki çocuklu	üç ve üzeri çocuklu	
Erkek	Sayı	88	267	763	1003	2121
	Yüzde	4,10%	12,60%	36,00%	47,30%	100,00%
Kadın	Sayı	24	40	155	125	344
	Yüzde	7,00%	11,60%	45,10%	36,30%	100,00%
Toplam	Sayı	112	307	918	1128	2465
	Yüzde	4,50%	12,50%	37,20%	45,80%	100,00%

Ki-kare= 19,746

sd= 3

p<0.001

Ek Tablo III.16. Cinsiyet ve Ortalama Çocuk Sayısı

Cinsiyete göre çocuk sayısı	Ortalama	Sayı	Standart Sapma
Erkek	2,73	2033	1,308
Kadın	2,43	320	,974
Toplam	2,69	2353	1,272

Ek Tablo III.17. Anketin Yapıldığı Kent ve Ortalama Çocuk Sayısı

İllere göre çocuk sayısı	Ortalama	Sayı	Standart Sapma
Ankara	2,47	231	1,021
Antalya	2,42	160	1,037
Aydın	2,32	185	,951
Balikesir	2,17	214	,789
Bursa	2,44	193	,894
Erzurum	2,90	156	1,243
Gaziantep	3,66	197	1,790
İstanbul	2,31	200	1,034
Kayseri	3,01	145	1,336
Malatya	3,09	179	1,530
Samsun	2,94	189	1,247
Trabzon	2,41	41	,894
Elazığ	3,30	10	1,494
Ordu	2,52	130	1,170
Sivas	2,92	50	1,589
Giresun	2,72	18	1,364
Denizli	2,19	16	,834
Bayburt	2,96	23	1,331
Adıyaman	3,63	16	1,500
Toplam	2,69	2353	1,272

Ek Tablo III.18. Anketin Yapıldığı Kent ve Çocuk Sayısı

		çocuğu yok	tek çocuklu	iki çocuklu	üç ve üzeri çocuklu	Toplam
Ankara	Sayı	15	28	111	92	246
	Yüzde	6,10%	11,40%	45,10%	37,40%	100,00%
Antalya	Sayı	14	32	58	70	174
	Yüzde	8,00%	18,40%	33,30%	40,20%	100,00%
Aydın	Sayı	5	26	98	61	190
	Yüzde	2,60%	13,70%	51,60%	32,10%	100,00%
Balıkesir	Sayı	6	35	120	59	220
	Yüzde	2,70%	15,90%	54,50%	26,80%	100,00%
Bursa	Sayı	6	19	98	76	199
	Yüzde	3,00%	9,50%	49,20%	38,20%	100,00%
Erzurum	Sayı	6	16	50	90	162
	Yüzde	3,70%	9,90%	30,90%	55,60%	100,00%
Gaziantep	Sayı	12	18	39	140	209
	Yüzde	5,70%	8,60%	18,70%	67,00%	100,00%
İstanbul	Sayı	18	41	88	71	218
	Yüzde	8,30%	18,80%	40,40%	32,60%	100,00%
Kayseri	Sayı	8	9	47	89	153
	Yüzde	5,20%	5,90%	30,70%	58,20%	100,00%
Malatya	Sayı	3	23	43	113	182
	Yüzde	1,60%	12,60%	23,60%	62,10%	100,00%
Samsun	Sayı	7	17	53	119	196
	Yüzde	3,60%	8,70%	27,00%	60,70%	100,00%
Trabzon	Sayı	2	6	16	19	43
	Yüzde	4,70%	14,00%	37,20%	44,20%	100,00%
Elazığ	Sayı	1	1	0	9	11
	Yüzde	9,10%	9,10%	0,00%	81,80%	100,00%
Ordu	Sayı	8	15	64	51	138
	Yüzde	5,80%	10,90%	46,40%	37,00%	100,00%
Sivas	Sayı	1	7	18	25	51
	Yüzde	2,00%	13,70%	35,30%	49,00%	100,00%
Giresun	Sayı	0	5	2	11	18
	Yüzde	0,00%	27,80%	11,10%	61,10%	100,00%
Denizli	Sayı	0	3	8	5	16
	Yüzde	0,00%	18,80%	50,00%	31,30%	100,00%
Bayburt	Sayı	0	4	4	15	23
	Yüzde	0,00%	17,40%	17,40%	65,20%	100,00%
Adıyaman	Sayı	0	2	1	13	16
	Yüzde	0,00%	12,50%	6,30%	81,30%	100,00%
Toplam	Sayı	112	307	918	1128	2465
	Yüzde	4,50%	12,50%	37,20%	45,80%	100,00%

Ki-kare= 258,396

sd= 54

p<0.001

Ek Tablolar 2: Sosyoekonomik Özellikler

Ek Tablo IV.1. Cinsiyet ve Baba Eğitimi

		Babasının aldığı son diploma derecesi						Toplam
		Okuması yazması yok	Okur-yazar ama ilkokulu bitirmemiş	İlkokul	Ortaokul	Lise	Lise üstü	
Erkek	Sayı	183	247	1.440	276	233	115	2.494
	Yüzde	7,3%	9,9%	57,7%	11,1%	9,3%	4,6%	100,0%
Kadın	Sayı	23	23	240	60	64	48	458
	Yüzde	5,0%	5,0%	52,4%	13,1%	14,0%	10,5%	100,0%
Toplam	Sayı	206	270	1.680	336	297	163	2.952
	Yüzde	7,0%	9,1%	56,9%	11,4%	10,1%	5,5%	100,0%

Ki-kare= 48,789

sd= 5

p<0.001

Ek Tablo IV.2. Yaş ve Baba Eğitimi

		Babasının aldığı son diploma derecesi						Toplam
		Okuması yazması yok	Okur-yazar ama ilkokulu bitirmemiş	İlkokul	Ortaokul	Lise	Lise üstü	
1980-90	Sayı	7	17	203	84	92	62	465
	Yüzde	1,5%	3,7%	43,7%	18,1%	19,8%	13,3%	100,0%
1970-79	Sayı	31	41	432	113	103	53	773
	Yüzde	4,0%	5,3%	55,9%	14,6%	13,3%	6,9%	100,0%
1960-69	Sayı	56	96	611	85	65	24	937
	Yüzde	6,0%	10,2%	65,2%	9,1%	6,9%	2,6%	100,0%
1950-59	Sayı	75	85	338	35	25	18	576
	Yüzde	13,0%	14,8%	58,7%	6,1%	4,3%	3,1%	100,0%
1928-49	Sayı	37	31	96	19	12	6	201
	Yüzde	18,4%	15,4%	47,8%	9,5%	6,0%	3,0%	100,0%
Toplam	Sayı	206	270	1.680	336	297	163	2.952
	Yüzde	7,0%	9,1%	56,9%	11,4%	10,1%	5,5%	100,0%

Ki-kare= 390,255

sd= 20

p<0.001

Ek Tablo IV.3. Cinsiyet ve Anne Eğitimi

		Annesinin aldığı son diploma derecesi						Toplam
		Okuması yazması yok	Okur-yazar ama ilkokulu bitirmemiş	İlkokul	Ortaokul	Lise	Lise üstü	
Erkek	Sayı	511	332	1.354	164	107	26	2.494
	Yüzde	20,5%	13,3%	54,3%	6,6%	4,3%	1,0%	100,0%
Kadın	Sayı	67	47	258	41	28	17	458
	Yüzde	14,6%	10,3%	56,3%	9,0%	6,1%	3,7%	100,0%
Toplam	Sayı	578	379	1.612	205	135	43	2.952
	Yüzde	19,6%	12,8%	54,6%	6,9%	4,6%	1,5%	100,0%

Ki-kare= 34,772

sd= 5

p< 0.001

Ek Tablo IV.4. Yaş ve Anne Eğitimi

		Annesinin aldığı son diploma derecesi						Toplam
		Okuması yazması yok	Okur-yazar ama ilkokulu bitirmemiş	İlkokul	Ortaokul	Lise	Lise üstü	
1980-90	Sayı	29	43	248	76	54	15	465
	Yüzde	6,2%	9,2%	53,3%	16,3%	11,6%	3,2%	100,0%
1970-79	Sayı	102	89	455	67	47	13	773
	Yüzde	13,2%	11,5%	58,9%	8,7%	6,1%	1,7%	100,0%
1960-69	Sayı	194	135	535	44	22	7	937
	Yüzde	20,7%	14,4%	57,1%	4,7%	2,3%	0,7%	100,0%
1950-59	Sayı	178	82	288	12	9	7	576
	Yüzde	30,9%	14,2%	50,0%	2,1%	1,6%	1,2%	100,0%
1928-49	Sayı	75	30	86	6	3	1	201
	Yüzde	37,3%	14,9%	42,8%	3,0%	1,5%	0,5%	100,0%
Toplam	Sayı	578	379	1.612	205	135	43	2.952
	Yüzde	19,6%	12,8%	54,6%	6,9%	4,6%	1,5%	100,0%

Ki-kare= 337,598

sd= 20

p<0.001

Ek Tablo IV.5. Cinsiyet ve Eğitim Düzeyi

		En son aldığı diploma derecesi					Toplam	
		İlkokul	Ortaokul (ilköğretim)	Lise	Meslek Yüksek Okulu	Üniversite		Yüksek Lisans/Doktora
Erkek	Sayı	450	362	1.006	128	491	57	2.494
	Yüzde	18,0%	14,5%	40,3%	5,1%	19,7%	2,3%	100,0%
Kadın	Sayı	80	54	197	27	85	15	458
	Yüzde	17,5%	11,8%	43,0%	5,9%	18,6%	3,3%	100,0%
Toplam	Sayı	530	416	1.203	155	576	72	2.952
	Yüzde	18,0%	14,1%	40,8%	5,3%	19,5%	2,4%	100,0%

Ki-kare= 5,025

sd= 5

p>0.05

Ek Tablo IV.6. Eğitim Düzeyi ve Yabancı Dil

		En az bir Yabancı dil biliyor		Toplam
		En az bir Yabancı dil biliyor	Yabancı dil bilmiyor	
İlkokul	Sayı	47	483	530
	Yüzde	8,9%	91,1%	100,0%
Ortaokul (ilköğretim)	Sayı	138	278	416
	Yüzde	33,2%	66,8%	100,0%
Lise	Sayı	714	489	1.203
	Yüzde	59,4%	40,6%	100,0%
Meslek Yüksek Okulu	Sayı	126	29	155
	Yüzde	81,3%	18,7%	100,0%
Üniversite	Sayı	508	68	576
	Yüzde	88,2%	11,8%	100,0%
Yüksek Lisans/Doktora	Sayı	64	8	72
	Yüzde	88,9%	11,1%	100,0%
Toplam	Sayı	1.597	1.355	2.952
	Yüzde	54,1%	45,9%	100,0%

Ki-kare= 874,276

sd= 5

p< 0.01

Ek Tablo IV.7. Yaş ve Yabancı Dil

				Toplam
		En az bir Yabancı dil biliyor	Yabancı dil bilmiyor	
1980-90	Sayı	302	163	465
	Yüzde	64,9%	35,1%	100,0%
1970-79	Sayı	462	311	773
	Yüzde	59,8%	40,2%	100,0%
1960-69	Sayı	475	462	937
	Yüzde	50,7%	49,3%	100,0%
1950-59	Sayı	269	307	576
	Yüzde	46,7%	53,3%	100,0%
1928-49	Sayı	89	112	201
	Yüzde	44,3%	55,7%	100,0%
Toplam	Sayı	1.597	1.355	2.952
	Yüzde	54,1%	45,9%	100,0%

Ki-kare= 56,910

sd= 4

p< 0.001

Ek Tablo IV.8. Partiler ve İngilizce Düzeyi

					Toplam
		Zayıf	Orta	İyi	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	231	366	134	731
	Yüzde	31,6%	50,1%	18,3%	100,0%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	86	185	46	317
	Yüzde	27,1%	58,4%	14,5%	100,0%
Demokrat Parti	Sayı	40	72	23	135
	Yüzde	29,6%	53,3%	17,0%	100,0%
Saadet Partisi	Sayı	24	38	13	75
	Yüzde	32,0%	50,7%	17,3%	100,0%
Toplam	Sayı	381	661	216	1.258
	Yüzde	30,3%	52,5%	17,2%	100,0%

Ki-kare= 6,393

sd= 6

p< 0.5

Ek Tablo IV.9. Cinsiyet ve Ortalama Çalıştırılan İşçi Sayısı

Cinsiyet	Ortalama	Sayı	Standart Sapma
Erkek	9,29	868	22,872
Kadın	4,63	40	3,887
Toplam	9,08	908	22,397

Ek Tablo IV.10. Partideki Konumu ve Ortalama Çalıştırılan İşçi Sayısı

Kişinin partideki görevi	Ortalama	Sayı	Standart Sapma
Belediye Meclis Üyesi	8,11	75	20,668
Disiplin Kurulu Üyesi	13,00	10	26,499
Gençlik Kolları Başkan Yardımcısı	10,05	40	23,743
Gençlik Kolları Başkanı	9,08	25	17,005
İl/İlçe Yönetim Kurulu Üyesi	9,21	448	22,299
İl /İlçe Kongre Üyesi	6,68	56	12,866
İl Genel Meclis Üyesi	10,10	29	24,943
İl Başkanı	11,00	12	14,715
İl Yürütme Kurulu Üyesi	14,94	50	46,908
İlçe Başkan Yardımcısı	8,57	82	14,449
İlçe Başkanı	6,69	70	11,446
Kadın Kolları Başkan Yardımcısı	3,75	4	3,096
Kadın Kolları Başkanı	3,29	7	1,113
Toplam	9,08	908	22,397

Ek Tablo IV.11. Anketin Yapıldığı Kent ve Ortalama Çalıştırılan İşçi Sayısı

Kent	Ortalama	Sayı	Standart Sapma
Ankara	24,27	60	45,759
Antalya	8,49	77	14,101
Aydın	8,10	71	16,979
Balikesir	7,48	73	11,863
Bursa	13,92	83	32,370
Erzurum	6,98	50	19,261
Gaziantep	5,11	76	6,523
İstanbul	8,74	97	15,008
Kayseri	15,81	48	45,390
Malatya	6,76	70	18,569
Samsun	4,25	75	5,815
Trabzon	6,00	18	11,601
Elazığ	5,50	6	4,970
Ordu	4,83	60	7,136
Sivas	4,00	14	3,162
Giresun	5,43	7	3,690
Denizli	9,71	7	16,204
Bayburt	9,70	10	18,148
Adıyaman	6,00	6	5,933
Toplam	9,08	908	22,397

Ek Tablo IV.12. Eğitim Düzeyi ve Ortalama Aylık Hane Geliri

	Ortalama	Sayı	Standart Sapma
İlkokul	1.648,24	506	4.602,211
Ortaokul (ilköğretim)	1.600,52	397	1.203,751
Lise	1.892,16	1.140	1.660,056
Meslek Yüksek Okulu	2.961,88	149	10.584,986
Üniversite	3.687,74	541	21.458,860
Yüksek Lisans/Doktora	2.583,28	67	1.404,104
Toplam	2.227,12	2.800	10.028,151

Ek Tablo IV.13. Cinsiyet ve Ortalama Aylık Hane Geliri

Cinsiyet	Ortalama	Sayı	Standart Sapma
Erkek	2235,93	2366	10569,392
Kadın	2179,12	434	6316,875
Toplam	2227,12	2800	10028,151

Ek Tablo IV.14. Anketin Yapıldığı Kent ve Ortalama Aylık Hane Geliri

Kent	Ortalama	Sayı	Standart Sapma
Ankara	2181,72	270	1293,695
Antalya	2710,00	227	8645,394
Aydın	2289,09	208	1892,812
Balıkesir	1957,41	220	2130,137
Bursa	2117,08	221	1864,483
Erzurum	1720,65	184	1162,016
Gaziantep	1859,55	222	1870,893
İstanbul	2245,29	271	1728,033
Kayseri	5244,09	173	38595,737
Malatya	1754,18	196	1749,304
Samsun	1629,00	236	1216,438
Trabzon	1924,14	58	1088,788
Elazığ	2037,50	12	1721,406
Ordu	1707,45	153	1091,659
Sivas	1695,83	60	1278,548
Giresun	1582,50	20	886,637
Denizli	2606,90	29	3049,582
Bayburt	1800,00	22	1150,880
Adıyaman	2100,00	18	1396,740
Toplam	2227,12	2800	10028,151

Ek Tablo IV.15. Partideki Konum ve Ortalama Aylık Hane Geliri

Kişinin partideki görevi	Ortalama	Sayı	Standart Sapma
Belediye Meclis Üyesi	2260,44	158	1825,135
Disiplin Kurulu Üyesi	1880,45	44	1219,004
Gençlik Kolları Başkan Yardımcısı	1865,98	189	1550,438
Gençlik Kolları Başkanı	1655,50	80	775,227
İl / İlçe Yönetim Kurulu Üyesi	2361,99	1361	13852,558
İl /İlçe Kongre Üyesi	2000,43	276	7831,126
İl Genel Meclis Üyesi	1968,57	77	1460,625
İl Başkanı	2188,89	27	1688,270
İl Yürütme Kurulu Üyesi	2416,41	117	2041,543
İlçe Başkan Yardımcısı	2262,26	186	1704,085
İlçe Başkanı	2692,89	123	2761,907
Kadın Kolları Başkan Yardımcısı	1671,47	102	1002,662
Kadın Kolları Başkanı	2137,83	60	1298,578
Toplam	2227,12	2800	10028,151

Ek Tablo IV.16. Partideki Konum ve Ev Sahipliği

		Oturduğu evin durumu				Toplam
		Kendimizin	Kira	Lojman	Aile bireylerinden birine ait kira vermiyoruz	
Belediye Meclis Üyesi	Sayı	144	17	0	3	164
	Yüzde	87,8%	10,4%	0,0%	1,8%	100,0%
Disiplin Kurulu Üyesi	Sayı	40	4	0	1	45
	Yüzde	88,9%	8,9%	0,0%	2,2%	100,0%
Gençlik KollarıBaşkan Yardımcısı	Sayı	141	47	1	11	200
	Yüzde	70,5%	23,5%	0,5%	5,5%	100,0%
Gençlik KollarıBaşkanı	Sayı	57	26	0	2	85
	Yüzde	67,1%	30,6%	0,0%	2,4%	100,0%
İl/İlçeYönetim Kurulu Üyesi	Sayı	1.133	231	9	51	1.424
	Yüzde	79,6%	16,2%	0,6%	3,6%	100,0%
İl/İlçeKongre Üyesi	Sayı	221	56	1	12	290
	Yüzde	76,2%	19,3%	0,3%	4,1%	100,0%
İl Genel Meclis Üyesi	Sayı	71	10	0	1	82
	Yüzde	86,6%	12,2%	0,0%	1,2%	100,0%
İl Başkanı	Sayı	22	4	0	2	28
	Yüzde	78,6%	14,3%	0,0%	7,1%	100,0%
İl Yürütme Kurulu Üyesi	Sayı	111	11	1	3	126
	Yüzde	88,1%	8,7%	0,8%	2,4%	100,0%
İlçe Başkan Yardımcısı	Sayı	167	26	2	4	199
	Yüzde	83,9%	13,1%	1,0%	2,0%	100,0%
İlçe Başkanı	Sayı	109	20	1	3	133
	Yüzde	82,0%	15,0%	0,8%	2,3%	100,0%
Kadın Kolları Başkan Yardımcısı	Sayı	73	26	6	3	108
	Yüzde	67,6%	24,1%	5,6%	2,8%	100,0%
Kadın Kolları Başkanı	Sayı	42	20	0	2	64
	Yüzde	65,6%	31,3%	0,0%	3,1%	100,0%
Toplam	Sayı	2.331	498	21	98	2.948
	Yüzde	79,1%	16,9%	0,7%	3,3%	100,0%

Ki-kare= 102,278

sd= 36

p<0.001

Ek Tablo IV.17. Anketin Yapıldığı Kent ve ve Ev Sahipliği

		Oturduğu evin durumu				Toplam
		Kendimizin	Kira	Lojman	Aile bireylerinden birine ait kira vermiyoruz	
Ankara	Sayı	232	42	6	12	292
	Yüzde	79,5%	14,4%	2,1%	4,1%	100,0%
Antalya	Sayı	168	61	0	10	239
	Yüzde	70,3%	25,5%	0,0%	4,2%	100,0%
Aydın	Sayı	160	33	1	16	210
	Yüzde	76,2%	15,7%	0,5%	7,6%	100,0%
Balıkesir	Sayı	193	37	2	7	239
	Yüzde	80,8%	15,5%	0,8%	2,9%	100,0%
Bursa	Sayı	200	30	1	9	240
	Yüzde	83,3%	12,5%	0,4%	3,8%	100,0%
Erzurum	Sayı	150	31	0	5	186
	Yüzde	80,6%	16,7%	0,0%	2,7%	100,0%
Gaziantep	Sayı	204	34	0	2	240
	Yüzde	85,0%	14,2%	0,0%	0,8%	100,0%
İstanbul	Sayı	189	85	5	11	290
	Yüzde	65,2%	29,3%	1,7%	3,8%	100,0%
Kayseri	Sayı	148	23	2	7	180
	Yüzde	82,2%	12,8%	1,1%	3,9%	100,0%
Malatya	Sayı	165	31	0	6	202
	Yüzde	81,7%	15,3%	0,0%	3,0%	100,0%
Samsun	Sayı	217	21	0	6	244
	Yüzde	88,9%	8,6%	0,0%	2,5%	100,0%
Trabzon	Sayı	52	11	0	0	63
	Yüzde	82,5%	17,5%	0,0%	0,0%	100,0%
Elazığ	Sayı	11	1	0	0	12
	Yüzde	91,7%	8,3%	0,0%	0,0%	100,0%
Ordu	Sayı	123	30	0	3	156
	Yüzde	78,8%	19,2%	0,0%	1,9%	100,0%
Sivas	Sayı	46	12	2	0	60
	Yüzde	76,7%	20,0%	3,3%	0,0%	100,0%
Giresun	Sayı	19	3	0	1	23
	Yüzde	82,6%	13,0%	0,0%	4,3%	100,0%
Denizli	Sayı	24	6	0	0	30
	Yüzde	80,0%	20,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Bayburt	Sayı	18	3	2	1	24
	Yüzde	75,0%	12,5%	8,3%	4,2%	100,0%
Adıyaman	Sayı	12	4	0	2	18
	Yüzde	66,7%	22,2%	0,0%	11,1%	100,0%
Toplam	Sayı	2.331	498	21	98	2.948
	Yüzde	79,1%	16,9%	0,7%	3,3%	100,0%

Ki-kare= 148,683

sd= 54

p< 0.001

Ek Tablolar 3: Sosyokültürel Özellikler

Ek Tablo VI. 1. Cinsiyet ve En Çok Okumayı Sevdikleri Kitaplar

		K.1. En çok hangi tür kitapları okumayı seversiniz?														Toplam
		Kitap okumuyorum	Tarihi romanlar	Polisiye romanlar	Tarih incelemeleri	Dini kitaplar	Şiir kitapları	Bilimkurgu romanları	Siyasi analiz kitapları	İş dünyası ile ilgili kitaplar	Sağlıkla ilgili kitaplar	Mesleki kitaplar	Psikoloji,sosyoloji, felsefe kitapları	Ayırım yapmaksızın her tür kitabı okuyorum	Diğer	
Erkek	Sayı	459	466	32	249	389	42	37	610	80	21	75	13	9	12	2.494
	Yüzde	18,4%	18,7%	1,3%	10,0%	15,6%	1,7%	1,5%	24,5%	3,2%	0,8%	3,0%	0,5%	0,4%	0,5%	100,0%
Kadın	Sayı	46	88	14	37	66	16	13	98	15	22	17	15	6	5	458
	Yüzde	10,0%	19,2%	3,1%	8,1%	14,4%	3,5%	2,8%	21,4%	3,3%	4,8%	3,7%	3,3%	1,3%	1,1%	100,0%
Toplam	Sayı	505	554	46	286	455	58	50	708	95	43	92	28	15	17	2.952
	Yüzde	17,1%	18,8%	1,6%	9,7%	15,4%	2,0%	1,7%	24,0%	3,2%	1,5%	3,1%	0,9%	0,5%	0,6%	100,0%

Ki Kare= 120,249

sd= 13

p< 0.001

Ek Tablo VI. 2. Yaş ve En Çok Okumayı Sevdikleri Kitaplar

		K.1. En çok hangi tür kitapları okumayı seversiniz?														
		Kitap okumuyorum	Tarihi romanlar	Polisiye romanlar	Tarih incelemeleri	Dini kitaplar	Şiir kitapları	Bilimkurgu romanları	Siyasi analiz kitapları	İş dünyası ile ilgili kitaplar	Sağlıkla ilgili kitaplar	Mesleki kitaplar	Psikoloji,sosyoloji, felsefe kitapları	Ayrılmaksızın her tür kitabı okuyorum	Diğer	Toplam
1980-90	Sayı	63	98	18	45	42	12	20	121	14	6	12	7	3	4	465
	Yüzde	13,5%	21,1%	3,9%	9,7%	9,0%	2,6%	4,3%	26,0%	3,0%	1,3%	2,6%	1,5%	0,6%	0,9%	100,0%
1970-79	Sayı	111	151	14	78	109	24	16	194	27	10	24	10	2	3	773
	Yüzde	14,4%	19,5%	1,8%	10,1%	14,1%	3,1%	2,1%	25,1%	3,5%	1,3%	3,1%	1,3%	0,3%	0,4%	100,0%
1960-69	Sayı	190	171	9	89	133	16	10	219	38	15	34	6	3	4	937
	Yüzde	20,3%	18,2%	1,0%	9,5%	14,2%	1,7%	1,1%	23,4%	4,1%	1,6%	3,6%	0,6%	0,3%	0,4%	100,0%
1950-59	Sayı	99	98	2	62	122	5	4	136	12	10	13	4	6	3	576
	Yüzde	17,2%	17,0%	0,3%	10,8%	21,2%	0,9%	0,7%	23,6%	2,1%	1,7%	2,3%	0,7%	1,0%	0,5%	100,0%
1928-49	Sayı	42	36	3	12	49	1	0	38	4	2	9	1	1	3	201
	Yüzde	20,9%	17,9%	1,5%	6,0%	24,4%	0,5%	0,0%	18,9%	2,0%	1,0%	4,5%	0,5%	0,5%	1,5%	100,0%
Toplam	Sayı	505	554	46	286	455	58	50	708	95	43	92	28	15	17	2.952
	Yüzde	17,1%	18,8%	1,6%	9,7%	15,4%	2,0%	1,7%	24,0%	3,2%	1,5%	3,1%	0,9%	0,5%	0,6%	100,0%

Ki Kare=149,156

sd= 52

p<0.001

Ek Tablo VI. 3. Cinsiyet ve En Çok Dinlenen Müzik Türü

		K.2. En çok hangi tür müzik dinlemeyi seversiniz?																
		Müzik dinlemiyorum	Türk Sanat Müziği	Türk Halk Müziği	Özgün Müzik	Caz	Türkçe sözlü pop müzik	Türkçe sözlü rock	Yabancı pop	Yabancı rock	Klasik müzik	Tasavvuf müziği	Türkçe sözlü hip-hop / rap	Arabesk	Etnik müzik	Ayrılmaksızın her tür müziği dinliyorum	Diğer	Toplam
Erkek	Sayı	132	747	997	137	7	126	21	20	10	50	88	3	101	21	24	8	2.492
	Yüzde	5,3%	30,0%	40,0%	5,5%	0,3%	5,1%	0,8%	0,8%	0,4%	2,0%	3,5%	0,1%	4,1%	0,8%	1,0%	0,3%	100,0%
Kadın	Sayı	6	198	99	24	2	51	7	8	3	24	17	2	7	0	7	2	457
	Yüzde	1,3%	43,3%	21,7%	5,3%	0,4%	11,2%	1,5%	1,8%	0,7%	5,3%	3,7%	0,4%	1,5%	0,0%	1,5%	0,4%	100,0%
Toplam	Sayı	138	945	1.096	161	9	177	28	28	13	74	105	5	108	21	31	10	2.949
	Yüzde	4,7%	32,0%	37,2%	5,5%	0,3%	6,0%	0,9%	0,9%	0,4%	2,5%	3,6%	0,2%	3,7%	0,7%	1,1%	0,3%	100,0%

Ki Kare= 130,462

sd= 15

p < 0.001

Ek Tablo VI. 4. Yaş ve En Çok Dinlenen Müzik Türü

		K.2. En çok hangi tür müzik dinlemeyi seversiniz?																	
		Müzik dinlemiyorum	Türk Sanat Müziği	Türk Halk Müziği	Özgün Müzik	Caz	Türkçe sözlü pop müzik	Türkçe sözlü rock	Yabancı pop	Yabancı rock	Klasik müzik	Tasavvuf müziği	Türkçe sözlü hip-hop / rap	Arabesk	Etnik müzik	Ayrılmaksızın her tür müziği dinliyorum	Diğer	Toplam	
1980-90	Sayı	12	82	121	49	1	79	15	10	6	20	11	4	41	4	7	3	465	
	Yüzde	2,6%	17,6%	26,0%	10,5%	0,2%	17,0%	3,2%	2,2%	1,3%	4,3%	2,4%	0,9%	8,8%	0,9%	1,5%	0,6%	100,0%	
1970-79	Sayı	26	238	251	49	7	62	7	11	5	24	27	0	39	9	11	5	771	
	Yüzde	3,4%	30,9%	32,6%	6,4%	0,9%	8,0%	0,9%	1,4%	0,6%	3,1%	3,5%	0,0%	5,1%	1,2%	1,4%	0,6%	100,0%	
1960-69	Sayı	50	316	400	39	0	32	4	5	2	13	35	0	23	7	9	1	936	
	Yüzde	5,3%	33,8%	42,7%	4,2%	0,0%	3,4%	0,4%	0,5%	0,2%	1,4%	3,7%	0,0%	2,5%	0,7%	1,0%	0,1%	100,0%	
1950-59	Sayı	30	219	257	22	1	4	2	1	0	10	22	1	4	0	3	0	576	
	Yüzde	5,2%	38,0%	44,6%	3,8%	0,2%	0,7%	0,3%	0,2%	0,0%	1,7%	3,8%	0,2%	0,7%	0,0%	0,5%	0,0%	100,0%	
1928-49	Sayı	20	90	67	2	0	0	0	1	0	7	10	0	1	1	1	1	201	
	Yüzde	10,0%	44,8%	33,3%	1,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,5%	0,0%	3,5%	5,0%	0,0%	0,5%	0,5%	0,5%	0,5%	100,0%	
Toplam	Sayı	138	945	1.096	161	9	177	28	28	13	74	105	5	108	21	31	10	2.949	
	Yüzde	4,7%	32,0%	37,2%	5,5%	0,3%	6,0%	0,9%	0,9%	0,4%	2,5%	3,6%	0,2%	3,7%	0,7%	1,1%	0,3%	100,0%	

Ki Kare=474,938 sd= 60

p<0.001

Ek Tablo VI. 5. Cinsiyet ve Son Bir Yıl İçerisinde Piknik Yapma Sıklığı

		K.5. Son yıl içerisinde Piknik yapmak faaliyetini ne sıklıkla gerçekleştirirsiniz?								
		Hiç	Son bir yılda bir	6 ay da bir	3 ayda bir	2 ayda bir	Ayda bir	Ayda iki üç	Haftada 1 veya daha sık	Toplam
Erkek	Sayı	345	256	312	366	288	351	272	304	2.494
	Yüzde	13,8%	10,3%	12,5%	14,7%	11,5%	14,1%	10,9%	12,2%	100,0%
Kadın	Sayı	72	70	87	70	26	45	34	54	458
	Yüzde	15,7%	15,3%	19,0%	15,3%	5,7%	9,8%	7,4%	11,8%	100,0%
Toplam	Sayı	417	326	399	436	314	396	306	358	2.952
	Yüzde	14,1%	11,0%	13,5%	14,8%	10,6%	13,4%	10,4%	12,1%	100,0%

Ki Kare= 44,264

sd= 7

p<0.001

Ek Tablo VI. 6. Yaş ve Son Bir Yıl İçerisinde Piknik Yapma Sıklığı

		K.5. Son yıl içerisinde Piknik yapmak faaliyetini ne sıklıkla gerçekleştirirsiniz?								
		Hiç	Son bir yılda bir	6 ay da bir	3 ayda bir	2 ayda bir	Ayda bir	Ayda iki üç	Haftada 1 veya daha sık	Toplam
1980-90	Sayı	75	64	83	76	53	48	37	29	465
	Yüzde	16,1%	13,8%	17,8%	16,3%	11,4%	10,3%	8,0%	6,2%	100,0%
1970-79	Sayı	95	86	100	105	93	118	79	97	773
	Yüzde	12,3%	11,1%	12,9%	13,6%	12,0%	15,3%	10,2%	12,5%	100,0%
1960-69	Sayı	113	106	120	148	87	123	109	131	937
	Yüzde	12,1%	11,3%	12,8%	15,8%	9,3%	13,1%	11,6%	14,0%	100,0%
1950-59	Sayı	92	52	74	87	54	79	61	77	576
	Yüzde	16,0%	9,0%	12,8%	15,1%	9,4%	13,7%	10,6%	13,4%	100,0%
1928-49	Sayı	42	18	22	20	27	28	20	24	201
	Yüzde	20,9%	9,0%	10,9%	10,0%	13,4%	13,9%	10,0%	11,9%	100,0%
Toplam	Sayı	417	326	399	436	314	396	306	358	2.952
	Yüzde	14,1%	11,0%	13,5%	14,8%	10,6%	13,4%	10,4%	12,1%	100,0%

Ki Kare=65,546

sd= 28

p<0.001

Ek Tablo VI. 6. Cinsiyet ve Son Bir Yıl İçerisinde Sinemaya Gitme Sıklığı

		K.5. Son yıl içerisinde Sinemaya gitmek faaliyetini ne sıklıkla gerçekleştirirsiniz?								Toplam
		Hiç	Son bir yılda bir	6 ay da bir	3 ayda bir	2 ayda bir	Ayda bir	Ayda iki üç	Haftada 1 veya daha sık	
Erkek	Sayı	943	368	294	306	205	206	104	68	2.494
	Yüzde	37,8%	14,8%	11,8%	12,3%	8,2%	8,3%	4,2%	2,7%	100,0%
Kadın	Sayı	121	65	58	56	50	56	33	19	458
	Yüzde	26,4%	14,2%	12,7%	12,2%	10,9%	12,2%	7,2%	4,1%	100,0%
Toplam	Sayı	1.064	433	352	362	255	262	137	87	2.952
	Yüzde	36,0%	14,7%	11,9%	12,3%	8,6%	8,9%	4,6%	2,9%	100,0%

Ki kare= 34,721

sd= 7

p< 0.001

Ek Tablo VI. 7. Yaş ve Son Bir Yıl İçerisinde Sinemaya Gitme Sıklığı

		K.5. Son yıl içerisinde Sinemaya gitmek faaliyetini ne sıklıkla gerçekleştirirsiniz?								Toplam
		Hiç	Son bir yılda bir	6 ay da bir	3 ayda bir	2 ayda bir	Ayda bir	Ayda iki üç	Haftada 1 veya daha sık	
1980-90	Sayı	74	49	52	78	61	65	49	37	465
	Yüzde	15,9%	10,5%	11,2%	16,8%	13,1%	14,0%	10,5%	8,0%	100,0%
1970-79	Sayı	196	132	112	112	79	74	41	27	773
	Yüzde	25,4%	17,1%	14,5%	14,5%	10,2%	9,6%	5,3%	3,5%	100,0%
1960-69	Sayı	380	145	112	92	74	88	30	16	937
	Yüzde	40,6%	15,5%	12,0%	9,8%	7,9%	9,4%	3,2%	1,7%	100,0%
1950-59	Sayı	281	91	60	67	33	28	11	5	576
	Yüzde	48,8%	15,8%	10,4%	11,6%	5,7%	4,9%	1,9%	0,9%	100,0%
1928-49	Sayı	133	16	16	13	8	7	6	2	201
	Yüzde	66,2%	8,0%	8,0%	6,5%	4,0%	3,5%	3,0%	1,0%	100,0%
Toplam	Sayı	1.064	433	352	362	255	262	137	87	2.952
	Yüzde	36,0%	14,7%	11,9%	12,3%	8,6%	8,9%	4,6%	2,9%	100,0%

Ki Kare=365,727

sd= 28

p<0.001

Ek Tablo VI. 8. Cinsiyet ve Son Bir Yıl İçerisinde Spor Müsabakalarına Gitme Sıklığı

		K.5. Son yıl içerisinde Maça, spor müsabakalarına gitmek faaliyetini ne sıklıkla gerçekleştirirsiniz?								Toplam
		Hiç	Son bir yılda bir	6 ay da bir	3 ayda bir	2 ayda bir	Ayda bir	Ayda iki üç	Haftada 1 veya daha sık	
Erkek	Sayı	863	203	224	233	186	216	198	371	2.494
	Yüzde	34,6%	8,1%	9,0%	9,3%	7,5%	8,7%	7,9%	14,9%	100,0%
Kadın	Sayı	359	23	27	13	8	12	7	9	458
	Yüzde	78,4%	5,0%	5,9%	2,8%	1,7%	2,6%	1,5%	2,0%	100,0%
Toplam	Sayı	1.222	226	251	246	194	228	205	380	2.952
	Yüzde	41,4%	7,7%	8,5%	8,3%	6,6%	7,7%	6,9%	12,9%	100,0%

Ki Kare= 318,549

sd= 7

p<0.001

Ek Tablo VI. 9. Yaş ve Son Bir Yıl İçerisinde Spor Müsabakalarına Gitme Sıklığı

		K.5. Son yıl içerisinde Maça, spor müsabakalarına gitmek faaliyetini ne sıklıkla gerçekleştirirsiniz?								Toplam
		Hiç	Son bir yılda bir	6 ay da bir	3 ayda bir	2 ayda bir	Ayda bir	Ayda iki üç	Haftada 1 veya daha sık	
1980-90	Sayı	158	38	32	55	30	45	35	72	465
	Yüzde	34,0%	8,2%	6,9%	11,8%	6,5%	9,7%	7,5%	15,5%	100,0%
1970-79	Sayı	287	66	79	55	50	54	68	114	773
	Yüzde	37,1%	8,5%	10,2%	7,1%	6,5%	7,0%	8,8%	14,7%	100,0%
1960-69	Sayı	389	70	82	76	60	73	59	128	937
	Yüzde	41,5%	7,5%	8,8%	8,1%	6,4%	7,8%	6,3%	13,7%	100,0%
1950-59	Sayı	274	41	46	43	41	39	33	59	576
	Yüzde	47,6%	7,1%	8,0%	7,5%	7,1%	6,8%	5,7%	10,2%	100,0%
1928-49	Sayı	114	11	12	17	13	17	10	7	201
	Yüzde	56,7%	5,5%	6,0%	8,5%	6,5%	8,5%	5,0%	3,5%	100,0%
Toplam	Sayı	1.222	226	251	246	194	228	205	380	2.952
	Yüzde	41,4%	7,7%	8,5%	8,3%	6,6%	7,7%	6,9%	12,9%	100,0%

Ki Kare= 76,241

sd= 28

p<0.001

Ek Tablo VI. 10. Cinsiyet ve Son Bir Yıl İçerisinde Konsere Gitme Sıklığı

		K.5. Son yıl içerisinde Konsere gitmek faaliyetini ne sıklıkla gerçekleştirirsiniz?								Toplam
		Hiç	Son bir yılda bir	6 ay da bir	3 ayda bir	2 ayda bir	Ayda bir	Ayda iki üç	Haftada 1 veya daha sık	
Erkek	Sayı	1.192	411	362	246	131	78	48	26	2.494
	Yüzde	47,8%	16,5%	14,5%	9,9%	5,3%	3,1%	1,9%	1,0%	100,0%
Kadın	Sayı	163	80	84	56	34	18	15	8	458
	Yüzde	35,6%	17,5%	18,3%	12,2%	7,4%	3,9%	3,3%	1,7%	100,0%
Toplam	Sayı	1.355	491	446	302	165	96	63	34	2.952
	Yüzde	45,9%	16,6%	15,1%	10,2%	5,6%	3,3%	2,1%	1,2%	100,0%

Ki kare= 27,648

sd= 7

p<0.001

Ek Tablo VI. 11. Yaş ve Son Bir Yıl İçerisinde Konsere Gitme Sıklığı

		K.5. Son yıl içerisinde Konsere gitmek faaliyetini ne sıklıkla gerçekleştirirsiniz?								Toplam
		Hiç	Son bir yılda bir	6 ay da bir	3 ayda bir	2 ayda bir	Ayda bir	Ayda iki üç	Haftada 1 veya daha sık	
1980-90	Sayı	153	78	83	63	42	21	20	5	465
	Yüzde	32,9%	16,8%	17,8%	13,5%	9,0%	4,5%	4,3%	1,1%	100,0%
1970-79	Sayı	318	143	132	89	43	23	15	10	773
	Yüzde	41,1%	18,5%	17,1%	11,5%	5,6%	3,0%	1,9%	1,3%	100,0%
1960-69	Sayı	445	158	139	92	47	26	19	11	937
	Yüzde	47,5%	16,9%	14,8%	9,8%	5,0%	2,8%	2,0%	1,2%	100,0%
1950-59	Sayı	308	87	72	47	26	22	7	7	576
	Yüzde	53,5%	15,1%	12,5%	8,2%	4,5%	3,8%	1,2%	1,2%	100,0%
1928-49	Sayı	131	25	20	11	7	4	2	1	201
	Yüzde	65,2%	12,4%	10,0%	5,5%	3,5%	2,0%	1,0%	0,5%	100,0%
Toplam	Sayı	1.355	491	446	302	165	96	63	34	2.952
	Yüzde	45,9%	16,6%	15,1%	10,2%	5,6%	3,3%	2,1%	1,2%	100,0%

Ki Kare= 105,966

sd= 28

p<0.001

Ek Tablo VI. 12. Cinsiyet ve Son Bir Yıl İçerisinde Tiyatroya Gitme Sıklığı

		K.5. Son yıl içerisinde Tiyatroya gitmek faaliyetini ne sıklıkla gerçekleştirirsiniz?								Toplam
		Hiç	Son bir yılda bir	6 ay da bir	3 ayda bir	2 ayda bir	Ayda bir	Ayda iki üç	Haftada 1 veya daha sık	
Erkek	Sayı	1.409	467	279	158	96	58	18	9	2.494
	Yüzde	56,5%	18,7%	11,2%	6,3%	3,8%	2,3%	0,7%	0,4%	100,0%
Kadın	Sayı	190	81	72	39	31	27	10	8	458
	Yüzde	41,5%	17,7%	15,7%	8,5%	6,8%	5,9%	2,2%	1,7%	100,0%
Toplam	Sayı	1.599	548	351	197	127	85	28	17	2.952
	Yüzde	54,2%	18,6%	11,9%	6,7%	4,3%	2,9%	0,9%	0,6%	100,0%

Ki kare= 72,175

sd=7

p<0.001

Ek Tablo VI. 13. Yaş ve Son Bir Yıl İçerisinde Tiyatroya Gitme Sıklığı

		K.5. Son yıl içerisinde Tiyatroya gitmek faaliyetini ne sıklıkla gerçekleştirirsiniz?								Toplam
		Hiç	Son bir yılda bir	6 ay da bir	3 ayda bir	2 ayda bir	Ayda bir	Ayda iki üç	Haftada 1 veya daha sık	
1980-90	Sayı	191	97	68	46	33	20	7	3	465
	Yüzde	41,1%	20,9%	14,6%	9,9%	7,1%	4,3%	1,5%	0,6%	100,0%
1970-79	Sayı	379	171	96	54	36	24	6	7	773
	Yüzde	49,0%	22,1%	12,4%	7,0%	4,7%	3,1%	0,8%	0,9%	100,0%
1960-69	Sayı	526	163	118	56	40	23	7	4	937
	Yüzde	56,1%	17,4%	12,6%	6,0%	4,3%	2,5%	0,7%	0,4%	100,0%
1950-59	Sayı	360	96	56	29	15	13	5	2	576
	Yüzde	62,5%	16,7%	9,7%	5,0%	2,6%	2,3%	0,9%	0,3%	100,0%
1928-49	Sayı	143	21	13	12	3	5	3	1	201
	Yüzde	71,1%	10,4%	6,5%	6,0%	1,5%	2,5%	1,5%	0,5%	100,0%
Toplam	Sayı	1.599	548	351	197	127	85	28	17	2.952
	Yüzde	54,2%	18,6%	11,9%	6,7%	4,3%	2,9%	0,9%	0,6%	100,0%

Ki Kare= 100,304

sd= 28

p<0.001

Ek Tablo VI. 14. Cinsiyet ve Son Bir Yıl İçerisinde Resim, Fotoğraf vb. Sergilere Gitme Sıklığı

		K.5. Son yıl içerisinde Resim, fotoğraf vb. sergilere gitmek faaliyetini ne sıklıkla gerçekleştirirsiniz?								Toplam
		Hiç	Son bir yılda bir	6 ay da bir	3 ayda bir	2 ayda bir	Ayda bir	Ayda iki üç	Haftada 1 veya daha sık	
Erkek	Sayı	1.493	464	236	137	73	58	17	16	2.494
	Yüzde	59,9%	18,6%	9,5%	5,5%	2,9%	2,3%	0,7%	0,6%	100,0%
Kadın	Sayı	197	98	62	48	21	16	6	10	458
	Yüzde	43,0%	21,4%	13,5%	10,5%	4,6%	3,5%	1,3%	2,2%	100,0%
Toplam	Sayı	1.690	562	298	185	94	74	23	26	2.952
	Yüzde	57,2%	19,0%	10,1%	6,3%	3,2%	2,5%	0,8%	0,9%	100,0%

Ki kare= 60,348

sd= 7

p<0.001

Ek Tablo VI. 15. Yaş ve Son Bir Yıl İçerisinde Resim, Fotoğraf vb. Sergilere Gitme Sıklığı

		K.5. Son yıl içerisinde Resim, fotoğraf vb. sergilere gitmek faaliyetini ne sıklıkla gerçekleştirirsiniz?								Toplam
		Hiç	Son bir yılda bir	6 ay da bir	3 ayda bir	2 ayda bir	Ayda bir	Ayda iki üç	Haftada 1 veya daha sık	
1980-90	Sayı	251	92	39	34	29	15	3	2	465
	Yüzde	54,0%	19,8%	8,4%	7,3%	6,2%	3,2%	0,6%	0,4%	100,0%
1970-79	Sayı	446	139	83	43	20	26	7	9	773
	Yüzde	57,7%	18,0%	10,7%	5,6%	2,6%	3,4%	0,9%	1,2%	100,0%
1960-69	Sayı	530	189	100	51	25	22	11	9	937
	Yüzde	56,6%	20,2%	10,7%	5,4%	2,7%	2,3%	1,2%	1,0%	100,0%
1950-59	Sayı	331	115	60	41	16	7	2	4	576
	Yüzde	57,5%	20,0%	10,4%	7,1%	2,8%	1,2%	0,3%	0,7%	100,0%
1928-49	Sayı	132	27	16	16	4	4	0	2	201
	Yüzde	65,7%	13,4%	8,0%	8,0%	2,0%	2,0%	0,0%	1,0%	100,0%
Toplam	Sayı	1.690	562	298	185	94	74	23	26	2.952
	Yüzde	57,2%	19,0%	10,1%	6,3%	3,2%	2,5%	0,8%	0,9%	100,0%

Ki Kare=46,228

sd= 28

p<0.05

Ek Tablo VI. 16. Cinsiyet ve Son Bir Yıl İçerisinde Kahvehaneye Gitme Sıklığı

		K.5. Son yıl içerisinde Kahveye gitmek, kağıt-okey oynamak faaliyetini ne sıklıkla gerçekleştirirsiniz?								Toplam
		Hiç	Son bir yılda bir	6 ay da bir	3 ayda bir	2 ayda bir	Ayda bir	Ayda iki üç	Haftada 1 veya daha sık	
Erkek	Sayı	1.340	140	112	146	128	130	127	371	2.494
	Yüzde	53,7%	5,6%	4,5%	5,9%	5,1%	5,2%	5,1%	14,9%	100,0%
Kadın	Sayı	411	5	8	8	5	5	2	14	458
	Yüzde	89,7%	1,1%	1,7%	1,7%	1,1%	1,1%	0,4%	3,1%	100,0%
Toplam	Sayı	1.751	145	120	154	133	135	129	385	2.952
	Yüzde	59,3%	4,9%	4,1%	5,2%	4,5%	4,6%	4,4%	13,0%	100,0%

Ki Kare= 209,398

sd= 7

p<0.001

Ek Tablo VI. 17. Yaş ve Son Bir Yıl İçerisinde Kahvehaneye Gitme Sıklığı

		K.5. Son yıl içerisinde Kahveye gitmek, kağıt-okey oynamak faaliyetini ne sıklıkla gerçekleştirirsiniz?								Toplam
		Hiç	Son bir yılda bir	6 ay da bir	3 ayda bir	2 ayda bir	Ayda bir	Ayda iki üç	Haftada 1 veya daha sık	
1980-90	Sayı	270	24	19	26	26	23	17	60	465
	Yüzde	58,1%	5,2%	4,1%	5,6%	5,6%	4,9%	3,7%	12,9%	100,0%
1970-79	Sayı	451	43	35	39	37	31	39	98	773
	Yüzde	58,3%	5,6%	4,5%	5,0%	4,8%	4,0%	5,0%	12,7%	100,0%
1960-69	Sayı	555	41	40	52	37	48	40	124	937
	Yüzde	59,2%	4,4%	4,3%	5,5%	3,9%	5,1%	4,3%	13,2%	100,0%
1950-59	Sayı	353	29	19	27	26	24	29	69	576
	Yüzde	61,3%	5,0%	3,3%	4,7%	4,5%	4,2%	5,0%	12,0%	100,0%
1928-49	Sayı	122	8	7	10	7	9	4	34	201
	Yüzde	60,7%	4,0%	3,5%	5,0%	3,5%	4,5%	2,0%	16,9%	100,0%
Toplam	Sayı	1.751	145	120	154	133	135	129	385	2.952
	Yüzde	59,3%	4,9%	4,1%	5,2%	4,5%	4,6%	4,4%	13,0%	100,0%

Ki Kare= 15,992

sd= 28

p>0,05

Ek Tablo VI. 18. Cinsiyet ve Son Bir Yıl İçerisinde Gece Eğlenmek için Dışarı Çıkma Sıklığı

		K.5. Son yıl içerisinde Gece eğlenmek için dışarı çıkmak faaliyetini ne sıklıkla gerçekleştirirsiniz?								Toplam
		Hiç	Son bir yılda bir	6 ay da bir	3 ayda bir	2 ayda bir	Ayda bir	Ayda iki üç	Haftada 1 veya daha sık	
Erkek	Sayı	1.505	210	148	134	104	128	108	157	2.494
	Yüzde	60,3%	8,4%	5,9%	5,4%	4,2%	5,1%	4,3%	6,3%	100,0%
Kadın	Sayı	272	30	27	31	23	35	14	26	458
	Yüzde	59,4%	6,6%	5,9%	6,8%	5,0%	7,6%	3,1%	5,7%	100,0%
Toplam	Sayı	1.777	240	175	165	127	163	122	183	2.952
	Yüzde	60,2%	8,1%	5,9%	5,6%	4,3%	5,5%	4,1%	6,2%	100,0%

Ki Kare= 9,896

sd=7

p>0.05

Ek Tablo VI. 19. Yaş ve Son Bir Yıl İçerisinde Gece Eğlenmek için Dışarı Çıkma Sıklığı

		K.5. Son yıl içerisinde Gece eğlenmek için dışarı çıkmak faaliyetini ne sıklıkla gerçekleştirirsiniz?								Toplam
		Hiç	Son bir yılda bir	6 ay da bir	3 ayda bir	2 ayda bir	Ayda bir	Ayda iki üç	Haftada 1 veya daha sık	
1980-90	Sayı	212	45	33	32	26	35	33	49	465
	Yüzde	45,6%	9,7%	7,1%	6,9%	5,6%	7,5%	7,1%	10,5%	100,0%
1970-79	Sayı	449	68	54	45	26	41	40	50	773
	Yüzde	58,1%	8,8%	7,0%	5,8%	3,4%	5,3%	5,2%	6,5%	100,0%
1960-69	Sayı	583	76	50	51	46	52	33	46	937
	Yüzde	62,2%	8,1%	5,3%	5,4%	4,9%	5,5%	3,5%	4,9%	100,0%
1950-59	Sayı	380	40	30	27	26	28	14	31	576
	Yüzde	66,0%	6,9%	5,2%	4,7%	4,5%	4,9%	2,4%	5,4%	100,0%
1928-49	Sayı	153	11	8	10	3	7	2	7	201
	Yüzde	76,1%	5,5%	4,0%	5,0%	1,5%	3,5%	1,0%	3,5%	100,0%
Toplam	Sayı	1.777	240	175	165	127	163	122	183	2.952
	Yüzde	60,2%	8,1%	5,9%	5,6%	4,3%	5,5%	4,1%	6,2%	100,0%

Ki Kare=95,905

sd= 28

p<0.001

Ek Tablo VI. 20. Cinsiyet ve Opera ya da Bale İzleme

		K.6. Hiç opera ya da bale izlediniz mi?		Toplam
		Evet	Hayır	
Erkek	Sayı	468	2.026	2.494
	Yüzde	18,8%	81,2%	100,0%
Kadın	Sayı	148	310	458
	Yüzde	32,3%	67,7%	100,0%
Toplam	Sayı	616	2.336	2.952
	Yüzde	20,9%	79,1%	100,0%

Ki Kare= 43,019

sd= 1

p<0.001

Ek Tablo VI. 21. Yaş ve Opera ya da Bale İzleme

		K.6. Hiç opera ya da bale izlediniz mi?		Toplam
		Evet	Hayır	
1980-90	Sayı	94	371	465
	Yüzde	20,2%	79,8%	100,0%
1970-79	Sayı	163	610	773
	Yüzde	21,1%	78,9%	100,0%
1960-69	Sayı	183	754	937
	Yüzde	19,5%	80,5%	100,0%
1950-59	Sayı	112	464	576
	Yüzde	19,4%	80,6%	100,0%
1928-49	Sayı	64	137	201
	Yüzde	31,8%	68,2%	100,0%
Toplam	Sayı	616	2.336	2.952
	Yüzde	20,9%	79,1%	100,0%

Ki Kare=16,520

sd= 4

p<0.005

Ek Tablo VI. 22. Cinsiyet ve Alkollü İçki İçme

		K.7. Alkollü içki içer misiniz?		Toplam
		Evet	Hayır	
Erkek	Sayı	341	2.153	2.494
	Yüzde	13,7%	86,3%	100,0%
Kadın	Sayı	45	413	458
	Yüzde	9,8%	90,2%	100,0%
Toplam	Sayı	386	2.566	2.952
	Yüzde	13,1%	86,9%	100,0%

Ki Kare= 5,040

sd= 1

p<0.05

Ek Tablo VI. 23. Yaş ve Alkollü İçki İçme

		K.7. Alkollü içki içer misiniz?		Toplam
		Evet	Hayır	
1980-90	Sayı	68	397	465
	Yüzde	14,6%	85,4%	100,0%
1970-79	Sayı	99	674	773
	Yüzde	12,8%	87,2%	100,0%
1960-69	Sayı	125	812	937
	Yüzde	13,3%	86,7%	100,0%
1950-59	Sayı	65	511	576
	Yüzde	11,3%	88,7%	100,0%
1928-49	Sayı	29	172	201
	Yüzde	14,4%	85,6%	100,0%
Toplam	Sayı	386	2.566	2.952
	Yüzde	13,1%	86,9%	100,0%

Ki Kare=3,036

sd= 4

p>0.05

Ek Tablo VI. 24. Cinsiyet ve Alkollü İçki İçme Sıklığı

		K.8. Ne sıklıkla alkollü içki içersiniz?					Toplam
		Nadiren	Ayda 1-2 gün	Haftada 1-2 gün	Haftada 3-4 gün	Her gün	
Erkek	Sayı	172	83	62	15	9	341
	Yüzde	50,4%	24,3%	18,2%	4,4%	2,6%	100,0%
Kadın	Sayı	27	13	5	0	0	45
	Yüzde	60,0%	28,9%	11,1%	0,0%	0,0%	100,0%
Toplam	Sayı	199	96	67	15	9	386
	Yüzde	51,6%	24,9%	17,4%	3,9%	2,3%	100,0%

Ki Kare= 5,348

sd= 4

p>0.05

Ek Tablo VI. 25. Yaş ve Alkollü İçki İçme Sıklığı

		K.8. Ne sıklıkla alkollü içki içersiniz?					Toplam
		Nadiren	Ayda 1-2 gün	Haftada 1-2 gün	Haftada 3-4 gün	Her gün	
1980-90	Sayı	26	23	12	4	3	68
	Yüzde	38,2%	33,8%	17,6%	5,9%	4,4%	100,0%
1970-79	Sayı	52	25	15	6	1	99
	Yüzde	52,5%	25,3%	15,2%	6,1%	1,0%	100,0%
1960-69	Sayı	68	32	21	4	0	125
	Yüzde	54,4%	25,6%	16,8%	3,2%	0,0%	100,0%
1950-59	Sayı	37	10	13	1	4	65
	Yüzde	56,9%	15,4%	20,0%	1,5%	6,2%	100,0%
1928-49	Sayı	16	6	6	0	1	29
	Yüzde	55,2%	20,7%	20,7%	0,0%	3,4%	100,0%
Toplam	Sayı	199	96	67	15	9	386
	Yüzde	51,6%	24,9%	17,4%	3,9%	2,3%	100,0%

Ki Kare=21,769

Sd= 16

p>0.05

Ek Tablo VI. 26. Cinsiyet ve Geçen Sene Yaz Tatilinin Nasıl Değerlendirildiği

		K.3. Geçen sene yaz tatilinizi nasıl değerlendirdiniz?									Toplam
		Tatil yapmadım	Memlekete (köye) gittim	Yazlıkta geçirdim	Pansiyon kiraladım	Otelde geçirdim	Tatil köyünde geçirdim	Yurtdışında geçirdim	Akrabaların/tanıdıkların evinde geçirdim	Diğer	
Erkek	Sayı	1.627	247	189	50	203	88	34	20	27	2.485
	Yüzde	65,5%	9,9%	7,6%	2,0%	8,2%	3,5%	1,4%	0,8%	1,1%	100,0%
Kadın	Sayı	229	62	65	18	39	23	11	7	2	456
	Yüzde	50,2%	13,6%	14,3%	3,9%	8,6%	5,0%	2,4%	1,5%	0,4%	100,0%
Toplam	Sayı	1.856	309	254	68	242	111	45	27	29	2.941
	Yüzde	63,1%	10,5%	8,6%	2,3%	8,2%	3,8%	1,5%	0,9%	1,0%	100,0%

Ki Kare= 54,069

sd= 8

p<0.001

Ek Tablo VI. 27. Yaş ve Geçen Sene Yaz Tatilinin Nasıl Değerlendirildiği

		K.3. Geçen sene yaz tatilinizi nasıl değerlendirdiniz?									Toplam
		Tatil yapmadım	Memlekete (köye) gittim	Yazlıkta geçirdim	Pansiyon kiraladım	Otelde geçirdim	Tatil köyünde geçirdim	Yurtdışında geçirdim	Akrabalarım/tanıdıklarım evinde geçirdim	Diğer	
1980-90	Sayı	303	43	32	10	44	14	6	2	6	460
	Yüzde	65,9%	9,3%	7,0%	2,2%	9,6%	3,0%	1,3%	0,4%	1,3%	100,0%
1970-79	Sayı	487	69	54	17	74	45	11	6	8	771
	Yüzde	63,2%	8,9%	7,0%	2,2%	9,6%	5,8%	1,4%	0,8%	1,0%	100,0%
1960-69	Sayı	577	104	90	27	77	30	15	9	5	934
	Yüzde	61,8%	11,1%	9,6%	2,9%	8,2%	3,2%	1,6%	1,0%	0,5%	100,0%
1950-59	Sayı	359	66	54	11	38	20	10	8	9	575
	Yüzde	62,4%	11,5%	9,4%	1,9%	6,6%	3,5%	1,7%	1,4%	1,6%	100,0%
1928-49	Sayı	130	27	24	3	9	2	3	2	1	201
	Yüzde	64,7%	13,4%	11,9%	1,5%	4,5%	1,0%	1,5%	1,0%	0,5%	100,0%
Toplam	Sayı	1.856	309	254	68	242	111	45	27	29	2.941
	Yüzde	63,1%	10,5%	8,6%	2,3%	8,2%	3,8%	1,5%	0,9%	1,0%	100,0%

Ki Kare=46,538

sd= 32

p<0.05

Ek Tablo VI. 28. Cinsiyet ve Yurtdışına Çıkma

		K.4. Hiç yurtdışına çıktınız mı?		Toplam
		Evet	Hayır	
Erkek	Sayı	885	1.609	2.494
	Yüzde	35,5%	64,5%	100,0%
Kadın	Sayı	116	342	458
	Yüzde	25,3%	74,7%	100,0%
Toplam	Sayı	1.001	1.951	2.952
	Yüzde	33,9%	66,1%	100,0%

Ki Kare=17,815

sd= 1

p<0.001

Ek Tablo VI. 29. Yaş ve Yurtdışına Çıkma

		K.4. Hiç yurtdışına çıktınız mı?		Toplam
		Evet	Hayır	
1980-90	Sayı	91	374	465
	Yüzde	19,6%	80,4%	100,0%
1970-79	Sayı	229	544	773
	Yüzde	29,6%	70,4%	100,0%
1960-69	Sayı	333	604	937
	Yüzde	35,5%	64,5%	100,0%
1950-59	Sayı	241	335	576
	Yüzde	41,8%	58,2%	100,0%
1928-49	Sayı	107	94	201
	Yüzde	53,2%	46,8%	100,0%
Toplam	Sayı	1.001	1.951	2.952
	Yüzde	33,9%	66,1%	100,0%

Ki Kare= 99,765

sd= 4

p<0.001

Ek Tablolar 4: Siyasal Geçmiş ve Siyasi Kimlik

Ek Tablo VI.1. Cinsiyet ve Ortalama Aktif Üyelik Süresi (Ay)

	Ortalama	Sayı	Standart Sapma
Erkek	83,36	2494	81,972
Kadın	48,83	458	49,409
Toplam	78,00	2952	78,809

Ek Tablo VI.2. Yaş ve Ortalama Aktif Üyelik Süresi (Ay)

	Ortalama	Sayı	Standart Sapma
1980-90	43,34	465	31,987
1970-79	68,52	773	48,798
1960-69	93,63	937	82,262
1950-59	96,49	576	111,950
1928-49	68,80	201	83,774
Total	78,00	2952	78,809

Ek Tablo VI.3. Cinsiyet ve Ortalama Görev Süresi (Ay)

	Ortalama	Sayı	Standart Sapma
Erkek	42,20	2494	46,968
Kadın	27,09	458	30,809
Toplam	39,86	2952	45,172

Ek Tablo VI.4. Yaş ve Ortalama Görev Süresi (Ay)

	Ortalama	Sayı	Standart Sapma
1980-90	22,34	465	22,341
1970-79	35,87	773	37,947
1960-69	49,43	937	50,760
1950-59	43,84	576	52,632
1928-49	39,64	201	46,034
Total	39,86	2952	45,172

Ek Tablo VI.5. Cinsiyet ve Parti Değişirme

		Değişirmedi	Bir kez	İki kez	Üç ve daha fazla	Toplam
Erkek	Sayı	1758	509	187	40	2494
	Yüzde	70,5%	20,4%	7,5%	1,6%	100,0%
Kadın	Sayı	365	77	13	3	458
	Yüzde	79,7%	16,8%	2,8%	,7%	100,0%
Toplam	Sayı	2123	586	200	43	2952
	Yüzde	71,9%	19,9%	6,8%	1,5%	100,0%

Ki-kare = 21,872

sd = 3

p <0,001

Ek Tablo VI.6. Yaş ve Parti Değişirme

		Değişirmedi	Bir kez	İki kez	Üç ve daha fazla	Toplam
1980-90	Sayı	408	47	9	1	465
	Yüzde	87,7%	10,1%	1,9%	,2%	100,0%
1970-79	Sayı	618	119	31	5	773
	Yüzde	79,9%	15,4%	4,0%	,6%	100,0%
1960-69	Sayı	651	216	60	10	937
	Yüzde	69,5%	23,1%	6,4%	1,1%	100,0%
1950-59	Sayı	370	134	56	16	576
	Yüzde	64,2%	23,3%	9,7%	2,8%	100,0%
1928-49	Sayı	76	70	44	11	201
	Yüzde	37,8%	34,8%	21,9%	5,5%	100,0%
Toplam	Sayı	2123	586	200	43	2952
	Yüzde	71,9%	19,9%	6,8%	1,5%	100,0%

Ki-kare = 260,720

sd = 12

p <0,001

Ek Tablo VI.7. Cinsiyet ve Daha Önceki Parti

				Toplam
		Erkek	Kadın	
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	7	1	8
	Yüzde	1,0%	1,1%	1,0%
Anavatan Partisi	Sayı	97	11	108
	Yüzde	13,2%	12,1%	13,1%
Adalet Partisi	Sayı	5	0	5
	Yüzde	,7%	,0%	,6%
Büyük Birlik Partisi	Sayı	17	1	18
	Yüzde	2,3%	1,1%	2,2%
Cumhuriyet Halk Partisi	Sayı	18	2	20
	Yüzde	2,4%	2,2%	2,4%
Demokrat Parti	Sayı	8	1	9
	Yüzde	1,1%	1,1%	1,1%
Demokratik Sol Parti	Sayı	6	0	6
	Yüzde	,8%	,0%	,7%
Doğru Yol Partisi	Sayı	213	40	253
	Yüzde	29,0%	44,0%	30,6%
Fazilet Partisi	Sayı	216	17	233
	Yüzde	29,4%	18,7%	28,2%
Genç Parti	Sayı	4	0	4
	Yüzde	,5%	,0%	,5%
Güven Partisi	Sayı	1	0	1
	Yüzde	,1%	,0%	,1%
Liberal Demokrat Parti	Sayı	2	1	3
	Yüzde	,3%	1,1%	,4%
Milliyetçi Çalışma Partisi	Sayı	6	1	7
	Yüzde	,8%	1,1%	,8%
Milliyetçi Demokrasi Partisi	Sayı	1	0	1
	Yüzde	,1%	,0%	,1%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	61	9	70
	Yüzde	8,3%	9,9%	8,5%
Refah Partisi	Sayı	64	5	69
	Yüzde	8,7%	5,5%	8,4%
Sosyal Demokrat Halkçı Parti	Sayı	1	1	2
	Yüzde	,1%	1,1%	,2%
Saadet Partisi	Sayı	4	0	4
	Yüzde	,5%	,0%	,5%
Diğer	Sayı	4	1	5
	Yüzde	,5%	1,1%	,6%
Toplam	Sayı	735	91	826
	Yüzde	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-kare = 18,838

sd = 18

p > 0,05

Ek Tablo VI.8. Yaş ve Daha Önceki Parti

		1980-90	1970-79	1960-69	1950-59	1928-49	Toplam
Adalet ve Kalkınma Partisi	Sayı	0	5	3	0	0	8
	Yüzde	,0%	3,2%	1,1%	,0%	,0%	1,0%
Anavatan Partisi	Sayı	1	16	41	32	18	108
	Yüzde	1,8%	10,4%	14,4%	15,5%	14,4%	13,1%
Adalet Partisi	Sayı	0	0	0	2	3	5
	Yüzde	,0%	,0%	,0%	1,0%	2,4%	,6%
Büyük Birlik Partisi	Sayı	2	7	7	2	0	18
	Yüzde	3,5%	4,5%	2,5%	1,0%	,0%	2,2%
Cumhuriyet Halk Partisi	Sayı	1	2	5	10	2	20
	Yüzde	1,8%	1,3%	1,8%	4,9%	1,6%	2,4%
Demokrat Parti	Sayı	0	1	5	2	1	9
	Yüzde	,0%	,6%	1,8%	1,0%	,8%	1,1%
Demokratik Sol Parti	Sayı	0	0	4	2	0	6
	Yüzde	,0%	,0%	1,4%	1,0%	,0%	,7%
Doğru Yol Partisi	Sayı	13	34	65	70	71	253
	Yüzde	22,8%	22,1%	22,9%	34,0%	56,8%	30,6%
Fazilet Partisi	Sayı	20	49	85	58	21	233
	Yüzde	35,1%	31,8%	29,9%	28,2%	16,8%	28,2%
Genç Parti	Sayı	1	1	1	1	0	4
	Yüzde	1,8%	,6%	,4%	,5%	,0%	,5%
Güven Partisi	Sayı	0	0	1	0	0	1
	Yüzde	,0%	,0%	,4%	,0%	,0%	,1%
Liberal Demokrat Parti	Sayı	0	2	1	0	0	3
	Yüzde	,0%	1,3%	,4%	,0%	,0%	,4%
Milliyetçi Çalışma Partisi	Sayı	0	1	3	3	0	7
	Yüzde	,0%	,6%	1,1%	1,5%	,0%	,8%
Milliyetçi Demokrasi Partisi	Sayı	0	1	0	0	0	1
	Yüzde	,0%	,6%	,0%	,0%	,0%	,1%
Milliyetçi Hareket Partisi	Sayı	15	18	24	11	2	70
	Yüzde	26,3%	11,7%	8,5%	5,3%	1,6%	8,5%
Refah Partisi	Sayı	2	16	33	12	6	69
	Yüzde	3,5%	10,4%	11,6%	5,8%	4,8%	8,4%
Sosyal Demokrat Halkçı Parti	Sayı	0	0	2	0	0	2
	Yüzde	,0%	,0%	,7%	,0%	,0%	,2%
Saadet Partisi	Sayı	1	1	0	1	1	4
	Yüzde	1,8%	,6%	,0%	,5%	,8%	,5%
Diğer	Sayı	1	0	4	0	0	5
	Yüzde	1,8%	,0%	1,4%	,0%	,0%	,6%
Toplam	Sayı	57	154	284	206	125	826
	Yüzde	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-kare = 172,453

sd = 72

p <0,001

Ek Tablo VI.9. Yaş ve Parti Değişirme Nedenleri

							Toplam
		1980-90	1970-79	1960-69	1950-59	1928-49	
Liderini yetersizliği	Sayı	6	17	24	29	11	87
	Yüzde	10,5%	11,1%	8,7%	14,1%	8,9%	10,7%
Liderini değişmesi	Sayı	2	8	20	9	7	46
	Yüzde	3,5%	5,2%	7,2%	4,4%	5,7%	5,7%
Parti politikalarındaki değişmeler	Sayı	2	10	17	6	4	39
	Yüzde	3,5%	6,5%	6,2%	2,9%	3,3%	4,8%
Parti politikalarının yetersiz kalması	Sayı	3	13	20	8	4	48
	Yüzde	5,3%	8,5%	7,2%	3,9%	3,3%	5,9%
Parti içi çekişmeler	Sayı	3	5	8	3	1	20
	Yüzde	5,3%	3,3%	2,9%	1,5%	,8%	2,5%
Partinin kitle desteğini kaybetmesi	Sayı	0	2	5	6	1	14
	Yüzde	,0%	1,3%	1,8%	2,9%	,8%	1,7%
Yolsuzluk, rüşvet, kayırmacılık vb. nedenler	Sayı	2	2	5	1	0	10
	Yüzde	3,5%	1,3%	1,8%	,5%	,0%	1,2%
Partinin ideolojik/politik tutumundaki değişiklikler	Sayı	5	6	4	3	3	21
	Yüzde	8,8%	3,9%	1,4%	1,5%	2,4%	2,6%
Parti içinde istediğim konuma gelemeyişimden	Sayı	0	1	0	2	2	5
	Yüzde	,0%	,7%	,0%	1,0%	1,6%	,6%
Dünya görüşümün değişmesinden	Sayı	3	1	4	2	0	10
	Yüzde	5,3%	,7%	1,4%	1,0%	,0%	1,2%
Partinin kapatılması /yasaklı olması	Sayı	18	47	83	59	21	228
	Yüzde	31,6%	30,7%	30,1%	28,8%	17,1%	28,0%
Burada daha iyi hizmet edeceğime inandığımdan	Sayı	4	10	33	14	3	64
	Yüzde	7,0%	6,5%	12,0%	6,8%	2,4%	7,9%
Kendime bir gelecek göremediğimden	Sayı	0	2	2	0	3	7
	Yüzde	,0%	1,3%	,7%	,0%	2,4%	,9%
İsim değişikliği	Sayı	8	26	45	56	63	198
	Yüzde	14,0%	17,0%	16,3%	27,3%	51,2%	24,3%
Diğer	Sayı	1	3	6	7	0	17
	Yüzde	1,8%	2,0%	2,2%	3,4%	,0%	2,1%
Toplam	Sayı	57	153	276	205	123	814
	Yüzde	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-kare = 134,308

sd = 56

p < 0.001

Ek Tablo VI.10. Cinsiyet ve Parti Değiştirme Nedenleri

				Toplam
		Erkek	Kadın	
Liderini yetersizliği	Sayı	77	10	87
	Yüzde	10,6%	11,2%	10,7%
Liderini değişmesi	Sayı	42	4	46
	Yüzde	5,8%	4,5%	5,7%
Parti politikalarındaki değişmeler	Sayı	36	3	39
	Yüzde	5,0%	3,4%	4,8%
Parti politikalarının yetersiz kalması	Sayı	41	7	48
	Yüzde	5,7%	7,9%	5,9%
Parti içi çekişmeler	Sayı	18	2	20
	Yüzde	2,5%	2,2%	2,5%
Partinin kitle desteğini kaybetmesi	Sayı	12	2	14
	Yüzde	1,7%	2,2%	1,7%
Yolsuzluk, rüşvet, kayırmacılık vb. nedenler	Sayı	10	0	10
	Yüzde	1,4%	,0%	1,2%
Partinin ideolojik/politik tutumundaki değişiklikler	Sayı	20	1	21
	Yüzde	2,8%	1,1%	2,6%
Parti içinde istediğim konuma gelemeyişimden	Sayı	4	1	5
	Yüzde	,6%	1,1%	,6%
Dünya görüşümün değişmesinden	Sayı	8	2	10
	Yüzde	1,1%	2,2%	1,2%
Partinin kapatılması /yasaklı olması	Sayı	213	15	228
	Yüzde	29,4%	16,9%	28,0%
Burada daha iyi hizmet edeceğime inandığımdan	Sayı	56	8	64
	Yüzde	7,7%	9,0%	7,9%
Kendime bir gelecek göremediğimden	Sayı	6	1	7
	Yüzde	,8%	1,1%	,9%
İsim değişikliği	Sayı	166	32	198
	Yüzde	22,9%	36,0%	24,3%
Diğer	Sayı	16	1	17
	Yüzde	2,2%	1,1%	2,1%
Toplam	Sayı	725	89	814
	Yüzde	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-kare = 15,521

sd = 14

p > 0,05

Ek Tablo VI.11. Cinsiyet ve Ailede Aktif Siyasetle Uğraşan

		Evet	Hayır	Toplam
Erkek	Sayı	800	1694	2494
	Yüzde	32,1%	67,9%	100,0%
Kadın	Sayı	214	244	458
	Yüzde	46,7%	53,3%	100,0%
Toplam	Sayı	1014	1938	2952
	Yüzde	34,3%	65,7%	100,0%

Ki-kare = 36,816

sd = 1

p < 0.001

Ek Tablo VI.12. Partiler ve Ailede Aktif Siyasetle Uğraşan

		Evet	Hayır	Toplam
1980-90	Sayı	173	292	465
	Yüzde	37,2%	62,8%	100,0%
1970-79	Sayı	256	517	773
	Yüzde	33,1%	66,9%	100,0%
1960-69	Sayı	314	623	937
	Yüzde	33,5%	66,5%	100,0%
1950-59	Sayı	205	371	576
	Yüzde	35,6%	64,4%	100,0%
1928-49	Sayı	66	135	201
	Yüzde	32,8%	67,2%	100,0%
Toplam	Sayı	1014	1938	2952
	Yüzde	34,3%	65,7%	100,0%

Ki-kare =23,657

Sd = 3

p < 0.001

Ek Tablo VI.13. Cinsiyet ve Ailenin Siyasi Tercihi

		Evet, hepimiz aynı partiyi destekliyoruz	Farklılık var ama hepimiz bir sağ-muhafazakar partiyi destekliyoruz	Farklılık var, bir kısmı sağ-muhafazakar partileri, bir kısmı sol partileri destekliyor	Farklılık var, sadece ben sağ-muhafazakar partideyim, diğerleri sol partide	Toplam
Erkek	Yüzde	2161	259	63	11	2494
	Sayı	86,6%	10,4%	2,5%	,4%	100,0%
Kadın	Yüzde	364	47	36	11	458
	Sayı	79,5%	10,3%	7,9%	2,4%	100,0%
Toplam	Yüzde	2525	306	99	22	2952
	Sayı	85,5%	10,4%	3,4%	,7%	100,0%

Ki-kare =55,122

sd = 3

p < 0.001

Ek Tablo VI.14. Yaş ve Ailenin Siyasi Tercihi

		Evet, hepimiz aynı partiyi destekliyoruz	Farklılık var ama hepimiz bir sağ-muhafazakar partiyi destekliyoruz	Farklılık var, bir kısmı sağ-muhafazakar partileri, bir kısmı sol partileri destekliyor	Farklılık var, sadece ben sağ-muhafazakar partideyim, diğerleri sol partide	Toplam
1980-90	Yüzde	386	55	20	4	465
	Sayı	83,0%	11,8%	4,3%	,9%	100,0%
1970-79	Yüzde	645	99	20	9	773
	Sayı	83,4%	12,8%	2,6%	1,2%	100,0%
1960-69	Yüzde	817	88	27	5	937
	Sayı	87,2%	9,4%	2,9%	,5%	100,0%
1950-59	Yüzde	499	48	26	3	576
	Sayı	86,6%	8,3%	4,5%	,5%	100,0%
1928-49	Yüzde	178	16	6	1	201
	Sayı	88,6%	8,0%	3,0%	,5%	100,0%
Toplam	Yüzde	2525	306	99	22	2952
	Sayı	85,5%	10,4%	3,4%	,7%	100,0%

Ki-kare =19,655

sd = 12

p > 0,05

Ek Tablo VI.15. Cinsiyet ve Siyasal Tercihlerin Biçimlenmesinde Etkili Olan Kişi ve Kurumlar

	Erkek			Kadın		
	Çok	Kısmen	Etkisiz	Çok	Kısmen	Etkisiz
	%	%	%	%	%	%
Babam	14,1	15,4	70,5	18,1	16,2	65,7
Annem	4,5	7,4	88,1	10,0	11,6	78,4
Kardeş(leri)m	5,3	8,3	86,4	7,4	10,5	82,1
Akraba(ları)m	6,1	10,2	83,7	9,2	10,5	80,3
Arkadaş(ları)m	14,9	17,6	67,5	11,6	14,4	74,0
Öğretmen(leri)m	4,0	6,9	89,1	5,0	7,2	87,8
Okulum	4,1	6,5	89,4	2,6	5,7	91,7
Cemaat	3,9	7,9	88,1	3,3	7,6	89,1
Entelektüel ilgilerim	54,7	12,1	33,2	53,5	11,8	34,7

Not: Baba için Ki-kare =5,704, sd = 2 ve p > 0,05; Anne için Ki-kare = 35,015, sd = 2 ve p < 0,001; Kardeş(ler) için Ki-kare = 6,046, sd = 2 ve p < 0,05; Akraba(lar) için Ki-kare = 6,132, sd = 2 ve p < 0,05; Arkadaş(lar) için Ki-kare = 7,627, sd = 2 ve p < 0,05; Öğretmenler için Ki-kare = 1,170, sd = 2 ve p > 0,05; Okul için Ki-kare = 2,797, sd = 2 ve p > 0,05; Cemaat için Ki-kare = 0,516, sd = 2 ve p > 0,05; Entelektüel birikimim ve ilgilerim için Ki-kare = 0,422 sd = 2 ve p > 0,05.

Ek Tablo VI. 16. Yaş ve Siyasal Tercihlerin Biçimlenmesinde Etkili Olan Kişi ve Kurumlar

	1980-90			1970-79			1960-69			1950-59			1928-49		
	Çok	Kısmen	Etkisiz	Çok	Kısmen	Etkisiz	Çok	Kısmen	Etkisiz	Çok	Kısmen	Etkisiz	Çok	Kısmen	Etkisiz
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Babam	24,1	20,4	55,5	14,1	18,5	67,4	11,4	15,2	73,4	12,2	9,5	78,3	17,9	11,9	70,1
Annem	9,5	12,3	78,3	4,7	9,6	85,8	3,9	7,0	89,0	4,3	4,7	91,0	8,0	6,5	85,6
Kardeş(leri)m	7,7	8,0	84,3	5,6	8,9	85,5	5,3	10,1	84,5	4,0	5,9	90,1	7,5	9,5	83,1
Akraba(ları)m	8,6	9,9	81,5	5,6	10,5	84,0	6,3	11,7	82,0	5,2	8,5	86,3	10,9	8,0	81,1
Arkadaş(ları)m	15,3	17,6	67,1	13,8	18,9	67,3	15,4	18,4	66,3	12,8	13,5	73,6	13,9	13,4	72,6
Öğretmen(leri)m	5,2	7,5	87,3	2,7	6,6	90,7	4,2	7,0	88,8	5,0	7,5	87,5	4,5	5,0	90,5
Okulum	3,9	6,5	89,7	4,3	7,2	88,5	4,3	6,9	88,8	3,5	4,7	91,8	1,5	5,0	93,5
Cemaat	4,1	8,2	87,7	4,4	8,2	87,5	3,3	10,1	86,6	4,0	4,2	91,8	3,0	6,5	90,5
Entelektüel ilgilerim	51,2	12,9	35,9	55,2	12,8	32,0	53,4	13,3	33,3	59,2	9,5	31,3	51,7	8,5	39,8

Not: Baba için Ki-kare =87,466, sd = 8 ve p < 0,001; Anne için Ki-kare = 50,588, sd = 8 ve p < 0,001; Kardeş(ler) için Ki-kare = 17,394, sd = 8 ve p < 0,05; Akraba(lar) için Ki-kare = 17,723, sd = 8 ve p < 0,05; Arkadaş(lar) için Ki-kare = 13,926, sd = 8 ve p > 0,05; Öğretmenler için Ki-kare = 8,455, sd = 8 ve p > 0,05; Okul için Ki-kare = 9,297, sd = 8 ve p > 0,05; Cemaat için Ki-kare = 19,897, sd = 8 ve p < 0,05; Entelektüel birikimim ve ilgilerim için Ki-kare = 15,563, sd = 8 ve p < 0,05.

Ek Tablo VI.17. Cinsiyet ve Geçmişte ya da Gençliğinde İlişkide Olunan Hareket ve Gelenekler

	Erkek		Kadın	
	oldu	olmadı	oldu	olmadı
	%	%	%	%
Ülkücü Hareket/Ülkü Ocakları	31,9	68,1	12,4	87,6
Milli Görüş	16,4	83,6	8,1	91,9
Akıncılar	3,1	96,9	1,3	98,7
Nizami Alem Ülkü Ocakları	3,2	96,8	0,9	99,1
Büyük Doğu	1,1	98,9	0,2	99,8
Kubbealtı Cemiyeti	1,0	99,0	0,9	99,1
AP Gençlik Kolları	4,9	95,1	3,1	96,9
Merkez Sağ Partiler	11,9	88,1	11,8	88,2
Milli Türk Talebe Birliği	3,2	96,8	1,1	98,9
Sol - Sosyal Demokrat Partiler	1,5	98,5	1,5	98,5
Devrimci-Sosyalist Hareketler	1,0	99,0	1,5	98,5

Not: Ülkücü hareket için Ki-kare = 71,156, sd = 1 ve p < 0,001; Milli Görüş için Ki-kare = 21,051, sd = 1 ve p < 0,001; Akıncılar için Ki-kare = 4,623, sd = 1 ve p < 0,05; Nizami Alem için Ki-kare = 7,453, sd = 1 ve p < 0,01; Büyük Doğu için Ki-kare = 3,253, sd = 1 ve p > 0,05; Kubbealtı için Ki-kare = 0,0667, sd = 1 ve p > 0,05; AP Gençlik Kolları için Ki-kare = 2,856, sd = 1 ve p > 0,05; Merkez Sağ partiler için Ki-kare = 0,0056, sd = 1 ve p > 0,05; Milli Türk Talebe Birliği için Ki-kare = 6,195, sd = 1 ve p < 0,05; Sol-Sosyal Demokrat partiler için Ki-kare = 0,000, sd = 1 ve p > 0,05; Devrimci-Sosyalist hareketler için Ki-kare = 1,193, sd = 1 ve p > 0,05.

Ek Tablo VI.18. Yaş ve Geçmişte ya da Gençliğinde İlişkide Olunan Hareket ve Gelenekler

	1980-90		1970-79		1960-69		1950-59		1928-49	
	oldu	olmadı	oldu	olmadı	oldu	olmadı	oldu	olmadı	oldu	olmadı
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Ülkücü Hareket/Ülkü Ocakları	21,9	78,1	26,8	73,2	33,9	66,1	32,6	67,4	18,4	81,6
Milli Görüş	15,5	84,5	15,0	85,0	15,0	85,0	14,2	85,8	17,9	82,1
Akıncılar	1,7	98,3	0,9	99,1	3,2	96,8	4,3	95,7	7,0	93,0
Nizami Alem Ülkü Ocakları	3,2	96,8	1,7	98,3	3,9	96,1	2,1	97,9	3,0	97,0
Büyük Doğu	1,1	98,9	0,5	99,5	0,5	99,5	1,2	98,8	4,0	96,0
Kubbealtı Cemiyeti	0,9	99,1	0,6	99,4	1,0	99,0	1,0	99,0	2,5	97,5
AP Gençlik Kolları	5,2	94,8	2,8	97,2	2,5	97,5	6,1	93,9	15,4	84,6
Merkez Sağ Partiler	8,4	91,6	8,4	91,6	10,6	89,4	14,2	85,8	32,8	67,2
Milli Türk Talebe Birliği	0,9	99,1	0,9	99,1	2,9	97,1	5,7	94,3	7,0	93,0
Sol - Sosyal Demokrat Partiler	1,5	98,5	0,5	99,5	1,7	98,3	2,4	97,6	2,0	98,0
Devrimci-Sosyalist Hareketler	1,3	98,7	0,8	99,2	0,9	99,1	1,6	98,4	1,0	99,0

Not: Ülkücü hareket için Ki-kare = 38,959, sd = 4 ve p < 0,001; Milli Görüş için Ki-kare = 1,627, sd = 4 ve p > 0,05; Akıncılar için Ki-kare = 30,077, sd = 4 ve p < 0,001; Nizami Alem için Ki-kare = 9,477, sd = 4 ve p > 0,05; Büyük Doğu için Ki-kare = 22,589, sd = 4 ve p < 0,001; Kubbealtı için Ki-kare = 5,673, sd = 4 ve p > 0,05; AP Gençlik Kolları için Ki-kare = 72,489, sd = 4 ve p < 0,001; Merkez Sağ partiler için Ki-kare = 103,157, sd = 4 ve p < 0,001; Milli Türk Talebe Birliği için Ki-kare = 46,275, sd = 4 ve p < 0,001; Sol-Sosyal Demokrat partiler için Ki-kare = 8,873, sd = 4 ve p > 0,05; Devrimci-Sosyalist hareketler için Ki-kare = 2,625, sd = 4 ve p > 0,05.

Ek Tablo VI.19. Cinsiyet ve Siyasi Düşüncenin Gelişiminde Etkili Olan Yayınlar

	Erkek			Kadın		
	Çok	Kısmen	Etkisiz	Çok	Kısmen	Etkisiz
	%	%	%	%	%	%
Akıncılar	3,0	4,7	92,3	2,6	3,7	93,4
Büyük Doğu	2,1	3,0	94,9	0,4	2,4	97,2
Dergah	0,8	2,4	96,8	0,4	0,7	98,9
Hareket	0,8	2,5	96,7	0,7	1,7	97,6
Hisar	0,4	1,1	98,5	0,2	0,7	99,1
Kubbealtı	0,6	1,4	98,0	0,4	1,3	98,3
Türk Kültürü	8,1	6,2	85,7	6,3	3,7	90,0
Türk Yurdu	4,9	5,6	89,5	3,7	2,4	93,9
Ülkü Ocağı	20,6	7,3	72,1	8,7	4,1	87,1
Türkiye Günlüğü	3,4	3,7	92,7	4,6	3,7	91,5

Not: Akıncılar için Ki-kare = 1,740, sd = 3 ve p > 0,05; Büyük Doğu için Ki-kare = 6,376, sd = 2 ve p > 0,05; Dergah için Ki-kare = 6,322, sd = 3 ve p > 0,05; Hareket için Ki-kare = 1,166, sd = 3 ve p > 0,05; Hisar için Ki-kare = 1,126, sd = 3 ve p > 0,05; Kubbealtı için Ki-kare = 0,462, sd = 3 ve p > 0,05; Türk Kültürü için Ki-kare = 6,598, sd = 3 ve p > 0,05; Türk Yurdu için Ki-kare = 10,015, sd = 3 ve p < 0,05; Ülkü Ocağı için Ki-kare = 46,772, sd = 3 ve p < 0,001; Türkiye Günlüğü için Ki-kare = 1,755, sd = 3 ve p > 0,05.

Ek Tablo VI.20. Yaş ve Siyasi Düşüncenin Gelişiminde Etkili Olan Yayınlar

	1980-90			1970-79			1960-69			1950-59			1928-49		
	Çok	Kısmen	Etkisiz	Çok	Kısmen	Etkisiz	Çok	Kısmen	Etkisiz	Çok	Kısmen	Etkisiz	Çok	Kısmen	Etkisiz
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Akıncılar	2,6	3,9	93,5	2,3	3,9	93,8	2,8	4,2	93,0	4,9	5,7	89,2	1,5	6,5	91,5
Büyük Doğu	2,2	3,7	94,2	1,7	1,9	96,4	0,9	2,5	96,7	3,0	4,2	92,9	3,0	3,0	94,0
Dergah	0,6	3,4	95,9	0,6	1,9	97,4	0,7	1,8	97,4	0,5	2,1	97,2	1,5	1,0	97,5
Hareket	0,6	3,9	95,3	0,8	2,3	96,9	0,6	1,7	97,7	1,0	1,7	97,2	0,5	4,0	95,5
Hisar	0,4	,9	98,5	0,5	0,9	98,6	0,1	0,9	99,0	0,3	1,4	98,3	0,5	1,5	98,0
Kubbealtı	0,9	1,1	97,8	0,4	1,2	98,4	,3	1,7	98,0	1,2	1,0	97,7	0,5	2,0	97,5
Türk Kültürü	9,0	4,5	86,2	6,2	5,0	88,7	7,3	6,8	85,9	8,9	5,7	85,4	10,9	7,0	82,1
Türk Yurdu	5,6	3,7	90,5	4,3	3,8	92,0	3,4	6,6	89,9	6,4	5,0	88,5	5,5	6,5	88,1
Ülkü Ocağı	14,4	5,4	80,0	19,1	6,7	74,1	21,3	8,2	70,3	21,4	6,6	72,0	8,0	4,0	88,1
Türkiye Günlüğü	3,0	3,7	92,9	4,0	4,0	91,8	3,6	4,5	91,7	2,6	2,4	95,0	5,5	3,0	91,5

Not: Akıncılar için Ki-kare = 20,427, sd = 12 ve $p > 0,05$; Büyük Doğu için Ki-kare = 18,643, sd = 8 ve $p < 0,05$; Dergah için Ki-kare = 11,9316,322, sd = 12 ve $p > 0,05$; Hareket için Ki-kare = 15,962, sd = 12 ve $p > 0,05$; Hisar için Ki-kare = 9,548, sd = 12 ve $p > 0,05$; Kubbealtı için Ki-kare = 13,620, sd = 12 ve $p > 0,05$; Türk Kültürü için Ki-kare = 17,751, sd = 12 ve $p > 0,05$; Türk Yurdu için Ki-kare = 21,238, sd = 12 ve $p < 0,05$; Ülkü Ocağı için Ki-kare = 41,487, sd = 12 ve $p < 0,001$; Türkiye Günlüğü için Ki-kare = 12,770, sd = 12 ve $p > 0,05$.

Ek Tablo VI.21. Cinsiyet ve Kendini Yakın Hissettiği Görüşler

	Erkek		Kadın		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Atatürkçü	293	11,8	108	23,6	401	13,6
Dindar	62	2,5	9	2,0	71	2,4
Demokrat	192	7,7	33	7,2	225	7,6
İslamcı	57	2,3	5	1,1	62	2,1
İslamcı-Muhafazakar	112	4,5	9	2,0	121	4,1
Laik	32	1,3	15	3,3	47	1,6
Liberal	13	0,5	4	0,9	17	0,6
Liberal-Demokrat	32	1,3	6	1,3	38	1,3
Liberal-Muhafazakar	21	0,8	10	2,2	31	1,1
Milliyetçi	288	11,6	40	8,8	328	11,1
Milliyetçi-Muhafazakar	279	11,2	23	5,0	302	10,3
Muhafazakar	98	3,9	16	3,5	114	3,9
Muhafazakar-Demokrat	403	16,2	100	21,9	503	17,1
Müslüman	269	10,8	46	10,1	315	10,7
Ulusalçı	3	0,1	3	0,7	6	0,2
Ülkücü	176	7,1	8	1,8	184	6,3
Sağcı	31	1,2	1	0,2	32	1,1
Solcu					--	--
Sosyal Demokrat	12	,5	1	0,2	13	0,4
Vatansever	91	3,7	16	3,5	107	3,6
Diğer	23	0,9	4	0,9	27	0,9
Toplam	2487	100,0	457	100,0	2944	100,0

Ki-kare = 118,325

sd = 19

 $p < 0,001$

Ek Tablo VI.22. Cinsiyet ve Kendini Yakın Hissettiği Görüşler

	1980-90		1970-79		1960-69		1950-59		1928-49		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Atatürkçü	48	10,3	66	8,5	118	12,6	104	18,1	65	32,3	401	13,6
Dindar	5	1,1	24	3,1	22	2,3	17	3,0	3	1,5	71	2,4
Demokrat	37	8,0	58	7,5	51	5,4	52	9,0	27	13,4	225	7,6
İslamcı	13	2,8	19	2,5	19	2,0	5	,9	6	3,0	62	2,1
İslamcı-Muhafazakar	24	5,2	38	4,9	33	3,5	18	3,1	8	4,0	121	4,1
Laik	12	2,6	12	1,6	11	1,2	8	1,4	4	2,0	47	1,6
Liberal	4	,9	1	,1	5	,5	6	1,0	1	0,5	17	0,6
Liberal-Demokrat	8	1,7	7	,9	12	1,3	9	1,6	2	1,0	38	1,3
Liberal-Muhafazakar	8	1,7	8	1,0	9	1,0	6	1,0			31	1,1
Milliyetçi	30	6,5	97	12,5	131	14,0	61	10,6	9	4,5	328	11,1
Milliyetçi-Muhafazakar	36	7,7	75	9,7	109	11,6	67	11,6	15	7,5	302	10,3
Muhafazakar	17	3,7	28	3,6	40	4,3	24	4,2	5	2,5	114	3,9
Muhafazakar-Demokrat	90	19,4	165	21,3	156	16,6	74	12,8	18	9,0	503	17,1
Müslüman	57	12,3	70	9,1	102	10,9	63	10,9	23	11,4	315	10,7
Ulusalçı	1	,2	1	,1	2	,2	2	,3			6	0,2
Ülkücü	33	7,1	51	6,6	62	6,6	34	5,9	4	2,0	184	6,3
Sağcı	13	2,8	7	,9	3	,3	4	,7	5	2,5	32	1,1
Solcu	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
Sosyal Demokrat	3	,6	2	,3	5	,5	2	,3	1	0,5	13	0,4
Vatansever	22	4,7	36	4,7	33	3,5	12	2,1	4	2,0	107	3,6
Diğer	2	,4	7	,9	11	1,2	6	1,0	1	0,5	27	0,9
Toplam	463	100,0	772	100,0	934	100,0	574	100,0	201	100,0	2944	100,0

Ki-Kare = 233,640

sd = 76

p < 0.001

Ek Tablo VI.23. Cinsiyet ve Kendilerini Yakın Hissettikleri Kimlikler

		Türk	Kürt	Alevi	Türkiye Vatandaşı	Müslüman Türk	Müslüman	Diğer	Toplam
		Erkek	Sayı	544	14	8	315	1384	211
	Yüzde	21,8%	,6%	,3%	12,6%	55,5%	8,5%	,7%	100,0%
Kadın	Sayı	81	0	0	82	266	29	0	458
	Yüzde	17,7%	,0%	,0%	17,9%	58,1%	6,3%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	625	14	8	397	1650	240	18	2952
	Yüzde	21,2%	,5%	,3%	13,4%	55,9%	8,1%	,6%	100,0%

Ki-kare = 21,079

sd = 6

p < 0.005

Ek Tablo VI.24. Partiler ve Kendilerini Yakın Hissettikleri Kimlikler

		Türk	Kürt	Alevi	Türkiye Vatandaşı	Müslüman Türk	Müslüman	Diğer	Toplam
1980-90	Sayı	80	5	3	54	278	40	5	465
	Yüzde	17,2%	1,1%	,6%	11,6%	59,8%	8,6%	1,1%	100,0%
1970-79	Sayı	146	2	2	124	428	66	5	773
	Yüzde	18,9%	,3%	,3%	16,0%	55,4%	8,5%	,6%	100,0%
1960-69	Sayı	202	3	1	128	527	71	5	937
	Yüzde	21,6%	,3%	,1%	13,7%	56,2%	7,6%	,5%	100,0%
1950-59	Sayı	135	3	2	67	322	45	2	576
	Yüzde	23,4%	,5%	,3%	11,6%	55,9%	7,8%	,3%	100,0%
1928-49	Sayı	62	1	0	24	95	18	1	201
	Yüzde	30,8%	,5%	,0%	11,9%	47,3%	9,0%	,5%	100,0%
Toplam	Sayı	625	14	8	397	1650	240	18	2952
	Yüzde	21,2%	,5%	,3%	13,4%	55,9%	8,1%	,6%	100,0%

Ki-kare = 38,654

sd = 24

p < 0.05

Ek Tablolar 5: Siyasete Bakış

Ek Tablo VII.1. Cinsiyet ve Siyaset Kavramına Bakış

	Erkekler		Kadınlar	
	Hiç katılmıyor	Tamamen Katılıyor	Hiç katılmıyor	Tamamen Katılıyor
	%	%	%	%
Çekişme	15,2	20,4	7,9	23,1
Çıkar	29,9	13,6	19,9	11,6
Dayanışma	1,9	55,9	1,3	55,9
Erdem	2,6	51,4	1,5	56,8
Fedakarlık	1,5	61,7	1,3	61,6
Güç	2,9	52,7	1,3	57,9
Güven	2,0	58,0	1,5	59,8
Hırs	8,0	36,1	4,1	36,2
Hizmet	1,4	65,6	0,7	68,6
Mücadele	1,2	64,3	0,9	65,3
Saygınlık	2,4	59,4	1,5	61,6
Yozlaşma	43,1	7,5	42,8	6,3

Ek Tablo VII.2 Yaş ve Siyaset Kavramına Bakış

	1980-90		1970-79		1960-69		1950-59		1928-49	
	Hiç katılmıyor	Tamamen Katılıyor	Hiç katılmıyor	Tamamen Katılıyor	Hiç katılmıyor	Tamamen Katılıyor	Hiç katılmıyor	Tamamen Katılıyor	Hiç katılmıyor	Tamamen Katılıyor
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Çekişme	8,8	25,6	12,7	22,3	15,8	19,2	15,3	19,1	19,4	16,4
Çıkar	21,3	15,1	27,4	14,4	30,6	11,8	29,5	13,2	34,3	11,9
Dayanışma	2,2	52,3	2,5	53,0	1,0	59,8	1,7	57,1	2,5	53,7
Erdem	2,8	46,5	3,2	50,1	1,8	57,7	2,3	52,6	2,5	47,8
Fedakarlık	1,9	56,1	2,1	62,2	0,7	64,7	1,2	61,1	2,0	60,2
Güç	1,9	52,7	2,1	55,0	2,5	54,2	3,8	54,5	4,5	43,3
Güven	3,0	53,1	2,2	57,2	1,3	60,1	1,7	60,6	1,5	59,7
Hırs	3,2	41,7	7,2	35,1	7,8	35,9	8,7	36,3	12,4	27,9
Hizmet	1,9	62,2	1,8	64,4	0,7	68,3	0,7	68,9	2,0	62,2
Mücadele	0,9	63,2	1,4	64,0	1,0	66,7	1,0	65,3	2,5	56,2
Saygınlık	1,7	54,2	2,8	57,7	1,7	63,0	3,5	62,2	0,5	58,7
Yozlaşma	41,1	7,7	41,1	8,3	45,8	6,3	42,4	7,6	43,8	7,0

Ek Tablo VII.3. Cinsiyet ve Sağ Partileri En İyi Tanımlayan İfadeler

	Ak Parti		Anavatan		BBP		DP		MHP		SP	
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Aşırı Sağcı	4,9	3,5	4,0	4,1	12,6	10,0	2,2	2,0	12,4	7,9	11,8	9,6
Demokrat	7,1	11,1	10,3	9,2	3,9	2,4	38,1	33,8	1,8	0,7	1,7	1,7
Dinci	9,1	10,9	0,8	0,2	5,1	5,9	1,2	0,2	1,2	1,5	28,4	29,3
İrkçı	5,3	2,8	2,4	1,3	4,8	6,3	2,9	2,2	14,3	13,1	2,5	3,1
İslamcı	8,0	8,3	0,8	0,2	5,9	3,9	1,0	0,7	1,9	0,9	28,3	25,5
Liberal	4,0	2,2	21,0	17,0	5,2	3,9	8,4	5,9	0,5	0,7	1,7	2,6
Liberal-Demokrat	4,3	5,0	12,1	8,1	3,2	2,6	11,7	10,0	0,7	--	0,5	0,9
Merkez Sağ	13,2	10,5	12,3	10,7	2,6	3,3	9,8	10,0	5,7	5,2	1,0	0,4
Milliyetçi	1,2	2,2	1,4	2,0	7,7	6,6	1,6	2,0	38,8	41,5	0,7	0,4
Milliyetçi-Muhafazakar	5,7	3,3	1,8	1,1	19,7	19,7	1,1	0,7	14,9	12,9	1,4	1,5
Muhafazakar	4,8	3,3	3,7	2,6	8,4	4,6	2,1	1,7	0,8	0,4	6,7	7,9
Muhafazakar-Demokrat	18,8	22,1	2,1	2,6	3,4	3,9	2,4	4,6	0,9	0,7	1,5	0,2
Müslüman demokrat	5,8	8,5	0,6	,9	4,6	3,7	,7	0,7	0,5	0,4	5,3	3,5
Sağcı	3,6	2,2	22,1	28,2	8,3	10,3	13,0	15,1	3,1	5,9	5,1	3,9
Diğer	4,3	4,1	4,6	11,8	4,6	12,9	3,9	10,5	2,5	8,3	3,4	9,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Not: Adalet ve Kalkınma Partisi için Ki-kare = 40,423, sd = 14 ve p < 0,001; Anavatan partisi için Ki-kare = 61,320, sd = 14 ve p < 0,001; BBP için Ki-kare = 67,489, sd = 14 ve p < 0,001; DP için Ki-kare = 53,566, 268, sd = 14 ve p < 0,001; MHP için Ki-kare = 65,002, sd = 14 ve p < 0,001 ve SP için Ki-kare = 49,948, sd = 14 ve p < 0,001.

Ek Tablo VII.4. Yaş ve Ak Parti'yi En İyi Tanımlayan İfadeler

		1980-90	1970-79	1960-69	1950-59	1928-49	Toplam
Aşırı Sağcı	Sayı	21	39	40	24	15	139
	Yüzde	4,5	5,0	4,3	4,2	7,5	4,7
Demokrat	Sayı	39	68	69	39	12	227
	Yüzde	8,4	8,8	7,4	6,8	6,0	7,7
Dinci	Sayı	29	50	89	81	28	277
	Yüzde	6,2	6,5	9,5	14,1	13,9	9,4
İrkçı	Sayı	22	38	47	34	4	145
	Yüzde	4,7	4,9	5,0	5,9	2,0	4,9
İslamcı	Sayı	24	54	96	45	19	238
	Yüzde	5,2	7,0	10,2	7,8	9,5	8,1
Liberal	Sayı	17	30	31	24	8	110
	Yüzde	3,7	3,9	3,3	4,2	4,0	3,7
Liberal-Demokrat	Sayı	24	33	41	26	6	130
	Yüzde	5,2	4,3	4,4	4,5	3,0	4,4
Merkez Sağ	Sayı	59	105	119	64	30	377
	Yüzde	12,7	13,6	12,7	11,1	14,9	12,8
Milliyetçi	Sayı	6	10	9	13	2	40
	Yüzde	1,3	1,3	1,0	2,3	1,0	1,4
Milliyetçi-Muhafazakar	Sayı	34	26	58	27	13	158
	Yüzde	7,3	3,4	6,2	4,7	6,5	5,4
Muhafazakar	Sayı	20	43	38	21	12	134
	Yüzde	4,3	5,6	4,1	3,6	6,0	4,5
Muhafazakar-Demokrat	Sayı	110	169	177	94	20	570
	Yüzde	23,7	21,9	18,9	16,3	10,0	19,3
Müslüman demokrat	Sayı	28	48	57	37	13	183
	Yüzde	6,0	6,2	6,1	6,4	6,5	6,2
Sağcı	Sayı	12	30	28	21	8	99
	Yüzde	2,6	3,9	3,0	3,6	4,0	3,4
Diğer	Sayı	20	30	38	26	11	125
	Yüzde	4,3	3,9	4,1	4,5	5,5	4,2
Toplam	Sayı	465	773	937	576	201	2952
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ki-kare =101,297

sd = 56

p < 0,001

Ek Tablo VII.5. Yaş ve Anavatan Partisi’ni En İyi Tanımlayan İfadeler

		1980-90	1970-79	1960-69	1950-59	1928-49	Toplam
Aşırı Sağcı	Sayı	15	35	42	21	5	118
	Yüzde	3,2	4,5	4,5	3,6	2,5	4,0
Demokrat	Sayı	43	93	89	61	13	299
	Yüzde	9,2	12,0	9,5	10,6	6,5	10,1
Dinci	Sayı	1	9	9	1	1	21
	Yüzde	,2	1,2	1,0	,2	,5	,7
İrkçı	Sayı	15	11	20	11	8	65
	Yüzde	3,2	1,4	2,1	1,9	4,0	2,2
İslamcı	Sayı	4	5	9	4	0	22
	Yüzde	,9	,6	1,0	,7	,0	,7
Liberal	Sayı	87	166	180	127	41	601
	Yüzde	18,7	21,5	19,2	22,0	20,4	20,4
Liberal-Demokrat	Sayı	35	83	132	62	28	340
	Yüzde	7,5	10,7	14,1	10,8	13,9	11,5
Merkez Sağ	Sayı	73	91	125	53	15	357
	Yüzde	15,7	11,8	13,3	9,2	7,5	12,1
Milliyetçi	Sayı	5	15	12	9	3	44
	Yüzde	1,1	1,9	1,3	1,6	1,5	1,5
Milliyetçi- Muhafazakar	Sayı	8	8	14	15	4	49
	Yüzde	1,7	1,0	1,5	2,6	2,0	1,7
Muhafazakar	Sayı	6	26	33	25	14	104
	Yüzde	1,3	3,4	3,5	4,3	7,0	3,5
Muhafazakar- Demokrat	Sayı	11	20	14	12	7	64
	Yüzde	2,4	2,6	1,5	2,1	3,5	2,2
Müslüman demokrat	Sayı	2	1	6	6	5	20
	Yüzde	,4	,1	,6	1,0	2,5	,7
Sağcı	Sayı	119	177	208	128	48	680
	Yüzde	25,6	22,9	22,2	22,2	23,9	23,0
Diğer	Sayı	41	33	44	41	9	168
	Yüzde	8,8	4,3	4,7	7,1	4,5	5,7
Toplam	Sayı	465	773	937	576	201	2952
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ki-kare =113,473

sd = 56

p < 0,001

Ek Tablo VII.6. Yaş ve BBP'yi En İyi Tanımlayan İfadeler

		1980-90	1970-79	1960-69	1950-59	1928-49	Toplam
Aşırı Sağcı	Sayı	60	91	119	65	26	361
	Yüzde	12,9	11,8	12,7	11,3	12,9	12,2
Demokrat	Sayı	16	34	36	19	4	109
	Yüzde	3,4	4,4	3,8	3,3	2,0	3,7
Dinci	Sayı	19	41	43	35	15	153
	Yüzde	4,1	5,3	4,6	6,1	7,5	5,2
İrkçı	Sayı	18	49	41	28	12	148
	Yüzde	3,9	6,3	4,4	4,9	6,0	5,0
İslamcı	Sayı	29	36	48	35	18	166
	Yüzde	6,2	4,7	5,1	6,1	9,0	5,6
Liberal	Sayı	22	37	41	37	10	147
	Yüzde	4,7	4,8	4,4	6,4	5,0	5,0
Liberal-Demokrat	Sayı	18	22	33	14	4	91
	Yüzde	3,9	2,8	3,5	2,4	2,0	3,1
Merkez Sağ	Sayı	7	16	42	11	4	80
	Yüzde	1,5	2,1	4,5	1,9	2,0	2,7
Milliyetçi	Sayı	38	68	56	45	15	222
	Yüzde	8,2	8,8	6,0	7,8	7,5	7,5
Milliyetçi-Muhafazakar	Sayı	94	164	194	100	30	582
	Yüzde	20,2	21,2	20,7	17,4	14,9	19,7
Muhafazakar	Sayı	24	55	96	42	14	231
	Yüzde	5,2	7,1	10,2	7,3	7,0	7,8
Muhafazakar-Demokrat	Sayı	17	22	27	26	11	103
	Yüzde	3,7	2,8	2,9	4,5	5,5	3,5
Müslüman demokrat	Sayı	16	36	35	30	14	131
	Yüzde	3,4	4,7	3,7	5,2	7,0	4,4
Sağcı	Sayı	46	68	79	46	15	254
	Yüzde	9,9	8,8	8,4	8,0	7,5	8,6
Diğer	Sayı	41	34	47	43	9	174
	Yüzde	8,8	4,4	5,0	7,5	4,5	5,9
Toplam	Sayı	465	773	937	576	201	2952
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ki-kare = 92,360

sd = 56

p < 0,005

Ek Tablo VII.7. Yaş ve DP'yi En İyi Tanımlayan İfadeler

		1980-90	1970-79	1960-69	1950-59	1928-49	Toplam
Aşırı Sağcı	Sayı	12	14	17	17	3	63
	Yüzde	2,6	1,8	1,8	3,0	1,5	2,1
Demokrat	Sayı	170	284	352	212	88	1106
	Yüzde	36,6	36,7	37,6	36,8	43,8	37,5
Dinci	Sayı	5	6	9	4	6	30
	Yüzde	1,1	,8	1,0	,7	3,0	1,0
İrkçı	Sayı	13	19	27	18	5	82
	Yüzde	2,8	2,5	2,9	3,1	2,5	2,8
İslamcı	Sayı	1	13	9	5	1	29
	Yüzde	,2	1,7	1,0	,9	,5	1,0
Liberal	Sayı	36	59	72	55	14	236
	Yüzde	7,7	7,6	7,7	9,5	7,0	8,0
Liberal-Demokrat	Sayı	58	85	107	67	20	337
	Yüzde	12,5	11,0	11,4	11,6	10,0	11,4
Merkez Sağ	Sayı	46	72	98	48	26	290
	Yüzde	9,9	9,3	10,5	8,3	12,9	9,8
Milliyetçi	Sayı	6	16	12	10	4	48
	Yüzde	1,3	2,1	1,3	1,7	2,0	1,6
Milliyetçi-Muhafazakar	Sayı	4	4	12	8	3	31
	Yüzde	,9	,5	1,3	1,4	1,5	1,1
Muhafazakar	Sayı	7	21	15	15	2	60
	Yüzde	1,5	2,7	1,6	2,6	1,0	2,0
Muhafazakar-Demokrat	Sayı	6	21	31	18	5	81
	Yüzde	1,3	2,7	3,3	3,1	2,5	2,7
Müslüman demokrat	Sayı	1	7	6	3	4	21
	Yüzde	,2	,9	,6	,5	2,0	,7
Sağcı	Sayı	70	119	128	61	14	392
	Yüzde	15,1	15,4	13,7	10,6	7,0	13,3
Diğer	Sayı	30	33	42	35	6	146
	Yüzde	6,5	4,3	4,5	6,1	3,0	4,9
Toplam	Sayı	465	773	937	576	201	2952
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ki-kare = 72,028

sd = 56

p > 0,05

Ek Tablo VII.8. Yaş ve MHP'yi En İyi Tanımlayan İfadeler

		1980-90	1970-79	1960-69	1950-59	1928-49	Toplam
Aşırı Sağcı	Sayı	55	88	104	77	22	346
	Yüzde	11,8	11,4	11,1	13,4	10,9	11,7
Demokrat	Sayı	0	8	22	14	3	47
	Yüzde	,0	1,0	2,3	2,4	1,5	1,6
Dinci	Sayı	0	12	14	6	6	38
	Yüzde	,0	1,6	1,5	1,0	3,0	1,3
İrkçi	Sayı	82	108	119	72	36	417
	Yüzde	17,6	14,0	12,7	12,5	17,9	14,1
İslamcı	Sayı	5	18	13	9	6	51
	Yüzde	1,1	2,3	1,4	1,6	3,0	1,7
Liberal	Sayı	3	4	6	3	0	16
	Yüzde	,6	,5	,6	,5	,0	,5
Liberal-Demokrat	Sayı	3	5	7	2	1	18
	Yüzde	,6	,6	,7	,3	,5	,6
Merkez Sağ	Sayı	23	46	64	26	7	166
	Yüzde	4,9	6,0	6,8	4,5	3,5	5,6
Milliyetçi	Sayı	194	311	372	211	69	1157
	Yüzde	41,7	40,2	39,7	36,6	34,3	39,2
Milliyetçi- Muhafazakar	Sayı	56	106	139	98	31	430
	Yüzde	12,0	13,7	14,8	17,0	15,4	14,6
Muhafazakar	Sayı	1	6	9	3	2	21
	Yüzde	,2	,8	1,0	,5	1,0	,7
Muhafazakar- Demokrat	Sayı	3	7	7	7	1	25
	Yüzde	,6	,9	,7	1,2	,5	,8
Müslüman demokrat	Sayı	1	1	5	6	1	14
	Yüzde	,2	,1	,5	1,0	,5	,5
Sağcı	Sayı	17	29	31	19	9	105
	Yüzde	3,7	3,8	3,3	3,3	4,5	3,6
Diğer	Sayı	22	24	25	23	7	101
	Yüzde	4,7	3,1	2,7	4,0	3,5	3,4
Toplam	Sayı	465	773	937	576	201	2952
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ki-kare = 75,023

sd = 56

p < 0,05

Ek Tablo VII.9. Yaş ve SP'yi En İyi Tanımlayan İfadeler

		1980-90	1970-79	1960-69	1950-59	1928-49	Toplam
Aşırı Sağcı	Sayı	45	84	116	68	26	339
	Yüzde	9,7	10,9	12,4	11,8	12,9	11,5
Demokrat	Sayı	7	12	10	14	7	50
	Yüzde	1,5	1,6	1,1	2,4	3,5	1,7
Dinci	Sayı	110	218	277	170	68	843
	Yüzde	23,7	28,2	29,6	29,5	33,8	28,6
İrkçi	Sayı	13	20	24	13	6	76
	Yüzde	2,8	2,6	2,6	2,3	3,0	2,6
İslamcı	Sayı	163	216	259	142	42	822
	Yüzde	35,1	27,9	27,6	24,7	20,9	27,8
Liberal	Sayı	6	14	15	12	7	54
	Yüzde	1,3	1,8	1,6	2,1	3,5	1,8
Liberal-Demokrat	Sayı	2	3	5	7	0	17
	Yüzde	,4	,4	,5	1,2	,0	,6
Merkez Sağ	Sayı	7	5	8	6	2	28
	Yüzde	1,5	,6	,9	1,0	1,0	,9
Milliyetçi	Sayı	2	4	6	5	3	20
	Yüzde	,4	,5	,6	,9	1,5	,7
Milliyetçi-Muhafazakar	Sayı	6	17	11	6	2	42
	Yüzde	1,3	2,2	1,2	1,0	1,0	1,4
Muhafazakar	Sayı	29	63	66	32	12	202
	Yüzde	6,2	8,2	7,0	5,6	6,0	6,8
Muhafazakar-Demokrat	Sayı	3	13	10	11	2	39
	Yüzde	,6	1,7	1,1	1,9	1,0	1,3
Müslüman demokrat	Sayı	21	36	50	32	9	148
	Yüzde	4,5	4,7	5,3	5,6	4,5	5,0
Sağcı	Sayı	26	44	42	27	6	145
	Yüzde	5,6	5,7	4,5	4,7	3,0	4,9
Diğer	Sayı	25	24	38	31	9	127
	Yüzde	5,4	3,1	4,1	5,4	4,5	4,3
Toplam	Sayı	465	773	937	576	201	2952
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ki-kare = 70,234

sd = 56

p > 0,05

Ek Tablo VII.10. Cinsiyet ve Sağdaki En Etkili Lider

	Erkekler		Kadınlar	
	Sayı	%	Sayı	%
Cevap yok	7	0,3	--	--
Mehmet Ağar	13	0,5	1	0,2
Devlet Bahçeli	115	4,6	20	4,4
Tansu Çiller	153	6,1	25	5,5
Süleyman Demirel	124	5,0	23	5,0
Necmettin Erbakan	177	7,1	25	5,5
Recep Tayyip Erdoğan	1042	41,8	248	54,1
Abdullah Gül	29	1,2	7	1,5
Erkan Mumcu	1	0,0	2	0,4
Turgut Özal	248	9,9	57	12,4
Alpaslan Türkeş	565	22,7	49	10,7
Süleyman Soylu	5	0,2	1	,2
Muhsin Yazıcıoğlu	2	0,1	--	--
Mesut Yılmaz	1	0,0	--	--
Diğer	12	0,5	--	--
Toplam	2494	100,0	458	100,0

Ki-kare = 54,585

sd = 12

p < 0,001

Ek Tablo VII.11. Yaş ve Sağdaki En Etkili Lider

	1980-90		1970-79		1960-69		1950-59		1928-49	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Cevap yok	1	,2	1	,1			3	0,5	2	1,0
Mehmet Ağar	3	0,6	6	0,8	3	0,3	2	0,3	--	--
Devlet Bahçeli	10	2,2	29	3,8	56	6,0	33	5,7	7	3,5
Tansu Çiller	17	3,7	30	3,9	41	4,4	43	7,5	47	23,4
Süleyman Demirel	20	4,3	28	3,6	31	3,3	43	7,5	25	12,4
Necmettin Erbakan	30	6,5	47	6,1	64	6,8	44	7,6	17	8,5
Recep Tayyip Erdoğan	256	55,1	366	47,3	384	41,0	226	39,2	58	28,9
Abdullah Gül	9	1,9	6	0,8	12	1,3	6	1,0	3	1,5
Erkan Mumcu	2	0,4	--	--	--	--	1	0,2	--	--
Turgut Özal	44	9,5	96	12,4	95	10,1	54	9,4	16	8,0
Alpaslan Türkeş	69	14,8	163	21,1	243	25,9	118	20,5	21	10,4
Süleyman Soylu	1	,2	1	,1	3	0,3			1	,5
Muhsin Yazıcıoğlu	--	--	--	--	1	0,1	1	0,2	--	--
Mesut Yılmaz	1	0,2	--	--	--	--			--	--
Diğer	2	0,4	--	--	4	0,4	2	0,3	4	2,0
Toplam	465	100,0	773	100,0	937	100,0	576	100,0	201	100,0

Ki-kare = 277,620

sd = 48

p < 0,001

Ek Tablo VII.12. Cinsiyet ve Soldaki En Etkili Lider

	Erkekler		Kadınlar	
	Sayı	%	Sayı	%
Cevap yok	76	3,0	19	4,1
Deniz Baykal	253	10,1	37	8,1
Bülent Ecevit	1460	58,5	284	62,0
Erdal İnönü	262	10,5	43	9,4
Murat Karayalçın	31	1,2	9	2,0
Ufuk Uras	31	1,2	2	0,4
Doğu Perinçek	25	1,0	2	0,4
Zeki Sezer	26	1,0	6	1,3
Kimse yok	190	7,6	33	7,2
Hiçbiri	134	5,4	23	5,0
Diğer	6	,2	--	--
Toplam	2494	100,0	458	100,0

Ki-kare = 8,286

sd = 7

p > 0,05

Ek Tablo VII.13. Yaş ve Soldaki En Etkili Lider

	1980-90		1970-79		1960-69		1950-59		1928-49	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Cevap yok	16	3,4	23	3,0	23	2,5	28	4,9	5	2,5
Deniz Baykal	38	8,2	83	10,7	86	9,2	60	10,4	23	11,4
Bülent Ecevit	273	58,7	427	55,2	556	59,3	373	64,8	115	57,2
Erdal İnönü	41	8,8	97	12,5	102	10,9	44	7,6	21	10,4
Murat Karayalçın	5	1,1	9	1,2	13	1,4	9	1,6	4	2,0
Ufuk Uras	10	2,2	8	1,0	10	1,1	2	,3	3	1,5
Doğu Perinçek	7	1,5	7	0,9	8	0,9	5	,9	--	--
Zeki Sezer	8	1,7	10	1,3	9	1,0	3	,5	2	1,0
Kimse yok	39	8,4	64	8,3	73	7,8	27	4,7	20	10,0
Hiçbiri	28	6,0	42	5,4	55	5,9	24	4,2	8	4,0
Diğer	--	--	3	0,4	2	0,2	1	,2	--	--
Toplam	465	100,0	773	100,0	937	100,0	576	100,0	201	100,0

Ki-kare = 36,990

sd = 28

p > 0,05

Ek Tablolar 5: Dini Yaşam ve Din-Devlet İlişkisine Bakış

Ek Tablo VIII.1. Cinsiyet ve Dini İbadetleri Yerine Getirme Sıklığı

	Erkekler		Kadınlar	
	Her zaman	Hiç	Her zaman	Hiç
	%	%	%	%
Vakit namazları kılarım	41,1	8,1	40,8	10,5
Cuma'lara giderim	83,2	1,1	5,5	59,8
Ramazanda oruç tutarım	90,1	1,3	80,8	3,5
Bayram namazlarımı kılarım	92,2	,6	12,4	54,8
Kurban keserim	82,5	2,9	70,1	7,9
Zekat veririm	79,4	4,8	79,0	5,5
Fitre veririm	85,2	3,0	84,7	3,7

Not: Vakit namazları için Ki-kare = 18,431, sd = 5 ve p < 0,005; Cuma namazları için Ki-kare = 2230,150, sd = 5 ve p < 0,001; Ramazan orucu için Ki-kare = 46,62891,887, sd = 5 ve p < 0,001; Bayram namazı için Ki-kare = 2099,439, sd = 5 ve p < 0,001; Kurban için Ki-kare = 58,672, sd = 5 ve p < 0,01; Zekat için Ki-kare = 13,928, sd = 5 ve p < 0,05; Fitre için Ki-kare = 14,681, sd = 5 ve p < 0,05.

Ek Tablo VIII.2. Partiler ve Dini İbadetleri Yerine Getirme Sıklığı

	1980-90		1970-79		1960-69		1950-59		1928-49	
	Her zaman	Hiç	Her zaman	Hiç	Her zaman	Hiç	Her zaman	Hiç	Her zaman	Hiç
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Vakit namazları kılarım	28,6	12,7	35,1	7,9	41,8	7,8	51,9	7,5	58,2	7,5
Cuma'lara giderim	63,7	11,4	70,5	10,9	71,7	9,6	75,2	9,7	76,6	9,0
Ramazanda oruç tutarım	83,7	1,7	88,1	1,2	89,4	1,9	92,0	1,4	89,1	3,0
Bayram namazlarımı kılarım	74,8	10,3	78,5	10,3	81,6	7,8	81,1	8,9	84,1	7,0
Kurban keserim	62,8	15,7	79,4	1,9	84,5	1,3	87,5	1,0	88,1	1,0
Zekat veririm	63,9	13,5	78,1	3,8	84,1	2,8	84,9	3,3	82,1	3,5
Fitre veririm	70,8	12,3	84,1	1,8	89,3	1,2	90,6	1,2	87,6	1,0

Not: Vakit namazları için Ki-kare = 122,662, sd = 20 ve p < 0,001; Cuma namazları için Ki-kare = 43,624, sd = 20 ve p < 0,005; Ramazan orucu için Ki-kare = 38,068, sd = 20 ve p < 0,01; Bayram namazı için Ki-kare = 43,454, sd = 20 ve p < 0,005; Kurban için Ki-kare = 289,126, sd = 20 ve p < 0,001; Zekat için Ki-kare = 160,057, sd = 20 ve p < 0,001; Fitre için Ki-kare = 210,461, sd = 20 ve p < 0,001.

Ek Tablo VIII.3. Cinsiyet ve Hacca Gitme

		Toplam	
		Hayır, gitmedim	Evet, gittim
Erkek	Sayı	2265	229
	Yüzde	90,8%	9,2%
Kadın	Sayı	431	27
	Yüzde	94,1%	5,9%
Toplam	Sayı	2696	256
	Yüzde	91,3%	8,7%

Ki-Kare 5,278

sd = 1

p < 0,05

Ek Tablo VIII.4. Yaş ve Hacca Gitme

				Toplam
		Hayır, gitmedim	Evet, gittim	
1980-90	Sayı	454	11	465
	Yüzde	97,6%	2,4%	100,0%
1970-79	Sayı	743	30	773
	Yüzde	96,1%	3,9%	100,0%
1960-69	Sayı	859	78	937
	Yüzde	91,7%	8,3%	100,0%
1950-59	Sayı	489	87	576
	Yüzde	84,9%	15,1%	100,0%
1928-49	Sayı	151	50	201
	Yüzde	75,1%	24,9%	100,0%
Toplam	Sayı	2696	256	2952
	Yüzde	91,3%	8,7%	100,0%

Ki-kare = 142,619

sd = 4

p < 0,001

Ek Tablo VIII.5. Yaş ve Başörtüsü

	Kadın				Evli Erkeklerin Eşleri			
	Başörtüsü takıyor		Başörtüsü takmıyor		Başörtüsü takıyor		Başörtüsü takmıyor	
	Sayı	%	%	%	Sayı	%	Sayı	%
1980-90	42	50,6	41	49,4	87	75,0	29	25,0
1970-79	68	54,4	57	45,6	422	75,9	134	24,1
1960-69	67	48,6	71	51,4	627	79,7	160	20,3
1950-59	34	38,2	55	61,8	398	82,2	86	17,8
1928-49	11	50,0	11	50,0	148	83,1	30	16,9
Toplam	222	48,6	235	51,4	1682	79,3	439	20,7

Not: Kadınlar için Ki-kare=5,686, sd = 4, p >0,05; Evli Erkeklerin eşleri için Ki-kare=9,428, sd = 4, p > 0,05.

Ek Tablo VIII.6. Cinsiyet ve Başörtüsü

	Anne		Kız kardeşler				Yetişkin kızlar			
	Evlet	Hayır	Hepsi	Bir kısmı	Hiç biri	Kız kardeşi yok	Hepsi	Bir kısmı	Hiç biri	Kızı yok
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Erkek	94,9	5,1	59,9	11,1	13,4	15,5	32,7	5,8	25,6	35,8
Kadın	87,3	12,7	33,8	14,4	31,0	20,7	12,8	5,8	44,8	36,6
Toplam	93,7	6,3	55,9	11,6	16,2	16,3	29,9	5,8	28,3	35,9

Not: Anne için Ki-kare = 37,177, sd = 1, p < 0,001; Kız kardeşler için Ki-kare = 131,209, sd = 3, p < 0,001; Yetişkin kızlar için Ki-kare = 77,538, sd = 3, p < 0,001.

Ek Tablo VIII.7. Yaş ve Başörtüsü

	Anne		Kız kardeşler				Yetişkin kızlar			
	Evet	Hayır	Hepsi	Bir kısmı	Hiç biri	Kız kardeşi yok	Hepsi	Bir kısmı	Hiç biri	Kızı yok
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
1980-90	86,9	13,1	42,4	13,8	19,6	24,3	12,9	2,3	8,3	76,5
1970-79	92,9	7,1	52,4	11,4	18,0	18,2	15,8	3,4	22,5	58,3
1960-69	95,0	5,0	60,9	10,8	15,2	13,1	31,8	4,9	33,5	29,8
1950-59	97,0	3,0	61,1	11,8	13,9	13,2	41,6	9,7	30,0	18,7
1928-49	97,0	3,0	62,2	10,9	12,4	14,4	45,2	9,5	31,7	13,6
Toplam	93,7	6,3	55,9	11,6	16,2	16,3	29,9	5,8	28,3	35,9

Not: Anne için Ki-kare=54,784, sd = 4, p < 0,001; Kız kardeşler için Ki-kare = 66,665, sd = 12, p < 0,001; Yetişkin kızlar için Ki-kare = 399,355, sd = 12, p < 0,001.

Ek Tablo VIII.8. Cinsiyet ve Üniversitelerde Başörtüsü

		Tümüyle serbest bırakılmalıdır	Belirli düzenlemlerle kısmi bir serbestlik tanınmalıdır	Mevcut yasal durum sürdürülmelidir	Önce başörtüsü siyasi bir çekişmenin konusu olmaktan çıkarılmalıdır	Toplam
Erkek	Sayı	1783	211	106	394	2494
	Yüzde	71,5%	8,5%	4,3%	15,8%	100,0%
Kadın	Sayı	255	46	46	111	458
	Yüzde	55,7%	10,0%	10,0%	24,2%	100,0%
Toplam	Sayı	2038	257	152	505	2952
	Yüzde	69,0%	8,7%	5,1%	17,1%	100,0%

Ki-kare = 56,459

sd = 3

p < 0,001

Ek Tablo VIII.9. Yaş ve Üniversitelerde Başörtüsü

		Tümüyle serbest bırakılmalıdır	Belirli düzenlemlerle kısmi bir serbestlik tanınmalıdır	Mevcut yasal durum sürdürülmelidir	Önce başörtüsü siyasi bir çekişmenin konusu olmaktan çıkarılmalıdır	Toplam
1980-90	Sayı	332	40	21	72	465
	Yüzde	71,4%	8,6%	4,5%	15,5%	100,0%
1970-79	Sayı	551	61	20	141	773
	Yüzde	71,3%	7,9%	2,6%	18,2%	100,0%
1960-69	Sayı	653	72	40	172	937
	Yüzde	69,7%	7,7%	4,3%	18,4%	100,0%
1950-59	Sayı	389	63	38	86	576
	Yüzde	67,5%	10,9%	6,6%	14,9%	100,0%
1928-49	Sayı	113	21	33	34	201
	Yüzde	56,2%	10,4%	16,4%	16,9%	100,0%
Toplam	Sayı	2038	257	152	505	2952
	Yüzde	69,0%	8,7%	5,1%	17,1%	100,0%

Ki-kare = 78,974

sd = 12

p < 0,001

Ek Tablo VIII.10. Cinsiyet ve Kamuda Başörtüsü

						Toplam
		Tümüyle serbest bırakılmalıdır	Belirli düzenlemelerle kısmi bir serbestlik tanınmalıdır	Mevcut yasal durum sürdürülmelidir	Önce başörtüsü siyasi bir çekişmenin konusu olmaktan çıkarılmalıdır	
Erkek	Sayı	1496	310	224	464	2494
	Yüzde	60,0%	12,4%	9,0%	18,6%	100,0%
Kadın	Sayı	221	39	76	122	458
	Yüzde	48,3%	8,5%	16,6%	26,6%	100,0%
Toplam	Sayı	1717	349	300	586	2952
	Yüzde	58,2%	11,8%	10,2%	19,9%	100,0%

Ki-kare = 48,811

sd = 3

p < 0,001

Tablo VIII.11. Yaş ve Kamuda Başörtüsü

						Toplam
		Tümüyle serbest bırakılmalıdır	Belirli düzenlemelerle kısmi bir serbestlik tanınmalıdır	Mevcut yasal durum sürdürülmelidir	Önce başörtüsü siyasi bir çekişmenin konusu olmaktan çıkarılmalıdır	
1980-90	Sayı	290	59	38	78	465
	Yüzde	62,4%	12,7%	8,2%	16,8%	100,0%
1970-79	Sayı	468	98	48	159	773
	Yüzde	60,5%	12,7%	6,2%	20,6%	100,0%
1960-69	Sayı	541	97	91	208	937
	Yüzde	57,7%	10,4%	9,7%	22,2%	100,0%
1950-59	Sayı	323	71	84	98	576
	Yüzde	56,1%	12,3%	14,6%	17,0%	100,0%
1928-49	Sayı	95	24	39	43	201
	Yüzde	47,3%	11,9%	19,4%	21,4%	100,0%
Toplam	Sayı	1717	349	300	586	2952
	Yüzde	58,2%	11,8%	10,2%	19,9%	100,0%

Ki-kare = 58,790

sd = 12

p < 0,001

Ek Tablo VIII.12. Cinsiyet ve Başörtüsü Hakkında Görüşler

						Toplam
		Başörtüsü dini zorunluktur	Başörtüsü kadınların kişisel tercihidir	Başörtüsü İslami yaşamın göstergesidir	Başörtüsü siyasi bir simgedir	
Erkek	Sayı	1072	1195	165	51	2483
	Yüzde	43,2%	48,1%	6,6%	2,1%	100,0%
Kadın	Sayı	119	308	22	9	458
	Yüzde	26,0%	67,2%	4,8%	2,0%	100,0%
Toplam	Sayı	1191	1503	187	60	2941
	Yüzde	40,5%	51,1%	6,4%	2,0%	100,0%

Ki-kare = 57,961

sd = 3

p < 0,001

Ek Tablo VIII.13. Yaş ve Başörtüsü Hakkındaki Görüşler

		Başörtüsü Hakkındaki Görüşler				Toplam
		Başörtüsü dini zorunluktur, yetişkin kadınlar İslami kuralla	Başörtüsü kadınların kişisel tercihidir, kişisel özgürlük ve	Başörtüsü İslami yaşamın göstergesidir	Başörtüsü siyasi bir simgedir	
1980-90	Sayı	201	237	20	6	464
	Yüzde	43,3%	51,1%	4,3%	1,3%	100,0%
1970-79	Sayı	309	407	43	10	769
	Yüzde	40,2%	52,9%	5,6%	1,3%	100,0%
1960-69	Sayı	380	473	64	18	935
	Yüzde	40,6%	50,6%	6,8%	1,9%	100,0%
1950-59	Sayı	219	296	42	16	573
	Yüzde	38,2%	51,7%	7,3%	2,8%	100,0%
1928-49	Sayı	82	90	18	10	200
	Yüzde	41,0%	45,0%	9,0%	5,0%	100,0%
Toplam	Sayı	1191	1503	187	60	2941
	Yüzde	40,5%	51,1%	6,4%	2,0%	100,0%

Ki-kare = 24,458

sd = 12

p < 0,05

Ek Tablo VIII.14. Cinsiyet ve Zorunlu Din Dersleri Hakkında Görüşler

		Zorunlu Din Dersleri Hakkındaki Görüşler						Toplam
		Zorunlu din dersleri olduğu gibi kalmalıdır	Zorunlu din derslerinin içeriği Aleviliği de kapsayacak şekilde değiştirilmelidir	Okullarda din dersi "seçmeli" olmalıdır	Din dersleri zorunlu olmalı ayrıca özel kişi ve kuruluşlarca verilebilir	Zorunlu din dersleri kaldırılmalıdır; sadece özel kişi ve kuruluşlarca verilmelidir	Zorunlu din dersleri tümünden kaldırılmalıdır	
Erkek	Sayı	1629	222	371	225	22	18	2487
	Yüzde	65,5%	8,9%	14,9%	9,0%	,9%	,7%	100,0%
Kadın	Sayı	279	37	97	40	1	4	458
	Yüzde	60,9%	8,1%	21,2%	8,7%	,2%	,9%	100,0%
Toplam	Sayı	1908	259	468	265	23	22	2945
	Yüzde	64,8%	8,8%	15,9%	9,0%	,8%	,7%	100,0%

Ki-kare = 13,469

sd = 5

p < 0,05

Ek Tablo VIII.15. Yaş ve Zorunlu Din Dersleri Hakkında Görüşler

		Zorunlu din dersleri olduğu gibi kalmalıdır	Zorunlu din derslerinin içeriği Aleviliği de kapsayacak şekilde değiştirilmelidir	Okullarda din dersi "seçmeli" olmalıdır	Din dersleri zorunlu olmalı ayrıca özel kişi ve kuruluşlarca verilmemelidir	Zorunlu din dersleri kaldırılmalıdır; sadece özel kişi ve kuruluşlarca verilmelidir	Zorunlu din dersleri tümünden kaldırılmalıdır	Toplam
1980-90	Sayı	316	32	76	36	2	3	465
	Yüzde	68,0%	6,9%	16,3%	7,7%	,4%	,6%	100,0%
1970-79	Sayı	510	62	101	81	7	8	769
	Yüzde	66,3%	8,1%	13,1%	10,5%	,9%	1,0%	100,0%
1960-69	Sayı	609	92	141	80	9	5	936
	Yüzde	65,1%	9,8%	15,1%	8,5%	1,0%	,5%	100,0%
1950-59	Sayı	361	58	97	53	2	3	574
	Yüzde	62,9%	10,1%	16,9%	9,2%	,3%	,5%	100,0%
1928-49	Sayı	112	15	53	15	3	3	201
	Yüzde	55,7%	7,5%	26,4%	7,5%	1,5%	1,5%	100,0%
Toplam	Sayı	1908	259	468	265	23	22	2945
	Yüzde	64,8%	8,8%	15,9%	9,0%	,8%	,7%	100,0%

Ki-kare = 38,309

sd =2015

p < 0,01

Ek Tablo VIII.16. Cinsiyet ve İHL'ler Hakkında Görüşler

		İHL'ler dini bütün ve ahlaklı nesiller yetiştirmektedir	İHL'ler kız çocuklarının okutmak istemeyen dindar aileler için seçenektir	İHL'lerle ilgili yeni bir düzenlemeye gerek yoktur	İHL'ler kuruluş amaçından sapmıştır	İHL'ler siyasi tartışma ve rant unsuru haline getirilmiştir	İHL'ler laikliğe ve tevhid-i tedrisata aykırıdır, kapatılmalıdır	Toplam
Erkek	Sayı	1457	238	391	343	33	15	2477
	Yüzde	58,8%	9,6%	15,8%	13,8%	1,3%	,6%	100,0%
Kadın	Sayı	228	61	75	77	11	4	456
	Yüzde	50,0%	13,4%	16,4%	16,9%	2,4%	,9%	100,0%
Toplam	Sayı	1685	299	466	420	44	19	2933
	Yüzde	57,4%	10,2%	15,9%	14,3%	1,5%	,6%	100,0%

Ki-kare = 16,604

sd =5

p = 0,005

Ek Tablo VIII.17. Yaş ve İHL'ler Hakkında Görüşler

		İHL'ler dini bütün ve ahlaklı nesiller yetiştirmektedir	İHL'ler kız çocuklarının okutmak istemeyen dindar aileler için seçenektir	İHL'lerle ilgili yeni bir düzenlemeye gerek yoktur	İHL'ler kuruluş amaçından sapmıştır	İHL'ler siyasi tartışma ve rant unsuru haline getirilmiştir	İHL'ler laikliğe ve tevhid-i tedrisata aykırıdır, kapatılmalıdır	Toplam
1980-90	Sayı	280	61	64	50	3	3	461
	Yüzde	60,7%	13,2%	13,9%	10,8%	,7%	,7%	100,0%
1970-79	Sayı	444	89	123	92	15	7	770
	Yüzde	57,7%	11,6%	16,0%	11,9%	1,9%	,9%	100,0%
1960-69	Sayı	529	80	161	145	13	4	932
	Yüzde	56,8%	8,6%	17,3%	15,6%	1,4%	,4%	100,0%
1950-59	Sayı	323	52	87	97	6	4	569
	Yüzde	56,8%	9,1%	15,3%	17,0%	1,1%	,7%	100,0%
1928-49	Sayı	109	17	31	36	7	1	201
	Yüzde	54,2%	8,5%	15,4%	17,9%	3,5%	,5%	100,0%
Toplam	Sayı	1685	299	466	420	44	19	2933
	Yüzde	57,4%	10,2%	15,9%	14,3%	1,5%	,6%	100,0%

Ki-kare = 36,584

sd =20

p <0,05

Ek Tablo VIII.18. Cinsiyet ve Diyanet Hakkında Görüşler

		Diyanet halkın dini ihtiyaçlarını karşılamakta dır	Diyanet dini alanda karmaşa ve çatışmayı önlemekte ve radika	Diyanet her din ve mezhebe eşit oranda hizmet edecek şekilde	Devlet diyanet yoluyla din üstünde denetim kurmaktadır	Diyanet in varlıđý laikliđe aykırýđýr	Diyanet e gerek yok, her din, mezhep ve cemaat kendi dini hi	Toplam
Erkek	Sayı	1449	454	422	72	30	55	2482
	Yüzde	58,4%	18,3%	17,0%	2,9%	1,2%	2,2%	100,0%
Kadın	Sayı	261	93	80	10	2	12	458
	Yüzde	57,0%	20,3%	17,5%	2,2%	,4%	2,6%	100,0%
Toplam	Sayı	1710	547	502	82	32	67	2940
	Yüzde	58,2%	18,6%	17,1%	2,8%	1,1%	2,3%	100,0%

Ki-kare = 4,129

sd = 5

p > 0,05

Ek Tablo VIII.19. Yaş ve Diyanet Hakkında Görüşler

		Diyanet halkın dini ihtiyaçlarını karşılamaktadır	Diyanet dini alanda karmaşa ve çatışmayı önlemekte ve radika	Diyanet her din ve mezhebe eşit oranda hizmet edecek şekilde	Devlet diyanet yoluyla din üstünde denetim kurmaktadır	Diyanet in varlığıy laikliğe aykırığıy	Diyanete gerek yok, her din, mezhep ve cemaat kendi dini hi	Toplam
1980-90		290	96	53	14	3	8	464
		62,5%	20,7%	11,4%	3,0%	,6%	1,7%	100,0%
1970-79		453	128	135	25	9	18	768
		59,0%	16,7%	17,6%	3,3%	1,2%	2,3%	100,0%
1960-69		528	177	177	24	9	21	936
		56,4%	18,9%	18,9%	2,6%	1,0%	2,2%	100,0%
1950-59		323	119	99	14	6	12	573
		56,4%	20,8%	17,3%	2,4%	1,0%	2,1%	100,0%
1928-49		116	27	38	5	5	8	199
		58,3%	13,6%	19,1%	2,5%	2,5%	4,0%	100,0%
Toplam		1710	547	502	82	32	67	2940
		58,2%	18,6%	17,1%	2,8%	1,1%	2,3%	100,0%

Ki-kare = 29,641

sd = 20

p > 0,05

Ek Tablo VIII.20. Cinsiyet ve Din-Devlet İlişisine Bakış

	Erkekler		Kadınlar	
	Hiç katılmıyor	Tamamen katılıyor	Hiç katılmıyor	Tamamen katılıyor
	%	%	%	%
Din hayatın her alanını kapsayan ve yönlendiren en temel ilkedir	2,2	47,1	3,5	36,5
Din olmadan devlet ve millet ayakta kalamaz	2,0	50,4	3,1	38,6
Devlet her türlü dini inanca ve mezhebe aynı mesafede olmalıdır	1,7	56,1	1,3	49,1
Din tamamen kişilerin özel yaşamına ait bir konudur, siyasete alet edilmemelidir	2,1	67,0	1,7	61,0
Din toplumsal düzenin ve istikrarın sağlanmasında önemli bir rol oynar	1,0	52,4	1,7	36,9
Din devlet işleri birbirinden tamamen ayrı olmalıdır	5,1	48,0	2,2	54,8
Devletin dini hayata müdahalesi radikal eğilimleri de güçlendirir	5,5	31,1	3,5	24,7
Devlet düzen ve istikrarın korunması için dini hayat müdahale etmelidir	20,0	11,8	19,2	9,6

Not: Birinci önerme için Ki-kare = 39,718, sd = 5, p < 0,001; İkinci önerme için Ki-kare = 29,600, sd = 5, p < 0,001; Üçüncü önerme için Ki-kare = 10,284, sd = 5, p > 0,05; Dördüncü önerme için Ki-kare = 10,022, sd = 5, p > 0,05; Beşinci önerme için Ki-kare = 44,404, sd = 15, p < 0,001; Altıncı önerme için Ki-kare = 13,617, sd = 5, p < 0,05; Yedinci önerme için Ki-kare = 15,872, sd = 5, p < 0,05; Sekizinci önerme için Ki-kare = 10,74363,505, sd = 5, p > 0,05.

Ek Tablo VIII.21. Yaş ve Din-Devlet İlişisine Bakış

	1980-90		1970-79		1960-69		1950-59		1928-49	
	Hiç katılmıyor	Tamamen katılıyor	Hiç katılmıyor	Tamamen katılıyor	Hiç katılmıyor	Tamamen katılıyor	Hiç katılmıyor	Tamamen katılıyor	Hiç katılmıyor	Tamamen katılıyor
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Din hayatın her alanını kapsayan ve yönlendiren en temel ilkedir	3,0	46,0	2,1	46,4	2,2	45,6	2,4	47,0	2,5	35,3
Din olmadan devlet ve millet ayakta kalmaz	2,6	46,5	1,7	51,2	2,7	48,5	1,7	47,6	2,0	46,3
Devlet her türlü dini inanca ve mezhebe aynı mesafede olmalıdır	2,4	50,1	1,6	55,5	1,3	55,1	1,9	56,6	1,0	59,7
Din tamamen kişilerin özel yaşamına ait bir konudur, siyasete alet edilmemelidir	3,4	58,3	2,2	61,3	2,0	63,1	1,6	63,0	0,0	64,7
Din toplumsal düzenin ve istikrarın sağlanmasında önemli bir rol oynar	2,2	49,9	0,9	52,4	0,5	48,9	1,7	49,5	0,5	47,8
Din devlet işleri birbirinden tamamen ayrı olmalıdır	4,5	42,4	6,9	47,1	4,2	51,1	3,3	51,0	3,0	56,2
Devletin dini hayata müdahalesi radikal eğilimleri de güçlendirir	4,9	23,4	5,8	29,8	4,8	33,9	5,2	29,9	4,5	29,9
Devlet düzen ve istikrarın korunması için dini hayat müdahale etmelidir	23,0	8,8	20,8	11,3	19,3	12,5	17,4	12,0	18,4	12,4

Not: Birinci önerme için Ki-kare = 44,273198,560, sd = 20, p < 0,005; İkinci önerme için Ki-kare = 32,508, sd = 20, p < 0,001; Üçüncü önerme için Ki-kare = 32,508, sd = 20, p < 0,05; Dördüncü önerme için Ki-kare = 31,724, sd = 20, p < 0,05; Beşinci önerme için Ki-kare = 56,461, sd = 20, p < 0,001; Altıncı önerme için Ki-kare = 51,502, sd = 20, p < 0,001; Yedinci önerme için Ki-kare = 81,296, sd = 20, p < 0,001; Sekizinci önerme için Ki-kare = 54,459, sd = 15, p < 0,001.

Ek Tablolar 7: Muhafazakarlık Eksenleri

Ek Tablo IX.1. Cinsiyet ve Değişim, Gelenek ve Devlete Bakış

	Erkek		Kadın	
	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen
	%	%	%	%
Değişim karşısında tutucu olunmamalıdır	3,4	38,9	2,8	41,0
Gelenekleri koruyarak değişmek gerekir	1,0	53,1	1,1	47,8
Devletin bekası için bireysel özgürlüklerden vaz geçilebilir	6,4	30,3	7,0	19,7
Devlet-millet bütünlüğü, devleti güçlendirir	0,4	67,4	,4	64,8
Devlet millete hizmet için vardır	0,3	70,2	,4	65,5
Bireysel özgürlük ve çıkarlardan hiçbir şartta taviz verilmemelidir	10,2	19,0	6,3	21,4
Düzen ve istikrar demokrasiden önce gelir	5,2	32,9	4,1	22,3
Otorite ve disiplin olmadan toplumsal düzen sağlanamaz	1,8	43,2	2,0	36,0
Toplumsal çıkar bireylerin çıkarından ve özgürlüğünden daha önemlidir	2,3	44,5	3,9	39,1

Not: Birinci önerme için Ki-kare = 1,472, sd = 5, p > 0,05; İkinci önerme için Ki-kare = 9,571, sd = 5, p > 0,05; Üçüncü önerme için Ki-kare = 33,651, sd = 5, p < 0,001; Dördüncü önerme için Ki-kare = 5,109, sd = 5, p > 0,05; Beşinci önerme için Ki-kare = 8,064, sd = 5, p > 0,05; Altıncı önerme için Ki-kare = 12,270, sd = 5, p < 0,05; Yedinci önerme için Ki-kare = 27,093, sd = 5, p < 0,001; Sekizinci önerme için Ki-kare = 13,595, sd = 5, p < 0,05; Dokuzuncu önerme için Ki-kare = 8,455, sd = 5, p > 0,05.

Ek Tablo IX.2. Yaş ve Değişim, Gelenek ve Devlete Bakış

	1980-90		1970-79		1960-69		1950-59		1928-49	
	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Değişim karşısında tutucu olunmamalıdır	3,9	35,9	4,1	42,0	3,2	40,1	2,3	38,9	3,0	32,8
Gelenekleri koruyarak değişmek gerekir	1,1	50,8	1,7	53,8	1,0	52,0	0,0	53,1	2,0	48,8
Devletin bekası için bireysel özgürlüklerden vaz geçilebilir	6,2	28,4	7,2	29,0	6,5	27,5	6,3	31,3	5,0	25,9
Devlet-millet bütünlüğü, devleti güçlendirir	0,0	64,7	0,9	67,9	0,2	67,8	0,3	67,4	0,5	64,2
Devlet millete hizmet için vardır	0,4	67,5	0,6	71,8	0,3	69,6	0,0	68,8	0,0	67,2
Bireysel özgürlük ve çıkarlardan hiçbir şartta taviz verilmemelidir	8,4	21,5	11,4	18,1	9,9	19,6	9,7	19,1	4,0	19,4
Düzen ve istikrar demokrasiden önce gelir	4,5	29,0	6,5	30,9	5,0	31,5	3,8	33,5	4,0	30,3
Otorite ve disiplin olmadan toplumsal düzen sağlanamaz	1,1	41,1	1,8	42,8	1,9	43,3	2,3	41,7	1,5	37,3
Toplumsal çıkar bireylerin çıkarından ve özgürlüğünden daha önemlidir	2,6	39,4	3,5	44,6	2,8	45,1	1,6	45,5	1,0	38,3

Not: Birinci önerme için Ki-kare = 64,506, sd = 20, p < 0,001; İkinci önerme için Ki-kare = 40,578, sd = 20, p < 0,005; Üçüncü önerme için Ki-kare = 33,210, sd = 20, p < 0,05; Dördüncü önerme için Ki-kare = 36,647, sd = 20, p < 0,05; Beşinci önerme için Ki-kare = 25,340, sd = 20, p < 0,05; Altıncı önerme için Ki-kare = 43,871, sd = 20, p < 0,005; Yedinci önerme için Ki-kare = 60,229, sd = 20, p < 0,001; Sekizinci önerme için Ki-kare = 55,537, sd = 20, p < 0,001; Dokuzuncu önerme için Ki-kare = 50,781, sd = 20, p > 0,05.

Ek Tablo IX.3. Cinsiyet ve Modernleşme ve Demokrasi

	Erkek		Kadın	
	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen
	%	%	%	%
Türkiye’de modernleşme Batı taklitçiliğinden öteye gidememiştir	4,0	44,7	2,0	36,7
Türkiye’de modernleşme elitler tarafından halka dayatılmıştır	3,3	38,1	3,3	28,2
Türkiye’deki laiklik anlayışı demokrasinin gelişmesini engellemektedir	6,7	31,3	6,3	24,0
Demokrasilerde çoğunluk her istediğini yapamaz	8,1	29,1	6,1	22,9
Laiklik demokrasinin vazgeçilmez unsurudur	7,0	33,3	3,7	38,2

Not: Birinci önerme için Ki-kare = 24,798, sd = 5, p < 0,001; İkinci önerme için Ki-kare = 39,397, sd = 5, p < 0,001; Üçüncü önerme için Ki-kare = 11,844, sd = 5, p < 0,05; Dördüncü önerme için Ki-kare = 13,072, sd = 5, p < 0,05; Beşinci önerme için Ki-kare = 14,367, sd = 5, p < 0,05.

Ek Tablo IX.4. Yaş ve Modernleşme ve Demokrasi

	1980-90		1970-79		1960-69		1950-59		1928-49	
	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Türkiye’de modernleşme Batı taklitçiliğinden öteye gidememiştir	5,8	37,2	3,2	44,9	4,2	44,8	2,3	46,7	3,0	36,8
Türkiye’de modernleşme elitler tarafından halka dayatılmıştır	4,1	28,2	3,1	38,2	3,9	37,5	2,4	40,5	1,5	34,3
Türkiye’deki laiklik anlayışı demokrasinin gelişmesini engellemektedir	7,3	31,0	6,9	31,7	5,3	31,1	8,2	28,1	6,5	23,9
Demokrasilerde çoğunluk her istediğini yapamaz	7,7	21,9	8,0	26,3	9,1	29,6	5,9	33,5	6,0	27,9
Laiklik demokrasinin vazgeçilmez unsurudur	6,5	26,5	8,2	32,7	5,7	34,7	5,6	39,4	6,5	38,8

Not: Birinci önerme için Ki-kare = 44,278, sd = 20, p = 0,001; İkinci önerme için Ki-kare = 53,319, sd = 20, p < 0,001; Üçüncü önerme için Ki-kare = 55,744, sd = 20, p < 0,001; Dördüncü önerme için Ki-kare = 76,57, sd = 20, p < 0,001; Beşinci önerme için Ki-kare = 62,032, sd = 20, p < 0,001.

Ek Tablo IX.5. Cinsiyet ve Ekonomik Yaşama Bakış

	Erkek		Kadın	
	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen
	%	%	%	%
Devlet ekonomiye hiçbir şekilde müdahale etmemelidir; ekonomi serbest piyasanın işleyişine bırakmalıdır	12,6	9,1	10,7	5,9
Çalışanların haklarını elde etme mücadelesi desteklenmelidir	0,9	48,7	0,2	48,0
Özelleştirme topluma ve ekonomiye mutlak yarar sağlar	7,9	26,7	5,0	22,9
Zenginlik ve yoksulluk takdir-i ilahidir	17,6	18,8	19,0	10,9
Devlet ekonomiye çalışanlar yararına müdahale etmelidir	2,2	36,5	1,5	35,2
Yabancı sermaye yatırımları teşvik edilmelidir	7,0	27,8	5,5	26,2
Manevi kalkınma olmadan ekonomik kalkınma yozlaşmaya yol açar	2,6	35,6	1,3	27,7
Devlet gerektiğinde ücretleri kısıtlayıcı politikalar izleyebilir	8,6	19,6	7,6	13,8
Ekonomide de dini kural ve yaptırımlar geçerli olmalıdır	16,8	12,9	17,7	7,9

Not: Birinci önerme için Ki-kare = 9,925, sd = 5, p > 0,05; İkinci önerme için Ki-kare = 4,011, sd = 5, p > 0,05; Üçüncü önerme için Ki-kare = 12,843, sd = 5, p < 0,05; Dördüncü önerme için Ki-kare = 25,750, sd = 5, p < 0,001; Beşinci önerme için Ki-kare = 2,576, sd = 5, p > 0,05; Altıncı önerme için Ki-kare = 3,581, sd = 5, p > 0,05; Yedinci önerme için Ki-kare = 24,143, sd = 5, p < 0,001; Sekizinci önerme için Ki-kare = 11,314, sd = 5, p < 0,05; Dokuzuncu önerme için Ki-kare = 16,295, sd = 5, p < 0,01.

Ek Tablo IX.6. Yaş ve Ekonomik Yaşama Bakış

	1980-90		1970-79		1960-69		1950-59		1928-49	
	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Devlet ekonomiye hiçbir şekilde müdahale etmemelidir; ekonomi serbest piyasanın işleyişine bırakmalıdır	13,5	5,2	15,3	7,8	11,5	9,1	9,4	10,1	9,5	12,9
Çalışanların haklarını elde etme mücadelesi desteklenmelidir	0,6	47,3	0,9	48,4	1,2	47,2	0,3	51,9	0,0	49,3
Özelleştirme topluma ve ekonomiye mutlak yarar sağlar	5,8	25,4	7,5	25,0	8,3	29,0	7,8	25,2	6,5	20,9
Zenginlik ve yoksulluk takdir-i ilahidir	17,8	16,6	19,1	17,5	18,9	19,3	14,1	17,4	18,4	12,9
Devlet ekonomiye çalışanlar yararına müdahale etmelidir	1,1	37,6	2,1	35,8	3,0	34,5	1,9	39,9	1,5	33,3
Yabancı sermaye yatırımları teşvik edilmelidir	5,6	28,8	8,0	28,5	7,3	28,7	6,1	25,5	4,5	21,9
Manevi kalkınma olmadan ekonomik kalkınma yozlaşmaya yol açar	2,6	31,0	3,0	34,7	2,3	35,4	1,7	35,9	1,5	32,3
Devlet gerektiğinde ücretleri kısıtlayıcı politikalar izleyebilir	6,0	18,1	8,9	19,1	8,5	19,5	8,7	17,7	11,4	17,9
Ekonomide de dini kural ve yaptırımlar geçerli olmalıdır	17,0	11,8	17,7	12,2	17,3	12,8	14,8	10,6	18,4	13,4

Not: Birinci önerme için Ki-kare = 33,697, sd = 20, p < 0,05; İkinci önerme için Ki-kare = 44,945, sd = 20, p < 0,005; Üçüncü önerme için Ki-kare = 57,813, sd = 20, p < 0,001; Dördüncü önerme için Ki-kare = 43,168, sd = 20, p < 0,05; Beşinci önerme için Ki-kare = 48,513, sd = 20, p < 0,001; Altıncı önerme için Ki-kare = 28,646, sd = 20, p > 0,05; Yedinci önerme için Ki-kare = 50,780, sd = 20, p < 0,001; Sekizinci önerme için Ki-kare = 43,547, sd = 20, p < 0,005; Dokuzuncu önerme için Ki-kare = 31,365, sd = 20, p > 0,05.

Ek Tablo IX.7. Cinsiyet ve Avrupa Birliği ve Batıya Bakış

	Erkek		Kadın	
	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen
	%	%	%	%
AB'ye üyelik süreci demokrasiyi güçlendirmektedir	15,4	21,0	11,1	20,5
AB'ye üyelik süreci Batı emperyalizmine hizmet etmektedir	10,3	26,1	7,0	16,6
AB'ye üyelik süreci ülkemizin refahını arturmaktadır	15,8	15,5	12,0	13,8
AB'ye üyelik süreci milli birlik ve bütünlüğe zarar vermektedir	9,3	25,3	7,9	16,6
Günümüzde çağdaş uygarlık anlayışını Batı temsil etmektedir	16,7	15,0	10,7	13,3
Batı medeniyeti ahlaki olarak çöküntü içindedir	2,7%	46,1	2,2	36,2
Batıdan sadece bilimsel ve teknik gelişmeler alınmalı, kültür ve medeniyet anlayışı reddedilmelidir	2,6%	49,0	1,7	40,8

Not: Birinci önerme için Ki-kare = 6,134, sd = 5, p > 0,05; İkinci önerme için Ki-kare = 33,965, sd = 5, p < 0,001; Üçüncü önerme için Ki-kare = 8,028, sd = 5, p > 0,05; Dördüncü önerme için Ki-kare = 30,312, sd = 5, p < 0,001; Beşinci önerme için Ki-kare = 16,757, sd = 5, p < 0,01; Altıncı önerme için Ki-kare = 19,770, sd = 5, p < 0,005; Yedinci önerme için Ki-kare = 14,016, sd = 5, p < 0,05.

Ek Tablo IX.8. Yaş ve Avrupa Birliği ve Batıya Bakış

	1980-90		1970-79		1960-69		1950-59		1928-49	
	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
AB'ye üyelik süreci demokrasiyi güçlendirmektedir	14,8	22,8	14,4	21,3	15,2	20,6	14,2	19,8	14,9	19,9
AB'ye üyelik süreci Batı emperyalizmine hizmet etmektedir	12,7	19,1	10,5	24,7	9,6	24,8	7,5	28,3	8,5	25,4
AB'ye üyelik süreci ülkemizin refahını arturmaktadır	13,3	15,9	15,0	13,6	16,6	16,2	14,8	15,8	14,4	13,9
AB'ye üyelik süreci milli birlik ve bütünlüğe zarar vermektedir	10,5	17,8	9,3	24,8	9,3	25,1	7,5	25,7	8,0	23,9
Günümüzde çağdaş uygarlık anlayışını Batı temsil etmektedir	17,0	13,5	16,8	13,2	15,7	15,5	14,6	16,0	12,9	16,9
Batı medeniyeti ahlaki olarak çöküntü içindedir	2,4	41,9	1,9	43,7	2,9	47,3	3,6	43,6	1,5	43,8
Batıdan sadece bilimsel ve teknik gelişmeler alınmalı, kültür ve medeniyet anlayışı reddedilmelidir	2,8	45,2	2,5	46,3	3,0	48,3	1,9	50,9	1,5	47,3

Not: Birinci önerme için Ki-kare = 31,060, sd = 20, p > 0,05; İkinci önerme için Ki-kare = 59,039, sd = 20, p < 0,001; Üçüncü önerme için Ki-kare = 60,906, sd = 20, p < 0,001; Dördüncü önerme için Ki-kare = 50,396, sd = 20, p < 0,001; Beşinci önerme için Ki-kare = 32,415, sd = 20, p < 0,05; Altıncı önerme için Ki-kare = 34,122, sd = 20, p < 0,05; Yedinci önerme için Ki-kare = 23,672, sd = 20, p > 0,05.

Ek Tablo IX.9. Cinsiyet ve Aileye Bakış

	Erkek		Kadın	
	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen
	%	%	%	%
Temel ahlaki değerler aile olmadan da edinilebilir	24,4	12,5	18,6	9,6
Aile bütünlüğü otorite ve disiplin olmadan sürdürülemez	2,0	38,9	3,5	28,4
Aileyi temsil eden erkeklerdir	6,0	24,5	19,2	9,8
Farklı din ya da mezhepten birisi ile evlenilmesi yanlışır	9,7	20,8	11,8	16,6
Aile içinde eşler eşit söz hakkında sahip olmalıdır	2,0	41,0	0,4	56,6
Görücü usulüyle evlilik çağımıza uygun değildir	12,8	16,0	7,6	20,3

Not: Birinci önerme için Ki-kare = 20,339, sd = 5, p = 0,001; İkinci önerme için Ki-kare = 46,117, sd = 5, p < 0,001; Üçüncü önerme için Ki-kare = 158,634, sd = 5, p < 0,001; Dördüncü önerme için Ki-kare = 10,066, sd = 5, p > 0,05; Beşinci önerme için Ki-kare = 49,922, sd = 5, p < 0,001; Altıncı önerme için Ki-kare = 20,360, sd = 5, p < 0,001.

Ek Tablo IX.10. Yaş ve Aileye Bakış

	1980-90		1970-79		1960-69		1950-59		1928-49	
	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Temel ahlaki değerler aile olmadan da edinilebilir	26,0	11,8	25,2	10,6	23,7	11,6	21,0	13,9	17,4	14,9
Aile bütünlüğü otorite ve disiplin olmadan sürdürülemez	2,4	35,5	2,1	35,2	3,0	38,2	1,9	40,1	0,5	37,3
Aileyi temsil eden erkeklerdir	10,5	20,9	8,3	21,1	7,8	22,2	6,9	23,3	5,5	26,4
Farklı din ya da mezhepten birisi ile evlenilmesi yanlıştır	16,1	17,0	9,6	21,1	8,6	19,5	8,9	22,6	8,0	19,9
Aile içinde eşler eşit söz hakkında sahip olmalıdır	2,4	46,2	2,1	43,3	1,4	42,8	2,1	40,8	0,0	47,3
Görücü usulüyle evlilik çağımıza uygun değildir	16,1	16,6	13,7	14,6	10,7	18,8	10,4	14,8	7,0	20,4

Not: Birinci önerme için Ki-kare = 31,140, sd = 20, p > 0,05; İkinci önerme için Ki-kare = 33,762, sd = 20, p < 0,05; Üçüncü önerme için Ki-kare = 28,313, sd = 20, p > 0,05; Dördüncü önerme için Ki-kare = 50,405, sd = 20, p < 0,001; Beşinci önerme için Ki-kare = 18,899, sd = 20, p > 0,05; Altıncı önerme için Ki-kare = 56,093, sd = 20, p < 0,001.

Ek Tablo IX.11. Cinsiyet ve Kadın ve Ahlak

	Erkek		Kadın	
	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen
	%	%	%	%
Kadınların ülke yönetimine daha fazla sağlanmalıdır	3,5	39,4	0,4	71,2
Kadınlar yalnızca ev işleri ve çocukların bakımı ile ilgilenmelidir	19,6	7,6	43,0	1,3
Bir kadının gece tek başına dışarı çıkması doğru değildir	3,3	32,0	18,3	11,6
Kadınlar babalarından veya eşlerinden izin almadan dışarı çıkmamalıdır	4,2	28,1	18,8	11,4
Kadınlar ev dışı işlerde de çalışabilir	2,2	34,7	0,2	57,4
Karşı cinslerin evlilik öncesi sevgililik ilişkisi kurması normaldir	19,0	11,4	9,6	19,7
Flört etmek ahlak dışıdır	8,6	24,3	17,9	9,8
Halka açık yerlerde öpüşen gençlerin uyarılması gerekir	2,3	51,2	5,7	43,7
Evlilik öncesi cinsel ilişkiyi yanlış buluyorum	2,8	62,0	3,9	54,6

Not: Birinci önerme için Ki-kare = 172,620, sd = 5, p < 0,001; İkinci önerme için Ki-kare = 159,502, sd = 5, p < 0,001; Üçüncü önerme için Ki-kare = 278,684, sd = 5, p < 0,001; Dördüncü önerme için Ki-kare = 234,310, sd = 5, p < 0,001; Beşinci önerme için Ki-kare = 114,223, sd = 5, p < 0,001; Altıncı önerme için Ki-kare = 57,422, sd = 5, p < 0,001; Yedinci önerme için Ki-kare = 97,187, sd = 5, p < 0,001; Sekizinci önerme için Ki-kare = 33,157, sd = 5, p < 0,001; Dokuzuncu önerme için Ki-kare = 22,853, sd = 5, p < 0,001.

Ek Tablo IX.11. Yaş ve Kadın ve Ahlak

	1980-90		1970-79		1960-69		1950-59		1928-49	
	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen	Hiç	Tamamen
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Kadınların ülke yönetimine daha fazla sağlanmalıdır	2,4	42,4	3,0	45,5	3,7	41,9	2,8	47,0	2,0	47,3
Kadınlar yalnızca ev işleri ve çocukların bakımı ile ilgilenmelidir	24,3	5,8	25,6	4,9	23,7	7,3	20,0	7,5	19,4	9,5
Bir kadının gece tek başına dışarı çıkması doğru değildir	5,8	29,2	6,7	28,5	5,5	29,7	4,5	26,7	4,5	31,3
Kadınlar babalarından veya eşlerinden izin almadan dışarı çıkmamalıdır	6,2	25,2	7,2	25,4	7,0	25,4	4,7	25,0	6,0	28,4
Kadınlar ev dışı işlerde de çalışabilir	1,9	38,7	1,8	39,7	2,3	37,4	1,7	36,8	0,5	39,8
Karşı cinslerin evlilik öncesi sevgililik ilişkisi kurması normaldir	17,2	15,7	18,0	12,9	18,7	11,4	16,3	10,9	14,9	15,4
Flört etmek ahlak dışıdır	11,4	20,9	10,9	20,8	10,1	22,1	7,5	25,0	10,4	21,4
Halka açık yerlerde öpüşen gençlerin uyarılması gerekir	2,6	50,1	3,4	50,3	3,1	49,3	2,3	52,3	2,0	45,8
Evlilik öncesi cinsel ilişkiyi yanlış buluyorum	1,9	65,8	3,6	59,6	3,1	60,2	2,4	62,3	4,0	52,7

Not: Birinci önerme için Ki-kare = 23,075, sd = 20, p > 0,05; İkinci önerme için Ki-kare = 30,135, sd = 20, p > 0,05; Üçüncü önerme için Ki-kare = 28,994, sd = 20, p > 0,05; Dördüncü önerme için Ki-kare = 34,268, sd = 20, p < 0,05; Beşinci önerme için Ki-kare = 28,696, sd = 20, p > 0,05; Altıncı önerme için Ki-kare = 61,471, sd = 20, p < 0,001; Yedinci önerme için Ki-kare = 39,188, sd = 20, p < 0,05; Sekizinci önerme için Ki-kare = 32,160, sd = 20, p < 0,05; Dokuzuncu önerme için Ki-kare = 38,690, sd = 20, p < 0,05.

TÜBİTAK
PROJE ÖZET BİLGİ FORMU

Proje No: 107K299
Proje Başlığı: Türkiye’de Muhafazakâr Siyasetçi Profili
Proje Yürütücüsü: Doç. Dr. Mustafa Şen Araştırmacılar: Doç. Dr. Mesut Yeğen ve Yard. Doç. Dr. Ayşa Ergun
Projenin Yürütüldüğü Kuruluş ve Adresi: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü İnönü Bulvarı Eskişehir Yolu Balgat 06531 Ankara
Destekleyen Kuruluş(ların) Adı ve Adresi:
Projenin Başlangıç ve Bitiş Tarihleri: Ekim 2007 – Ekim 2009
Öz (en çok 70 kelime) Bu rapor, niceliksel ve nitelikse saha araştırmasından elde edilen bulgulara dayanarak, Türkiye’de muhafazakâr siyasal gelenek içerisinde yer alan siyasetçilerin sosyo-demografik ve sosyo-kültürel özellikleri üzerinde odaklanarak, söz konusu siyasetçilerin anlam ve zihniyet dünyalarını betimlemekte ve analiz etmektedir. Rapor öncelikle, muhafazakâr siyasetçilerin, Türkiye’yi, dünyayı, yaşadıkları toplumu ve kendilerini nasıl algıladıklarını, anlam ve zihniyet dünyalarının nasıl kurulduğunu, değerlerinin nasıl biçimlendiğini, bu unsurların hangi toplumsal ve kültürel geleneklere dayandırıldığını ve meşrulaştırıldığını oluşturmakta ve çözümlemektedir.
Anahtar Kelimeler: Muhafazakâr, Muhafazakârlık, Tutuculuk, Siyaset, Sağ ve Sol Siyaset, Milliyetçilik, Reaksiyonerlik, İslamcılık, Ülkücülük, Modernleşme, Modernlik, İlericilik, İdeolojiler.
Projeden Yapılan Yayınlar: Henüz Yok.